

B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ
ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਫੈਕਲਟੀ ਅਧੀਨ
ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. (ਮਾਨਵ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ)

ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼

ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ

2022

ਨਿਗਰਾਨ

ਡਾ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਖੋਜਾਰਥੀ

ਸਮਾਨਤ ਮਸੀਹ

ਅਮਾਨਤ ਮਸੀਹ

(Established Under Punjab Act No. 35 of 1961)

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ

ਜਨਮਸਾਖੀ : ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ

1.1 ਭੂਮਿਕਾ

ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਸਰੋਤ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੌਧ-ਜਾਤਕ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ ਦੀ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹੋਰਨਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਸਥਾਰਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤੇਜਸਵੀ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਅਮਿੱਟ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਧਾਰਮਿਕ-ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਸਿਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਪੁਰਸ਼ ਵਜੋਂ ਘੜਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (2008:2-3) ਅਨੁਸਾਰ, "ਮੱਧ ਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੂਹਰਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਥਾਪਿਤ ਧਰਮਾਂ/ਮਤਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਦਿੱਬਤਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਪੂਰਬ-ਸਥਾਪਿਤ ਧਰਮਾਂ/ਮਤਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ-ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਗਾਂ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਮਹਾਨ, ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਵੱਲੋਂ ਵਰੋਸਾਇਆ ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇੰਝ ਕਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਡਰਾ, ਨਿਵੇਕਲਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।"

ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਜੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਣੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ (W.H. McLeod) (1980:109-115) ਅਨੁਸਾਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਜੁਬਾਨੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਅਤੇ ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰੀਤ ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਉਹ 'ਕ੍ਰਮਹੀਣ' (Random) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜੀਬੱਧਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਲੜੀਬੱਧਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਰਬ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੇਥੀ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਚੌਥੀ ਪਰੰਪਰਾ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਆਈ। 1871 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।'

ਇਹਨਾਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਸਪਰ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ (Compiler) ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਮਰਥਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਖੇਤਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਹਰਬੰਸ ਕੋਰ ਗਿੱਲ (1987:245) ਅਨੁਸਾਰ, "ਜਨਮਸਾਖੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਤ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੋਕਾਂ ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੋਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸਬੰਧੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ

ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਲੋਕ ਮਾਨਸ' ਨੂੰ ਛੋਹ ਲੈਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।" ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰਰਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਿੱਥਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤਹਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਹਿਤਕ ਵੰਨਗੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਧਰਮ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਿਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

1.2 ਜਨਮਸਾਖੀ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ਼ਬਦ ਜਨਮ ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਨਮ ਦਾ ਅਰਥ 'ਪੈਦਾਇਸ਼' ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਦਾ ਅਰਥ 'ਗਵਾਹ' ਹੈ। ਇੱਥੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਅਰਥ ਪੈਦਾਇਸ਼ (ਪੈਦਾ ਹੋਣ) ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਸੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ 'ਜਨਮ' ਸ਼ਬਦ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ (2011:179) ਅਨੁਸਾਰ, "ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਰਥ ਇਤਿਹਾਸ ਅਥਵਾ ਕਥਾ, ਜੋ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਕਹੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।"

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ (2016:432) ਅਨੁਸਾਰ, "ਜਨਮ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ 'ਜਨਮ' ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ 'ਜੀਵਨ' ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ ਦੇ ਜਨਮ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ (1976:333) ਅਨੁਸਾਰ, "ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਿਆ ਹੈ, 'ਜਨਮ' ਤੇ 'ਸਾਖੀ'। 'ਜਨਮ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸਾਖੀ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਗਵਾਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਹਨ, ਜਨਮ ਦੀ ਗਵਾਹੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਵਿਚ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦਾ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਖੀਆਂ ਦਰਜ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।"

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ 'ਬਾਇਓਗ੍ਰਾਫੀ' (ਜੀਵਨੀ) ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (Karpal Singh, 1986:21) ਅਨੁਸਾਰ, **“The Janam Sakhis are the traditional biographies of Guru Nanak (1469-1539) founder of Sikhism. Written during the 17th, 18th and 19th centuries in the Punjabi-Gurmukhi script.”**

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ (2016:4236) ਅਨੁਸਾਰ, “ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪਰਿਆਇ ‘ਬਾਇਓਗ੍ਰਾਫੀ’ (biography) ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਦੋ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਬਾਇਓ’ (bios) ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ‘ਗ੍ਰਾਫੋਸ’ (graphos) ਅਰਥਾਤ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸਮਾਸ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨੀ ਜਾਂ ਬਾਇਓਗ੍ਰਾਫੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਇਨਸਾਇਕਲੋਪੀਡੀਆ ਬਰਟਾਨੀਕਾ (Encyclopaedia Britannica, 1997:222) ਅਨੁਸਾਰ, **“biography: form of nonfictional literature, the subject of which is the life of an individual. In general, the form is considered to include autobiography, in which the subject recounts his or her own history.”**

ਸ.ਸ. ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ (1977:77) ਅਨੁਸਾਰ, “ਸਾਖੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ‘ਸਾਕਸ਼ਯ’ ਦਾ ਤਦਭਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਗਵਾਹੀ’ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਹ ਬੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤੱਥ, ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਖਿਆਤ ਵੇਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਧੀ-ਧਿਆਈ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸਾਖੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ; ਜੋ ਤੱਥ ਅਤੇ ਮਿੱਥ, ਮਨੋਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਮਿਸ਼ਰ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ-ਸਚ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੱਚ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਸੋ, ਸਾਖੀ ਕਿਸੇ ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਗੁਰਵਿਅਕਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ-ਸੱਚ ਦਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਹੈ, ਜੋ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦਾ ਪੀੜ੍ਹੀਉ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਗੇ ਤੁਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਖੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ-ਮਨ ਵਿਚ ਗਰਭ ਭੇਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਇਕ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋਈ। ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਚੁਕ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ।”

ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ (1980:11) ਅਨੁਸਾਰ, “The word sakhi is here used by the writer to designate his work means, literally, ‘testimony’. This is precisely what the janam-sakhis are intended to be. They are testimonies to the belief which, in its concrete form, becomes the myth of Nanak.”

ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ (Harbans Singh, 1996:337) ਅਨੁਸਾਰ, “The word sakhi has developed from Sanskrit saksya which means ‘evidence’ or ‘testimony.’ In Punjabi, however, the term sakhi means a story or anecdote. Similarly, janam is a term with multiple meanings... As such the connotation of the janam sakhi is life-story or a biography.”

ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਭਾਵਨਾ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ‘ਜੀਵਨੀ’ (biography) ਕਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ‘ਹੈਗਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ’ (hagiographic) ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ (1980:08) ਅਨੁਸਾਰ, “The janam-sakhis are properly defined not as biographies of Guru Nanak, but as hagiographic account of his life.”

ਜੇ.ਏ. ਕੁਡਨ (J.A. Cuddon, 1980:299) ਅਨੁਸਾਰ, “hagiography The writing or study of lives of the saints. Also known as hagiology; it is, as a rule, the specialized study of saints, often inspired by veneration.”

ਚੈਂਬਰਜ਼ ਟਵੈਨਟੀਥ ਸੈਂਚਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ (Chambers Twentieth Century Dictionary, 1964: 474) ਅਨੁਸਾਰ, Hagi ਦੇ ਅਰਥ holy: Saints. ਅਤੇ hagiography ਦੇ ਅਰਥ a worshipper of saints. ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘Hagiographic’ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਤਮਾ ਜਾਂ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਤਿਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ।

ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ (1998:46) ਅਨੁਸਾਰ, “ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਇਕ ਅਵਤਾਰ ਵਜੋਂ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਜਨਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।”

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ (2008:06) ਅਨੁਸਾਰ, “ਮੇਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਬਿੱਤਾਂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਬਚਨ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਗਏ ਹੋਣ ਕਿ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨੈਤਿਕ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਲਈ ਸੰਕੇਤਿਕ ਉਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।”

ਅਮਰ ਕੋਮਲ (1997:65) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚਲਾ ਕਥਾ-ਰੂਪ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿੱਤਾਂਤ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਲੱਖਣ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੈਰਾਏਕ ਅਤੇ ਮਿਥਿਕੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਜੀਵ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੱਤ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਥਿਕੀ ਤੱਤ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਤੱਤ ਘਟ ਹਨ।”

ਧਰਮਪਾਲ ਸਿੰਗਲ (1997:115) ਅਨੁਸਾਰ, “ਸਾਖੀਆਂ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਗਿਆਨ-ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹਵਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਨਾਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਜ ਇਤਿਹਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਧਰਮ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਤ੍ਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।”

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (1982:57) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜਨਮਸਾਖੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹਿਤ-ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਬੋਲ ਨੂੰ ਧਰਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਆਪਕ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਨਹੀਂ।”

ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ (Khushwant Singh, 1963:299) ਅਨੁਸਾਰ, “A Janam-Sakhi literally means a birth story. Each sakhi usually deals with a single incident. A number of sakhis are normally put together in chronological order, but the sequence is not always logical well planned. There is very little literary quality in these compositions. Indeed it has been said that they were written by semi literate scribes for the benefit of an wholly illiterate people.”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ,

1. ਜਨਮਸਾਖੀ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚੇ, ਸੁੱਚੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ।
2. ਜਨਮਸਾਖੀ ਸੰਤ ਜੀਵਨੀ (hagiographic) ਹੈ ਜੋ ਆਧੁਨਿਕ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ।
3. ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਵਰਗੀ ਸਚਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
4. ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਮਿੱਥਕ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ।
5. ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਹੈ।
6. ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਇਕ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ।

1.3 ਜਨਮਸਾਖੀ : ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ

ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਦਵਾਨਾਂ (ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ‘ਅਰਨੇਸਟ ਟ੍ਰੰਪ’ (Ernest Trumpp) ਪਹਿਲਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਜਰਮਨ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਟ੍ਰੰਪ ਪੂਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ, ਲੰਦਨ ਵੱਲੋਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ 1869 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। ਟ੍ਰੰਪ ਨੇ ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ 1872 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਮਸਾਖੀ

ਲੱਭੀ। ਇਹ ਜਨਮਸਾਖੀ ਹੇਨਰੀ ਥਾਮਸ ਕੋਲਬਰੂਕ (Henry Thomas Colebrook) ਵੱਲੋਂ 1815 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਕਾਰਨ ਕੋਲਬਰੂਕ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਟ੍ਰੰਪ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੁੜ-ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਇਸਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1885 ਈ. ਵਿੱਚ ਐੱਮ.ਏ. ਮੈਕਾਲਿਫ (M.A. Macauliffe) ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਬਣਾਇਆ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ,

1.3.1 ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ ਨੇ 1965 ਵਿੱਚ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ' (The Life and Doctrine of Guru Nanak) ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਿਖਿਆ ਜੋ ਲੰਡਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 1980 ਵਿੱਚ ਇਹ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਐਂਡ ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜਨ' (Guru Nanak and the Sikh Religion) ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨੀ (Biography) ਕਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੰਤ-ਜੀਵਨੀ (Hagiography) ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਇਸਦੀ ਜੀਵਨੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ (Hagiographic accounts) ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਅਏਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜਾਂ ਪਰਾ-ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਖੇੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲੜੀਬੱਧਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। (i) ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ (ii) ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ (iii) ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ (iv) ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ। ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਕੋਲਬਰੂਕ ਤੇ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਾਬਾਦ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪੁਰਾਣਾ ਪਾਠ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 1968 ਵਿੱਚ 'ਏ ਕ੍ਰਿਟੀਕਲ ਐਂਡ ਕੰਪੈਰੇਟਿਵ ਸਟੱਡੀ ਆਫ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਆਫ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਪ ਟੂ ਦਾ ਮਿਡਲ ਆਫ ਏਟੀਨ ਸੈਂਚਰੀ' (A critical and comparative study of the Janam Sakhis of Guru Nanak up to the middle of Eighteen century) ਨਾਂ ਦੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੱਧ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਤੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਤਾਰਕਿਕ ਅਧਿਐਨ' ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 1968 ਵਿੱਚ 'ਏ ਕ੍ਰਿਟੀਕਲ ਸਰਵੇ ਆਫ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਜ਼ ਇਨ ਦਾ ਸੈਵਨਟੀਥ ਸੈਂਚਰੀ' (A Critical Survey of Punjabi Prose in Senenteeth Century) ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ (1700-1750)' ਨਾਂ ਦੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ 1969 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਵਿੱਚ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਚੀ, ਬਚਨ, ਟੀਕੇ, ਪਰਮਾਰਥ ਆਦਿ ਵਾਰਤਕ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਚੇਤ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਉਸਨੇ ਗਿਆਨ

ਰਤਨਾਵਲੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 1972 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਨਰਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੁਲੇ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ' ਨਾਂ ਦਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਿਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ 1973 ਵਿੱਚ ਐੱਮ. ਲਿੱਟ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਰੂਪ ਮੰਨਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਭਾਟੀਆ ਨੇ 1977 ਵਿੱਚ 'ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ ਸੰਪਾਦਨ ਤੇ ਵਿਵੇਚਨ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ 'ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਸੰਬੰਧੀ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ 'ਤੇ ਝਾਤ ਪੁਆਈ ਗਈ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਅਤੇ ਰਚਨਹਾਰੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵੇਰਵਾ ਦਰਜ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਲਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਨੇ 1978. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਦਾ ਪਾਠ-ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਤੇ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਿਕਾ ਭਾਈ ਭਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਕਈ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਪਾਠ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ ਦੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਜਿਲਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਇਸ ਦੀਆਂ

ਤਕਨੀਕੀ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਵਾਰਤਕ 'ਤੇ ਪਏ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਹਿਤਕਤਾ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਤੇ 'ਸਾਖੀ' ਦੋਵਾਂ ਵਾਰਤਕ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਾਰਤਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਮਿਲਗੋਭਾ ਹੈ।

ਮਨਮੋਹਨ ਕੇਸਰ ਨੇ ਇਸੇ ਸਮੇਂ (1978) ਦੌਰਾਨ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਵਾਰਤਕ ਸਾਖੀ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਅਠਾਰਵੀਂ ਵੀ ਸਦੀ ਦੇ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ, ਪਰਚੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਬਚਨ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਤਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ 'ਉੱਨ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ-ਇੱਕ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣਾ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ 1978 ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਨੌਂ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਉੱਨ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਰਚੀ ਗਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ ਨੇ 1979 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ 'ਫੋਨਾਲੋਜੀਕਲ ਐਂਡ ਮਾਰਫੋਲੋਜੀਕਲ ਸਟਰਕਚਰ ਆਫ ਦਾ ਲੈਂਗੂਏਜ ਆਫ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਐਡਿਟ ਬਾਏ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ' (Phonological and Morphological Structure of the Language of Puratan

Janam Sakhi edited by Bhai Vir Singh) ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਯੂਨੀਆਤਮਕ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖ 'ਤੇ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁਰਜੀਤ ਹਾਂਸ ਨੇ 1980 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਹਿਸਟੋਰੀਕਲ ਐਨਾਲਿਟੀਕਲ ਸਟੱਡੀ ਆਫ਼ ਸਿੱਖ ਲਿਟਰੇਚਰ ਆਫ਼ ਏਟੀਨ ਸੈਂਚਰੀ (1500-1800)' (Historical Analytical Study of Sikh Literature of Eighteen Century (1500-1800 A.D.) ਵਿਸ਼ੇ ਤਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਅਤੇ ਸਤਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਛੇਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭਕ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਜਿਵੇਂ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਵੇਚਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਿੱਖ ਵਿਗਿਆਨ' ਨੂੰ 1981 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਿੱਖ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਰੂਪਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੰਵਲਜੀਤ ਗਰੇਵਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 1982 ਵਿੱਚ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਥਾਨਕ-ਰੂੜੀਆਂ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਕਥਾਨਕ ਰੂੜੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਰਕ, ਘਟਨਾਪਰਕ ਅਤੇ ਪਾਤਰਪਰਕ ਕਥਾਨਕ ਰੂੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਕਥਾਨਕ ਰੂੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਉਭਰਵੇਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉੱਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਬਰ ਨੇ 1983 ਵਿੱਚ 'ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ (ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ): ਸੰਪਾਦਨ ਤੇ ਪਾਠ-ਆਲੋਚਨਾ' ਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਦੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵਿਸਤਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਕਲਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਮਕਾਲੀਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਅਧਾਰਿਤ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ।

ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ (ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਤੱਤ' ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ 1987 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਛੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ 'ਲੋਕ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਕਰਮਕਾਂਡ, ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ, ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਲੋਕ-ਜੀਵਨ, ਕਥਾਨਕ ਰੂੜੀਆਂ, ਲੋਕ-ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਸਤਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਮਿਹਰਬਾਨ ਰਚਿਤ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ 1989 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਅਧਾਰ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸਤਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਗੋਸ਼ਟ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਵੇਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਤੱਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਆਖੀਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰਭਜਨ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ '1900 ਤੋਂ 1950 ਈਸਵੀ ਤੱਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ' ਨੂੰ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ 1990 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ

ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੰਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਰੂਪ, ਧਾਰਮਿਕ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ, ਸਾਖੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ, ਸਮਲੇ, ਗੋਸ਼ਟ, ਬਚਨ ਅਤੇ ਸੁਖਨ ਨੂੰ ਜੀਵਨੀ ਮੂਲਕ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ 'ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਧਾਰਮਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਨਿਬੰਧ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ, ਜੀਵਨੀ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। 1900-1950 ਈ. ਤੱਕ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਿਬੰਧ, ਟੀਕਾ ਸਾਹਿਤ, ਟ੍ਰੈਕਟ ਸਾਹਿਤ, ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਧੀਨ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1900 ਤੋਂ 1950 ਤੱਕ ਰਚਿਤ ਧਾਰਮਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਦਾ ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਧਾਰਮਿਕ ਵਾਰਤਕ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਿਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ 1991 ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਘੋਖਦਿਆਂ ਇਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਲੱਛਣਾਂ ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਤੱਤਾਂ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਤਾਂ, ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਵਰਤਾਰੇ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ 'ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ' ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਹੈ।

ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਨੇ 'ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਵਿਹਾਰ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 1992 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਖੋਜ-ਕਰਤਾ ਨੇ ਪੰਜ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਵਿਧਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਤੰਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮਿਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਗਾਲਪਨਿਕ, ਮਿੱਥਕ ਅਤੇ ਜੀਵਨੀਆਤਮਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੈਗਿਊਗ੍ਰਾਫਿਕ (ਸੰਤ ਜੀਵਨੀ) ਸਾਹਿਤ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਵਜੋਂ ਘੋਖ ਕੇ ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਜਿਤਾਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਰਚਨਾ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਤੀਜਾ ਅਧਿਆਇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਸਾਰੰਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਖੋਜ-ਕਰਤਾ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਮ, ਕਿਰਤ, ਮਾਇਆ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਗੁਰੂ, ਮੁਕਤੀ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਖੀਕਾਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸਨ। ਚੌਥੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਅਨੁਸਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਮਿੱਥਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਕ, ਦਲੀਲ ਤੋਂ ਪਰਾਂ ਹੋ ਕੇ ਮਿੱਥਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸੰਪਰਦਾਇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਥੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਹੁ-ਪਸਾਰੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ

ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦਾ ਆਪਸੀ ਵਿਹਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਲਕਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ 1997 ਵਿੱਚ 'ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ : ਇੱਕ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਬੀ 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ (ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕ੍ਰਮ 'ਤੇ ਝਾਤ ਪੁਆਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 1998 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਸੰਭੂ ਨਾਥ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਤਹਿਤ ਇਸਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਭੂ ਨਾਥ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਸੰਭੂ ਨਾਥ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡੀਨਾ ਨੇ 2009 ਵਿੱਚ 'ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਕੁਲ ਛੇ ਅਧਿਆਇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਵਰਗ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਾਰਤਕਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਸੈਲੀ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 2009 ਵਿੱਚ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਿਕ ਤੱਥ : ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪੰਜ ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਖੀ, ਗੋਸ਼ਟ, ਜਨਮ ਪੱਤਰੀ, ਕਥਾ ਪਰੰਪਰਾ, ਪਰਚੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਮਸਲੇ, ਸੁਖਨ ਅਤੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਸਾਮੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਚੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਿਕ ਤੱਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 2002 ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਮਲਕੀਅਤ ਨੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਾਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਿਰਨ ਨੇ '1850 ਤੋਂ 1900 ਤੱਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਜੁਗਤਾਂ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ 2010 ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰਧਾ ਰਾਮ ਫਿਲੋਰੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਤ ਚੀਤ' ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ 'ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼', 'ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕੋਰ' ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤਹਿਤ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ 2014 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਫੈਕਲਟੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪੰਜ ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਾਰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ (ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ) ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਜਨਮ ਸੰਬੰਧੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ, ਜਨੇਊ ਧਾਰਨਾ, ਕੁੜਮਾਈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ, ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਜਾਣਾ, ਅਤੇ ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਸੰਭਾਲਣਾ, ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਆਦਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਹਨਾਂ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਚੌਥੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਰਿੰਪੀ ਪ੍ਰਮਾਰ ਨੇ 'ਕ੍ਰਿਟੀਕਲ ਐਨਾਲਾਇਜ਼ਿਜ਼ ਆਫ਼ ਦੀ ਐਸਥੈਟਿਕਸ ਐਂਡ ਵਰਥ ਆਫ਼ B 40 ਜਨਮ ਸਾਖੀ' (Critical Analysis of the Aesthetics and Artistic Worth of B 40 Janam Sakhi) ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 2014 ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਫਾਈਨ ਆਰਟਸ ਵਿਭਾਗ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਕਰਵਾਇਆ। ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕਲਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਮਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ ਵਿੱਚ B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਬਾਰੇ ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੀ ਲਿਪੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਇ ਪੰਜ ਵਿੱਚ B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਸੋਹਜ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਸੋਹਜ ਕਲਾ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਛੇਵੇਂ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਚਿੱਤਰ ਕਲਾ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਬੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਛੇਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਸੱਤਵੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਅੱਠਵੇਂ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਨੌਵੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸੰਥਾਪਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

1.3.2 ਐੱਮ ਫ਼ਿੱਲ. ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ

ਮਨਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਜੁਗਤ (ਪਹਿਲੀਆਂ ਦਸ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ)' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ 1991-1992 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਖੋਜ-ਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਨੂੰ ਚਾਰ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖੋਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 1998-1999 ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਕੁਰੂਕੁਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕੁਸ਼ੇਤਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਮੱਧਕਾਲੀ ਵਾਰਤਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ ਵਿੱਚ ਲੋਕਧਾਰਾ ਅਤੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਅਧਿਐਨ, ਅਧਿਆਇ ਅਧੀਨ ਲੋਕ-ਕਥਾ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਲੋਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨਾ ਦੇਵੀ ਨੇ 2004 ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ (ਭਾਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਖੀਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ)' ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ 2010 ਵਿੱਚ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ, ਚਾਰ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

1.3.3 ਪੁਸਤਕਾਂ

ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ,

ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ ਦੁਆਰਾ ‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਐਂਡ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰੀਲੀਜਨ’ (**Guru Nanak and the Sikh Religion**) ਪੁਸਤਕ 1968 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਸੋਮਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸੰਬੰਧੀ ਵੇਰਵੇ ਸੰਤ-ਕਥਾਵਾਂ (**hagiographic accounts**) ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਜੁਬਾਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈਆਂ। ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਕਰਕੇ ਪਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕ ‘ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ’ (1969) ਵਿੱਚ ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨਜ਼ਰਇਏ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਲ-ਕ੍ਰਮ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੇਖਕ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਬਾਅਦ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕੋਮਲ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਧਿਐਨ' (1969) ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ' ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨਾ ਮੰਨਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਲਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ' ਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਲ-ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਚਰਿੱਤ੍ਰ' ਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਗਾੜਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਪੱਖ' ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ-ਸਾਹਿਤ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ? (ਇਕ ਨਿਰਣਾ) ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਫੌਜਾ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਤ ਰੂਪ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਜਗਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਆਧੁਨਿਕ ਜਨਮਸਾਖੀ' (1970) ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਤਾਰਕਿਕ ਅਧਿਐਨ' (1970) ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ

ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ' (1973) ਦਾ ਅਧਾਰ 'ਸੰਭੂ ਨਾਥ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਪਰਿਚੈ' ਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕਤਾ, ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਅਧਿਐਨ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤਹਿਤ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੋਮਾਂ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ, ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ, ਰਚਨਾਕਾਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਤ 'ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ' (1973) ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਨਮਸਾਖੀ 'ਤੇ ਪਏ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੱਢਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵੰਨਗੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ, ਸਾਖੀ, ਗੋਸਟਾਂ, ਪਰਚੀਆਂ, ਪ੍ਰਮਾਰਥ, ਟੀਕਿਆਂ, ਰਹਿਤ ਨਾਮਿਆਂ, ਸਾਰ, ਸੁਖਨ ਅਤੇ ਬਚਨ, ਮਹਾਤਮ, ਅਨੁਵਾਦ, ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ (ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ)' (1976) ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਭਰਦਾ ਸਰੂਪ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ, ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' (1977) ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਾਰ (ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਬਾਲਾ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਨਮਸਾਖੀ) ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੀ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ, ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਰਚਨਾ-ਕਾਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ, ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਗਲਪ ਅਤੇ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘੋਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਉਭਰਦੇ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ 'ਕੱਤਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ' (1979) ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਿਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਭੂਗੋਲਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਗਣਿਤ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲਾਂ (ਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ), ਭੂਗੋਲ ਸੰਬੰਧੀ ਭੁੱਲਾਂ, ਖਗੋਲ ਸੰਬੰਧੀ ਭੁੱਲਾਂ, ਅਯੋਗ ਗੱਲਾਂ, ਗੁਰੂ ਆਸ਼ੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੱਲਾਂ, ਹਿਸਾਬ ਸੰਬੰਧੀ ਭੁੱਲਾਂ, ਜੋਤਿਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਭੁੱਲਾਂ, ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਭੁੱਲਾਂ, ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਜਨਮਸਾਖੀ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੇਖਕ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਮਿਤੀ 'ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ' ਨਹੀਂ 'ਵਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤਿੰਨ' ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਲਾ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਮਾਤਰ ਹੈ।

ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਅਰਲੀ ਸਿੱਖ ਟਰਾਡਿਸ਼ਨ ਏ ਸਟਡੀ ਆਫ਼ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀਜ਼' (Early Sikh Tradition A Study of the Jamam-Sakhis (1980) ਵਿੱਚ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨੀ-ਸਾਹਿਤ (biography) ਕਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ-ਗਾਥਵਾਂ (hagiographic accounts) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜੁਬਾਨੀ-ਕੁਲਾਮੀ ਅੱਗੇ ਚੱਲੀਆਂ। ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਵਾਧਾ-ਘਾਟਾ ਹੋਇਆ। ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ, 'ਸਾਖੀ-ਸੁਰਤਿ' (1982) ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁਝ ਲੇਖ ਨੁਮਾ ਨਿਬੰਧ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ' ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਤੇ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੂਫੀਆਂ, ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ। ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਸਾਹਿਤ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ? ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਤੱਥ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਂ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਸਾਹਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸਗੋਂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਤ ਰੂਪ ਹਨ। ਡਾ. ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਕਵਰ ਦਾ ਲੇਖ 'ਫੇਕਲੋਰ ਦਾ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਫੇਕਲੋਰ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ 'ਤੇ ਪਰਖਦਿਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। 'ਜਨਮਸਾਖੀ : ਚਿਹਨ ਪ੍ਰਬੰਧ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਚਿਤਰਿਆ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚੋਂ ਵਰਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਸੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ ਨੇ 'ਸਾਖੀ' ਸਿਰਲੇਖ

ਅਧੀਨ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਤੱਤ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਗੁਣ ਹੈ। 'ਸਾਖੀ : ਰੂਪਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ' ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਗੁਰਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਖੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਬਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਸਾਖੀ ਸੰਸਾਰ ਵੱਲ' ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿੱਥਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਮਿੱਥਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁਰਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਬਿੰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਮਿੱਥਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਉਪਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ' (1983) ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੂਲ ਅਧਾਰ ਸਿਮਰਤੀ ਜਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦੱਸਣਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜਾਂ ਉੱਚਾ ਦੱਸਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ' (1984) ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਵਾਰਤਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ

ਇਹਨਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ, ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਸੰਤ ਦਾਸ ਛਿਬਰ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹ ਕੀ' (1985) ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਲਿਪੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਮੱਧ-ਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ' (1988) ਪੁਸਤਕ ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਸਾਖੀ, ਪਰਚੀ ਅਤੇ ਕਥਾ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਮਾਰਥ, ਟੀਕਾ, ਗੋਸ਼ਟ, ਬਚਨ, ਸੁਖਨ, ਮਸਲੇ, ਨਾਮਾਂ ਸਾਹਿਤ, ਅਨੁਵਾਦ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਵਾਰਤਕ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅੱਧ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੱਚ ਤੇ ਵਿਕਾਸ' (1994) ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਵਿਚਰਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ, ਬਿਰਛ ਦੀ ਛਾਂ ਨਾਂ ਫਿਰੀ, ਸਰਪ ਦਾ

ਛਾਇਆ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੰਦਿਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਵੱਖਰਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਸਰੂਪ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਵਿਕਾਸ' (1995) ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। 'ਪੁਰਾਤਨ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਸਾਖੀ, ਗੋਸ਼ਟ, ਬਚਨ ਅਤੇ ਸੁਖਨ ਬਾਰੇ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਾਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਖੀ ਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਤਾ ਦੱਸਦਿਆਂ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗੋਸ਼ਟ ਨੂੰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਵਾਰਤਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨੀ, ਗੋਸ਼ਟ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ, ਸਾਖੀ, ਕਥਾ/ਕਹਾਣੀ, ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਆਦਿ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਬਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਬਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਸੰਵਾਦ ਤੇ ਮੁਲੰਕਣ' (2001) ਵਿੱਚ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਰਨੇਸਟ ਟ੍ਰੰਪ, ਐਮ.ਏ. ਮੈਕਾਲਿਫ, ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ ਅਤੇ ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਹਾਂਸ ਦੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਮਿੱਥ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਚਿੰਤਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ ਅਤੇ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਘੇਖਿਆ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਚਿੰਤਨ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤਹਿਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਆਪਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸੰਬੰਧੀ ਟ੍ਰੰਪ ਦੇ

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਰੂਪਾਕਾਰ, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਰੂਪਾਕਾਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ 'ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ' (2004) ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਜਨਮ ਸੰਬੰਧੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ, ਸਾਖੀਆਂ, ਪਰਚੀ, ਪਰਮਾਰਥ, ਅਨੁਵਾਦ, ਰਹਿਤਨਾਮੇ, ਹੁਕਮਨਾਮੇ, ਬਚਨ, ਸੁਖਨ, ਮਹਾਤਮ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਬੀ-40 ਜਨਮਸਾਖੀ, ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ, ਸੌ ਸਾਖੀ, ਸਾਖੀਆਂ ਅੱਡਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੁਕਮਨਾਮੇ, ਪਰਚੀਆਂ, ਪਾਰਸ ਭਾਗ, ਕੋਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਫੁਟਕਲ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਦਾ ਅਧਾਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹੈ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਸਰੂਪ ਤੇ ਸਮੀਖਿਆ' (2008) ਵਿੱਚ 'ਜਨਮਸਾਖੀ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ-1' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਧਿਐਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। 'ਜਨਮਸਾਖੀ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ-2' ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਬਾਬੇ ਹੰਦਾਲ ਜੀ ਕੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ 'ਸਾਖੀ/ਪਰਚੀ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ', 'ਪਰਮਾਰਥ/ਟੀਕਾ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ', 'ਗੋਸ਼ਟਿ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ', 'ਬਚਨ/ਸੁਖਨ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ', 'ਅਨੁਵਾਦ-ਵਿਧਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ' ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਫੁਟਕਲ ਵਾਰਤਕ ਵਿਧਾਵਾਂ/ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਥਾਨਕਾਵਾਂ, ਰਹਿਤਨਾਮੇ, ਹੁਕਮਨਾਮੇ, ਮਸਲੇ, ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ 'ਨਵੀਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕੀ' (2012) ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਛੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਕਿ ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸ਼ਾ ਮੱਧਕਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅਠਾਹਠ (68) ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਨੀਟਾ ਕੰਬੋਤਰਾ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਐਂਡ ਅਸੈਂਬਲਜ਼ ਆਫ ਆਰਟਿਸਟ ਐਂਡ ਕਾਲੀਗਰਾਫਿਰਜ਼’ (Puratan Janam Sakhis & Assemblage of Artists and Calligraphers) 2014 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਰਾਣੇ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ (2014) ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰੜਚੋਲ ਨੂੰ ‘ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਐਨ’ (2017) ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਇਆ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਰਖ-ਪ੍ਰੜਚੋਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।

1.3.4 ਲੇਖ/ਖੋਜ-ਪੱਤਰ

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (1969) ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ‘A study of a manuscript Janamsakhi in the old India office Library’ ਵਿੱਚ B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਾਰ ’ਤੇ ਕੁਝ ਤੱਥ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ’ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਸਕੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੀ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ 1604 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਨੇ 'ਬਾਲਾ' ਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦੀ ਹੋਂਦ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਿਆਂ B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ (1969) ਨੇ 'An Illustrated Janamsakhi in Guler Style' ਨਾਂ ਦੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਕਲਾਕਾਰੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਦੂਜੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜੋ ਇਸਦੀ ਆਖਰੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇੱਕ ਸੰਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਬਣਾਵਟੀਪਣ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਜਨਮਸਾਖੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਨ ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ।

ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ (1969) ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ 'The Janamsakhis as sources of Punjab history' ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਜੋਂ ਪਰਖ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹਨ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦੌਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੋਇਆ ਲੇਖਕ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਿਆਂ ਪਹਿਲੀ ਨੂੰ 'ਕਥਾ ਰੂਪ' ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਨੂੰ 'ਲਿਖਤ ਰੂਪ' ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਥਾ ਰੂਪ ਦੀ ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦਾ ਵਧੀਆ ਅਧਾਰ ਹੈ।

ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ (1969) ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ 'A Study of the paintings of Guru Nanak' ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ 1658 ਈ. ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਵਾਲੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਂਗੜਾ ਸਕੂਲ ਦੀ ਗੋਵਿੰਦ ਅਤੇ ਰਮਾਇਣ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਮਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਗਰਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ (1969) ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਵਦਾਨ-ਪਰੰਪਰਾ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੰਬੰਧੀ ਤਿੰਨ ਖੋਜ ਪੱਤਰ, ਵਿੱਚ 'ਅਵਦਾਨ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ 'ਤੇ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਲਦੇ ਮਿਲਦੇ ਆਪਸੀ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ (1970) ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ-ਤੱਥ ਤੇ ਮਿੱਥ' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮੈਕਲਾਊਡ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ 'ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੇਰਵੇ ਦੇ ਕੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ

ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਮੈਕਲਾਊਡ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਐੱਸ. ਸੋਜ (1973) ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੱਦ ਅਧਿਐਨ' ਵਿੱਚ 'ਆਦਿ-ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ' ਵਿਸ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਤਹਿਤ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ, ਮਿਥਿਹਾਸ, ਜੀਵਨੀ, ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ, ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਜੀਵਨੀ ਚਰਿੱਤਰ (biography) ਹਨ। ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਜਿਵੇਂ, 'ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ, ਪਾਂਧੇ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ, ਖੇਤ ਹਰਿਆ ਹੋਣਾ, ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਚਰਨਾ, ਮੇਦੀਖਾਨਾ ਸੰਭਾਲਣਾ, ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਮਰਦਾਨੇ ਬਿਖ ਫਲ ਖਾਏ' ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖਕ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਹੋਰ ਕਈ ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ, ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ (1973) ਨੇ 'ਲੋਕਯਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ' ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ 'ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਪੁਰਸ਼ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ (1974) ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ : ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤਿਤ੍ਵ' ਵਿੱਚ (ੳ) ਮੁੱਖ ਸ੍ਰੋਤ-ਅਧੀਨ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਅਤੇ ਰਚੇਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੀ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਦੇ

ਰਚੇਤਾ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਦੀ ਅਪ੍ਰਮਾਣਮਾਣਕਤਾ ਦੇ ਸੰਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮਿਸ਼ਰਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ, ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। (ਅ) 'ਗੋਣ ਸ੍ਰੋਤ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, (ਵਾਰਤਕ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ), ਜਨਮਸਾਖੀ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕੀ, ਰਿਸਾਲੇ-ਏ-ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (1977) ਨੇ 'ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ : ਰੂਪ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ' ਵਿੱਚ 'ਸਾਖੀ' ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਦਿਆਂ ਇਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਥਾਨਕ ਰੂੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਅਤੇ ਬੋਧ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਗੁਰਲਾਲ ਸਿੰਘ (1980) ਨੇ 'ਸਾਖੀ ਰੂਪਾਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਦਿਆਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰ ਨਿਖੇੜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀ, ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭਿੰਨ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬੌਧਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਧਰਮ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਅਸਧਾਰਨਤਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਾਂਸ (1980) ਨੇ 'Early Sikh Tradition' ਇਸ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੇ ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਮੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ 1665 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ (ਸਿੱਖਾਂ) ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ

ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ 'ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ' ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸਿੱਖ ਸਮੁਦਾਇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਦਰੋਹ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਾਂਸ (1980) ਨੇ 'Sikh Painting' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਬੀ 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਅਰੰਭਕਤਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਵਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਵੀਕਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਾਂਸ (1982) ਨੇ 'Social Transformation and Early Sikh Tradition' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਗਈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਨਿਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਾਂਸ (1982) ਨੇ 'Janamsakhi as a performing art' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਖੀਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਚੇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਾਠਕ, ਸ੍ਰੋਤੇ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਕ 'ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ (1984) ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਤ 'ਖੇਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਪੁਰਾਤਨ ਵਾਰਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ' ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ 'ਤੇ ਸਾਮੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਹਾਂਸ ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮੁੱਲ' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਯੁਗ-ਚਿਤਰਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਡਾ. ਅਮਰ ਕੋਮਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮਿੱਥਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਮਿੱਥਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਕਵਲਜੀਤ ਗਰੇਵਰ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਕਥਾਨਕ ਰੂੜੀਆਂ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਥਾ ਰੂੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਡਾ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫੁੱਲ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕੀ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਧਰਮਪਾਲ ਸਿੰਗਲ, ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰਵੈਰ, ਪ੍ਰੋ. ਹਿੰਮਤ ਸੇਢੀ, ਡਾ. ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗੁਪਤਾ, ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰ. ਸ. ਸ. ਅਮੇਲ, ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ, ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਸ. ਮੇਵਾ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਆਦਿ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਰਚਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (1986) ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ 'An historical perspective of the Janamsakhis' ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਪਿੱਛੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿੱਥਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਖ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਮਿੱਥਕ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸਬਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਗਰ (1987) ਨੇ 'A Study of Janamsakhi Scholarship' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਅਤੇ ਅਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਗਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਮੈਕਲਾਊਡ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਅਤੇ ਮੈਕਾਲਿਫ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਕਲਾਊਡ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (1991) ਨੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਤ ਪੁਸਤਕ 'ਮੱਧ-ਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਮੰਥਨ' ਵਿੱਚ 'ਮੱਧ-ਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ : ਵਿਧਾਗਤ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਉਦਭਵ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਧਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ, ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਵਿਧਾਗਤ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੂਲ ਬੀਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਧਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵੰਡ ਨਾਇਕ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਵੰਡ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ ਦੇ ਕਥਨ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਰਾਏ ਜਸਬੀਰ (1999) ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਤ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ' ਵਿੱਚ ਡਾ. ਸਬਿੰਦਰਜੀਤ ਸਾਬਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਧਿਐਨ ਉੱਤੇ ਝਾਤ' ਵਿੱਚ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ 'ਤੇ ਹੋ ਚੁਕੀ ਖੋਜ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਡਬਲਿਊ.ਐਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ ਅਤੇ ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਾਂਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਹਾਂਸ (2002) ਨੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮੁੱਲ' ਲੇਖ ਵਿੱਚ 'ਸਾਖੀ' ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸ਼੍ਰੇਣਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਦੋ ਅਧਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਬੀ 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸਾਖੀਆਂ ਅਧਾਰਿਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (2002) ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪਾਰਗਾਮੀ' ਅਤੇ 'ਮੁਲ ਤੇ ਮੁਲਕਣ' ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੁਲ ਤੇ ਮੁਲਕਣ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇਵ ਸਿਰਜਣ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵ ਸਿਰਜਣ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਚੇਤ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਡਰ, ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਨਾਇਕ ਵੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦੈਵੀ ਚਰਿੱਤਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਦੇਵਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਉਸਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੈਵੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕ-ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਤਨਾਓ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸਾਖੀ' ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੱਥ ਨਹੀਂ। 'ਪਾਰਗਾਮੀ' ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਰਣਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਦੇ ਨਾਇਕ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਨਿਖੇੜਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਖੀਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਾਨਵੀਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਬਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਗਰ (2005) ਨੇ 'The Janamsakhi : Miniature and Scholarship' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਲ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ 'ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਕਬੂਲਦਿਆਂ ਇਸਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਇਹਨਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੀ 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਪਹਾੜੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਉਪਜੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਬਾਕੀ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਦੀ ਹੈ।

ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ. ਮੈਕਲਾਊਡ (2007) ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'Essays in Sikhs history' ਵਿੱਚ 'The Hagiography of the Sikhs' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ 'ਗਵਾਹੀ' (Testimony) ਜਾਂ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰਾਮਾਤੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ, ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਬੀ 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਇਹ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲਿਪੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਉਗੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਇੱਕ ਦੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਬਲ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ 'ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬਣਤਰ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿੱਤ ਲਗਭਗ ਇਸ ਅਣਗੌਲੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਅਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਇੱਕ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ

ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ : ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ

11.1 ਭੂਮਿਕਾ

ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਛੋਟੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ/ਰੂਪੀਮ/ਭਾਵੰਸ਼ (Morpheme) ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਹੋਰ ਛੋਟੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਆਕਰਨ ਸ਼ਬਦ ਅਧਾਰਿਤ ਸੀ ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਆਕਰਨ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ।

11.2 ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ

ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ (Morphology) ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ (Syntax) ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਉੱਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ (Inflection) ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਰਚਨਾ (Derivation) ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ 'ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ' (Morphology) ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।

ਮਾਰਫਾਲੋਜੀ (Morphology) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੋਂ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨ (Biology) ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪ੍ਰਾਣਧਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ, ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਰੂਪ-ਰੇਖਾਵਾਂ, ਚਿਹਨ-ਚੱਕਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ (Form of words) ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ 'ਮਾਰਫਾਲੋਜੀ' ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪੱਛਮੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾਰਵਿਨ (Darwin) ਦੇ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਾਡਲ (Evolutionary Biological Model) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪੱਛਮੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ (Philologist) ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਧਾਰਨਾ ਤਹਿਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਜੀਵਤ ਤੱਤ (Organism) ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਜੋ

ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਣਯਾਗੀ ਜੀਵ ਵਾਂਗ ਜੰਮਦੀ, ਵੱਧਦੀ-ਫੁੱਲਦੀ ਅਤੇ ਮਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਲਾਤੀਨੀ, ਗ੍ਰੀਕ ਦੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਗਰਾਮਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਰਫਾਲੋਜੀ (Morphology) ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ (Inflection) ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ ਜੋ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ (Syntax) ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ। ਗਰਾਮਰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਸੀ, 1. ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ (Inflection) 2. ਸ਼ਬਦ-ਰਚਨਾ (Derivation) ਅਤੇ 3. ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ (Syntax)। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਉਤਪਤੀਕਰਨ (Derivation) ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ 'ਮਾਰਫਾਲੋਜੀ' ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੱਛਮੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਨ ਲਾਇਨਜ਼ (John Lyons, 1971:195) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਕਿ, "The reason why a section on derivation was grafted on to grammar of the western classical languages at this period was that the comparative philologist, to a considerable extent, influenced by the Sanskrit grammatical treatises now available to them, had become interested in the systematic study of the formation of the words from a historical point of view."

ਲੌਰੀ ਬੌਵੇਰ (Laurie Bauer, 1989:02) ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, "Interest in word-formation has probably always gone hand-in hand with interest in language in general and there are scattered comments and works on the subject of word formation from the time of Panini who provided a detailed description of Sanskrit word formation.... and in many ways present day knowledge shows little advance on Panini's."

ਆਰ.ਐੱਚ. ਰਾਬਿਨਜ਼ (R.H. Robins, 1987:155) ਅਨੁਸਾਰ, "Recognition of the status of the morpheme in linguistic analysis was one of the achievements of the

ancient Indian linguistics, of whom Panini is the most famous, and this is one of the debts Western linguistic scholarship owes to Indian work, which became known in Europe during the course of the nineteenth century.”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ (ਉੱਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ) ਪੱਛਮੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਆਕਰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀਬੱਧ (ਸਿਸਟਮੀ) ਅਧਿਐਨ ਵੱਲ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਰੁਚਿਤ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ (Morphology) ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉੱਭਰ ਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।

11.2.1 ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਆਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰ (Internal structure) ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਚਾਰਲਜ਼ ਐੱਫ. ਹਾਕਟ (Charles F. Hockett, 1958:177) ਅਨੁਸਾਰ, **“Morphology includes the stock of segmental morphemes and the ways in which words are built out of them.”**

ਜਾਨ ਲਾਇਨਜ਼ (1971:194) ਅਨੁਸਾਰ, **“Morphology deals with the internal structure of words.... And morphology is simply the study of forms.”**

ਡੇਵਿਡ ਕ੍ਰਿਸਟਲ (David Crystal, 1986:200) ਅਨੁਸਾਰ, **“Morphology : the branch of grammar which studies the structure of forms of words primarily through the use of morpheme construct.”**

ਪੀ.ਐੱਚ. ਮੈਥਿਊਜ਼ (P.H. Matthews, 1993:03) ਅਨੁਸਾਰ, **“Morphology is the branch of grammar the internal structure of words.... Morphology is simply a term for that branch of linguistics which is the forms of words in different use and construction.”**

ਐੱਸ.ਕੇ. ਵਰਮਾ (S.K. Verma, 2004:59), ਅਨੁਸਾਰ, “Morphology or morphemics is the study of words it shows word-structure in terms of classes of morphemes”

ਐੱਮ.ਪੀ. ਸਿਨਹਾ (M.P. Sinha) (2005:57) ਅਨੁਸਾਰ, “Morphology is primarily concerned with the structure of words. In other words it studies the nature of morpheme and word formation.”

ਵੇਦ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ (2008:13-14) ਅਨੁਸਾਰ, “ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ... ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਸ ਗਿਆਨ-ਸ਼ਾਖ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ, ਪਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਆਦਿ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਅਜੋਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਇਕਾਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।... ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਰੂਪ (Morph) ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਘੂਤਮ ਸਾਰਥਿਕ ਇਕਾਈ (MINIMAL MEANINGFUL UNIT) ਨੂੰ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ (MORPHOLOGY) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਾਖਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ (Morphemes) ਦੇ ਜੋੜ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

II.2.2 ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ : ਕਿਸਮਾਂ

ਡੇਵਿਡ ਕ੍ਰਿਸਟਲ ਅਤੇ ਲੈਰੀ ਬੋਵੇਰ ਨੇ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

I. ਵਿਉਤਪਤੀ-ਮੂਲਕ ਜਾਂ ਕੇਸ਼ਗਤ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ

II. ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਜਾਂ ਰੂਪਾਂਤਰੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ

ਪੀ. ਐੱਚ. ਮੈਥਿਊਜ਼ ਨੇ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

I. ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ

II. ਸਮਾਸੀਕਰਨ

III. ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ

ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਹਨ,

I. ਸ਼ਬਦ ਸੰਰਚਨਾ

II. ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ

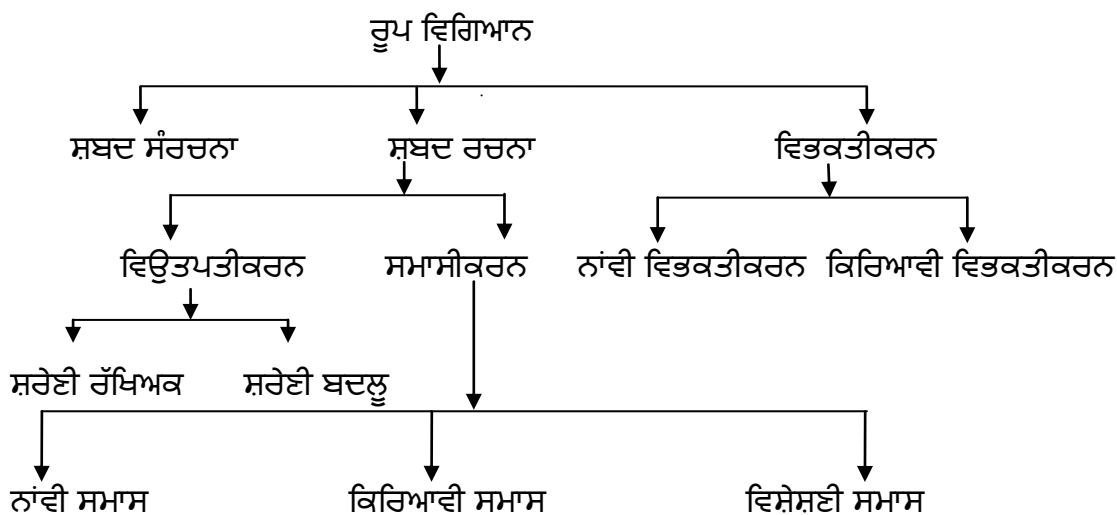
ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਦੇ ਉਪਭਾਗ ਹਨ,

- I. ਵਿਉਂਤਪਤੀ
- II. ਸਮਾਸੀਕਰਨ

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਅੱਗੋਂ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਭਾਗ ਹਨ,

1. ਨਾਂਵੀ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ
2. ਕਿਰਿਆਵੀ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ

ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਾ 'ਸ਼ਬਦ' ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਕਿਵੇਂ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਅੰਗ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਉਂਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਉਂਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਅੰਸ਼ ਕਿਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਹੈ।

11.3 ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕਾਈ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਮੂਲ

ਇਕਾਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਅਗਲੀਆਂ ਵਡੇਰੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਜਿਵੇਂ, ਵਾਕੰਸ਼, ਉਪ-ਵਾਕ ਅਤੇ ਵਾਕ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਆਪਸੀ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪੀ.ਐੱਚ. ਮੈਥਿਊਜ਼ (1974:07) ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ, “Morphology is traditionally 'that branch of linguistics which is concerned with structure of words', and the word is not itself a theoretical entity, then a division between morphology and syntax has theoretical status either.” ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ, ਵਿਸ਼ਾ-ਕਾਰਜ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ (Morphemes) ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਰਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੋੜ, ਸੰਯੋਜਨ ਅਤੇ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਜਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੋਂ ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਾਕ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਦਕਿ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਉਪਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।

11.3.1 ਸ਼ਬਦ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਲਿਓਨਾਰਡ ਬਲੂਮਫੀਲਡ (Leonard Bloomfield, 1963:200) ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ (“A word is a minimal free form.”) ਕਹਿ ਕੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਰਚਿਤ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਸ਼ਬਦ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਚਿਤ ਇਕਾਈ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਅਰਥਾਤ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ 'ਕੁੜੀਆਂ' ਕੁੜੀ+ਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। 'ਕੁੜੀ' ਮੂਲ ਧਾਤੂ ਅਤੇ 'ਆਂ' (ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ) ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ, ਇੱਕ ਵਚਨ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸਾਰਥਿਕ ਇਕਾਈ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਵਾਲੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਨਿਹੱਥਾ' ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ 'ਨਿ' ਅਤੇ 'ਥਾ' ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕਲੇ, ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੰਧੇਜੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ (Bond Morphemes) ਹਨ। 'ਹੱਥ' ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਇਕਾਈ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਦੇਹਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇਹਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂਗਤ ਅਰਥ ਦਾ ਬੋਧਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਸਤੂਗਤ ਜਾਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਯੋਜਕ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਬੋਧਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਛਾਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਇਕਾਈ ਹੈ ਜੋ ਨਿਯਮਬੱਧ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

11.3.2 ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ,

11.3.2.1 ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਅਤੇ ਲਿਪੀਆਤਮਕ ਸ਼ਬਦ

ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ-ਯੋਗ ਅਤੇ ਲਿਪੀਆਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਵੇਖਣਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਕੁੜੀ' /ਕ/ ਉ/ ੜ/ ਈ/ ਧੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਲਿਪੀਆਤਮਕ ਸ਼ਬਦ <ਕੁੜੀ> ਹੈ। ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰੂਪ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਉਚਾਰ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਸੰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

11.3.2.2 ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ

ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। "ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ ਬੰਦ ਜਾਂ ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਸੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੜਨਾਂਵ, ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ, ਵਿਸਮਕ, ਨਿਪਾਤ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।... ਹਰ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਭਾਵਵਾਚਕ ਮੱਦ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਵਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਕਾਰਜ ਅਨੁਸਾਰ ਰੁਪਾਂਤਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, 2008:143)

11.3.2.3 ਕੇਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦ

'ਕੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਕੇਸ਼ਗਤ' ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ (ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ, ਬੱਚਾ, ਮਨੁੱਖ, ਘਰ ਆਦਿ। ਕੇਸ਼ਗਤ ਜਾਂ ਕੇਸ਼ੀ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਕੇਸ਼ਗਤ ਜਾਂ ਕੇਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਦੋ ਹੋਰ ਉਪਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

11.3.2.4 ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ (ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਕਾਲ, ਪੁਰਖ, ਕਾਰਕ, ਪੱਖ ਆਦਿ) ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਬੱਚਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਗਲੇ ਰੂਪ ਬੱਚੇ, ਬੱਚਿਆ, ਬੱਚਿਆਂ, ਬੱਚਿਓ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕ ਵਰਤੋਂ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੀ। ਭਾਵ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਬਦਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪੈੱਨ, ਕੁੜੀ ਦਾ ਪੈੱਨ। ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ਦੇ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਪੱਖੋਂ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਯੋਜਕ, ਵਿਸਮਕ, ਨਿਪਾਤ ਆਦਿ ਵੀ ਇਸੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

11.3.2.5 ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ

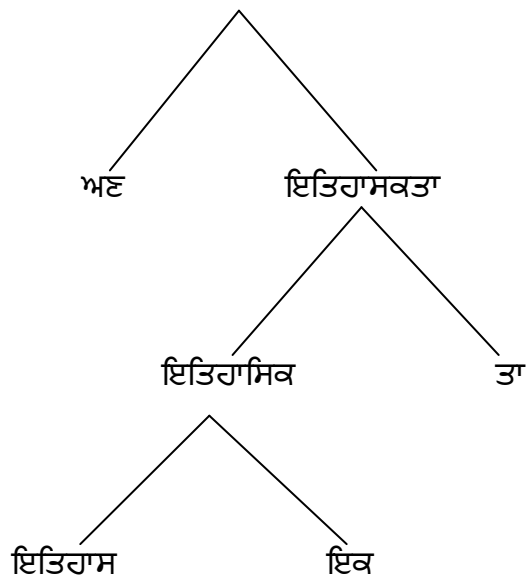
ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਵ ਇਹ ਇੱਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮੀ (Monomorphemic) ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਮੈਂ, ਤੂੰ, ਉਹ ਆਦਿ। ਕੇਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

11.3.2.6 ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਬਦ

ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਜੋੜ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਧਾਤੂ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਰਾਜ-ਸਭਾ, ਪੰਚਇਤ-ਘਰ, ਘਰ-ਬਾਰ ਆਦਿ। ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ, ਵਿਜ਼ਾਰਤ-ਏ-ਹਿੰਦ ਆਦਿ। ਕਈ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਦੋ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਰੇਟੀ-ਰਾਟੀ, ਚਾਹ-ਚੂਹ, ਗਾਣਾ-ਗੂਣਾ ਆਦਿ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ, ਕਾਲਾ-ਸ਼ਾਹ, ਲਾਲ-ਸੁਰਖ, ਰੇੜੀ-ਸਟੈਂਡ, ਅਨਾਰ-ਜੂਸ ਆਦਿ। ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ, ਘਰ-ਘਰ, ਦਰ-ਦਰ ਆਦਿ। ਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮਾਸਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਦੁਜਾਤੀ ਅਤੇ ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

11.3.2.7 ਮਿਸ਼ਰਤ ਸ਼ਬਦ

ਮਿਸ਼ਰਤ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਰੂਪਗ੍ਰਾਮੀ (Polymorphemic) ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਾਰਥਿਕ ਹਿੱਸਿਆਂ (constituents) ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਸਰੰਚਨਾ (word structure) ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਰਤ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਿਸ਼ਰਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਅਣਇਤਿਹਾਸਿਕਤਾ’ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਸਰੰਚਨਾ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

ਵਿਧੇਤਰਾਂ ਦੇ ਜੁੜਨ ਦਾ ਕ੍ਰਮ,

- ਇਤਿਹਾਸ
- ਇਤਿਹਾਸ + ਇਕ = ਇਤਿਹਾਸਕ
- ਇਤਿਹਾਸਕ + ਤਾ = ਇਤਿਹਾਸਕਤਾ
- ਅਣ + ਇਤਿਹਾਸਿਤਾ = ਅਣਇਤਿਹਾਸਿਕਤਾ

ਅਣਇਤਿਹਾਸਕਤਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਇਕਾਈਆਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ,

(1) ਅਣ (2) ਇਤਿਹਾਸ (3) ਇੱਕ (4) ਤਾ

ਇਸ ਵਿੱਚ /ਅਣ/ ਬੰਧੇਜੀ ਅਗੇਤਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ (bound prefix morpheme) ਹੈ। /ਇੱਕ/ ਅਤੇ /ਤਾ/ ਬੰਧੇਜੀ ਪਿਛੇਤਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ (bound suffix morphemes) ਹਨ। /ਇਤਿਹਾਸ/ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਧਾਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸ਼ਰਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮੀ ਇਕਾਈਆਂ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮੀ ਇਕਾਈਆਂ ਸਹੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਅਰਥਹੀਣ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ, ਅਗੇਤਰ, ਪਿਛੇਤਰ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਉਲਟ (ਅਗੇਤਰ ਪਿੱਛੇ ਅਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਅੱਗੇ) ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਹ 'ਤਾਇਤਿਹਾਸਿਕਅਣ' ਨਿਰਾਰਥਿਕ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸਹੀ ਅਰਥ ਦੇ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਤੂ ਮੂਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ 'ਤੇ ਅਗੇਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

11.4 ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (H.A. Gleason, 1966:53) ਅਨੁਸਾਰ, **“Some morphemes can be usefully described as smallest meaningful units in the structure of the language.”**

ਚਾਰਲਜ਼ ਐੱਫ. ਹਾਕਟ (1970:123), ਅਨੁਸਾਰ, “Morphemes are the smallest individually meaningful elements in the utterance of a language”

ਯੂਜੀਨ ਏ. ਨਾਈਡਾ (Eugene A. Nida, 1974:01) ਅਨੁਸਾਰ, “Morphemes are the minimal meaningful units which may constitute words or parts of words.”

ਡੇਵਿਡ ਕ੍ਰਿਸਟਲ (1987:90) ਅਨੁਸਾਰ, “A morpheme is the smallest bit of language which has a meaning and moreover this meaning is different from (contrasts with) the meanings of all the other morphemes in the language”

ਮਾਰਕ ਐਰੋਨੋਫ (Mark Aronoff, 1989:91) ਅਨੁਸਾਰ, “The minimal meaningful units of a language are not words but arbitrary signs or morphemes”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਅਰਥਪੂਰਨ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥ ਵਿਆਕਰਨਿਕ (ਨਾਂਵ, ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਆਦਿ) ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ੀ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ 'ਲਿਖਣਗੇ' ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਭਾਵੰਸ਼ ਲਿਖ+ਅਣ+ਗ+ਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਿਖ' ਕਿਰਿਆ, 'ਅਣ' ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸੰਭਾਵੀ ਰੂਪ 'ਗ' ਭਵਿੱਖ ਕਾਲ ਅਤੇ 'ਏ' ਬਹੁਵਚਨ, ਪੁਲਿੰਗ ਦਾ ਭਾਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ, ਧੁਨੀ ਜਾਂ ਸਾਰਥਿਕ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, 'ਖੇਡਣਗੇ' ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ /ਖ/ਏ/ਡ/ਅ/ਣ/ਗ/ ਏ/ ਸੱਤ ਧੁਨੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ /ਖ/ਏ/ ਆਦਿ ਦੀ ਇੱਕਲਿਆਂ ਕੋਈ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਖੇਡਣਗੇ' ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਖੇਡ+ਅਣ+ਗ+ਏ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ 'ਖੇਡ' ਇੱਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਭਾਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਅਣ' ਸੰਭਾਵੀ ਭਵਿੱਖ ਕਾਲ ਆਗਿਆ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਗ' ਭਵਿੱਖ ਕਾਲ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਅਤੇ 'ਏ' ਬਹੁਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਸਾਰਥਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

II.4.1 ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,

11.4.1.1 ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਬੰਧੇਜੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਮੁਕਤ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਤ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਧਾਤੂਆਂ ਅਤੇ ਨਿਪਾਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਜਾ, ਪੀ, ਕਰ, ਹੇ, ਜੇ, ਤੋਂ ਆਦਿ।

ਬੰਧੇਜੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਉਹ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕਲਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਚਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੁੜਵੇਂ, ਬੰਧੇਜੀ ਜਾਂ ਯੁਕਤ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, {-ਆ,-ਈ,-ਦਾ,-ਗ,-ਅਣ,-ਨਿਰ} ਆਦਿ। ‘ਅਣਵਿਆਹੀਆ’ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਆਹ’ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਅਣ’-‘ਈ’-‘ਆ’ ਬੰਧੇਜੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਰਨਾ’, ਵਿੱਚ ‘ਨਾ’ ਅਤੇ ‘ਚੱਲਣਾ’ ਵਿੱਚ ‘ਣਾ’ ਬੰਧੇਜੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ। ਯੂਜੀਨ ਏ. ਨਾਈਡਾ (1974:81) ਅਨੁਸਾਰ, “**Bound morphemes never occur in isolation, that is, are not regularly uttered alone in normal discourse. Such bound forms include prefixes, suffixes, suprafixed, infixes, replacives, subtractives, and some roots. Free morphemes are those which may be uttered in isolation.**”

11.4.1.2 ਕੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਕੋਸ਼ੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ (lexical morpheme) ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਹਕ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼ੀ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਬੰਧੇਜੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਕਾਰਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ (functional morphemes) ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਬਹੁਵਚਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ, ਭੂਤਕਾਲ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਆਦਿ, ਭਾਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਕਤੀਆਂ (inflections)। ਜਾਰਜ ਯੂਲ (George Yule, 2006:64) ਅਨੁਸਾਰ, “**What we have described as free morphemes fall into**

two categories. The first category is that set of ordinary nouns, adjectives and verbs that we think of as the words that carry the 'content' of the messages we convey. These free morphemes are called lexical morphemes and some examples are: girl, man, house, tiger.... Other types of free morphemes are called functional morphemes. Examples are and, but, when, because....This set consists largely of the functional words in the language such as conjunctions, prepositions, articles and pronouns. Because we almost never add new functional morphemes to the language, they are described as a 'closed' class of words."

11.4.1.3 ਵਿਉਤਪਤੀ-ਮੂਲਕ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਉਤਪਤੀ-ਮੂਲਕ ਅਗੇਤਰਾਂ, ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਮਧੇਤਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵਿਉਤਪਤ-ਮੂਲਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਆਤਮਿਕ, ਨਾਸਤਿਕ ਵਿੱਚ {-ਇਕ}, ਭੇਗੀ, ਰੇਗੀ, ਜੇਗੀ ਵਿੱਚ {-ਈ} ਅਤੇ ਨਾਟਕ, ਪਾਠਕ ਵਿੱਚ {-ਅਕ} ਵਿਉਤਪਤ ਪਿਛੇਤਰ ਹਨ।

ਵਿਭਕਤੀ ਮੂਲਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਵਿਉਤਪਤ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਭੂਤਕਾਲ 'ਸੁੱਤਾ, ਪੀਤਾ, ਧੋਤਾ, ਸੀਤਾ' ਆਦਿ ਵਿੱਚ {-ਤਾ} ਭੂਤਕਾਲੀ ਕਿਰਦੰਤ ਵਿਭਕਤੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ, ਬਹੁਵਚਨ 'ਕੁੱਤੇ, ਘੋੜੇ, ਸੋਟੇ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ {-ਏ} ਬਹੁਵਚਨੀ ਵਿਭਕਤੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖਕਾਲ 'ਪੜ੍ਹੇਗਾ, ਜਾਵੇਗਾ, ਲਿਖਾਂਗਾ' ਅਦਿ ਵਿੱਚ {-ਗਾ}, {-ਆਂਗਾ} ਭਵਿੱਖਕਾਲੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ।

11.4.1.4 ਸਿਫ਼ਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕਵਚਨੀ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਿਫ਼ਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਹਾਥੀ ਗਿਆ। (ਇੱਕਵਚਨੀ ਰੂਪ) ਹਾਥੀ ਗਏ। (ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ) ਹਾਥੀ + 0 ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਮੇਜ਼ ਚੰਗਾ। (ਇੱਕਵਚਨੀ ਰੂਪ) ਮੇਜ਼ ਚੰਗੇ। (ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ) ਮੇਜ਼ + 0 ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਖੱਟਾ ਸੇਬ। (ਇੱਕਵਚਨੀ ਰੂਪ) ਖੱਟੇ ਸੇਬ। (ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ) ਸੇਬ + 0 ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਦੇਵਾਂ ਵਚਨਾਂ (ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ) ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਥੀ, ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਸੇਬ ਦਾ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਸਿਫ਼ਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਥੀ, ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਸੇਬ ਤੋਂ ਹਾਥੀਆਂ, ਮੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੇਬਾਂ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਸਿੱਧੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਕੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

11.4.1.5 ਸਮਧੁਨੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦਾ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਧੁਨੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ‘ਤਰ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ (ਨਾਂਵ), ਤੈਰਨਾ (ਕਿਰਿਆ), ਬਿੰਦਾ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ), ਬਣਦੇ ਹਨ। ‘ਤਰ’ ਸਾਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਧੁਨੀ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਤਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਰਥ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ‘ਤਰ’ ਸ਼ਬਦ ਤਿੰਨ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਯੂਜੀਨ ਏ. ਨਾਈਡਾ (1974:81) ਨੇ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ, “(A) bound vs. free, (B) root vs. nonroots, (C) roots vs. stem, (D) nuclei vs. nonnuclei, (E) nuclear vs. peripheral, (F) same order vs. different orders, (G) mutually exclusive, (H) mutually obligatory, (I) obligatory vs. nonobligatory, (J) closing vs. nonclosing.”

11.4.2 ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਹਿ-ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

11.4.2.1 ਰੂਪ

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਧੁਨੀਆਤਮਕ (phonological) ਰੂਪ, ਰੂਪਾਂਸ਼ (Morph) ਅਤੇ ਕਾਰਜੀ (functional) ਰੂਪ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹੈ। ਮਾਰਫੀਮ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਜਾਂ ਭਾਵੰਸ਼ ਵਾਕਾਤਮਿਕ/ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਵਰਤੋਂ

ਵਿੱਚ ‘ਰੂਪਾਂਸ਼ਾਂ’ (morphs) ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਕ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਸ਼ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੂਪਾਂਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ,

ਜਾਨ ਲਾਇਨਜ਼ (1971:182-83) ਅਨੁਸਾਰ, “When the word can be segmented into parts, these segments are referred to as morphs.... Each morph represents (or is the exponent of) a particular morpheme.”

ਚਾਰਲਜ਼ ਐੱਫ. ਹਾਕਟ (1971:272) ਅਨੁਸਾਰ, “When a morpheme is represented sometimes by one phonemic shape and sometimes by another or others, we say that the shapes stand in alternations with each other... each representation is a morph.”

ਵੇਦ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ (1998:65) ਅਨੁਸਾਰ, “ਲਘੂਤਮ ਸਾਰਥਕ ਟੋਟੇ ਦਾ ਧੁਨੀਆਤਮਕ (phonetic) (ਜਾਂ ਲਿਖਤੀ) ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਨਾਂ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵਾਂਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪੀਮ (ਮਾਰਫੀਮ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ (2002:53) ਅਨੁਸਾਰ, “ਮਾਰਫ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦਾ ਇੱਕ ਧੁਨੀ-ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਅੱਖਰ-ਸਰੂਪ ਖੰਡ (segment) ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਮੂਰਤ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ’ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਪਾਂਸ਼ (morph) ਜਾਂ ਰੂਪ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਰੂਪ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਸਮੂਰਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਪੀਆਤਮਕ ਜਾਂ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ ‘ਗਈਆਂ’ ਤਿੰਨ ਧੁਨੀਆਂ (ਗ+ਈ+ਆਂ) ਦਾ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹੈ। ‘ਆਂ’ ਇੱਕ ਧੁਨੀ ਵਾਲਾ ਰੂਪ (morph) ਹੈ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਵੀ ਹੈ। ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਮੁਤਾਬਿਕ {ਗਈਆਂ} ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਇੱਕ ਅਮੂਰਤ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਨੂੰ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਜਾਂ ਅੱਖਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੂਪਾਂਸ਼ /ਗਈਆਂ/ ਦੁਆਰਾ ਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਿੰਨ੍ਹੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਗਈਆਂ' ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ {ਗਈਆਂ} ਕੁੰਡਲ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਆਂ' ਰੂਪਾਂਸ਼ ਨੂੰ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਜਾਂ ਅੱਖਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ /ਆਂ/ ਅਤੇ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਪੱਧਰ 'ਤੇ {-ਆਂ} ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਮ ਲੇਖਨ-ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ 'ਗਈਆਂ' ਜਾਂ 'ਆਂ' ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

11.4.2.2 ਸਹਿ-ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ

ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (H. A. Gleason, 1966:61) ਅਨੁਸਾਰ, "An allomorph is a variant of a morpheme which occurs in certain definable environments."

ਡੇਵਿਡ ਕ੍ਰਿਸਟਲ (1986:199) ਅਨੁਸਾਰ, "Some morphemes, however, are realized by more than one morph according to their position in a word or a sentence. Such alternative morphs being called allomorphs or morphemic variants."

ਵਿਲੀਅਮ ਓ ਗਰੇਡੀ (William O' Grady, 1993:92) ਅਨੁਸਾਰ, "The variant forms of a morpheme are called its allomorphs."

ਐੱਸ.ਕੇ. ਵਰਮਾ (2004:59) ਅਨੁਸਾਰ, "The members or variants of a morpheme are called allomorphs or morpheme alternats"

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੜ (2004:197) ਅਨੁਸਾਰ, "ਇਕੋ ਰੂਪੀਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ (ਬਦਲਵੇਂ) ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ (allomorphs) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਕਲਪੀ (alternative) ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਵੱਖਰੇ ਪਰ ਅਰਥ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ 'ਗਾਂਵਾਂ' (ਗਾਂ+ਵਾਂ) ਵਿੱਚ '-ਵਾਂ' ਅਤੇ ਗਾਂਈਆਂ (ਗਾਂ+ਈ+ਆਂ) ਵਿੱਚ '-ਈਆਂ' ਸਮਾਨ-ਅਰਥੀ ਪਰ ਵੱਖਰੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ

‘ਵਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਆਂ’ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ {ਵਾਂ ~ ਆਂ} ਸਹਿਰੂਪ ਹਨ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਦੇ ਸਹਿ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ। ਇੱਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਵਿਕਲਪੀ ਸਹਿ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ‘ ~ ’ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵਾਂ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, dogs {-z}, cats {-s}, colleges {-iz} ਇਸ ਲਈ z, s, iz {z ~ s ~ iz} ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਵਿਕਲਪੀ ਸਹਿ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ।

11.4.3 ਧਾਤੂ, ਮੂਲ, ਵਧੇਤਰ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

11.4.3.1 ਧਾਤੂ

ਧਾਤੂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ,

ਆਰ.ਐੱਚ. ਰਾਬਿਨਜ਼ (1987:158) ਅਨੁਸਾਰ, “The root being that part of a word structure which is left when all the affixes have been removed.”

ਪੀ.ਐੱਚ. ਮੈਥਿਊਜ਼ (P.H. Matthews, 1993:64) ਅਨੁਸਾਰ, “This (root) is form that underline at least one paradigm or partial paradigm and is itself morphologically... Moreover it cannot be analysed further except etymologically.”

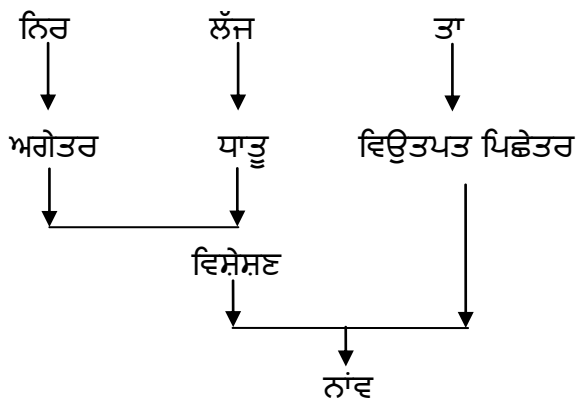
ਵੇਦ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ (1998:71) ਅਨੁਸਾਰ, “ਲਘੂਤਮ ਮੁਕਤਾਂਗ (minimal free form) ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟਾਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਤੂ (root) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:133) ਅਨੁਸਾਰ, “ਸ਼ਬਦ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਲਘੂਤਮ ਮੁਕਤ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਧਾਤੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਤੱਤ ਉੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨੇਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਤੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨਾਲੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਉਤਪਤ ਵਧੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਪਿਛੇਤਰ ਹਟਾ ਲਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਚੇ ਅੰਸ਼ ਜਾਂ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਧਾਤੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੇ ਧਾਤੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਹ ਅੰਤਮ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਗੋਂ ਖੰਡੀਕਰਨ (segmentation) ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਸਾਰਥਿਕ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਮੌਲਿਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਕੋਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦਾਂ (Lexical words) ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਾਤੂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਵਾਹਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਧਾਤੂ ਇਕਹਿਰੀ ਗੋਦ ਵਾਲਾ ਸਧਾਰਨ ਭਾਸ਼ਕ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਸ਼ਾਮਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ‘ਨਿਰਲੱਜਤਾ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵਧੇਤਰ (‘ਨਿਰ’- ਅਗੇਤਰ ਅਤੇ ‘ਤਾ’ ਪਿਛੇਤਰ) ਹਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਬਕਾਇਆ ਅੰਸ਼ ਜਾਂ ਖੰਡ ‘ਲੱਜ’ ਬਚਦਾ ਹੈ ਇਹ ਹੀ ਧਾਤੂ ਹੈ। ਧਾਤੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਬਾਰਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

11.4.3.2 ਮੂਲ

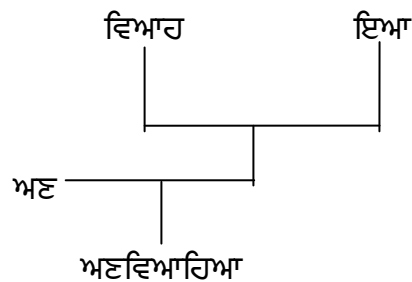
ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਮੂਲ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਲੈਰੀ ਬੋਵੇਰ (1989:20) ਅਨੁਸਾਰ, “It (stem) is that part of the word form which remains when all inflectional affixes have been removed.”

ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (H.A. Gleason, 1966:59) ਅਨੁਸਾਰ, “A stem is any morpheme or combination of morphemes to which an affix can be added.”

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (1988:152) ਅਨੁਸਾਰ, “ਅਗੇਤਰ ਅਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਮੂਲ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਵੰਸ਼ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਜੁੜ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਣਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮੂਲ ਅਤੇ ਇਕ ਅਗੇਤਰ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਟੈਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਧਾਤੂ ਇੱਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਗੇਤਰ ਜਾਂ ਪਿਛੇਤਰ ਜੁੜ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਵਿਆਹ’ ਇੱਕ ਧਾਤੂ (root) ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਿਛੇਤਰ -‘ਇਆ’ ਜੁੜਨ ਨਾਲ ‘ਵਿਆਹਿਆ’ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਵਿਆਹਿਆ’ ਹੁਣ ਇੱਕ ਮੂਲ (stem) ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਗੇਤਰ ‘ਅਣ’ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ‘ਅਣਵਿਆਹਿਆ’। ਸੇ ‘ਅਣਵਿਆਹਿਆ’ ਇੱਕ ਮੂਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨੀ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ {-ਇਆ} ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ‘ਅਣਵਿਆਹ’ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ‘ਅਣ’ ਵਿਉਤਪਤ ਅਗੇਤਰ ਅਤੇ {ਵਿਆਹ} ਧਾਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਧਾਤੂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ‘ਰਾਜਕਵੀ’ ਵਿੱਚ ਰਾਜ + ਕਵੀ ਦੋ ਧਾਤੂਆਂ ਦਾ ਸਮਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨੀ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ ‘ਆਂ’ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ‘ਰਾਜਕਵੀਆਂ’ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

11.4.3.3 ਵਧੇਤਰ

ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੰਧੇਜੀ (bound) ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (1966:59) ਅਨੁਸਾਰ, “Affixes may be added directly to roots, or to constructions consisting of a root plus one or more other morphemes. All these may be called stems.”

ਆਰ.ਐੱਚ. ਰਾਬਿਨਜ਼ (1987:158) ਅਨੁਸਾਰ, “Affixes are bound morphemes; they are limited in numbers, though their numbers vary from language to language, and they may be exhaustively listed.”

ਵਧੇਤਰ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਗੇਤਰ, ਮਧੇਤਰ ਅਤੇ ਪਿਛੇਤਰ।

11.4.3.3.1 ਅਗੇਤਰ

ਧਾਤੂ, ਮੂਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਾਲੇ ਵਧੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (1966:59) ਅਨੁਸਾਰ, “Prefixes are affixes which precede the root with which they are most closely associated.” ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਣਜੋੜ (ਅਣ+ਜੋੜ), ਨਿਰਦੋਸ਼ (ਨਿਰ+ਦੋਸ਼), ਅਨਪੜ੍ਹ (ਅਨ+ਪੜ੍ਹ), ਕੁਵੇਲਾ (ਕੁ+ਵੇਲਾ), ਔਗੁਣ (ਔ+ਗੁਣ), ਬੇਘਰ (ਬੇ+ਘਰ), ਅਪਮਾਨ (ਅਪ+ਮਾਨ), ਵਿਜੋਗ (ਵਿ+ਜੋਗ) ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਅਣ, ਨਿਰ, ਅਨ, ਕੁ, ਔ, ਬੇ, ਅਪ, ਵਿ, ਅਗੇਤਰ ਹਨ। ਅਗੇਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਜਾਂ ਘਾਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪ ਜਿਵੇਂ, ਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਰਿਵਰਨ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ।

11.4.3.3.2 ਮਧੇਤਰ

ਮਧੇਤਰ ਧਾਤੂ ਜਾਂ ਮੂਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਐਂਡਰਿਊ ਸਪੈਂਸਰ (Andrew Spencer, 1991:12) ਅਨੁਸਾਰ, “An infix is an affix which is placed inside another morpheme (rather than beside a morpheme or between morphemes). In other words, it is capable of splitting up a single morpheme.” ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਧੇਤਰ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੇਦ ਅਨੀਹੋਤਰੀ (1998: 72) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਮਧੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਧ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਰਬਰ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਟਾਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਸੜ (ਸ ਅ ਤੜ) ਤੋਂ ਸਾੜ (ਸ ਆ ਤੜ) ਅਤੇ ਮਰ (ਮ ਅ ਰ) ਤੋਂ ਮਾਰ (ਮ ਆ ਰ) ਵਿੱਚ -ਆ ਵਧੇਤਰ -ਅ ਦੀ ਥਾਂ ਮਧੇਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੂਲਾਂਸ਼ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ‘ਸੜ’ ਤੇ ‘ਮਰ’ ਅਕਰਮਣੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਨ ਤੇ ਮਧੇਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸਕਰਮਣੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਨਾਂਵ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।”

11.4.3.3.3 ਪਿਛੇਤਰ

ਧਾਤੂ ਜਾਂ ਮੂਲ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਵਧੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੇਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (1966:59) ਅਨੁਸਾਰ, “Suffixes are affixes which follow the root with which they

are most closely associated.” ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਧਨਵਾਨ (ਧਨ+ਵਾਨ), ਦੌਲਤਮੰਦ (ਦੌਲਤ+ਮੰਦ), ਦਸਵਾਂ (ਦਸ+ਵਾਂ), ਆਗਿਆਕਾਰੀ (ਆਗਿਆ+ਕਾਰੀ), ਸੇਗੀ (ਸੋਗ+ਈ), ਦਿਆਲੂ (ਦਿਆਲ+ਊ) ਕਿਰਪਾਲਤਾ (ਕਿਰਪਾਲ+ਤਾ) ਵਿੱਚ ਕਰਮਵਾਰ ਵਾਨ, ਮੰਦ, ਵਾਂ, ਕਾਰੀ, ਈ, ਊ, ਤਾ ਪਿਛੇਤਰ ਹਨ। ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ‘ਧਨ’ ਸ਼ਬਦ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਹੈ ਪਿਛੇਤਰ ‘ਵਾਨ’ ਦੇ ਜੁੜਨ ਨਾਲ ਇਹ ਪੜਨਾਂਵੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

11.5 ਵਿਉਤਪਤੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਵਿਉਤਪਤੀ ਇੱਕ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਧਾਤੂ/ਮੂਲ ਤੋਂ ਵਧੇਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵਿਉਤਪਤੀਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ,

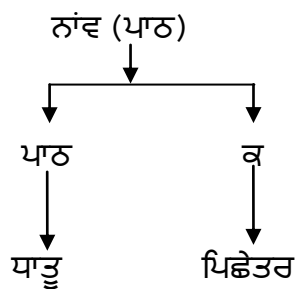
ਲੈਰੀ ਬੋਵੇਰ (1983:26) ਅਨੁਸਾਰ, “Derivation is the morphological process that results in the formation of new lexemes.”

ਡੇਵਿਡ ਕ੍ਰਿਸਟਲ (1986:89) ਅਨੁਸਾਰ, “Derivational morphology studies the principles governing the construction of new words without reference to the grammatical specific role a word might play in a sentence.”

ਜਾਨ ਲਾਇਨਜ਼ (1971:195) ਅਨੁਸਾਰ, “The section on derivation will list various processes whereby new words are formed from existing words (or roots), adjectives from nouns (seasonal from season), nouns from verbs (singer from sing), adjectives from verbs (acceptable from accept), and so on.”

ਐਂਡਰਿਊ ਸਪੈਂਸਰ (1991:21) ਅਨੁਸਾਰ, “Derivational operation typically creates a word of a different syntactic class from that of the base, but will also add further elements of meaning.”

ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਉਂਤਪਤੀਕਰਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ (word formation) ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਉਹ ਸਾਖਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਕੋਸ਼ਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਉਂਤਪਤੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਧੀਨ ਨਾਂਵ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਨਾਂਵ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ ‘ਪਾਠਕ’

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਪਾਠ’ ਧਾਤੂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਵਿਉਂਤਪਤ ਪਿਛੇਤਰ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਪਾਠ’ ਦਾ ਵਸਤੂਗਤ ਅਰਥ ਏਥੇ ‘ਸਿੱਖਿਆ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ‘ਕ’ ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਉਂਤਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਿਰਜਕ’ ਵਿੱਚ ‘ਸਿਰਜ’ ਦਾ ਵਸਤੂਗਤ ਅਰਥ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਉਪਜਣਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ‘ਕ’ ਪਿਛੇਤਰ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਉਂਤਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ‘ਸਿਰਜਕ’ ਭਾਵ ‘ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੋਵੇਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਵਿਉਂਤਪਤ ਸ਼ਬਦ

ਕਿਰਿਆ +	ਪਿਛੇਤਰ	ਨਾਂਵ
ਲੜ +	ਆਕੂ	ਲੜਾਕੂ
ਦੌੜ +	ਆਕ	ਦੌੜਾਕ
ਨਾਚ +	ਆਰ	ਨਚਾਰ

ਨਾਂਵ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਨਾਂਵ	ਵਿਉਤਪਤ ਪਿਛੇਤਰ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ
ਹਾੜ	+ ਉ	= ਹਾੜੂ
ਸਮਾਜ	+ ਇਕ	= ਸਮਾਜਿਕ
ਝੂਠ	+ ਆ	= ਝੂਠਾ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਤ ਨਾਂਵ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	ਵਿਉਤਪਤ ਪਿਛੇਤਰ	ਨਾਂਵ
ਸੱਚਾ	+ ਆਈ	= ਸੱਚਾਈ
ਯੋਗ	+ ਤਾ	= ਯੋਗਤਾ
ਹਰਾ	+ ਇਆਈ	= ਹਰਿਆਈ
ਖਾਸ	+ ਈਅਤ	= ਖਾਸੀਅਤ

ਵਿਉਤਪਤ ਅਗੇਤਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਤ ਸ਼ਬਦ

ਅਗੇਤਰ	ਧਾਤੂ/ਮੂਲ	ਵਿਉਤਪਨ ਸ਼ਬਦ	ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ
ਅਣ	+ ਥੱਕ	: ਅਣਥੱਕ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ
ਅ	+ ਭੁੱਲ	: ਅਭੁੱਲ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

11.6 ਸਮਾਸੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਸਮਾਸੀਕਰਨ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ (Word Formation) ਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਸਮਾਸੀਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:184) ਅਨੁਸਾਰ, “ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਪਦਾਂ ਦੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਪਦ ਬਣ ਜਾਣ ਨੂੰ ਸਮਾਸ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪਦ ਨੂੰ ਸਮਾਸੀ ਪਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।”

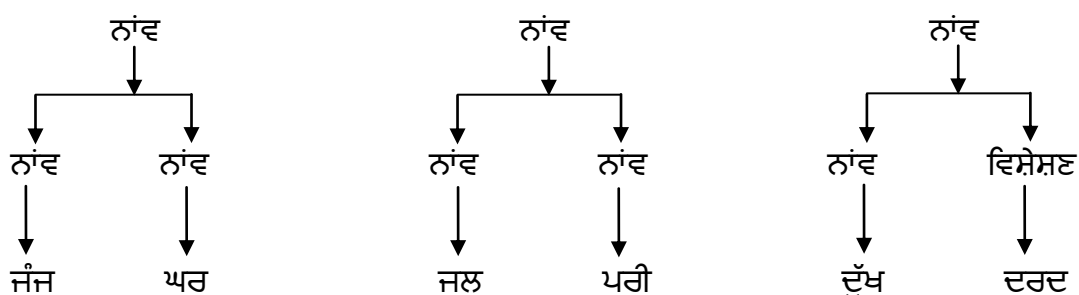
ਲੋਰੀ ਬੋਵੇਰ (1983:28) ਅਨੁਸਾਰ, “When two or more elements which could potentially be used as stems are combined to form another stem, the form is said to be a compound.”

ਵਿਲੀਅਮ ਓ ਗਰੇਡੀ (William O’ Grady, 1993:103) ਅਨੁਸਾਰ, “In derivational word formation, we take a single word, the base of a word formation rule, and change it, somehow, usually by adding an affix, to form a new word. The other way to form a new word is by combining two already existing words in a compound.”

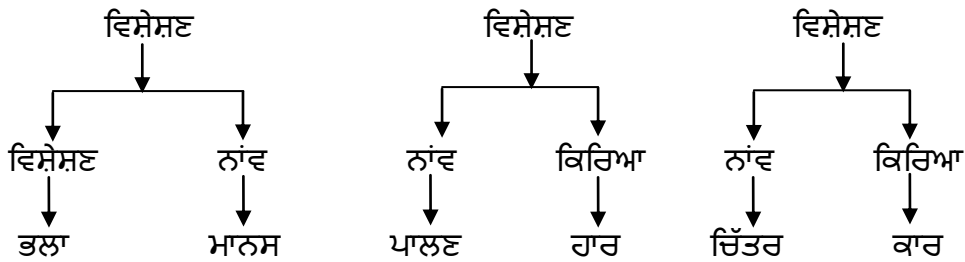
ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2008:153) ਅਨੁਸਾਰ, “ਦੋ ਮੁਕਤ ਜਾਂ ਬੰਧੇਜੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਜਾਂ ਧਾਤੂਆਂ ਦੇ ਜੋੜ ਤੋਂ ਬਣੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਰਥਿਕ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸਾਰਥਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਜੁੜ ਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਮਾਸੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਸੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਸ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸਮਾਸ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆ ਸਮਾਸ

ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ (ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸ਼ੇਰ), ਸ਼ਾਨ-ਏ-ਪੰਜਾਬ (ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨ) ਵਿਜ਼ਾਰਤ-ਏ-ਹਿੰਦ (ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ) ਆਦਿ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀਕਰਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਧਾਤੂਆਂ ਜਾਂ ਮੂਲਾਂ ਨਾਲ ਅਗੇਤਰ, ਪਿਛੇਤਰ ਅਤੇ ਮਧੇਤਰ (ਵਧੇਤਰ) ਜੁੜ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨਵਾਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

11.7 ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਜਾਂ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ

11.7.1 ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਭਾਵ, ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਭਕਤੀ-ਪਿਛੇਤਰ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਕਰਤਾ, ਕਰਮ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਭੂਤਕਾਲ ਆਦਿ।

ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਫਰੈਂਕ ਪਾਲਮਰ (Frank Palmer, 1971:57) ਅਨੁਸਾਰ, "Inflection is a process of word formation, in which a word is modified to express different grammatical

categories such as tense, case, voice, aspect, person, number, gender, and mood.”

ਰੋਡਨੀ ਹਡਲਸਟਨ (Rodney Huddleston, 1988:17) ਅਨੁਸਾਰ, “**Inflectional Morphology is concerned with the processes which yield the various inflectional forms of lexeme from its lexical stem.**”

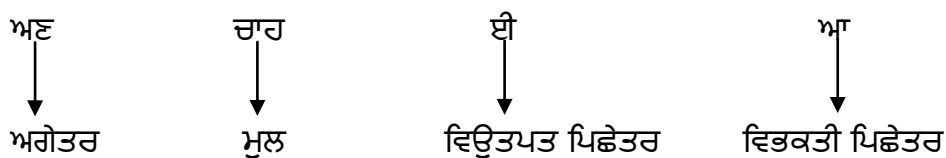
ਐਂਡਰਿਊ ਸਪੈਂਸਰ (Andrew Spencer, 1991:21) ਅਨੁਸਾਰ, “**Inflectional operation leave untouched the syntactic category of the base, but they too add extra elements. There are elements of meaning (for example, tense, aspect, mood, negation and so on) and also grammatical function. For instance, an inflectional operation may turn an intransitive verb into a transitive one or an active verb from into a passive one (though some morphologist would regard such alternations as derivational morphology)**”

ਆਕਸਫੋਰਡ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ (Oxford Dictionary, 1996:56) ਅਨੁਸਾਰ, “**Inflection, a part of a word, usually a suffix, that expresses grammatical relationships, such as number, person, tense etc; Also used to refer to the process by which this part is added.**”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਾਖਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਰਚਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਛੇਤਰ ਲਗਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਉਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਜਦੋਂ ਵਿਉਤਪਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਖਤਮ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਉਤਪਤ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਿਸਟਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਵਿਭਕਤੀ

ਪਿਛੇਤਰ ਬੰਦ ਸਿਸਟਮ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੀ ਧਾਤੂ (ਕਿਰਿਆ ਮੂਲ) ਨਾਲ ਦੂਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਵਿਉਤਪਤ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੀ ਧਾਤੂ/ਮੂਲ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜਤ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪਾਵਲੀ (Paradigm) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ 'ਘੜਾ' ਤੋਂ ਘੋੜਾ, ਘੋੜੇ, ਘੋੜਿਆ, ਘੋੜਿਆਂ, ਘੋੜਿਓ ਆਦਿ। ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਰੂਪਾਵਲੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, 'ਅਣਚਾਹੀਆਂ' ਕੇਸ਼ਕੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ 'ਅਣ', 'ਚਾਹ', 'ਈ' ਅਤੇ 'ਆਂ' ਚਾਰ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਅਣ', 'ਚਾਹ', 'ਈ' ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ /ਅਣਚਾਹੀ/ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ /ਈ/ ਵਿਉਤਪਤ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਪਿਛੇਤਰ ਵੀ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 'ਆਂ' ਲਗਾ ਕੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 'ਅਣਚਾਹੀਆਂ' ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇੱਕਵਚਨ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਆਂ' ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਢਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

11.7.2. ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,

11.7.2.1 ਨਾਂਵੀਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵੀ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ

11.7.2.1.1 ਨਾਂਵੀਂ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਨਾਂਵੀਂ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰ ਕਰਕੇ ਇਕੋ ਹੀ ਮੂਲ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਂਡਰਿਊ ਸਪੈਂਸਰ (1991:11-12) ਅਨੁਸਾਰ, "A Paradigm is the set of all the inflected forms which an individual word assumes. Sometime the term refers to some specifiable subpart of the total paradigm." ਨਾਂਵ ਵਰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਜੋ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪਾਵਲੀ (Nominal Paradigm ਜਾਂ declension) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਂਵੀਂ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵਾਂ, ਪੜਨਾਂਵਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਆਦਿ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਰੂਪਾਵਲੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਾਕਾਤਮਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਜਾਂ ਟਾਕਰੇ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

11.7.2.1.2 ਨਾਂਵੀਂ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ : ਵਚਨ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

11.7.2.1.2.1 ਵਚਨ

‘ਵਚਨ’ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਰੀ, ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਵਰਗ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗਿਣਤੀ ਪੱਖ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਦੋ ਵਰਗ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਾਨ ਲਾਇਨਜ਼ (1971:281) ਅਨੁਸਾਰ, "The most common manifestation of category of number is the distinction between singular and plural..., which is found in many languages all over the world." ਪਰ ਸਿਰਫ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ’ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਚਨ ਦੀ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਵਚਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰੁਚੀ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕਠਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਇੱਕ ਵਚਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇੱਜੜ, ਟੱਬਰ, ਵੱਗ ਆਦਿ। ਕਈ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਟੱਬਰ ਦਾ

ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਟੱਬਰਾਂ ਅਤੇ ਇੱਜੜ ਦਾ ਇੱਜੜ-ਖਾਨਾ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:56) ਅਨੁਸਾਰ, “ਵਚਨ ਭੇਦ ਨਿਰਾ ਨਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ; ਸਰਬਨਾਂਵਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।”

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਵਚਨ ਦੇ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ। ਚਿੰਨ੍ਹੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਫ਼ਰ (zero) ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਨੂੰ \emptyset ਚਿੰਨ੍ਹ ਰਾਹੀਂ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਚਿੜੀ \emptyset , ਬਿੱਲੀ \emptyset , ਘਰ \emptyset ਆਦਿ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ {-ਆਂ}, {-ਏ}, {-ਵਾਂ} ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

ਚਿੜੀ	-	ਚਿੜੀਆਂ	-ਆਂ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ, ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ
ਮੁੰਡਾ	-	ਮੁੰਡੇ	-ਏ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ
ਹਵਾ	-	ਹਵਾਵਾਂ	-ਵਾਂ/ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ, ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ

ਸਿਫ਼ਰ (zero) \emptyset ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ

ਹਾਥੀ ਗਿਆ। (ਇੱਕਵਚਨੀ ਰੂਪ)	ਹਾਥੀ ਗਏ। (ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ)	ਹਾਥੀ \emptyset
ਖੱਟਾ ਸੇਬ। (ਇੱਕਵਚਨੀ ਰੂਪ)	ਖੱਟੇ ਸੇਬ। (ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ)	ਸੇਬ \emptyset

II.7.2.1.2.2 ਲਿੰਗ

ਨਾਂਵ ਵਰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਇੱਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਨੂੰ Gender ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਡਰ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜੀਨਸ (Genus) ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਾਨ ਲਾਇਨਜ਼ (1971:283) ਅਨੁਸਾਰ, “The term ‘gender’ itself derives from an extremely general word meaning ‘class’ or ‘kind’ (Latin genus)” ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਹੈ। ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਹੇਨਰੀ ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (Harjeet Singh Gill and Henry H.A. Gleason, 1986:10) ਅਨੁਸਾਰ, “There are two genders,

masculine and feminine. Every Punjabi noun is assigned to one of these. The assignment is often entirely arbitrary, predictable neither from form nor meaning.” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਿੰਗ-ਵਿਧਾਨ ਕਿਸੇ ਸਥਾਈ ਲਿੰਗ-ਨਮੂਨੇ 'ਤੇ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਲਿੰਗ ਨਿਰਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਹੁਦਰਾਪਣ (arbitrariness) ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ 'ਲੱਸੀ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਇੱਕਵਚਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਫ਼ਰ/ਸਵਾਰੀ, ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇੱਥੇ ਵੀ ਆਪਹੁਦਰਾਪਣ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ 'Society' ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ 'ਸਮਾਜ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਤਸਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਮੇਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀ' ਨੂੰ 'ਮੇਰੀ ਸਮਾਜ' ਕਹਿਣਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2008:185) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬੋਸ਼ਕ ਲਿੰਗ ਇਕ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸ਼ਰੇਣੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਦਾ ਭੇਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਨੂੰ, ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਰਸੰਗ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਕੇਸ਼ਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਜੋਂ ਹੀ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨੀ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ-ਸਥਾਪਨਾ ਬਾਰੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲਿੰਗ ਬੋਧ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿੰਗਕ ਵਧੇਤਰ ਜੋੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਪੁਲਿੰਗਵਾਚੀ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਯੋਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ

ਘੋੜਾ	-	ਠ	ਘੋੜੀ	-	ਈ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ
ਸ਼ੇਰ	-	ਠ	ਸ਼ੇਰਨੀ	-	ਨੀ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ
ਸੇਠ	-	ਠ	ਸੇਠਾਈ	-	ਆਈ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ
ਲਾਹੌਰੀਆ	-	ਠ	ਲਾਹੌਰਨ	-	ਅਨ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ

11.7.2.1.3 ਪੰਜਾਬੀ ਪੜਨਾਂਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ : ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ

ਨਾਂਵੀਂ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹੀ ਨਾਂਵ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹਨ। ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵਿਚਰ ਕੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਪੜਨਾਂਵ 'ਉਹ' ਨਾਂਵ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੇਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:86) ਅਨੁਸਾਰ, "ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਰਬਨਾਂਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਵਾਂਗ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।" ਜਿਵੇਂ, ਉਹ ਮੁੰਡਾ, ਉਹ ਕੁੜੀ, ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਆਦਿ। ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ (2002:134) ਅਨੁਸਾਰ, "ਪੜਨਾਂਵ ਵੀ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਕੇ ਨਾਂਵ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।"

11.7.2.1.3.1 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਵਰਤੋਂ

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵ

ਪੜਨਾਂਵ	-	ਲਿੰਗ	-	ਵਚਨ	-	ਵਿਭਕਤੀ
ਮੈਥੋਂ	-	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	-	ਇੱਕਵਚਨ	-	ਓਂ
ਤੈਥੋਂ	-	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	-	ਇੱਕਵਚਨ	-	ਓਂ

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵ

ਪੜਨਾਂਵ	-	ਲਿੰਗ	-	ਵਚਨ	-	ਵਿਭਕਤੀ
ਸਾਥੋਂ	-	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	-	ਬਹੁਵਚਨ	-	ਓਂ
ਤੁਹਾਡਿਓਂ	-	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	-	ਬਹੁਵਚਨ	-	ਓਂ

11.7.2.1.3.2 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਵਰਤੋਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵੀ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੇਲੇ

ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪਾਂ (ਲਿੰਗ, ਵਚਨ) ਨਾਲ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਤਬਬੀਲੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਕਾਲਾ ਘੋੜਾ, ਕਾਲਾ ਨਾਗ, ਸਿਆਣਾ ਮੁੰਡਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਘੋੜੀ, ਕਾਲਿਆਂ ਨਾਗਾਂ, ਸਿਆਣੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਭਕਤੀਆਂ (ਈ/ਆਂ) ਲਗਾਓਣ ਨਾਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਕਾਲਾ - ∅

ਸਿਆਣਾ - ∅

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਚੰਗਾ - ∅

ਸੋਹਣਾ - ∅

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਕਾਲੇ - ਏ/ਵਿਭਕਤੀ

ਸਿਆਣੇ - ਏ/ਵਿਭਕਤੀ

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ

ਚੰਗੀ - ਈ/ਵਿਭਕਤੀ

ਸੋਹਣੀ - ਈ/ਵਿਭਕਤੀ

ਅਵਿਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ,

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਇੱਕ ਵਚਨ

ਲਾਲ ਘੋੜੀ - ਲਾਲ ∅

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ

ਲਾਲ ਘੋੜੀਆਂ - ਲਾਲ ∅

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ

ਲਾਲ ਘੋੜਾ - ਲਾਲ ∅

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ

ਲਾਲ ਘੋੜੇ - ਲਾਲ ∅

II.7.2.1.2.3 ਕਾਰਕ

ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਵਾਂਗ ਕਾਰਕ ਵੀ ਨਾਂਵ ਵਰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਨਾਂਵੀਂ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਕ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ (2010:466) ਅਨੁਸਾਰ, “ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਵਿਰੋਧਾਂ (contrasts) ਦੀ ਇੱਕ ਵੰਨਗੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ

(ਨਾਂਵ-ਵਾਕੰਸ਼ : NP) ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ (ਕ੍ਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ : VP) ਦੇ ਵਾਕਾਤਮਕ (Syntactic) ਅਤੇ ਅਰਥਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ (marker) ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ/ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਚੰਦਲ ਸਿੰਘ ਕੰਬੋਜ (2010:142) ਅਨੁਸਾਰ, “ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਨਾਂਵ/ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਗਟਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।”

ਵਿਲੀਅਮ ਓ ਗਰੇਡੀ (William O’ Grady, 1993:111) ਅਨੁਸਾਰ, “**Case: Still another type of inflection contrasts associated with nouns in many languages involve case - a category that encodes information about the syntactic role (subject, object and so on) of Noun Phrase (NP).**”

ਬੈਰੀ ਜੇ. ਬਲੇਕ (Barry J. Blake, 1994:198) ਅਨੁਸਾਰ, “**Case is a system of making dependent nouns for the type of relationship they bear to their heads. Traditionally, the term refers to inflectional marking, and typically, case marks the relationship of a noun to a verb at the clause level or of a noun to a preposition, post position or another noun at the phrase level.**”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ’ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਕਾਰਕ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਤਮਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੁਪਾਂਤਰੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ‘ਸੁਰਜੀਤ ਜਲੰਧਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈ’ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ‘ਜਲੰਧਰੋਂ’ ਵਿਭਕਤੀ ਸਹਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹਨ : ‘ਜਲੰਧਰ + ਓਂ’ ਭਾਵ ‘ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ’। ਇਥੇ ‘ਜਲੰਧਰ’ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ {-ਓਂ} ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ ਜਾਂ ਵਿਭਕਤੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਇਥੇ ‘ਜਲੰਧਰੋਂ’ ਵਾਕੰਸ਼ ਦਾ ‘ਆਉਣ’ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥਗਤ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਾਰਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ‘ਅਪਾਦਾਨ’ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥਗਤ

ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਰਕ 'ਅਪਾਦਾਨ' ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ {-ਓਂ} ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰਥਿਕ ਬੰਧੇਜੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਵਿਭਕਤੀ ਜੁਗਤ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਜਿਵੇਂ, 'ਜਲੰਧਰੋਂ', ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਜਿਵੇਂ, 'ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ'। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ {-ਓਂ} ਵਿਭਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੋਂ' ਸੰਬੰਧਕ ਹੈ, ਵਿਭਕਤੀ ਨਹੀਂ।

11.7.2.1.2.3.1 ਕਾਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦ ਹਨ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਛੇ (6) ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਠ (8) ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਚੰਚਲ ਸਿੰਘ ਕੰਬੋਜ (2010:144) ਅਨੁਸਾਰ, "ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਨਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਂਵ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੁਲ ਛੇ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਛੇ ਕਾਰਕ ਹਨ।"

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2008:188) ਅਨੁਸਾਰ, "ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਾਹਕਾਂ ਵਜੋਂ ਸਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਛੇ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ;

(1) ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ (2) ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ (3) ਕਰਨ ਕਾਰਕ (4) ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ (5) ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ (6) ਸੰਬੋਧਨੀ ਕਾਰਕ"

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ (2002:147) ਅਨੁਸਾਰ, "ਮੌਲਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕ ਅੱਠ ਹੀ ਹਨ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਛੇ ਕਾਰਕ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

II.7.2.1.2.3.1.1 ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ

ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ, ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਂਵ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਰਤਾ ਦੇ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰੁਪਾਂਤਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(1) ਬੱਚਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(2) ਬੱਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਜਾਂਦਾ' ਅਤੇ 'ਜਾਂਦੇ' ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ 'ਬੱਚਾ' ਅਤੇ 'ਬੱਚੇ' ਦੇ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰੁਪਾਂਤਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

II.7.2.1.2.3.1.2 ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

“ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਸਮਸਤ ਵਾਕੰਸ਼ ਵਿਉਤਪਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ 'ਦਾ, ਦੀ, ਦੇ' ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।” (ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 2002:151) ਕਈ ਵਾਰ ਸੰਬੰਧਕ ਲੇਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਵਾਕ (2) ਵਿੱਚ ਹੈ,

(1) ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।

(2) ਮੁੰਡੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।

II.7.2.1.2.3.1.3 ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ (location) ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ -ਏ, -ਏ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਉੱਤੇ, 'ਤੇ, ਅੰਦਰ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ -ਏ ਪੁਲਿੰਗ ਨਾਂਵ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ -ਈ ਪੁਲਿੰਗ ਨਾਂਵ ਬਹੁਵਚਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(1) ਮੁੰਡਾ ਘਰੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ (ਘਰ+ਏ=ਘਰੇ) -'ਏ' / ਵਿਭਕਤੀਪਿਛੇਤਰ)

- (2) ਮੁੰਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ (ਘਰ ਵਿੱਚ) ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ)
- (3) ਕੁੜੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ (ਘਰ ਵਿੱਚ) ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ)
- (2) ਕੁੜੀਆਂ ਘਰੀਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ (ਘਰ+ਈਂ=ਘਰੀਂ) ਈਂ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ)

II.7.2.1.2.3.1.4 ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ, ਵਿਚਾਰ, ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਜਾਂ ਵਿਛੜਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ -‘ਓਂ’, ਇਓਂ, ਥੋਂ, ਰਾਹੀਂ, ਜਾਂ ਨਾਂਵਾਂ, ਪੜਨਾਂਵਾਂ, ਕਿਰਿਆਵੀ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਬੰਧਕ ‘ਤੋਂ’, ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

- (1) ਮੈਂ ਬਟਾਲਿਓਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ -‘ਇਓਂ’/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ)
- (2) ਮੈਂ ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ ‘ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ’ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ)

II.7.2.1.2.3.1.5 ਕਰਨ ਕਾਰਕ

ਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਕ ਦੇ ਕਾਰਜ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜਾਂ ਢੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨੀ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ -‘ਈ’ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਕ ਰਾਹੀਂ, ਦੁਆਰਾ, ਨਾਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

- ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। (ਹੱਥ+ਈਂ= ਹੱਥੀ -‘ਈਂ’/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ)
- ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। (‘ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ’ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ)

II.7.2.1.2.3.1.6 ਸੰਬੋਧਨੀ ਕਾਰਕ

ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕਾਰਕ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਨ ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆਹੀਣ ਅਤੇ ਵਿਧੇਅਹੀਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਚਲ ਸਿੰਘ ਕੰਬੋਜ (2010:150) ਅਨੁਸਾਰ, “ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇਸ ਕਾਰਕ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਾਹਣ ਤਾਂ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਕੇ ਸੰਬੰਧਨ ਕਾਰਕ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਰਕ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” ਸੰਬੰਧਨੀ ਕਾਰਕ ਇਆ, ਇਓ, ਆਂ, ਉ/ਓ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

ਮੁੰਡਿਆ ! ਇਧਰ ਆ।	(ਮੁੰਡ + ਇਆ -ਇਆ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ)
ਸੱਜਣਾਂ ! ਜੱਗ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ।	(ਸੱਜਣ + ਆਂ -ਆਂ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ)
ਮੁੰਡਿਓ ! ਰੋਲਾ ਨਾ ਪਾਓ।	(ਮੁੰਡ + ਇਓ -ਇਓ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ)
ਕੁੜੀਓ ! ਚੁੱਪ ਕਰੋ।	(ਕੁੜੀ + ਓ -ਓ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ)

11.7.2.2 ਕਿਰਿਆਵੀ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ

ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕਿਰਿਆਵੀ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਿਆਵੀ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਉਪਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਪੁਰਖ, ਕਾਲ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਭਕਤੀ ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਵਿਰੋਧ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਇੱਕੋ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ‘ਰੂਪਾਵਲੀ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਚਲਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਿਰਿਆ ‘ਸੌਂ’ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ ਜੁੜ ਕੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੁੰਡਾ ਸੌਂਦਾ ਹੈ।	ਸੌਂ + ਦਾ	ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ -ਦਾ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ
ਮੁੰਡੇ ਸੌਂਦੇ ਹਨ।	ਸੌਂ + ਦੇ	ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ -ਦੇ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ
ਮੁੰਡਾ ਸੌਂਇਆ ਹੈ।	ਸੌਂ + ਇਆ	ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ -ਇਆ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ
ਮੁੰਡੇ ਸੌਂਏ ਹਨ।	ਸੌਂ + ਏ	ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ -ਏ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ
ਮੁੰਡਾ ਸੌਂਏਗਾ~ਸੌਂਵੇਗਾ।	ਸੌਂ + ਏਂਗਾ	ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ -ਏਂਗਾ/-ਵੇਂਗਾ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ
ਮੁੰਡੇ ਸੌਂਣਗੇ।	ਸੌਂਣ + ਏਂਗ	ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ -ਏਂਗ/ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ

ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਿਆਵੀ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਧਾਤੂ/ਮੂਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀ ਚਿਨ੍ਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ

B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ - ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

III.1 ਭੂਮਿਕਾ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਅਧਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1969:45) ਨੇ ਵਾਕ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1.ਨਾਂਵ, 2.ਸਰਬ-ਨਾਂਵ, 3.ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, 4.ਕਿਰਿਆ, 5.ਅਵੈ ਅਤੇ 6.ਵਿਸਮਿਕ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (1997:157) ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1.ਨਾਂਵ, 2.ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, 3.ਪੜਨਾਂਵ, 4.ਕਿਰਿਆ, 5.ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, 6.ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ, 7.ਸੰਬੰਧਕ, 8.ਯੋਜਕ ਅਤੇ 9.ਪਾਰਟੀਕਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:146) ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਅਧਾਰ ਦੇ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਠ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

(ੳ) ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ

(ਅ) ਪੜਨਾਂਵ, ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ, ਨਿਪਾਤ।

ਆਈਚੀਸਨ, ਜੇ. (Aitchison, J. 1996:61) ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,

Classification of word classes into noun, verb, adjective, and preposition seems to be a useful and economical way. Modern linguists describe that classification of word classes vary from language to language. The base for this classification is the meaning and the form.

ਵਿਲੀਅਮ ਓ ਗਰੇਡੀ ਅਤੇ ਮਾਈਕਲ ਡੀ., ਐੱਮ.ਅਰਨਾਫ (Willam O' Grady and Michael D., M. Aronoff (1996:89) ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "The words of any language can be divided into two categories, closed and open, of which only the latter are relevant to morphology. The closed categories are the functional words: pronouns, conjunctions, determiners. Newly coined or broved words cannot be added to these categories, which is why we say that they are closed. The categories of words that are open are the major lexical categories: noun, verb, adjective, and adverb. It is to these categories that new words may be added... Morphology is concerned with major lexical categories."

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (2012:142) ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਬੰਦ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, "ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ: ਬੰਦ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ (closed class) ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ (ਜਿਵੇਂ ਪੜਨਾਵ ਤੇ ਸੰਬੰਧਕ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (open class) ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ (ਜਿਵੇਂ ਨਾਵ, ਕਿਰਿਆ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੂਜਾ ਇਹ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਦ ਕਿ ਬੰਦ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾ-ਸਿਰਫ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਬੰਦ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।"

ਸੰਬੰਧਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਅਧਾਰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰੂਪ ਬਣਤਰ (inflection) ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰਥ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕੋਸ਼ਗਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

III.2 ਨਾਂਵ

III.2.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਂਵ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ,

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:46) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜਿਹੜਾ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦਾ, ਪਦਾਰਥ ਦਾ, ਗੁਣ ਦਾ, ਭਾਵ ਜਾਂ ਕਲਪਿਤ ਵਸਤ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਏ, ਉਸਨੂੰ ਨਾਂਵ ਆਖਦੇ ਹਨ।”

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2004:78) ਅਨੁਸਾਰ, “ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਸੁਣਿਆਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਪ੍ਰਾਣ-ਧਾਰੀ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ), ਵਸਤੂ, ਅਸਥਾਨ, ਗੁਣ, ਸੰਕਲਪ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ।”

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:147) ਅਨੁਸਾਰ, “ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ, ਪ੍ਰਾਣੀ, ਵਸਤ, ਗੁਣ, ਵਿਚਾਰ, ਸੰਕਲਪ, ਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

1. ਨਾਂਵ, ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
2. ਕਿਸੇ ਜੀਵ (ਮਨੁੱਖ, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ), ਵਸਤੂ, ਥਾਂ, ਗੁਣ, ਵਿਚਾਰ ਆਦਿ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

III.2.2 ਨਾਂਵ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣਿਕ ਵੰਡ

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1962:47) ਨੇ ਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਧਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ,

1. ਲਿੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ
2. ਵਚਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ
3. ਵਿਭਕਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (Harjeet Singh Gill and H.A. Gleason, 1969:04) ਅਨੁਸਾਰ, "Nouns are inflected for number and case. There are two numbers, singular and plural. There are five cases. Two of these, direct and oblique, apply to all nouns. The vocative is common only with animate nouns, though it is occasionally used with some others. The same class of nouns has a locative case in the plural. Another small class has a locative case in the singular. In place of the ablative plural, most locative singulars and all comparable uses of words having neither of these cases, phrases are used consisting of the oblique followed by a postposition."

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (1997:158) ਅਨੁਸਾਰ, "ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਂਵ ਵਿਚ ਕੇਸ਼ਗਤ ਲੱਛਣ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂਵ ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਲਈ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲਿੰਗ ਦਾ ਕੇਸ਼ਗਤ ਹੋਣਾ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨਾਂਵ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਣ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ, ਸੇਟੀ, ਕੁੜੀ, ਮੁੰਡਾ, ਹੱਥ, ਤਰ... ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਣ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਹ ਗੁਣ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਂਤਰਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

ਨਾਂਵ ਦੀ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣਿਕ ਵੰਡ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਾਂਵ ਦੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ। B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀਆਂ

ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:118) ਅਨੁਸਾਰ, “ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਪ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਮੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਪੁਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ -ਆ (ਕੰਨਾਂ) ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ: ਬ੍ਰਹਮਾ, ਰਾਜਾ, ਪਾਂਧਾ, ਕੀੜਾ ਆਦਿ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਨਾਂਵ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਏਵੇਂ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ -ਈ (ਬਿਹਾਰੀ) ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ: ਸਹੇਲੀ, ਸਖੀ, ਨਦੀ, ਧਰਤੀ ਆਦਿ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਨਾਂਵ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।” ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਕੰਨਾਂ ਅੰਤਕ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਰੂਪਾਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਬਾਬਾ, ਪਾਧਾ (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ), ਨਾਨਕਾ (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ) ਮਲਾਹਾ (ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ) ਮਾਇਆ, ਮਾਤਾ (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ), ਸਹੀਆ (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ) ਆਦਿ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਹਾਰੀ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਚਉਧਰੀ, ਆਦਮੀ, ਕਾਜੀ, ਖੜੀ (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ), ਕੋਠੀ, ਘੋੜੀ (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ), ਘਰੀ (ਘਰੀਂ) (ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ) ਆਦਿ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੰਨਾਂ ਅੰਤਕ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿਹਾਰੀ ਅੰਤਕ ਸਾਰੇ ਨਾਂਵ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਹਨ।

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:118) ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਉਪਰੋਕਤ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਛੇਟਾਂ ਅਵੱਸ ਹਨ- ਜਿਵੇਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ -ਈ- ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ ਵੀ ਹਨ।... ਅਜਿਹੇ ਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਏਵੇਂ ਹੀ ਕੁਝ -ਆ- ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ... ਅਜਿਹੇ ਨਾਂਵ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।” ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਿੰਗ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਜੇ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦੀ ਵਚਨ ਅਧਾਰਿਤ ਦੂਜੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੰਨਾਂ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀ ਅੰਤਕ ਲਿੰਗ ਨਾਂਵ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ

ਆਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਕੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਹਾਰੀ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਜਿਵੇਂ, ਰਾਤਿ, ਕੁਦਰਤਿ, ਪੰਡਿ, ਨਵਾਬਿ, ਘਾਟਿ, ਘਰਿ ਆਦਿ, ਅੱਕੜ ਅੰਤਕ ਸੰਸਾਰੁ, ਅੰਗਦੁ, ਮੁਹਰੁ, ਨੇਤ੍ਰੁ, ਚੋਟੀਅਹੁ, ਘਰਹੁ ਆਦਿ, ਦੁਲੈਕੜ ਅੰਤਕ ਹਿੰਦੂ, ਗੁਰੂ, ਜੋਰੂ, ਆਦਿ, ਲਾਵਾਂ ਅੰਤਕ ਨਾਨਕੇ, ਪਿਆਦੇ, ਚੇਲੇ, ਢਾਬੇ ਆਦਿ, ਦੁਲੈਕੜ ਅੰਤਕ ਪਲੈ, ਚਉਕੈ, ਕਣਕੈ, ਭੇਲੀਐ, ਹੋੜਾ ਅੰਤਕ ਲੋਕੇ, ਘਰੇ, ਹੇਠੇ, ਹਥੇ, ਅੰਦਰੇ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਕੜ ਅਤੇ ਸਿਹਾਰੀ-ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ, ਅੱਕੜ ਅਤੇ ਹੋੜਾ ਅੰਤਕ ਲਿੰਗ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਵੀ ਆਏ ਹਨ। ਕਈ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਰੂਪ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਕਣਕ, ਕਣਕਿ, ਕਣਕੇ, ਕਣਕੈ ਆਦਿ। ਅਜਿਹਾ ਇਲਾਕਾਈ ਫ਼ਰਕ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕਾਵਿਕ ਰੰਗਤ ਕਾਰਨ ਵੀ ਰੂਪ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ‘ਦਰਿਆ’ ਲਈ ‘ਦਰੀਆਇ, ਦਰੀਯਾਇ, ਦਰੀਯਾਉ’, ‘ਦਰਗਾਹ’ ਲਈ ਦਰਗਾਹਿ, ਦਰਗਾਹੁ ਆਦਿ। Findlay, Michael Shaw (1998:75-79) ਅਨੁਸਾਰ, “Grammatical gender and noun class have been a source of fascination for linguistics for at least two hundred years.... Researchers have been tried to find in grammatical gender and noun class links to such things as national psychology, universals of human thought, etc.... from the purely linguistic viewpoint, gender and noun class play a very important role in the morphology and syntax of natural languages and thus fully deserve a detailed discussion.”

III.3 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰੂਪਕ ਵੰਡ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਸਥਿਤੀ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਕਈ ਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

III.3.1 ਸਵਰ ਆ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਮਰਦਾਨਾ ਉਠਿ ਪੈਰੀ ਪਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 51)
- (ਅ) ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੰਗਾ ਉੱਤੇ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 77)
- (ੲ) ਰਸੋਈਆ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਵੈ ਚੁਪ ਕਰਿ ਕੈ॥ (ਪੰਨਾ 90)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਲੋਕਾ ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਤਾ ਨਾਨਕੁ ਦਰੀਯਾਇ ਵਿਚੁ ਗਾਇਬ ਹੋਆ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 43)
- (ਅ) ਸਭਨਾ ਸਿਧਾ ਅਸੀਰਬਾਦੁ ਦੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 85)
- (ੲ) ਫਕੀਰਾ ਕਹਿਆ ਏ ਖੁਦਾਇ ਹਿੰਦੂ ਕਉ ਇਤਈ ਪਹੁੰਚਿ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 105)
- (ਸ) ਤਾ ਘਰ ਦਿਆ ਆਦਿਮੀਆ ਆਖਿਆ ਜੇ ਏਹੁ ਜਾਵੈ ਤਾ ਭਲਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਤਬ ਮਾਤਾ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਆਈ॥ (ਪੰਨਾ 38)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਇਸਤ੍ਰੀਆ ਵੈਣਿ ਅਲਾਇਦੀਆ ਥੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 59)
- (ਅ) ਸਭੁ ਦੇਸ ਗਿਰਾਇ ਤ੍ਰੀਮਤੀਆ ਹੀ ਕਮਾਵਤੀਆ ਹੈ ਪੁਰਖੁ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 80)
- (ੲ) ਚੇਰੀਆ ਚਲੀਆ ਗਈਆ॥ (112)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਸਿਧਾ ਮਹਿ ਪਿਆਲਾ ਆਇ ਚਲਣੁ ਲਾਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 84)
- (ਅ) ਸੂਰੀਆ ਅਗੇ ਲੀਤੀਆ ਲਕਿ ਛੁਰਾ ਬਧਾ॥ (ਪੰਨਾ 93)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਜੈਸੇ ਚਕੀ ਦਾਣਿਆ ਕਉ ਦੇਤੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 36)
- (ਅ) ਪਲੰਗ ਮੋਤੀਆ ਲਾਲਾ ਨਾਲਿ ਜੜਾਉ ਕਰ ਦੇਵਾ॥ (ਪੰਨਾ 58)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਤਾ ਲੇਕੀ ਆਖਿਆ ਤੇਰੀ ਤਾ ਨਿਸਾ ਹੋਈ ਜੀ ਪਰੁ ਅਸਾਡਾ ਕਿ ਹਾਲੁ॥ (ਪੰਨਾ 86)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੂੰ ਜੁ ਐਸੀਆ ਬਾਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਅ) ਏਹ ਗਲਾ ਛਡਿ ਲੇਕਾ ਦਾ ਰਾਹੁ ਪਕੜ॥ (ਪੰਨਾ 40)

(ੲ) ਸਭ ਕੋਈ ਰੋਟੀਆ ਲਗਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪਿਛੈ ਖਾਵਣਿ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਸ) ਮੈ ਲਕੜੀਆ ਚੁਣਨਿ ਗਈਆ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 65)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਵਡਾ ਹੋਆ ਲਗਾ ਬਾਲਕਾ ਨਾਲਿ ਖੇਡਿਣ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਅ) ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਫਕੀਰਾ ਨਾਲ ਮਜਲਸਿ ਕਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 38)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਤਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਭਾਈਆ ਬੰਧਾ ਪਾਸੇ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਤੀਰਥਾ ਉਤੇ ਭਲੇ ਭਲੇ ਅਤੀਤ ਇਕਠੇ ਹੋਦੇ ਰੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ਅ) ਉਹ ਤ੍ਰੀਮਤੀ ਸਭੈ ਪੈਰਾ ਉਪਰਿ ਢਹਿ ਪਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 81)

(ੲ) ਸਿਧਾ ਮਹਿ ਪਿਆਲਾ ਆਇ ਚਲਣੁ ਲਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 84)

(ਸ) ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚੁ ਜਾਣੀਐ ਨਾਲਿ ਚਲੈ ਸਭੁ ਕੋਇ॥ (ਪੰਨਾ 85)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੰਗਾ ਉਤੇ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ੳ) ਸਿਰ ਅਡੀਆ ਉਪਰਿ ਲੈ ਜਾਇ ਰਖੈ॥ (ਪੰਨਾ 90)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਪਰੁ ਹੋਰਨਾ ਦਰਖਤਾ ਦਾ ਪਛਾਵਾ ਚਲਿ ਗਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ਅ) ਜੈਸੇ ਚਕੀ ਦਾਨਿਆ ਕਉ ਦੇਤੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ੲ) ਮਲਾਹਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ॥ (ਪੰਨਾ 43)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਜਾ ਮਰਦਾਨਾ ਉਨਾ ਨਾਰਾ ਨੂ ਦਿਸ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 80)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਨੀ ਕਾਰਕ

(ੴ) ਨਾਨਕਾ ਮਹੀ ਜੋ ਖੜੀ ਹੈਨਿ ਚਰਾਇ ਲੈ ਆਉ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਅ) ਬਾਬੇ ਹੁਕਮੁ ਕੀਤਾ ਭਗੀਰਥ ਅਣਦ ਨੂੰ ਭਗੀਰਥਾ ਤੂ ਲਹੋਰਿ ਜਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 108)

(ੲ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ਸ) ਨਾਥ ਕਹਿਆ ਸੁਖੀ ਰਹੁ ਬਾਲਕਾ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 92)

III.3.1.1 ਸਵਰ 'ਆ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਕਾਰਕ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਕਰਤਾ:	ਮਰਦਾਨਾ, ਬਾਬਾ, ਰਸੋਈਆ	ਲੋਕਾ, ਸਿਧਾ, ਫਕੀਰਾ ਆਦਿਮੀਆ	ਮਾਤਾ	ਇਸਤ੍ਰੀਆ, ਤ੍ਰੀਮਤੀਆ, ਚੇਰੀਆ
ਕਰਮ:	ਪਿਆਲਾ, ਛੁਰਾ	ਦਾਣਿਆ, ਮੋਤੀਆ, ਲਾਲਾ	ਨਿਸਾ	ਬਾਤਾ, ਗਲਾ, ਰੋਟੀਆ, ਲਕੜੀਆ
ਕਰਨ:	ਬਾਲਕਾ ਨਾਲਿ, ਫਕੀਰਾ ਨਾਲ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਭਾਈਆ ਬਧਾ ਪਾਸੇ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਤੀਰਥਾ ਉਤੇ, ਪੈਰਾ ਉਪਰਿ, ਸਿਧਾ ਮਹਿ, ਖੰਡਾ ਵਿਚੁ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਦਰਖਤਾ ਦਾ, ਦਾਨਿਆ ਕਉ, ਮਲਾਹਾ ਨੂੰ	ਨਾਰਾ ਨੂੰ
ਸੰਬੰਧਨੀ:	ਨਾਨਕਾ, ਭਗੀਰਥਾ, ਮਰਦਾਨਿਆ, ਬਾਲਕਾ

III.3.2 ਸਵਰ 'ਇ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਨਵਾਬਿ ਆਖਿਆ ਲੈ ਆਵੇ॥ (42)

(ਅ) ਖਿਜਮਤਿਦਾਰਿ ਆਖਿਆ ਹੁਣ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 43)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਗਲੇ ਮੁਕਤਾ ਲਾਹਿ ਕਰ ਲਕਿ ਬੰਨੁ ਤੂ ਭਲਾ ਫਕੀਰੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ਅ) ਏਹੁ ਗਲਿ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਉਹੁ ਸਹਰਿ ਨੂ ਨਠਾ॥ (ਪੰਨਾ 125)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਅਸਾ ਨਵੇ ਘਰਿ ਪਾਏ ਹੈ ਤੂੰ ਦੇਖੁ ਚਿਰੀ ਪਿਛੇ ਆਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 53)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਆਖਿਉਸੁ ਨਾਨਕੁ ਤੂੰ ਹਟਿ ਬਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 39)

(ਅ) ਅਗੇ ਭਗਤੀਏ ਭਗਤਿ ਕਰਦੇ ਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 97)

(ੲ) ਬਾਬਾ ਦੇਖੈ ਤਾ ਬੰਨੀ ਪੰਡਿ ਲਈ ਆਵਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ਸ) ਉਨਾ ਇਕੁ ਮਹਿ ਦਾ ਦੁਧੁ ਚੇਇ ਆਦਾ॥ (ਪੰਨਾ 135)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਕੁਦਰਤਿ ਨਾਲਿ ਕਿਵੈ ਆਏ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 64)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਖਿਜਮਤਿਦਾਰਿ ਆਖਿਆ ਹੁਣ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਦਰਿਯਾਇ ਵਿਚਉ ਉਸੇ ਘਾਟਿ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਅ) ਲੋਕ ਆਖਣਿ ਨਾਨਕੁ ਕੂ ਕਛੁ ਦਰਿਯਾਇ ਵਿਚੇ ਹੋਆ ਖਾਲੀ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ੲ) ਸੁ ਤੇਰੇ ਹੀ ਘਰਿ ਤੇ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜਨਮੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 85)

ਉਦਾਹਰਨ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਵਿੱਚ 'ਦਰਿਆਇ ਵਿਚਉ', 'ਦਰਿਆਇ ਵਿਚੇ (ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ), (ੲ) 'ਘਰਿ ਤੇ' (ਘਰਿ ਵਿੱਚੋਂ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਆਪ **ਦਰੀਆਇ ਵਿਚਿ** ਪਇਆ ਨਾਵਣਿ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਅ) ਉਨਾ **ਸੰਗਿਤ ਵਿਚ** ਆਇ ਪਾਇਆ ਮਤੁ ਜੀਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 130)

(ੲ) ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਾਇਆ **ਸੰਸਾਰਿ ਤੇ** ਵਧਿਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 51)

(ਸ) **ਸਤਿ ਹੇਠ ਹੈ ਸਤਿ ਉਪਰ** ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 54)

(ਹ) ਹਮ ਘੜੇ ਭਰਤੇ ਹੋਏ ਰਾਤੀ **ਖੁਹਿ ਪਹਿ ਛੋਡੇ** ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 121)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ 'ਦਰੀਆਇ ਵਿਚਿ', (ੲ) 'ਸੰਗਿਤ ਵਿਚ', (ਸ) 'ਸੰਸਾਰਿ ਤੇ', (ਹ) 'ਸਤਿ ਹੇਠ, ਸਤਿ ਉਪਰ', (ਕ) ਖੁਹਿ ਪਹਿ (ਖੂਹ 'ਤੇ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਜਾਦੇ ਜਾਦੇ ਵਡੀ **ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ** ਜਾਇ ਪਏ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ਅ) ਮਿਹਰ **ਮੁਹਬਤਿ ਵਿਚ** ਰਹਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 72)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਏਹੁ ਗਲਿ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਉਹੁ **ਸਹਰਿ ਨੂ** ਨਠਾ॥ (ਪੰਨਾ 125)

(ਅ) ਇਸ ਕਉ ਵਡੀ **ਖੁਦਾਇ ਦੀ** ਨਿਵਾਜਸ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ੲ) ਮਸੀਤ ਦਉੜਾਈ **ਕਾਬਲਿ ਕੇ** ਦੁਆਲੇ ਲਾਗੇ ਫਿਰਨ॥ (ਪੰਨਾ 116)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਜੇ ਪਹਰੁ **ਰਾਤਿ ਕੇ** ਨਾਵੇਗਾ ਤਿਸ ਕਉ ਸਵਾ ਮਣਿ ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 109)

III.3.2.1 ਸਵਰ 'ਇ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਕਾਰਕ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਕਰਤਾ:	ਨਵਾਬਿ, ਖਿਜਮਤਿਦਾਰਿ
ਕਰਮ:	ਮਹਿਲ, ਦਰਿਆਇ, ਲਕਿ, ਸਹਿਰ	ਹਟਿ, ਭਗਤਿ, ਪੰਡਿ, ਮਹਿ
ਕਰਨ:	ਕੁਦਰਤਿ ਨਾਲਿ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਦਰਿਆਇ ਵਿਚਉ, ਦਰੀਆਇ ਵਿਚੇ, ਘਰ ਤੇ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਸਤਿ ਹੇਠ, ਸਤਿ ਉਪਰ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ, ਸੰਸਰ ਤੇ, ਖੁਹਿ ਪਹਿ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਸਹਰਿ ਨੂੰ, ਖੁਦਾਇ ਦੀ, ਕਾਬਿਲ ਕੇ	ਰਤਿ ਕੇ

III.3.3 ਸਵਰ 'ਈ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਚਉਧਰੀ ਆਖਿਆ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਸਦਿ ਲੈ ਆਵਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਅ) ਉਨ ਕਾਜੀ ਕਹਿਆ ਖਾਨ ਜੀ ਏਹੁ ਤਾ ਅਜਬੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ੲ) ਤਾ ਕਰੇੜੀ ਪਿਆਦਾ ਹੋਇ ਚਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 76)

(ਸ) ਜਿ ਕੇਈ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਭਗਤੀਆ ਰਬਾਬੀ... ਗਿਆਨੀ ਉਦਾਸੀ ਜਤੀ ਸਤੀ ਤਪਸੀ

ਖਤਰੀ... ਜੇਹੀ ਮਨਸਾ ਕਰਿ ਆਵੇ ਤੇਹੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ॥ (ਪੰਨਾ 91)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਚਉਸਠੀ ਜੋਗਨੀ ਬਵੰਜਾਹ ਬੀਰਾ ਛਿਆ ਜਤੀਆ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਅ) ਉਥੇ ਉਪਲ ਖੜੀ ਰਹਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ੲ) ਤਾ ਆਦਮੀ ਆਏ ਬਾਬੇ ਕਉ ਲੈ ਕਰਿ ਆਇ ਹਜੂਰ ਕੀਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 73)

(ਸ) ਚਉਰਾਸੀ ਸਿਧੀ ਨਵੀ ਨਾਥੀ ਛਿਈ ਜਤੀ ਗੁਪਤੀ ਪਰਗਟੀ ਖੇਚਰੀ ਭੂਚਰੀ ਬਾਵੰਜੀ ਬੀਰੀ

ਚਉਸਠ ਜੋਗਨੀ ਘੁਮਾ ਖਾਧਾ॥ (ਪੰਨਾ 99)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਗੀ ਬੈਰਾਗ ਕਰਨ॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ਅ) ਮੁਗਲਾਣੀ ਦੇਖ ਕੈ ਖੁਸੀ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 121)

(ੲ) ਰੁਹੇਲੀ ਆਖਿਆ ਜਿ ਇਸ ਨੂ ਕਿਤਈ ਵਾਰੀ ਵੇਚਿ ਪਹੁਚਿਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 124)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਮਹੀ ਕਣਕੈ ਨੂੰ ਜਾਇ ਪਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਬਾਬੇ ਥਾਪੀ ਮਾਰੀ ਮੁਕਤੁ ਕੀਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 57)

(ਅ) ਉਸਿ ਲਿਖੀ ਚੀਰੀ ਜੁ ਨਾਨਕੁ ਤੂੰ ਅਸਾ ਨੂੰ ਆਇ ਮਿਲਿ ਜਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਬਾਬੇ ਅਖੀ ਮੀਟੀਆ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਮਹਿਲ ਜਾਇ ਖੜਾ ਕੀਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 100)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਦੇਵੇ ਹਥਿ ਜਿਮੀ ਨਾਲਿ ਮਾਰਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 57)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਉਹ ਮੇਏ ਹੋਏ ਲਹਰੀ ਨਾਲਿ ਅਜਿਤੈ ਦੇ ਪਾਸੁ ਆਵਣਿ॥ (ਪੰਨਾ 130)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਅਸਾ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੁਣਿ ਆਪਣੀ ਹਥੀ ਅਗ ਕਿਉਕਰਿ ਦੇਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 93)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ

(ੳ) ਬਾਬੇ ਟੇਪੀ ਵਿਚਹੇ ਉਸੁ ਮੁਗਲੁ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਢਿ ਦਿਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 124)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਕੇਈ ਪਾਣੀ ਉਪਰ ਖੜਾ ਵਾਉ ਨਾਲਿ ਖੜਾ ਰਹੈ ਚਲਿਆ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 99)

(ਅ) ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਘਰੀ ਰੰਨਾ ਨਾਲਿ ਬੈਠਾ ਗਲਾ ਕਰਦਾ ਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 78)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਤਾ ਅਗੇ ਬਾਬਾ ਉਠਿ ਕਰਿ ਆਇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 52)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਇਨੁ ਕਹਿਆ ਮਤੁ ਵਛੇਰੀ ਖੂਹੀ ਵਿਚਿ ਪਉਦੀ ਹੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ਅ) ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਮੇਰੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚੁ ਬਸੇਰਾ ਕਰਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 46)

(ੲ) ਉਹੁ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜਾਇ ਛਪਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 89)

(ਸ) ਕਾਲੂ ਨੂ ਖਬਰ ਹੋਈ ਕਾਲੂ ਘੋੜੀ ਚੜਿ ਕਰਿ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 53)

(ਹ) ਜਾਦੇ ਜਾਦੇ ਰਾਕਸ ਦੀ ਝੰਗੀ ਉਤੇ ਜਾਇ ਪਏ॥ (ਪੰਨਾ 55)

(ਕ) ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਟਿਕਣ ਕਉ ਆਤਮਾ ਕਰਿ ਚਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 75)

(ਖ) ਪਿਛਲੀ ਚੋਟੀ ਅਡੀ ਉਪਰਿ ਜਾਇ ਰਖੈ॥ (ਪੰਨਾ 90)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਪਰਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਵਿਦਾ ਹੋਦੇ ਘਰੀ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 87)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਪਰਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ਅ) ਬਾਬਾ ਤੀਰਥੀ ਗਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 79)

(ੳ) ਆਖਿ ਕੇ ਘਰੇ ਘਰੀ ਉਠਿ ਗਏ॥ (ਪੰਨਾ 134)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਇਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੂੰ ਚਾਰਿ ਸੰਨਿਆਸੀ ਪਕੜਿ ਕੇ ਹਿੰਦਚਲ ਕਢਦੇ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 133)

(ਅ) ਮੂਲੇ ਖੜੀ ਦੀ ਦਹਲੀਜ ਉਪਰਿ ਜਾਇ ਖੜੇ ਹੋਏ॥ (ਪੰਨਾ 89)

(ੲ) ਤਾ ਫੇਰ ਕਾਜੀ ਖਾਨ ਤਾਈ ਆਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 44)

ਸੰਬੰਧਤ ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਵਿੱਚ 'ਖਾਨ ਤਾਈ' ਦਾ ਆਰਥ 'ਖਾਨ ਨੂੰ' ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਚਉਸਠੀ ਜੋਗਨੀ ਬਵੰਜਾਹ ਬੀਰਾ ਛਿਆ **ਜਤੀਆ** ਨਮਸਕਾਰੁ ਕੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਅ) **ਲੋਕੀ** ਆਖਿਆ ਤੇਰੀ ਤਾ ਨਿਸਾ ਹੋਈ ਜੀ ਪਰੁ ਅਸਾਡਾ ਕਿ ਹਾਲ॥ (ਪੰਨਾ 86)

(ੲ) ਤਾ ਉਨੀ **ਸਿਖੀ** ਆਗਿਆ ਨਾਲਿ ਖੇੜੀ ਕੇ ਖਲਵਾੜੇ ਕੀਤੇ॥ (ਪੰਨਾ 93)

(ਸ) ਅਤੇ ਨਾਇ ਕਰਿ ਪਾਈ **ਪਿੜੀ ਨੂੰ** ਦੇਦੇ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 77)

III.3.3.1 ਸਵਰ 'ਈ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਕਾਰਕ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਕਰਤਾ:	ਚਉਧਰੀ, ਕਾਜੀ, ਕਰੇੜੀ, ਖਤਰੀ	ਜੋਗਨੀ, ਖੜੀ, ਆਦਮੀ, ਭੂਚੀਰੀ	ਇਸੜੀ, ਮੁਗਲਾਣੀ, ਰੁਹੇਲੀ, ਮਹੀ	ਮਹੀ
ਕਰਮ:	ਥਾਪੀ, ਚੀਰੀ
ਕਰਨ:	ਹਥੀ	ਲਹਰੀ ਨਾਲਿ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਟੇਪੀ ਵਿਚਹੇ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਪਾਈ ਉਪਰ, ਘਰੀ	ਪੈਰੀ	ਖੂਹੀ ਵਿਚਿ, ਨਗਰੀ ਵਿਚੁ, ਕੋਠੀ ਵਿਚ, ਘੋੜੀ ਚੜਿ, ਝੰਗੀ ਉਤੇ, ਧਰਤੀ ਉਪਰ
ਸੰਪਰਦਾਨ:	ਘਰੀ, ਤੀਰਥੀ, ਘਰੇ ਘਰੀ	ਅਡੀ ਉਪਰਿ, ਖੂਹੀ ਵਿਚਿ, ਨਗਰੀ ਵਿਚ, ਝੰਗੀ ਉਤੇ, ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ, ਕੋਠੀ ਵਿਚ, ਘੋੜੀ ਚੜਿ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੂੰ, ਖੜੀ ਦੀ, ਖਾਨ ਤਾਈ	ਜਤੀਆ, ਲੋਕੀ, ਸਿਖੀ, ਪਿੜੀ ਨੂੰ

III.3.4 ਸਵਰ 'ਉ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਕਣਕੇ ਦਾ ਖਸਮੁ ਆਇ ਨਿਕਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਅ) ਰਾਇ ਬੁਲਾਰੁ ਸਿਕਾਰ ਖੇਡ ਆਵਦਾ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ੲ) ਤਬ ਖਾਨੁ ਅਸਵਾਰੁ ਹੋਆ ਦਰੀਆਉ ਉਪਰਿ ਆਇ ਕਰਿ ਮਲਾਹ ਸਦਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 43)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਤੂੰ ਕੇਈ ਵੈਦੁ ਸਦਾਇ ਕਰ ਪੁਤਰੁ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 41)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਗਲ ਦੇ ਕਪੜੇ ਮੀਹੁ ਨਾਲਿ ਭਿਜ ਗਏ॥ (ਪੰਨਾ 90)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਕੇਈ ਪਾਈ ਉਪਰ ਖੜਾ ਵਾਉ ਨਾਲਿ ਖੜਾ ਰਹੈ ਚਲਿਆ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 99)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਇਕੰਤੁ ਗੋਸੇ ਸੰਸਾਰੁ ਥਾਵਹੁ ਬਹਿ ਕਰਿ ਛਪ ਕੈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਬੈਠੇ ਜਪਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 81)

(ਅ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚੇਲੇ ਮੁਹਹੁ ਨਿਕਲਿ ਗਇ ਜਿ ਤੁਸੀ ਸਿਧ ਏਵੇ ਅਖਾਇਦੇ ਹਰੁ...॥ (ਪੰਨਾ 97)

(ੲ) ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਪਾਈ ਦੇ ਹਥਹੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦੇ ਹੈ...॥ (ਪੰਨਾ 116)

(ਸ) ਮੁਗਲਾਣੀ ਪਿਟਣਿ ਲਗੀ... ਆਦੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰਹੁ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕਢਾ॥ (ਪੰਨਾ 124)

(ਹ) ਰਾਜ ਭੋਗ ਉਪਰਹੁ ਮਨਹੁ ਉਤਾਰ ਕੈ ਨਾਮੁ ਸਾਥਿ ਮਨੁਆ ਆਣਿ ਰਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 145)

(ਕ) ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਬਾਬਰੁ ਨਾਲੇ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 75)

(ਖ) ਕਾਜੀ ਤੂੰ ਕਾਈ ਬਾਤਿ ਨਾਨਕੁ ਪਾਸਹੁ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਤਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸਿ ਪੁਛਾ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ਗ) ਸਿਦਕੁ ਵਿਚ ਬਹਿ ਰਹੈ ਤਾ ਸਿਦਕੇ ਮੁਰਾਦ ਪਾਏ॥ (ਪੰਨਾ 67)

(ਘ) ਮੁਗਲਾਣੀ ਅੰਦਰਹੁ ਨਿਕਲਿ ਕੇ ਦੇਖੇ ਤਾ ਆਟਾ ਸਿਰਸਾਰੀ ਭੀ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 124)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਤੱਲਵੰਡੀਉ ਕੇਹਾ ਦੇਹੁ ਉਤੇ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚ ਆਇ ਬੈਠਾ ॥ (ਪੰਨਾ 51)
- (ਅ) ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਛਪੈ ਆਹੇ ਚੋਟੀਅਹੁ ਪਕੜਿ ਆਇ ਖੜੇ ਕੀਤੇ॥ (ਪੰਨਾ 99)
- (ੲ) ਜੇ ਕਰ ਜਹਾਨ ਦੀਉ ਸਾਦੀਉ ਗਮੀਉ ਵਲੋ ਮੁਹੁ ਓਪੁਠਾ ਕਰ ਰਖੈ...॥ (ਪੰਨਾ 143)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਜਾ ਵੇਖੇ ਤਾ ਕੇਈ ਦਰਖਤੁ ਹੇਠਿ ਸੁਤਾ ਪਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 38)
- (ਅ) ਤਬ ਖਾਨੁ ਅਸਵਾਰੁ ਹੋਆ ਦਰੀਆਉ ਉਪਰਿ ਆਇ ਕਰਿ ਮਲਾਹ ਸਦਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 43)
- (ੲ) ਮੇਰਾ ਵਜੀਰੁ ਖਾਸਾ ਦਰੀਯਾਉ ਵਿਚਿ ਗਾਇਬ ਹੋਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 43)
- (ਸ) ਤਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਉਸ ਹੀ ਬਾਗੁ ਮਹਿ ਜਾਇ ਵੜਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 111)
- (ਹ) ਸੰਸਾਰੁ ਵਿਚ ਸੁਬਧਿ ਬਬੇਕ ਮਤਿ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਗਟਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 88)
- (ਕ) ਉਸ ਗਿਰਾਉ ਪਾਸਿ ਇਕ ਕਰੇੜੀਆ ਰਹੰਦਾ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 95)
- (ਖ) ਤਾ ਅੰਗਦੁ ਪਾਸੁ ਗਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 90)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਜਿਸ ਸਹਿਬੁ ਦੀ ਮੈ ਕਿਰਸਾਨੀ ਵਾਹੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 40)
- (ਅ) ਉਹੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਦੇ ਨਾਲੇ ਨਾਲਿ ਮਸਤ ਹੋਇ ਗਏ॥ (ਪੰਨਾ 79)
- (ੲ) ਤਾ ਅੰਗਦੁ ਦੇ ਤਾਈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 92)
- (ਸ) ਅਤੇ ਖਸਮੁ ਕੀ ਸਾਰਿ ਨਾ ਜਾਤੀਸੁ॥ (ਪੰਨਾ 67)
- (ਹ) ਤਾ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 76)
- (ਕ) ਖਸਮੁ ਨੂੰ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਪਾਏ॥ (ਪੰਨਾ 67)
- (ਖ) ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕੁ ਕੇ ਪਾਏ ਪਾਸਿ ਲੈ ਗਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)
- (ਗ) ਕਾਜੀ ਆਖਿਆ ਜੁ ਨਾਨਕੁ ਕਉ ਬੁਲਾਇ ਪੁਛੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 47)
- (ਘ) ਤੇਰੀ ਜੁਗਤਿ ਮਰਦਾਨਾ ਡੂਮੁ ਨਾਲੇ ਰਖੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 102)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਬੈਰਾਗੀਅਹੁ ਕੇ ਰੂਪ ਅਰੁ ਫਕੀਰਹੁ ਕੇ ਰੂਪ ਫਿਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 88)

(ਅ) ਤਬ ਉਨ ਲੋਕਹੁ ਉਸੀ ਬਾਣੀਏ ਕੀ ਚਰਚਾ ਚਲਾਈ॥ (ਪੰਨਾ 109)

(ੲ) ਇਨਹੁ ਨੇਤ੍ਰਹੁ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 98)

(ਸ) ਉਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਲਗੇ ਆਖਿਣ ਜੇ ਧੰਨ ਅਸਾਡੇ ਭਾਗੁ ਜੁ ਤੁਸਾਡਾ ਦਰਸਨੁ ਹੋਇਆ॥

(ਪੰਨਾ 126)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਇਕੇ ਤਲੀ ਰੇਤੁ ਕੀ ਮਾਰਣੀ॥ (ਪੰਨਾ 76)

III.3.4.1 ਸਵਰ 'ਉ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਕਾਰਕ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਕਰਤਾ:	ਖਸਮੁ, ਬੁਲਾਰੁ, ਖਾਨ
ਕਰਮ:	ਵੈਦੁ
ਕਰਨ:	ਮੀਹੁ ਨਾਲਿ	ਵਾਉ ਨਾਲਿ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਸੰਸਾਰੁ ਥਾਵਹੁ, ਮਹਹੁ, ਹਥਹੁ, ਘਰਹੁ, ਮਨਹੁ, ਬਾਬਰ ਨਾਲੇ, ਸਿਦਕੇ, ਨਾਨਕ ਪਾਸਹੁ, ਅੰਦਰਹੁ	ਤੰਲਵੰਡੀਉ, ਚੇਟੀਅਹੁ, ਗਮੀਉ ਵਲੇ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਦਰਖਿਤੁ ਹੇਠਿ, ਦਰੀਆਉ ਉਪਰਿ, ਦਰੀਯਾਉ ਵਿਚਿ, ਬਾਗ ਮਹਿ, ਸੰਸਾਰੁ ਵਿਚਿ, ਅੰਗਦੁ ਪਾਸੁ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਪਰਮੇਸਰੁ ਦੇ, ਪਰਮੇਸਰੁ ਦੀ, ਅੰਗਦੁ ਦੇ ਤਾਈ, ਖਸਮ ਕੀ, ਖਸਮ ਨੂੰ, ਪਰਮੇਸਰੁ ਕਾ, ਨਾਨਕ ਕਉ, ਡੂਮੁ ਨਾਲੇ, ਨਾਨਕੁ ਕੇ	ਬੈਰਾਗੀਅਹੁਕ ਕੇ, ਫਕੀਰਹੁ ਕੇ, ਲੋਕਹੁ, ਨੇਤ੍ਰਹੁ, ਮੁਲਕ ਦੇ	ਰੇਤੁ ਕੀ

II.3.5 ਸਵਰ 'ਉ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਉਸੁ ਹਿੰਦੂ ਕਉ ਬੰਨਿ ਲੈ ਆਵਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 76)

(ਅ) ਜਿਥੈ ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਸਣੁ ਹੈ ਉਥੇ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਕਛੁ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 95)

(ੲ) ਸਾਧੂ ਕੀ ਉਟ ਪਕੜੀ ਤੇ ਜਮੁ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਦੂਰ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 97)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਮੂਲੇ ਦੀ ਜੇਰੂ ਨੂੰ ਉਨਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਸਿਵਾਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 89)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਸਿਖ ਆਏ॥ (ਪੰਨਾ 93)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਸਭੁ ਘਾਲਿ ਥਾਇ ਨਹੀ ਪਉਦੀ॥ (ਪੰਨਾ 77)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਜੇ ਕਰ ਜਹਾਨ ਦੀਉ ਸਾਦੀਉ ਗਮੀਉ ਵਲੇ ਮੁਹੁ ਉਪੁਠਾ ਕਰ ਰਖੈ...॥ (ਪੰਨਾ 143)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਕਿਆ ਈਮਾਨੁ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਕਾ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਉਪਰੁ ਸਿਦਕੁ ਰਖਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 76) ।

III.3.5.1 ਸਵਰ 'ਉ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਕਾਰਕ:	ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	
	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਹਿੰਦੂ ਕਉ, ਗੁਰੂ ਕਾ, ਸਾਧੂ ਕੀ	ਜੇਰੂ ਨੂੰ
ਕਰਨ:	ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ	ਸਾਦੀਉ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਹਿੰਦੂ ਉਪਰੁ

III.3.6 ਸਵਰ 'ਏ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਪਰ ਰਹਦੇ ਪਲੇ ਬਨੇ ਨਾਗੀ॥ (ਪੰਨਾ 50)
- (ਅ) ਤਬ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਕੇ ਉਰ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ॥ (ਪੰਨਾ 105)
- (ੲ) ਏਸ ਨੂ ਘਰੇ ਰਖਾਰੇ ਤਾ ਉਨਿ ਆਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 121)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਪਹਿਲੀ ਰਾਤਿ ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਜਾਇ ਤਾ ਪਿਛੇ ਦੀ ਆਪਣੇ ਭਰਤੇ ਨਾਲਿ ਵਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 117)
- (ਅ) ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਉਸ ਦੇਉ ਦੇ ਮਥੇ ਛੁਹਾਇਉਸੁ ਤਾ ਉਹੁ ਦੇਉ ਸੁਧਿ ਵਿਚ ਹੋਇਆ॥
(ਪੰਨਾ 127)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਮਰਦਾਨਾ ਜੁ ਤੁਰਤ ਵੇੜੇ ਵਿਚੇ ਉਠਿ ਗਇਆ ਸੇ ਖਾਲੀ ਨਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 52)
- (ਅ) ਫਿਰ ਵਿਠੰਡੇ ਵਿਚਦੇ ਸੈਦਪੁਰ ਵਿਚਦੇ ਸਰੇਏ ਜਾਇ ਨਿਕਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 70)
- (ੲ) ਤਾ ਪਟ ਘੋੜੇ ਉਪਰਹੁ ਲਹਿ ਪਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 76)
- (ਸ) ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਹੇਠੇ ਪਟਿ ਵੇਖੇ ਦਿਖਾ ਹੇਠਿ ਕਿ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 104)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

- (ੳ) ਤਬ ਮਾਤਾ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਆਈ॥ (ਪੰਨਾ 38)
- (ਅ) ਜੇ ਆਵੇ ਬਾਬੇ ਪਾਸੁ ਤਿਸ ਨੂ ਈਵੈ ਆਗਿਆ ਹੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 104)
- (ੲ) ਅਤੇ ਵੇੜੇ ਵਿਚਿ ਖੂਹੀ ਥੀ॥ (ਪੰਨਾ 45)
- (ਸ) ਵੇੜੇ ਵਿਚ ਆਇ ਬੈਠਾ॥ (ਪੰਨਾ 52)
- (ਹ) ਭੋਲਾ ਵੈਦੁ ਨ ਜਾਣਿਈ ਕਰਕ ਕਲੇਜੇ ਮਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 41)
- (ਕ) ਜਾ ਚੜਿਆ ਘੋੜੇ ਉਪਰਿ ਤਾ ਹੇਠੇ ਘੋੜਾ ਫਰਕਿ ਪਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 76)
- (ਖ) ਜੇ ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਚੜਿ ਚਲਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 76)

(ਗ) ਏਸ ਨੂੰ ਘਰੇ ਰਖਾਗੇ ਤਾ ਉਨਿ ਆਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 121)

(ਘ) ਇਸ ਦੇ ਮਥੇ ਬਹੁਤ ਜੋਤਿ ਚਮਕਦੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 134)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਮੇਰੀ ਨਥੇ ਵਿਚ ਹੋਸਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 59)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਪਰਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਫਿਰ ਵਿਠੰਡੇ ਵਿਚਦੇ ਸੈਦਪੁਰ ਵਿਚਦੇ ਸਰੋਏ ਜਾਇ ਨਿਕਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 70)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਇਹਾ ਚਿਤਵਣੀ ਕਰਿ ਕੈ ਜੋ ਕਿਵੈ ਨਾਨਕੇ ਨੂੰ ਵੀਆਹੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਅ) ਖੇਤਰੇ ਵਾਲੇ ਖਾਵੰਦ ਆਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ੲ) ਤਬ ਖੇਤਰੇ ਦਾ ਖਾਵੰਦ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਜੀ ਮੇਰਾ ਖੇਤਰੁ ਸਭ ਉਜੜਿਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 37-38)

(ਸ) ਜਾ ਮਲਿ ਚੁਕੀ ਬਾਬੇ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਸੂ ਪਾਸਿ ਆਈ॥ (ਪੰਨਾ 39)

(ਹ) ਤਬ ਖਾਨੁ ਬਾਬੇ ਕਉ ਆਪਣੇ ਕੋਲਿ ਬਹਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ਕ) ਹਮ ਮਕੇ ਕੀ ਜਾਰਤਿ ਕਉ ਚਲੈ ਥੇ॥ (ਪੰਨਾ 105)

(ਖ) ਫਕੀਰਾ ਮਕੇ ਕੇ ਜੋ ਲੋਕ ਥੇ ਉਨਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ...॥ (ਪੰਨਾ 105)

(ਗ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚੇਲੇ ਦੇ ਮੁਹਰੁ ਨਿਕਲਿ ਗਇਆ...॥ (ਪੰਨਾ 97)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਮੇਵੇ ਕੀ ਚੰਗੇਰ ਭਰਿ ਕਰਿ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਇ ਮਿਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 71)

(ਅ) ਸਾਰੇ ਵੇੜੇ ਦੇ ਲੋਕੁ ਜੁੜਿ ਗਏ॥ (ਪੰਨਾ 52)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਕਣਕੇ ਦੇ ਬਨੇ ਆਇ ਸੁਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 37)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੋਧਨੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਰੇ ਬਾਵਰੇ ਕਹੀ ਮੀਹੁ ਬਗੈਰ ਭੀ ਖੇਤੀ ਹੋਦੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 104)

III.3.6.1 ਸਵਰ 'ਏ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਕਾਰਕ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਕਰਮ:	ਪੱਲੇ, ਮਕੇ, ਘਰੇ
ਕਰਨ:	ਭਰਤੇ ਨਾਲਿ, ਮਥੇ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ, ਬਾਬੇ ਪਾਸੁ, ਵੇੜੇ ਵਿਚਿ, ਵੇੜੇ ਵਿਚ, ਕਲੇਜੇ ਮਾਹਿ, ਘੋੜੇ ਉਪਰਿ, ਘੋੜੇ ਉਤੇ, ਘਰੇ, ਮਥੇ	ਨਥੇ ਵਿਚ
ਸੰਪਰਦਾਨ:	ਵਿਠੰਡੇ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਨਾਨਕੇ ਨੂੰ, ਖੇਤਰੇ ਵਾਲੇ, ਖੇਤਰੇ ਦਾ, ਬਾਬੇ ਦੀ, ਬਾਬੇ ਕਉ, ਮਕੇ ਕੀ, ਮਕੇ ਕੇ, ਚੇਲੇ ਦੇ	ਮੇਵੇ ਕੀ, ਵੇੜੇ ਦੇ	ਕਣਕੇ ਦੇ
ਸੰਬੋਧਨੀ:	ਰੇ ਬਾਵਰੇ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਵੇੜੇ ਵਿਚੇ, ਵਿਠੰਡੇ ਵਿਚਦੇ, ਸੈਦਪੁਰ ਵਿਚਦੇ, ਘੋੜੇ ਉਪਰਹੁ, ਬੂਟੇ ਹੇਠੇ

III.3.7 ਸਵਰ 'ਐ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਕਣਕੈ ਨੂ ਖਾ ਗਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਉਸ ਨੂ ਚਉਕੈ ਵਿਚ ਛਡਿ ਕੈ ਕਛੁ ਵਸਤੁ ਅੰਦਰੇ ਲੈਣਿ ਗਈ ਥੀ॥ (ਪੰਨਾ 60)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਜਿਉ ਮਸੁ ਦੀਵੈ ਦੀ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਅ) ਅਜਿਤੈ ਮਨ ਵਿਚ ਕਾੜਾ ਕੀਤਾ... (ਪੰਨਾ 127)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਮਹੀ ਕਣਕੈ ਨੂ ਜਾਇ ਪਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੋਧਨੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਭੋਲੀਐ ਏਹੁ ਘਾਹ ਦੀ ਭਰੀ ਨਾਰੀ॥ (ਪੰਨਾ 88)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੋਧਨੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਰੇ ਬਾਣੀਐ ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ ਐਸਾ ਕਵਨੁ ਹੈ... (ਪੰਨਾ 110)

III.3.7.1 ਸਵਰ 'ਐ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਪਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਕਾਰਕ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਕਰਮ:	ਕਣਕੈ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਚਉਕੈ ਵਿਚ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਦੀਵੈ ਦੀ, ਅਜਿਤੈ	ਕਣਕੈ ਨੂ
ਸੰਬੋਧਨੀ:	ਰੇ ਬਾਣੀਐ	ਭੋਲੀਐ

III.3.8 ਸਵਰ 'ੳ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਵੈਸਾਖੇ ਦਿਨ ਤੀਜੈ ਚਾਨਈ... ਕਉ ਜਨਮਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਅ) ਉਹੁ ਸਿਖੁ ਘਰੇ ਨਿਰਧਨੁ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 60)

(ੲ) ਨਾਨਕੁ ਗਲੇ ਮੁਕਤਾ ਲਾਹਿ ਕਰਿ ਕਮਰ ਬਧਾ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ਸ) ਵਸਤੁ ਅੰਦਰੇ ਲੈਣਿ ਗਈ ਥੀ॥ (ਪੰਨਾ 60)

(ਹ) ਪਰ ਬਾਹਰੇ ਤਾ ਖੇਤਰੀ ਉਜੜੇ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 41)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਪਰੁ ਮੇਰਿਓ ਹਥੇ ਨਿਕਲਿ ਗਇਆ॥ (ਪੰਨਾ43)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਬੈਸਨੇ ਪੰਥ ਕੀ ਬੋਲੀ ਰਾਮੁ ਕਿਸਨ॥ (ਪੰਨਾ 101)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਬਾਬਾ ਲਗਾ ਆਥੇ ਦੀ ਤਰਫ ਮੁਹੁ ਕਰਿ ਕੇ ਨਾਵਣਿ॥ (ਪੰਨਾ 77)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਤਾ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕੇ ਕਹਿਆ ਇਸ ਫਕੀਰ ਕਉ ਬੈਠੇ ਬਰਸ ਦਿਨ ਹੂਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 105)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧੋਨੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਯਾਰੇ ਕਲਿ ਵਾਲੀ ਗਲਿ ਭੀ ਡਿਠੀ ਆਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ਅ) ਬਚਾ ਸਿਖੇ ਇਕਸ ਤਰਫ ਹੋਇ ਕਰਿ॥ (ਪੰਨਾ 90)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧੋਨੀ ਕਾਰਕ

(ੳ) ਆਖਿਆਉਸ ਦੇਖੇ ਵੇ ਲੋਕੇ ਏਹੁ ਕਿਆ ਆਖਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 39)

III.3.8.1 ਸਵਰ 'ੳ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਕਾਰਕ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਵੈਸਾਖੇ, ਘਰੇ, ਗਲੇ, ਅੰਦਰੇ, ਬਾਹਰੇ	ਹਥੇ, ਬੈਸਨੇ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਆਥੇ ਦੀ	ਲੋਕੇ
ਸੰਬੰਧੋਨੀ:	ਯਾਰੇ, ਸਿਖੇ

ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੁਝ ਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਲਿੰਗ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਲਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵਾਕ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਸੰਬੰਧਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਲਿੰਗ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਮਹੀ ਕਣਕੈ ਨੂੰ ਜਾਇ ਪਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕ ਵਿੱਚ 'ਮਹੀ' (ਮੱਝ) (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ) ਹੈ ਪਰ ਕਿਰਿਆ 'ਪਈਆ' ਦਾ ਰੂਪ (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ) ਹੈ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਮੇਲ (ਉਲਟ) ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ਅ) ਨਾਨਕਾ ਮਹੀ ਜੇ ਖੜੀ ਹੈਨਿ ਚਰਾਇ ਲੈ ਆਉ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ੲ) ਲੋਕ ਆਖੈਗਾ ਜੁ ਕਾਲੂ ਪੰਜੀਹਿਆ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪੁਤਰ ਦਾ ਇਲਾਜੁ ਨਾਹੀ ਕਰਦਾ॥

(ਪੰਨਾ 41)

ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ 'ਮਹੀ' ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਜੇ ਖੜੀ' (ਇੱਕਵਚਨ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਦਾ ਬਹੁਵਚਨੀ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ 'ਹੈਨਿ' (ਹਨ) ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ 'ਲੋਕ' (ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ) ਦਾ ਕਿਰਿਆ 'ਆਖੈਗਾ' (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ) ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕੀ ਬਣਤਰ ਵੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ਸ) ਮੂਲੇ ਦੀ ਜੇਰੂ ਨੂੰ ਉਨਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਸਿਵਾਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 89)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਨੂੰ' ਦੇ ਅਰਥ 'ਨੇ' ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਚਨ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣਿਕ ਵੰਡ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ (ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ) ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਅੱਜ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੱਕੋ ਕਾਰਕ ਅਧੀਨ ਕਈ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ ਤੋਂ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਦੇ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਵਚਨ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ‘ਬੱਚੇ’ ਨਾਂਵ ਦਾ ਰੂਪ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ (ਬੱਚੇ ਦਾ) ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ (ਓ ਬੱਚੇ) ਹੈ ਜਾਂ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ (ਦੋ ਬੱਚੇ) ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਿਯਮ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਤੈਅ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ‘ਘਰ’ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕੀ ਸਥਿਤੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ,

(ਹ) ਸੁ ਤੇਰੇ ਘਰਿ ਤੇ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜਨਮੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 85)

(ਕ) ਤੇਰਾ ਜਿਉ ਘਰੀ ਰੰਨਾ ਨਾਲਿ ਬੈਠਾ ਗਲਾ ਕਰਦਾ ਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ਖ) ਮੁਗਲਾਈ ਪਿਟਣਿ ਲਗੀ... ਆਦੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰਹੁ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕਢਾ॥ (ਪੰਨਾ 124)

(ਗ) ਇਸ ਨੂੰ ਘਰੇ ਰਖਾਰੇ ਤਾ ਉਨਿ ਆਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 121)

(ਘ) ਆਖਿ ਕੇ ਘਰੇ ਘਰੀ ਉਠਿ ਗਏ॥ (ਪੰਨਾ 134)

ਘਰਿ ਤੇ (ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ), ਘਰੀ (ਘਰ ਵਿੱਚ), ਘਰਹੁ (ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ), ਘਰੇ (ਘਰ ਵਿੱਚ), ਘਰੇ ਘਰੀ (ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ) ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਇੱਕ ਵਚਨ ਨਾਂਵ ‘ਘਰ’ ਦੇ ਹਨ।

ਬਹੁਵਚਨ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੇਗੀ ਤੋਂ ‘ਜੇਗਨੀ’, ਮੱਝ ਤੋਂ ‘ਮਹੀ’ ਸਿੱਧ ਤੋਂ ‘ਸਿਧੀ’ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਸਿਖੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਬਿਹਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ਙ) ਚਉਸਠੀ ਜੇਗਨੀ ਬਵੰਜਾਹ ਬੀਰਾ ਛਿਆ ਜਤੀਆ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਚ) ਮਹੀ ਕਣਕੈ ਨੂੰ ਜਾਇ ਪਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਛ) ਉਨੀ ਸਿਧੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀ ਤਾ ਨਾਹੀ ਲਹਿ ਸੰਘਦੇ... ਤੁਸੀ ਹੀ ਲਹਿ ਦੇਹੁ॥

(ਪੰਨਾ 97)

(ਜ) ਉਨੀ ਸਿਖੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲਿ ਖੇੜੀ ਕੇ ਖਲਵਾੜੇ ਕੀਤੇ॥ (ਪੰਨਾ 93)

ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ 'ਸਿੱਧ ਤੋਂ ਸਿਧੀ', 'ਮੱਝ ਤੋਂ ਮਹੀ' ਅਤੇ 'ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਸਿਖੀ' ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ ਹਨ। ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਸਿੱਧਾਂ, ਮਹੀਆਂ/ਮੱਝਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ) ਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੰਨੇ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਿਹਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਤਰ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਕਾਵਿ ਲਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੰਨੇ ਜਾਂ ਬਿਹਾਰੀ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕੰਨਾਂ ਬਹੁਵਚਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ ਵੀ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ ਜਿਵੇਂ, ਨਾਨਕਾ, ਭਗੀਰਥਾ, ਪਾਧਾ (ਪਾਂਧਾ), ਮਰਦਾਨਿਆ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਨਾਂਵ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਦਰਆਇ, ਦਰੀਆਉ, ਦਰੀਯਾਇ ਆਦਿ। ਇਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਚਨ ਦਾ ਰੂਪ ਉਹੀ (ਇੱਕ ਵਚਨ) ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ 'ਦਰਿਆ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

(ੜ) ਬਾਬਾ **ਦਰੀਆਇ** ਨਾਵਣਿ ਜਾਏ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਵ) **ਦਰੀਯਾਇ** ਵਿਚਹੁ ਉਸੇ ਘਾਟਿ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਟ) ਤਬ ਖਾਨੁ ਅਸਵਾਰੁ ਹੋਆ **ਦਰੀਆਉ** ਉਪਰਿ ਆਇ ਮਲਾਹ ਸਦਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 43)

ਸਵਰ 'ਓ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ ਅਤੇ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ 'ਓ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅੱਜ ਅਜੋਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖੀਰ ਉੱਤੇ ਕੰਨਾਂ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਕੜ, ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ, ਲਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਦੁਲਾਂਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਹੋਣ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਅ-ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ ਇਵ	ਪੁਲਿੰਗ ਬਵ	ਇਲਿੰਗ ਇਵ	ਇਲਿੰਗ ਬਵ
ਘਰ	ਘਰਾ/ਘਰੀ/ਘਰੇ ਘਰੀ	ਗਲ	ਗਲਾ/ਗਲੀ
ਸਿਖ	ਸਿਖਾ/ਸਿਖੀ/ ਸਿਖੇ	ਬਾਤ	ਬਾਤਾ/ਬਾਤੀ
ਸਿਧ	ਸਿਧਾ/ਸਿਧੀ/ਸਿਧੇ

ਆ-ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ ਇਵ	ਪੁਲਿੰਗ ਬਵ	ਇਲਿੰਗ ਇਵ	ਇਲਿੰਗ ਬਵ
ਜੇਯਾ	ਜੇਯੇ/ਜੇਯੈ	ਰੰਨਾ/ਨਾਰਾ/ਇਸਤ੍ਰੀਆ ਤ੍ਰਿਮਤੀਆ
ਪਿਆਦਾ	ਪਿਆਦੇ/ਪਿਆਦਿਆ	ਚੇਰੀਆ
ਭਗਤੀਆ	ਭਗਤੀਏ	ਸਹੀਆ

ਇ-ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ ਇਵ	ਪੁਲਿੰਗ ਬਵ	ਇਲਿੰਗ ਇਵ	ਇਲਿੰਗ ਬਵ
ਹਥਿ	ਹਥੀ/ਹਥੇ/ਹਥਹੁ	ਮਹਿ	ਮਹੀ/ਮਹੀਆ
ਭਗਤਿ	ਭਗਤੀਏ	ਉਜੜਿ
ਘਰਿ	ਘਰਾ,ਘਰੀ,ਘਰੇ ਘਰੀ	ਰਾਤਿ

ਈ-ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ ਇਵ	ਪੁਲਿੰਗ ਬਵ	ਇਲਿੰਗ ਇਵ	ਇਲਿੰਗ ਬਵ
ਵੇਦੀ	ਵੇਦੀਆ	ਇਸਤ੍ਰੀ	ਇਸਤ੍ਰੀਆ/ਤ੍ਰਿਮਤੀਆ
ਖਤ੍ਰੀ	ਖਤ੍ਰੀਆ	ਮਹੀ	ਮਹੀ/ਮਹੀਆ
ਚਉਦਰੀ	ਚਉਦਰੀਆ	ਘੋੜੀ	ਘੋੜੀਆ

ਉ/ਊ-ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ ਇਵ	ਪੁਲਿੰਗ ਬਵ	ਇਲਿੰਗ ਇਵ	ਇਲਿੰਗ ਬਵ
ਹਥੁ	ਹਥੀ, ਹਥਹੁ, ਹਥੇ	ਜੇਰੂ
ਹਿਦੂ	ਹਿਦੂਆ	ਵਾਉ
ਦਰਖਤੁ	ਦਰਖਤਾ

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਸਵਰ 'ਆ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਇੱਕਵਚਨੀ ਅਤੇ 'ਉ, ਊ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਤਾ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਰੂਪਾਂ (ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਹਥੁ/ਹਥਿ, ਘਰ/ਘਰਿ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨੀ ਰੂਪ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਨਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਵਧੇਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਵਧੇਰੇ ਸੰਵਾਂਦ ਪੁਲਿੰਗ ਕੇਂਦਰਤ ਹੈ। ਸਵਰ 'ਏ ਅਤੇ ਐ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨੀ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਧੇਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਵਚਨੀ ਪੁਲਿੰਗ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਸੰਬੋਧਨੀ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਵਰ 'ਈ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁਕਤਾ ਅੰਤਕ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਵਰ 'ਈ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਵਰ 'ਉ, ਊ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਮੂਲ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।

III.4 ਪੜਨਾਂਵ

III.4.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:190) ਅਨੁਸਾਰ, "ਪੜਨਾਂਵ ਉਸ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪੂਰਬ ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਂਦਾ ਹੈ।"

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1962:77) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜੇ ਪਦ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਬਨਾਂਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।... ਜਦ ਤੀਕਰ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ, ਤਦ ਤੀਕਰ ਉਹ ਸਰਬਨਾਂਵ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸਕਦਾ; ਜਿਵੇਂ- ਇਹ ਪੁਸਤਕ, ਉਹ ਘਰ। ਇਥੇ ਇਹ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ।”

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (2000:157) ਅਨੁਸਾਰ, “ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਰ ਕੇ ਨਾਂਵ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ: ਉਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਦਾਤ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਕਾਫੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ।”

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:153) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੜਨਾਂਵ ਅਜਿਹੇ ਵਿਕਾਰੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪਦ-ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਨਾਂਵ-ਪਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੜਨਾਂਵ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈ ਹੈ ਜੋ ਨਾਂਵ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵਿਚਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਵਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। (“It would be impossible to formulate a definition that can take care of all pronouns. We cannot find even a single characteristic that is shared by all of them, excepting perhaps a vague notion of 'being very general.' The traditional term 'pronoun' cannot therefore be regarded as representing a lexical category.” (D.N.S. Bhat, 2007:04) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁਤਾਬਕ ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਂਵ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਨਾਂਵ ਪਦਾਂ (noun phrases) ਦੇ ਬਦਲ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ (1997:121) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਂਵਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਨਾਂਵ ਪਦਾਂ (noun phrases) ਦਾ ਬਦਲ ਹਨ।”

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਹੈਨਰੀ ਏ ਗਲੀਸਨ (Harjeet Singh Gill and Henry A Gleason, 1969:07) ਅਨੁਸਾਰ, “Pronouns are inflected for number and case. There are two types with totally different paradigms. The first types including the first and second person pronouns, singular and plural, has forms for direct, oblique, dative, ablative and genitive.... The second types, including the third person pronouns, has in addition allocative and instrumental.”

ਕਾਡਵੈਲ ਰਾਬਰਟ (Caldwell Robert, 1975:254) “Much light is thrown by the pronouns on the relationship of languages and families of languages; for the personal pronouns, and especially those of the first and second person singular, evince more of the quality of permanence than any other part of speech, and are generally found to change but little in the lapse of ages. They are permanent even than the numerals, the sign of case, and the verbal inflexion; and though, like everything else, they are liable to change, yet their connections and ramifications may be traced amongst nearly all the languages of mankind, how widely so ever surrounding by time or place.”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜਨਾਂਵ,

1. ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਂਵ ਪਦਾਂ (Noun phrases) ਦਾ ਬਦਲ ਹਨ।
2. ਪੰਜਾਬੀ ਪੜਨਾਂਵ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਹਨ।
3. ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਪਹਿਲੇ ਨਿਰਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜਨਾਂਵ, ਨਾਂਵ ਪਦਾਂ ਦੇ ਬਦਲ ਹਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

1. ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਦਾ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸੋਹਣਾ ਹੈ।

2. ਉਹ ਸਾਫ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ।

ਵਾਕ ਨੰਬਰ (2.) ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ 'ਉਹ' 'ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਦਾ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ' ਦਾ ਬਦਲ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪੜਨਾਂਵ ਕੇਵਲ ਨਾਂਵ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਂਵ ਪਦਾਂ (noun phrases) ਦਾ ਬਦਲ ਹਨ।

ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਿਰਣਾ ਵਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਭਾਵ ਪੜਨਾਂਵ ਉਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਕ ਵਰਤੋਂ ਦੌਰਾਨ ਵਚਨ, ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਲਈ ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਇਸ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਇੱਕ-ਵਚਨ ਰੂਪ 'ਮੈਂ' ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ 'ਅਸੀਂ' ਜਾਂ 'ਆਪਾਂ' ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪੁਰਖਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਦਾ ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ 'ਤੂੰ' ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ 'ਤੁਸੀਂ' ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਵਚਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ' ਦੀ 'ਅਸੀਂ' ਜਾਂ 'ਆਪਾਂ' ਨਾਲ ਅਤੇ 'ਤੂੰ' ਦੀ 'ਤੁਸੀਂ' ਨਾਲ ਬਣਤਰ ਪੱਖੋਂ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇੱਕਵਚਨ ਜਾਂ ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮੂਲ ਤੋਂ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤੀਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ 'ਇਹ' ਅਤੇ 'ਉਹ' ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਰੁਸਤ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਨੁਕਤਾ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਲਿੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਲਿੰਗ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਯਮਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸੰਬੰਧਕ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਨਿਰਧਾਰਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਬੇਰੀ ਜੇ. ਬਲੇਕ (Barry J. Blake.1994:19) ਅਨੁਸਾਰ, "Ancient Greek, like the other 'older' Indo-European languages, was a fusional inflecting languages in which case marking could not be separated from number marking, where there was also some fusion of the stem and inflecting, and where gender correlated closely with declensional types in the first (feminine) and second (masculine) declension."

III.4.2 ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵੰਡ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਪੜਨਾਂਵ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1962:78) ਨੇ ਪੜਨਾਂਵ ਨੂੰ (1) ਪੁਰਖਵਾਚਕ (2) ਨਿਜ-ਵਾਚਕ (3) ਨਿਸਚੇ-ਵਾਚਕ (4) ਅਨਿਸਚਿਤ (5) ਸਬੰਧ-ਵਾਚਕ ਅਤੇ (6) ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਵਾਚਕ ਛੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2008:161) ਨੇ ਪੜਨਾਂਵ ਨੂੰ ਦੋ (1) ਨਿੱਜਵਾਚਕ (personal) ਅਤੇ (2) ਨਿਸਚੇਵਾਚਕ (Demonstrative) ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਐੱਨ.ਆਈ ਤਾਲਸਤਾਈਆ (I.N. Tolstaya, 1981:34-38) ਨੇ ਪੜਨਾਂਵ ਨੂੰ (1) Personal (2) Possessive (3) Reflexive (4) Demonstrative (5) Interrogative (6) Relative (7) Indefinite ਅਤੇ (8) Emphasising ਔਠ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:160) ਨੇ ਪੁਰਖਵਾਚਕਤਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਤਿੰਨ ਪੱਖੀ ਭਿੰਨਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੂਲ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਉਪ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

(ੳ) ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ: ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਵਾਚਕ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਮਦਾਂ ਮੈਂ (ਇਕ ਵਚਨ) ਤੇ

ਅਸੀਂ/ਅਸਾਂ (ਬਹੁਵਚਨ) ਹਨ।

(ਅ) ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ: ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਵਾਚਕ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਮਦਾਂ ਤੂੰ (ਇਕ ਵਚਨ) ਤੇ

ਤੁਸੀਂ/ਤੁਸਾਂ (ਬਹੁਵਚਨ) ਹਨ।

(ੲ) ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ: ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਵਾਚਕ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਮਦਾਂ 'ਇਹ' ਤੇ 'ਉਹ' ਹਨ।"

III.5 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ

B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੁਰਖਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰੂਪਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੁਰਖ, ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਤਰ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ,

III.5.1 ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:79) ਨੇ ਪੁਰਖਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਸਾਧਨਾ ਨੂੰ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਸਾਧਨਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਮੰਨਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਇੱਕੋ ਅੰਗ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ, ਮੁੰਡਾ,

ਮੁੰਡੇ, ਮੁੰਡਿਆਂ, ਮੁੰਡਿਓ) ਪਰ ਪੁਰਖਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ: ‘ਮੈਂ’ ਤੋਂ ਮੈਥੋਂ, ਮੇਰਾ, ਅਸੀਂ, ਸਾਥੋਂ, ਅਸਾਡਾ। ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ: ‘ਤੂੰ’ ਤੋਂ ਤੈਥੋਂ, ਤੇਰਾ, ਤੁਸੀਂ, ਤੁਸਾਥੋਂ, ਤੁਸਾਡਾ।

ਐੱਨ. ਆਈ. ਤਾਲਸਤਾਇਆ (1981:35) ਅਨੁਸਾਰ, “The personal possessive pronouns *mera* (= my), *tera* (=thy), *sada* (= our) and *tuhada* (= your) are formally adjectives and are declined as such. They also stand for the corresponding personal pronouns in constructions with the compound postposition. In these circumstances the first part of the compound postposition (*de*, *di*) is omitted: e.g. *tuhade lai* = for you, *sade bare* = about us.”

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2008:161) ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ (Personal Pronouns) ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵ ਸਧਾਰਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ, ਸੰਪਰਦਾਨ ਅਤੇ ਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਫ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਹੀ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਖ ‘ਮੈਂ’, ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਰੂਪ ‘ਅਸੀਂ/ਆਪਾ’ ਹੈ। ‘ਮੈਂ’ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ‘ਅਸਾਂ’ ਹੈ। ‘ਮੈਨੂੰ’ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਪਰਦਾਨ ਤੇ ਕਰਮਵਾਚੀ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ‘ਸਾਨੂੰ’ ਹੈ। ‘ਮੈਥੋਂ’ ਇੱਕਵਚਨ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ‘ਸਾਥੋਂ’ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ‘ਤੂੰ’ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ‘ਤੁਸੀਂ’, ‘ਤੁਸਾਂ’ ਅਤੇ ਕਰਮਵਾਚੀ ਰੂਪ ‘ਤੈਨੂੰ’ ‘ਤੁਹਾਨੂੰ’ ਹੈ। ‘ਤੈਥੋਂ’, ਇੱਕਵਚਨ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੈ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਰਖਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਸਾਧਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ‘ਮੈਂ’ ਅਤੇ ‘ਹਉ’ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਮੈ ਥੀ’, ‘ਮੇਰਿਉ’, ‘ਮੇਰਿਅਹੁ’, ‘ਅਸਾ ਤੇ’, ‘ਅਸਾ ਪਾਸਹੁ’, ‘ਅਸਾਡਿਉ’, ‘ਅਸਾਥੋ’, ‘ਅਸਾ ਥੀ’, ਮੇਰੇ ਪਾਸਿ, ‘ਅਸਾਹਾ ਵਿਚ’ ‘ਅਸਾਡੇ ਨਾਲਿ’, ‘ਮੇਰੇ’, ‘ਮੇਰੇ ਤਾਈ’, ‘ਮੈਨੂੰ’, ‘ਹਮ’, ‘ਅਸੀ’, ‘ਅਸਹੁ’, ‘ਅਸਾਨੂੰ’, ‘ਅਸਾਡਾ’, ‘ਅਸਾਡੇ’, ‘ਅਸਾ’,

‘ਅਸਾਹਾ’, ‘ਅਸਾਨੂ’, ‘ਅਸਾਡੇ’, ‘ਹਮਾਰੀ’, ‘ਹਮਾਰੇ’, ‘ਹਮੇ’, ‘ਹਮਾਉ’, ‘ਹਮਾਰੇ’, ‘ਹਮ ਕਉ’, ‘ਮੁਝ ਕਉ’, ‘ਅਸਾ ਨੂ’, ‘ਅਸਾ ਰੂ’, ‘ਅਸਾ ਕਉ’, ‘ਹਮ ਕਉ’ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪਰਖ ‘ਤੂ’, ‘ਤੂੰ’, ‘ਤੁਹਿ’, ‘ਤੁਧੁ’, ‘ਤੁਮ’, ‘ਤੁਸੀ’, ‘ਤੁਸਾ’, ‘ਤੇਰਾ’, ‘ਤੇਰੇ’, ‘ਤੁਸਾਡਾ’, ‘ਤੁਸਾਡੀ’, ‘ਤੇਰੇ ਤਾਈ’, ‘ਤੈਨੂ’, ‘ਤੈਨੂੰ’, ‘ਤੈਨੇ’, ‘ਤੁਧੁ’, ਤਹਾਨੂ, ਤੁਸਾਨੂ, ‘ਤੁਹ ਨੂ’, ‘ਤੁਧੁ ਨੇ’, ‘ਤੁਧੁ ਨੂੰ’, ‘ਤੁਮਾਰੇ’, ‘ਤੁਸਾਡੇ’, ‘ਤੁਸਾਡੀ’, ‘ਤੁਸਾਡੇ’, ‘ਤੁਸਾਡੀਆ’, ‘ਤੁਸਾ ਨਾਲਿ’ ਤੁਧਿ ਨਾਲ, ‘ਤੁਧੁ ਨਾਲ’, ‘ਤੁਸਾ ਨਾਲ’, ‘ਤੁਝ ਕਉ’, ‘ਤੁਮ ਕਉ’, ‘ਤੁਸਾ ਨੂੰ’, ‘ਤੁਮ ਕਉ’ ਆਦਿ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ‘ਮੈ’, ‘ਹਉ’

(ੳ) ਸੁਣਿ ਹੋ ਪੰਡਿਤੁ ਮੈ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ ਕਿਸ ਸਿਉ ਕਰਉ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਅ) ਮੈ ਇਤ ਵਾਸਤੇ ਹਸਦਾ ਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ੲ) ਮੈ ਜਾਵਾਗਾ ਤਬ ਮੁਕਤਾ ਗਲਿ ਵਿਚ ਵਿਚ ਪਾਇ

ਕਰ ਖਾਨ ਕਉ ਆਇ ਮਿਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ਸ) ਮੈ ਰਬਾਬ ਨਾਹੀ ਵਜਾਇ ਸਕਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਹ) ਤਬ ਕਾਲੂ ਕਹਿਆ ਜੀ ਮੈ ਕਿਆ ਕਰਾ ਏਹ ਤਾ ਦਿਵਾਨਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 37)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ), (ਅ), (ੲ), (ਸ) ਅਤੇ (ਹ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਮੈ’ (ਮੈਂ) ਪੁਲਿੰਗ,

ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ।

III.5.1.1 ‘ਹਉ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਹਉ’ ਸ਼ਬਦ ਉਨਾਸੀ (79) ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਹਉ’ ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ‘ਸਉਪੇ’ (ਸਉਪਿਆ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ‘ਹੈ’ ਅਤੇ (ਅ) ਅਤੇ (ੲ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਹਾਂ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ (ਸ) ਵਿੱਚ ‘ਹਉ’ ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ ‘ਹੈ’ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ।

(ੳ) ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਮੈ ਤੁਸੀ ਉਸ/ਨੂੰ ਸਉਪੇ ਹਉ॥ (ਪੰਨਾ 154)

(ਅ) ਉਸ ਕਹਿਆ ਜੇ ਮੈ ਚੋਰ ਹਉ॥ (ਪੰਨਾ 137)

(ੲ) ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤੇਸ ਕਰੈ ਜੀ ਰਾਤਿ ਕਾ ਚੋਰੁ ਹੀ ਹਉ॥ (ਪੰਨਾ 137)

(ਸ) ਏਹ ਜੇ ਅਯਤੁ ਦੁੰਬੇ ਦੇਖਦੇ ਹਉ ਸੇ ਹੁਣ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਖਾਦੇ

ਪੀਦੇ ਛਡ ਕੈ ਏਥੇ ਆਇਆ ਸਾ ਏਥੇ ਆਇ ਕੇ ਮੈ ਬੇਅਦਬੀ

ਕੀਤੀ ਜਿ ਹਉ ਬਰਾਬਰ ਬੋਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 120)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਸਭ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ 'ਹਉ' ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ, ਇੱਕ ਵਚਨ, ਪੁਲਿੰਗ (ਮੈਂ) ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ 'ਹਉ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ-ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਸਦੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ (2011:255) ਅਨੁਸਾਰ, 'ਹਉ' ਸਰਵਨਾਮ (ਪੜਨਾਂਵ) ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ 'ਮੈਂ' ਹੈ। ਈ.ਪੀ. ਨਿਊਟਨ (1987: 39) ਪੜਨਾਂਵ 'ਮੈਂ' ਅਤੇ 'ਹਉ' ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "The true Nom. Sign. Of the 1st pers., pronoun is not ਮੈਂ but ਹਉ, from the Sanskrit अहं or अहम्; and ਮੈਂ, which is derived from the Sanskrit Instrumental case मया through the Prakrit मयि, is both in Panjabi and Hindhi the Instrumental only. The form ਹਉ is frequently met with Hindhi and Panjabi poetry, and in the Dogar dialect of Panjabi, which prevails in a northern direction from Lahore it is still used colloquially in the Nom., and has been transferred to the Instrumental as well. Elsewhere it has been entirely superseded by the old Instrumental ਮੈਂ, and must be regarded as, for practical purpose, obsolete. Examples from the Janam Sakhiare; ਹਉ ਫਿਰਾਂ ਉਦਾਸੀ, 'I wander about as an udasi; ਏ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹਉ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, 'mother I am satiated'."

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ 'ਮੈਂ' ਅਤੇ 'ਹਉ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪੜਨਾਂਵੀ ਰੂਪ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਈ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਹਉ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 119)

(ਅ) ਹਉ ਤਾ ਤੁਸਾਡੇ ਵਸਿ ਹਾ ਨਸਦਾ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 135)

(ੲ) ਹਉ ਉਨਾ ਦਾ ਨਾਮੁ ਜਪੀ ਜੇ ਤੂੰ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਹੋਵੇ॥ (ਪੰਨਾ 145)

(ਸ) ਹਉ ਮਰਦਾ ਹਾ ਜੀ॥ਆਖਿਆ ਹਉ ਤੈਨੂੰ ਮਰਣਿ ਨਾਹੀ ਦੇਦਾ॥

ਪਰ ਤੂੰ ਹੁਸਿਆਰੁ ਹੋਹ॥ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਹਉ ਕਿਉ ਕਰਿ ਹੁਸੀਆਰੁ ਹੋਵਾ

ਹਉ ਮਰਦਾ ਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਹ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਜੀ ਹਉ ਵਡਾ ਚੰਦ੍ਰਾ ਹਾ ਘਰਹੁ ਮਾਰਿ ਕਢਿਆ ਹਾ

ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਛਟੀ ਲਗਸੀ ਸੇ ਮਰ ਜਾਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 123)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਹਉ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਮੇਰੇ', 'ਹਮ', 'ਅਸਾ', 'ਅਸੀ', 'ਅਸਾਡਾ', 'ਅਸਾਡੇ'

(ੳ) ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਜੀ...**ਮੇਰੇ** ਆਖਣ ਕੀ ਬਾਤਿ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 115)

(ਅ) ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ... **ਹਮ** ਤਿਸ ਕੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਹਿਗੇ ਜੇ ਜੀਆ ਕਉ ਲੈਇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ੲ) ਤਬ ਫੇਰ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ **ਅਸਾ** ਪਾਸਹੁ ਬਚਨੁ ਲੈ **ਅਸੀ** ਨਾਹੀ ਜਾਦੇ॥ (ਪੰਨਾ 56)

(ਸ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ **ਅਸਾਡਾ** ਆਦਮੀ ਤੁਸਾ ਪਾਸੁ ਹੈ ਤੁਸੀ ਦੇਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 80)

(ਹ) ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਏਹੁ ਜੇ ਤੈ ਆਖਿਆ ਸੇ **ਅਸਾਡੇ** ਕਿਤੇ ਕੰਮ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 59)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਮੇਰੇ ਤਾਈ', 'ਮੈਨੂੰ', 'ਮੈਨੂੰ', 'ਅਸਾਨੂੰ', 'ਅਸਾਨੂੰ'

(ੳ) ਤਬ ਪਾਏ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕੁ ਜੀ॥ ਹੋਰ ਪੜਨਾ **ਮੇਰੇ ਤਾਈ** ਬਤਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਅ) ਤਾ ਕਮਾਲ ਕਹਿਆ ਪੀਰ ਜੀ ਇਕ ਬੈਤੁ **ਮੈਨੂੰ** ਭੀ ਹਾਸਲੁ ਹੋਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 66)

(ੲ) ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਜੀ **ਅਸਾਨੂੰ** ਨਿਵਾਜਸਿ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 66)

(ਸ) ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਹਉ... ਕਿਉਕਰਿ ਤੁਧੁ ਨਾਲ ਰਹਾ **ਅਸਾਨੂੰ** ਵਿਦਾ ਕਰ ਜੀ॥ (ਪੰਨਾ 51)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਮੇਰਿਉ', 'ਮੇਰਿਅਹੁ'

(ੳ) ਖਾਨ ਕਹਿਆ... ਪਰ **ਮੇਰਿਉ** ਹਥੇ ਨਿਕਲਿ ਗਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 42-43)

(ਅ) ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ... **ਮੇਰਿਅਹੁ** ਅੰਗਹੁ ਤੂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 86)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਕਰਮਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਮੈਨੂੰ' ਦੇ ਕੁਝ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ 'ਮੁਝ ਕਉ', 'ਅਸਾ ਨੂੰ', 'ਅਸਾ ਨੂੰ', 'ਅਸਾ ਕੂ', ਅਸਾ ਕਉ, ਵੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ 'ਹਮ ਕਉ', 'ਮੁਝ ਕਉ', 'ਅਸਾ ਨੂੰ', 'ਅਸਾ ਨੂੰ', 'ਅਸਾ ਕੂ', 'ਅਸਾ ਕਉ'

(ੳ) ਤਬ ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਗੁਸਾਈ ਜੀ **ਹਮ ਕਉ** ਏਕ ਸਿਰਾ ਬਤਾਵਉ ਹਉ ਸਮਝ ਸਕਿਉ॥

(ਪੰਨਾ 114)

(ਅ) ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ... ਏ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਹੁ **ਮੁਝ ਕਉ** ਏਕ ਘੜੀ ਛੋਡਤੀਆ ਨ ਥੀਆ॥

(ਪੰਨਾ 114)

(ੲ) ਸੇਖ ਆਖਿਉਸੁ... **ਅਸਾ ਨੂੰ** ਕਿਛੁ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਰਾਹੇ ਦੀ ਖਬਰ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 68)

(ਸ) ਰੁਕਨਦੀ ਨਾਨਕੁ ਨੂ ਆਖਿਆ... ਅਸੀ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਏ **ਅਸਾ ਨੂੰ** ਸਰਫਰਾਜੀ ਹੋਈ॥

(ਪੰਨਾ 62)

(ਹ) ਸੇਖ ਆਖਿਉਸੁ... **ਅਸਾ ਕੂ** ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਮਿਲਣੇ ਵਿਚ ਸਕੁ ਕੁਛੁ ਨਾਹੀ ਰਹਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 68)

(ਕ) ਸੇਖ ਆਖਿਉਸੁ... **ਅਸਾ ਕਉ** ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਅਉਲੀਆ ਮਿਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 68)

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵ 'ਅਸੀਂ' ਦੇ ਕਈ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਮਵਾਚੀ ਰੂਪ: ਅਸਾਨੂੰ

(ੳ) ਜਿ ਨਾਨਕੁ ਤੂੰ **ਅਸਾਨੂੰ** ਕਿਛੁ ਵੇਖਾਲ॥ (ਪੰਨਾ 99)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਅਸੀ', 'ਅਸਾ', 'ਅਸਾਡਾ', 'ਅਸਾਡੇ', 'ਹਮ', 'ਹਮਾਰੀ', 'ਹਮਾਰੇ', 'ਹਮੇ', 'ਹਮਾਉ', 'ਹਮਾਰੇ'

(ੳ) ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ **ਅਸੀ** ਪਾਈ ਦੇਦੇ ਹਾ ਪਿਤਰੀ ਨੂੰ॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ਅ) ਉਥੇ ਨੂੰ ਪਾਈ ਦੇਦੇ ਅਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ੲ) ਬਾਬੇ ਤਾਈ ਉਨੀ ਆਖਿਆ... ਏਹ ਅਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ਸ) ਇਹ ਕਰਤੂਤ ਅਸਾਡੇ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਚਲੀ ਆਈ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 136)

(ਹ) ਹਮ ਡਰਤੇ ਹੈ ਤੂ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥਿ ਨ ਚਲੁ॥ (ਪੰਨਾ 105)

(ਕ) ਤਾ ਸਿਧ ਬੇਲੈ ਜਿ ਪਹਿਲਾ ਹਮਾਰੀ ਕਰਮਾਤਿ ਦੇਖੁ॥ (130)

(ਖ) ਹਮੇ ਪੂਛਿਆ ਜੁ ਤੂ ਕਉਣ ਹੈ ਇਸ ਸਮੇ ਅੰਦਿਰ ਜਾਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 137)

(ਗ) ਹਮਾਉ ਜਾਨਿਆ ਜੁ ਚੋਰ ਨਾਹੀ ਅਪਨੀ ਜਬਾਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰਹ ਬੋਲਤੇ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 137)

(ਘ) ਤਬ ਰਾਜੇ ਭਰਥਰੀ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕੁ ਤੂ ਤੇ ਬਹੁਤੁ ਦਿਨਾ ਕਾ ਹਮਰੇ ਸਥਿ ਰਹਤਾ॥

(ਪੰਨਾ 84)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਅਸਾਡਿਉ'

(ੳ) ਤਾ ਕਾਲੂ ਫੇਰਿ ਕਹਿਆ... ਏਹੁ ਅਸਾਡਿਉ ਕੰਮੇ ਕਾਜੇ ਗਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 40-41)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪੜਨਾਵ 'ਅਸੀਂ' ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਸੰਬੰਧਕੀ ਵੀ ਆਏ ਹਨ,

ਜਿਵੇਂ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਅਸਾ ਕਉ' 'ਹਮ ਕਉ', 'ਅਸਾਡੇ ਨਾਲਿ'

(ੳ) ਤਬ ਬਸਤ੍ਰ ਕਰਤੇ ਹੈ... ਤਾ ਅਸਾ ਕਉ ਹਥਿ ਲਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 142)

(ਅ) ਤਾ ਉਨ ਫਕੀਰਾ ਕਹਿਆ ਹਮ ਕਉ ਇਵ ਹੀ ਕਰਤਾ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 105)

(ੲ) ਉਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਲਗੇ ਆਖਣਿ... ਜਿ ਜੀ ਤੁਸੀ ਏਥਹੁ ਉਠਹੁ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲਿ ਚਲਹੁ॥

(ਪੰਨਾ 126)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਵ 'ਸਾਨੂੰ' ਦੇ 'ਅਸਾ ਕਉ', 'ਹਮ ਕਉ', 'ਅਸਾਡੇ ਨਾਲਿ' ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਵ 'ਸਾਨੂੰ' ਦੇ 'ਅਸਾ' ਅਤੇ 'ਅਸਾਰਾ' ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਅਸਾ', 'ਅਸਾਹਾ'

(ੳ) ਅਸਾ ਪਾਪੀਆ ਦੀ ਗਤਿ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 142)

(ਅ) ਪਰ ਹਿਦੂ ਆਖਦੇ ਹੈ ਅਸਾਹਾ ਵਿਚ ਸਹੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 66)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਮੈਨੂੰ'

(ੳ) ਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਫੇਰਿ ਆਖਿਆ ਜੀ ਪਿਛੇ ਰਹਦੀ ਨਾਹੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲਿ ਲੈ ਚਲੁ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਉਪਰੋਕਤ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਪੜਨਾਂਵ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਕਰਮਵਾਚੀ ਰੂਪ 'ਮੈਨੂੰ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵ 'ਅਸੀਂ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਹਮ', 'ਹਮੇ' ਅਤੇ 'ਅਸਾਡਾ' ਰੂਪ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਹਮ', 'ਹਮੇ', 'ਹਮਾਰੇ', 'ਅਸਾਡਾ'

(ੳ) ਚੇਰੀਆ ਕਹਿਆ... ਜੇ ਹਮ ਨਰਕ ਮਹਿ ਤੇ ਕਾਢਿ ਕਰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਆ॥ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕਾ ਜੇ

ਜੁ ਹਮੇ ਦਰਸਨ ਕੀਆ ਹੈ ਹਮਾਰੇ ਕਈ ਅੰਕੂਰ ਨਿਸਤਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 114)

(ਅ) ਉਹ ਤ੍ਰੀਮਤੀ ਸਭੇ... ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀ ਅਸੀ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦੀ/ ਆ

ਹਹਿ ਅਸਾਡਾ ਏਹੁ ਦੁਖੁ ਨਿਵਾਰਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 80)

ਇੱਕਵਚਨ, ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਪੜਨਾਂਵ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ 'ਸਾਨੂੰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਹਮ ਕਉ' ਪੜਨਾਂਵ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਹਮ ਕਉ'

(ੳ) ਤਬ ਉਨ ਚੇਰੀਆ ਕਹਿਆ ਜੁ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੁਮ ਹਮੁ ਕਉ ਆਜੁ ਤੇ ਲੇ ਕੇ ਹਾਸੀ ਕੀ

ਬਾਤਿ ਮਤਿ ਕਰਿਓ॥ (ਪੰਨਾ 113)

(ਅ) ਤਬ ਉਨ ਚੇਰੀਆ ਕਹਿਆ ਜੁ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੁਮ ਹਮੁ ਕਉ ਆਜੁ ਤੇ ਲੇ ਕੇ ਹਾਸੀ ਕੀ

ਬਾਤਿ ਮਤਿ ਕਰਿਓ॥ (ਪੰਨਾ 113)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਮੈ ਥੀ', 'ਅਸਾ ਤੇ', 'ਅਸਾ ਪਾਸਹੁ'

(ੳ) ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ... ਮੈ ਥੀ ਤੁਰਣਿ ਦੀ ਗਲਿ ਰਹੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਅ) ਕਾਜੀ ਆਖਿਆ ਭਾਈ **ਅਸਾ ਤੇ** ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਾਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਦਾ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ੲ) ਤਬ ਫੇਰ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ **ਅਸਾ ਪਾਸਹੁ** ਬਚਨੁ ਲੈ ਅਸੀ ਨਾਹੀ ਜਾਦੇ॥ (ਪੰਨਾ 56)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਮੈਂ ਥੀ’ (ਮੇਰੇ ਤੋਂ) (ਅ) ਵਿੱਚ ‘ਅਸਾ ਤੇ’ ਅਤੇ (ੲ) ਵਿੱਚ ‘ਅਸਾ ਪਾਸਹੁ’ (ਮੇਰੇ ਤੋਂ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਅਤੇ (ੲ) ਵਿੱਚ ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਅਸਾ’ (ਅਸਾਂ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਲਈ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ‘ਕਾਜੀ’ ਅਤੇ ‘ਬਾਬਾ’ ਲਈ ਆਏ ਹਨ। (“In the central Punjab **ਅਸਾਂ** and **ਤੁਸਾਂ** are used in the Nominative; as, **ਚੱਲ ਅਸਾਂ ਬੀ ਵੇਖ ਆਇਯੇ**, ‘come let us too go and see’; **ਅਸਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਰਾਜੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਨੇ ਹਾਂ**, ‘As I gaze on you I remain happy.’ I do not remember to have heard this in the Ludhiana district, where in the Nom. **ਅਸੀਂ** and **ਤੁਸੀਂ** are universally used.”(ਈ.ਪੀ. ਨਿਊਟਨ, 1896:39)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: ‘ਅਸਾਥੇ’, ‘ਅਸਾ ਥੀ’

(ੳ) ਤਾ ਉਸਿ ਭੂਮੀਏ ਕਹਿਆ... ਏਹ **ਅਸਾਥੇ** ਛੁਟਕਦੀ ਨਾਹੀ ਤਾ ਬਾਬੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖੁ ਕੀਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 136)

(ੲ) ਤਾ ਫੇਰ ਕਾਲੂ ਆਖਿਆ ਨਾਨਕਾ ਤੂੰ **ਅਸਾ ਥੀ** ਰਹਿਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 40)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਦੀ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਮੇਰੇ ਤੋਂ’ ਦੀ ਥਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਅਸਾਥੇ’ ਅਤੇ ‘ਅਸਾ ਥੀ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਮੇਰੇ ਕੋਲ’, ‘ਮੇਰੇ ’ਤੇ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਮੇਰੇ ਪਾਸਿ’, ‘ਅਸਾ ਤੇ’ ਰੂਪ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: ‘ਮੇਰੇ ਪਾਸਿ’, ‘ਅਸਾ ਤੇ’

(ੳ) ਅਰ ਖਾਨੁ ਕਹਿਆ ਕਾਜੀ ਤੂੰ ਕਾਈ ਬਾਤਿ ਨਾਨਕੁ ਪਾਸਹੁ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਤਾ **ਮੇਰੇ ਪਾਸਿ** ਪੁਛਾ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ਅ) ਸੇਖੁ ਆਖਿਉਸ... ਪਰ ਤੂ **ਅਸਾ ਤੇ** ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ 70)

ਬਹੁਵਚਨ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ 'ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਸਾਹਾ ਵਿਚ' ਪੜਨਾਂਵੀਂ

ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਅਸਾਹਾ ਵਿਚ'

(ੳ) ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਆਖਦੇ ਹੈ ਅਸਾਹਾ ਵਿਚ ਸਹੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 66)

III.5.1.2 ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ (ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸੰਬਧਵਾਚੀ	ਮੇਰੇ, ਹਮ, ਅਸਾ, ਅਸੀ, ਅਸਾਡਾ, ਅਸਾਡੇ	ਅਸਾ, ਅਸਾਹਾ	ਅਸਾ, ਅਸਾਹਾ
ਕਰਮਵਾਚੀ:	ਮੈਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ, ਅਸਾਨੂੰ, ਅਸਾਨੂੰ	ਅਸਾਨੂੰ	ਮੈਨੂੰ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਹਮ ਕਉ, ਮੁਝ ਕਉ, ਅਸਾਨੂੰ, ਅਸਾ ਨੂੰ, ਅਸਾ ਕੂ, ਅਸਾ ਕਉ	ਅਸੀ, ਅਸਾ, ਅਸਾਡਾ, ਅਸਾਡੇ, ਹਮ, ਹਮਾਰੀ, ਹਮਾਰੇ, ਹਮਾਉ, ਹਮਾਰੇ, ਅਸਾ ਕਉ, ਹਮ ਕਉ, ਅਸਾਡੇ ਨਾਲਿ	ਹਮ, ਹਮੇ, ਹਮਾਰੇ, ਅਸਾਡਾ, ਹਮ ਕਉ
ਅਪਾਦਾਨ	ਮੇਰਿਉ, ਮੇਰਿਅਹੁ, ਮੈ ਥੀ, ਅਸਾ ਤੇ, ਅਸਾ ਪਸਾਹੁ, ਅਸਾਥੇ, ਅਸਾ ਥੀ	ਅਸਾਡਿਉ,
ਅਧਿਕਰਨ:	ਮੇਰੇ ਪਸਿ, ਅਸਾ ਤੇ	ਅਸਾਹਾ ਵਿਚ	ਅਸਾਹਾ ਵਿਚ

III.5.2 ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ ਇੱਕ ਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵ 'ਤੂੰ' ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਜਿਵੇਂ, 'ਤੂੰ', 'ਤੂੰ', 'ਤਹੁ', 'ਤਹਿ', 'ਤੈ', 'ਤਧੁ', 'ਤੁਮ', 'ਤੁਸ', 'ਤੁਸੀ', 'ਤੁਸਾ', 'ਤੇਰਾ', 'ਤੇਰੇ', 'ਤੁਸਾਡਾ', 'ਤੇਰੇ ਤਾਈ', 'ਤੈਨੂੰ', 'ਤੈਨੂੰ', 'ਤੈਨੇ', 'ਤਹਾਨੂੰ', 'ਤੁਸਾਨੂੰ', 'ਤੁਹ ਨੂੰ', 'ਤੁਧੁ ਨੂੰ', 'ਤੁਹਾਨੂੰ', 'ਤੁਮਾਰੇ', 'ਤੁਸਾਡੇ', 'ਤੁਸਾਡੀ', 'ਤੁਸਾਡੀਆ', 'ਤੁਧਿ ਨਾਲ', 'ਤੁਧੁ ਨਾਲ', 'ਤੁਸਾ ਨੂੰ', 'ਤੁਸਾ ਨਾਲਿ', 'ਤੁਮ ਕਉ', 'ਤੁਝ ਕਉ', 'ਤੁਸਾ ਪਾਸਹੁ', 'ਤੁਧੁ ਪਾਸਹੁ', 'ਤਉ ਕਨੇ', 'ਤੈ ਥੀ', 'ਤੁਸਾ ਥੀ', 'ਤੁਧੈ ਮਾਹਿ', 'ਤਉ ਵਿਚ', 'ਤੁਧੁ ਉਪਰ', 'ਤੁਝ ਉਪਰ', 'ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸਿ' ਆਦਿ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵ 'ਤੂੰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੂੰ', 'ਤੂੰ', 'ਤਹੁ', 'ਤਹਿ', 'ਤੈ', 'ਤੁਧੁ', 'ਤੁਮ', ਆਦਿ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:80) ਅਨੁਸਾਰ, "ਤੂੰ ਇੱਕ ਵਚਨ ਦਾ ਰੂਪ ਇਕ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਜਾਂ ਮਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਲਈ 'ਤੂੰ' ਹੀ ਆਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਤੁਸੀਂ' ਇਹ ਰੂਪ ਇਕ ਵਚਨ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਆਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।"

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਤੂੰ', 'ਤੂੰ', 'ਤਹੁ', 'ਤਹਿ', 'ਤੈ', 'ਤੁਧੁ', 'ਤੁਮ',

(ੳ) ਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਖਿਉਸੁ ਜੀ ਤੂੰ ਅਸਾ ਜੋਗ ਅਗੈ ਮੁਹਿ ਨਾਹੇ ਲਾਇਦਾ...॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ਅ) ਤੂੰ ਫਿਕਰਵਾਨੁ ਕਿਉ ਹੋਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 39)

(ੲ) ਮਰਦਾਨਿਆ ਤਹੁ ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਏਹੁ ਬਿਖੁ ਫਲ ਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 51)

(ਸ) ਭਾਈ ਜੀ ਖੇਤਰੀ ਅਸਾਡੀ ਤਹਿ ਕਿਉ ਉਜਾੜੀ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਹ) ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਤੈ ਇਹੁ ਬਾਤਿ ਕਿਸ ਤੇ ਪਾਈ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਕ) ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਤੁਧੁ ਜੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਫਲ ਖਾਇ ਕੈ ਪਲੈ ਬਨੈ ਨਾਹੀ...॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਖ) ਚੇਰੀਆ ਕਹਿਆ ਜੁ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੁਮ ਹਮੁ ਕਉ ਆਜੁ ਤੇ ਲੇ ਕੇ ਹਾਸੀ ਕੀ ਬਾਤਿ ਮਤਿ

ਕਰਿਓ॥ (ਪੰਨਾ 113)

ਸੰਬੰਧਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਤੂੰ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ‘ਲਾਇਦਾ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਤੂੰ’ ਦਾ ਪੁਲਿੰਗ (ਇੱਕਵਚਨ) ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਪੜਨਾਂਵ ‘ਤੂੰ’ ਦੇ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ ‘ਤੁਸੀਂ’, ‘ਤੁਸਾ’, (ਤੂੰ) ‘ਤੇਰਾ’, ‘ਤਉ’ ‘ਤੇਰੇ’, ‘ਤੁਸਾਡਾ’, (ਤੇਰਾ) ‘ਤੁਧੁ’, ‘ਤੁਹ ਨੂੰ’, ‘ਤੁਧ ਨੇ’, ‘ਤੁਧੁ ਨੂੰ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:110) ਅਨੁਸਾਰ, “‘ਤੂੰ’ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ‘ਤੁਧ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਲਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪੜਨਾਂਵ ਅੱਜ ਵੀ ਆਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਮਾਝੀ, ਮਲਵਈ, ਦੁਆਬੀ, ਪੁਆਧੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ।”

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: ‘ਤੁਸੀਂ’, ‘ਤੁਸਾ’, ‘ਤੇਰਾ’, ‘ਤਉ’, ‘ਤੇਰੇ’, ‘ਤੁਸਾਡਾ’

- (ੳ) ਨਾਨਕੁ ਜੀ **ਤੁਸੀਂ** ਵਡੇ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ 64)
- (ਅ) ਨਾਨਕੁ [ਸਦਾਇਆ ਖਾਨ] ਪੁਛਿਆ ਜੁ **ਤੁਸਾ** ਕਾਜੀ ਤਾਈ ਕਿਆ ਕਹਿਆ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 47)
- (ੲ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕੁ... ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹ **ਤੇਰਾ** ਨਾਉ ਗੁਰੂ॥ (ਪੰਨਾ 101)
- (ਸ) ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ **ਤਉ** ਬਿਨਾ ਬਾਣੀ ਸਰਿ ਨਾਹੀ ਆਵਦੀ॥ (ਪੰਨਾ 50)
- (ਹ) ਅਰ ਗੁਰੂ ਜਿ ਹੋਇਗਾ ਸੁ **ਤੇਰੇ** ਹੀ ਘਰਿ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜਨਮੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 85)
- (ਕ) ਤਾ ਲੋਕ ਬੋਲਿਆ ਜੁ **ਤੁਸਾਡਾ** ਹੀ ਚੇਲਾ ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 130)
- (ਖ) ਹਉ ਵਡਾ ਗੁਨਹਾਰਾਰ ਹਾ ਜਿ **ਤੁਸਾਡੇ** ਹਜੂਰ ਏਹੁ ਕੰਮੁ ਕਰਣਿ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 127)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਕਰਮਵਾਚੀ ਰੂਪ: ‘ਤੇਰੇ ਤਾਈ’, ‘ਤੈਨੂੰ’, ‘ਤੈਨੂੰ’, ‘ਤੈਨੇ’, ‘ਤੁਧੁ’, ‘ਤਹਾਨੂੰ’, ‘ਤੁਸਾਨੂੰ’

- (ੳ) ਨਾਨਕੁ ਜੀ **ਤੇਰੇ ਤਾਈ** ਖਾਨੁ ਬੁਲਾਵਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 44)
- (ਅ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹਉ **ਤੈਨੂੰ** ਮਰਣਿ ਨਾਹੀ ਦੇਦਾ॥ (ਪੰਨਾ 50)
- (ੲ) ਰਾਜਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ **ਤੈਨੂੰ** ਮਿਲੈਗਾ ਪਰੁ ਤੂੰ ਲਖਿ ਨ ਸਕਹਿਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 110)
- (ਸ) ਉਸ ਸਿਖਈ ਕਹਿਆ ਜੀ ਮਿਹਰਵਾਨ **ਤੈਨੇ** ਸਭੁ ਰੋਸਨ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 60)
- (ਹ) ਅਤੇ ਬੇਟਾ **ਤੁਧੁ** ਕਾਈ ਗਲਿ ਨਾਹੀ ਭਾਵਦੀ॥ ਨਾ ਕਰਿ...॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਕ) ਅਤੇ ਜੇ ਤੇਰੀ ਖੁਸੀ ਹੈ ਤ ਅਗਲੇ ਫਸਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਵੇਕਲੀ ਖੇਤਰੀ ਵਾਹਿ ਦੇਹਾਰੋ॥

(ਪੰਨਾ 39)

(ਖ) ਤਾ ਖਾਨ ਚੁਬਦਾਰ ਇਕੁ ਕਾਜੀ ਕੇ ਘਰਿ ਭੋਜਿਆ॥ ਚੇਬਦਾਰ ਜਾਇ ਕਰਿ ਕਿਹਿਆ ਜੁ

ਨਵਾਬੁ ਤੁਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 47)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਹ ਨੂੰ', 'ਤੁਧ ਨੇ', 'ਤੁਧੁ ਨੂੰ'

(ੳ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸੇਖ ਜੀ ਤੁਹ ਨੂੰ ਘਰੁ ਅਜੇ ਦਿਸਟਿ ਨ ਆਇਉ॥ (ਪੰਨਾ 70)

(ਅ) ਨਾਨਕੁ... ਤੁਧ ਨੇ ਆਗਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਗੁਰ ਕਰਿ॥ (ਪੰਨਾ 76-77)

(ੲ) ਨਾਨਕੁ ਤੁਧੁ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ ਹੈ ਮਿਹਰ ਦੀ ਖੁਸੀ ਹੈ ਤੁਧੁ ਕਰਮੁ ਕੀਤੇ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 101)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ 'ਤੂੰ' ਦਾ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨੀ ਪੜਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਤੁਸੀ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ 'ਤੁਮ', 'ਤੁਸੀ' (ਤੁਸੀਂ), ਤੁਮਾਰੇ, ਤੁਸਾਡੇ, (ਤੁਹਾਡੇ) ਅਤੇ 'ਤੁਸਾ', 'ਤੁਸਾਨੂੰ' (ਤਹਾਨੂੰ) ਦਾ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਅਤੇ ਕਰਮਵਾਚੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਆਏ ਹਨ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਮ', 'ਤੁਸੀ', 'ਤੁਸਾ', 'ਤੁਮਾਰੇ', 'ਤੁਸਾਡੇ'

(ੳ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਰੇ ਤੁਮ ਘਰਿ ਛਿਈ ਮਹੀਨੀ ਉਸਾਰਤੇ ਹੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਢਾਹਿ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 126)

(ਅ) ਪਹਿਲੇ ਸਿਧ ਛਪੈ॥... ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹੁਣ ਮੈ ਛਪਦਾ ਅਸਾ ਤੁਸੀ ਢੂਢਹੁ॥ ਜੇ ਤੁਸਾ ਲਧਾਤਾ

ਅਤਿ ਭਲਾ...॥ (ਪੰਨਾ 99)

(ੲ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਜਿ ਤੁਸੀ ਜਾਹੁ ਬਹੁੜਿ ਆਈਅਹਿ ਜਿ ਤੁਮਾਰੇ ਘਰਿ ਉਹੇ ਜੇਹੇ ਰਹਨਿਗੇ

ਤਾ ਤੁਸੀ ਸਿਖ ਹੋਵਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 126)

(ਸ) ਉਹ ਆਖਣਿ ਜੀ... ਤੁਸੀ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੋ ਤਾ ਭਲਾ ਕਰਹੁ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਤੁਸਾਡੇ ਹੀ ਪਾਸਿ

ਸਦਾ ਹੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 123)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਕਰਮਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਸਾਨੂੰ'

(ੳ) ਮਲਾਹਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ... ਤੁਸੀ ਮਹਾ ਜਾਲੁ ਪਾਇਓ॥ **ਤੁਸਾਨੂੰ** ਮੈ ਨਿਹਾਲਿ ਕਾਰਗਾ॥

(ਪੰਨਾ 43)

ਪੜਨਾਂਵ 'ਤੂ' ਦਾ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ **ਤੁਸਾਡੀ** (ਤੁਹਾਡੀ) ਅਤੇ 'ਤੁਮ' (ਤੁਸੀਂ) **ਤੁਸਾਡੇ** (ਤੁਹਾਡੇ) **ਤੁਸਾਡੀਆ** (ਤੁਹਾਡੀਆਂ) ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਜੇ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਆਏ ਹਨ,

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਸਾਡੀ'

(ੳ) ਤਾ ਸੰਗਤੀਏ ਹਥਿ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹ ਜੇ **ਤੁਸਾਡੀ** ਖੁਸੀ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 130)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਮੁ' 'ਤੁਸਾਡੇ', 'ਤੁਸਾਡੀਆ'

(ੳ) ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਚੇਰੀਆ ਕਉ ਅਰੀ **ਤੁਮੁ** ਜਾਹੁ ਜਾਇ ਕਰਿ ਉਸ ਅਤੀਤ ਕਉ ਦੇਖਿ

ਆਵਹੁ ਦੇਖਾ ਕੈਸਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 112)

(ਅ) ਤਾ ਬਾਬੈ ਆਖਿਆ ਭੋਲੀਏ... ਅਸੀ **ਤੁਸਾਡੇ** ਕਿਤੇ ਕੰਮ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ੲ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ **ਤੁਸਾਡੀਆ** ਪਿਤਰੀ ਕਿਥੈ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 77)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀਆਂ ਹੇਠਲੀਆਂ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਰਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਤੁਮ' (ਤੁਸੀਂ) ਅਤੇ **ਤੁਸਾਡੀ** (ਤੁਹਾਡੀ) ਪੜਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਮ', 'ਤੁਸਾਡੀ'

(ੳ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਰੇ **ਤੁਮ** ਘਰਿ ਛਿਏ ਮਹੀਨੀ ਉਸਾਰਤੇ ਹੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਢਾਹਿ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 126)

(ਅ) ਤਾ ਲੋਕੀ ਆਖਿਆ ਤੇਰੀ ਤਾ ਨਿਸਾ ਹੋਈ ਜੀ ਪਰੁ ਅਸਾਡਾ ਕਿ ਹਾਲ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ

ਆਖਿਆ... **ਤੁਸਾਡੀ** ਭੀ ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਗੁ॥ (ਪੰਨਾ 86)

ਪੜਨਾਂਵ 'ਤੂੰ' ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਤੁਧਿ ਨਾਲਿ', 'ਤੁਧੁ ਨਾਲ', 'ਤੁਸਾ ਨੂੰ', 'ਤੁਝ ਕਉ', 'ਤੁਮ ਕਉ', 'ਤੁਸਾ ਨਾਲਿ', 'ਤੁਸਾ ਨੂੰ', 'ਤੁਮ ਕਉ' ਅਦਿ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਧਿ ਨਾਲਿ', 'ਤੁਧੁ ਨਾਲ', 'ਤੁਸਾ ਨੂੰ', 'ਤੁਝ ਕਉ', 'ਤੁਮ ਕਉ'

(ੳ) ਅਲਫ ਅਲਹ **ਤੁਧੁ ਨਾਲਿ** ਹੈ ਸਿਮਰਹੁ ਕਉ ਨ ਅਜਾਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 63)

(ਅ) ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹਿ **ਤੁਧੁ ਨਾਲ** ਰਹਾ ਅਸਾਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਜੀ॥ (ਪੰਨਾ 51)

(ੲ) ਬਚਾ ਅਸਾ **ਤੁਸਾ ਨੂੰ** ਚਉਦਹ ਤਬਕਾ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ...॥ (ਪੰਨਾ 54)

(ਸ) ਨਾਨਕੁ ਆਦੇਸ ਹੈ **ਤੁਝ ਕਉ** ਜਿਸ ਕਉ ਏਹੁ ਸਬਦੁ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੂਆ ਧੰਨੁ ਤੂ॥ (ਪੰਨਾ 84)

(ਹ) ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹ ਜੇ ਕੁਛੁ ਹੈ ਸੁ **ਤੁਮ ਕਉ** ਮਲੂਮ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 115)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਸਾ ਨਾਲਿ', 'ਤੁਸਾ ਨੂੰ'

(ੳ) **ਤੁਸਾ ਨਾਲਿ** ਨੀਚ ਚੜੈ ਹੈ ਤਾ ਚਉਕਾ ਭਿਟਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ਅ) ਤੁਸੀ ਸਿਖੁ ਹੋਵਹੁ ਤਾ **ਤੁਸਾ ਨੂੰ** ਪਾਈ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਦੇ॥ (ਪੰਨਾ 122)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਮ ਕਉ'

(ੳ) ਜੁ ਰੀ **ਤੁਮ ਕਉ** ਕਿਆ ਹੂਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 114)

ਹੇਠਲੀਆਂ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਤੁਸਾ ਪਾਸਹੁ', 'ਤੁਧੁ ਪਾਸਹੁ', 'ਤਉ ਕਨੇ' 'ਤੈ ਥੀ' ਅਤੇ 'ਤੁਸਾ ਥੀ' (ਤੇਰੇ ਕੇਲੋਂ) ਪੜਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਸਾ ਪਾਸਹੁ', 'ਤੁਧੁ ਪਾਸਹੁ', 'ਤਉ ਕਨੇ', 'ਤੈ ਥੀ', 'ਤੁਸਾ ਥੀ'

(ੳ) ਭਾਈ ਜੀ ਅਸੀ **ਤੁਸਾ ਪਾਸਹੁ** ਇਕੁ ਭੇਟੁ ਮੰਗਦੇ ਆਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 59)

(ਅ) ਅਸੀ ਇਸ ਸੂਈ ਨੂੰ **ਤੁਧੁ ਪਾਸਹੁ** ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮੰਗਿ ਲੈਸਾਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 134)

(ੲ) ਨਾਨਕੁ ਜੇ **ਤਉ ਕਨੇ** ਲੋੜੀਦਾ ਥਾ ਸੇ ਪਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 69)

(ਸ) ਤੈ ਥੀ ਕਛੁ ਮੰਗਣਿ ਆਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 89)

(ਹ) ਤਬ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜੁ ਤੁਸੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦੀਬਾਨੁ ਹਉ **ਤੁਸਾ ਥੀ** ਮੰਗੀਐ ਸੇ
ਪਾਈਐ॥ (ਪੰਨਾ 138)

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਤੁਧੈ ਮਾਹਿ', 'ਤਉ ਵਿਚ' (ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ), 'ਤੁਧੁ ਉਪਰ', 'ਤੁਝ ਉਪਰ', 'ਤੁਧੁ ਉਪਰ' (ਤੇਰੇ 'ਤੇ), 'ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸਿ', 'ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ' (ਤੇਰੇ ਕੋਲ) ਪੜਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਤੁਸਾ ਪਾਸਿ' (ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ) ਪੜਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਤੁਸਾ ਪਾਸੁ' ਪੜਨਾਂਵ (ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ) ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਧੈ ਮਾਹਿ', 'ਤਉ ਵਿਚ', 'ਤੁਧੁ ਉਪਰ', 'ਤੁਝ ਉਪਰ', 'ਤੁਧੁ ਉਪਰ', 'ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸਿ', 'ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ'

(ੳ) ਸੀਨ ਸੋਧੁ ਮਨੁ ਆਪਣਾ ਸਾਈ **ਤੁਧੈ ਮਾਹਿ**॥ (ਪੰਨਾ 63)

(ਅ) ਡਿਖਾ **ਤਉ ਵਿਚ** ਖੁਦਾਇ ਗਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 70)

(ੲ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਹਿਆ... ਜਾਹ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ ਸਾ **ਤੁਧੁ ਉਪਰ** ਤਾ ਮੈ ਕਰਮੁ ਕੀਤਾ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 101)

(ਸ) ਏਕ ਮੇਰੀ ਟੇਕ ਰਖਣੀ ਅਵਰ ਟੇਕ ਦੂਰ ਕਰਣੀ **ਤੁਝ ਉਪਰ** ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 101)

(ਹ) ਜੁ ਬਚਾ ਮੈ **ਤੁਧੁ ਉਪਰ** ਹਥੁ ਰਖਿਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 146)

(ਕ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਿ ਭਾਈ ਕਿ ਹੋਇਆ॥ ਆਖੈ ਹਉ **ਤੁਸਡੇ ਪਾਸਿ** ਆਇਆ ਸਾ...॥

(ਪੰਨਾ 119)

(ਖ) ਆਖਣਿ ਲਗੇ ਜੇ /ਕੁਛੁ **ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ** ਮਾਲੁ ਮਤਾਇ ਹੈ ਸੇ ਆਸਾਨੁ ਦੇਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 135)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਸਾ ਪਾਸੁ'

(ੳ) ਉਨਾ ਰੰਨਾ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਅਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਤੁਸਾ ਪਾਸੁ ਹੈ ਤੁਸੀ ਦੇਹੁ॥ (ਪੰਨਾ ੮੦)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਤੁਸਾ ਪਾਸਿ',

(ੳ) ਬਾਬਾ ਕਹਿਆ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਸੀ ਜੇ ਆਏ ਅਸਾ ਸੇ ਤੁਸਾ ਪਾਸਿ ਆਵਹਗੇ॥

(ਪੰਨਾ 53)

III.5.2.1 ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ (ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ) ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਕਾਰਕ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਤੂ, ਤੂੰ, ਤਹੁ, ਤੁਹਿ, ਤੈ, ਤੁਧੁ, ਤੁਮ
ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ:	ਤੁਸੀ, ਤੁਸਾ, ਤੇਰਾ, ਤਉ, ਤੇਰੇ, ਤੁਸਾਡਾ	ਤੁਮ, ਤੁਸੀ, ਤੁਸਾ, ਤੁਮਾਰੇ, ਤੁਸਾਡੇ	ਤੁਸਾਡੀ	ਤੁਮ, ਤੁਸਾਡੇ, ਤੁਸਾਡੀਆ
ਕਰਮਵਾਚੀ:	ਤੈਨੂੰ, ਤੈਨੂ, ਤੈਨੇ, ਤੁਧੁ, ਤਹਾਨੂੰ, ਤੁਸਾਨੂੰ	ਤੁਸਾਨੂੰ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਤੇਰੇ ਤਾਈ, ਤੁਹ ਨੂੰ, ਤੁਧ ਨੇ, ਤੁਧ ਨੂ, ਤੁਧਿ ਨਾਲਿ, ਤੁਸਾ ਨੂੰ, ਤੁਝ ਕਉ, ਤੁਮ ਕਉ	ਤੁਮ, ਤੁਸਾਡੀ, ਤੁਸਾ ਨਾਲਿ, ਤੁਸਾ ਨੂੰ	ਤੁਮ, ਤੁਸਾਡੀ	ਤੁਮ ਕਉ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਤੁਸਾ ਪਾਸਹੁ, ਤੁਧੁ ਪਾਸਹੁ, ਤਉ ਕਨੇ, ਤੈ ਥੀ, ਤਸਾ ਥੀ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਤੁਧੈ ਮਹਿ, ਤਉ ਵਿਚ, ਤੁਧੁ ਉਪਰ, ਤੁਸਾਡੇ ਪਸਿ, ਤੇਰੇ ਪਸਿ	ਤੁਸਾ ਪਾਸੁ		ਤੁਸਾ ਪਸਿ

III.5.3 ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ

‘ਉਹ/ਓਹ’ ਅਤੇ ‘ਇਹ/ਏਹ’ ਸ਼ਬਦ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੜਨਾਂਵ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ (ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਅਤੇ ਵਚਨਾਂ (ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ) ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋਹਰੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:157) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਕਾਫ਼ੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੜਨਾਂਵ ਹਨ, ‘ਏਹ/ਇਹ’ ਅਤੇ ‘ਉਹ/ਓਹ’। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ - ‘ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ’, ‘ਨਿਸ਼ਚੈ ਬੋਧਿਕ ਪੜਨਾਂਵ’ ਅਤੇ ‘ਨਿਸ਼ਚੈਬੋਧਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’।... ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਵੰਡ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ he/she (ਇੱਕਵਚਨ) ਅਤੇ they (ਬਹੁਵਚਨ) ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ this/that (ਇਕ ਵਚਨ) ਅਤੇ these/those (ਬਹੁਵਚਨ) ਨਿਸ਼ਚੈ ਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ‘ਇਹ’ ਅਤੇ ‘ਉਹ’ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤੀਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚੈ ਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਕਾਫ਼ੀ ਔਖੀ ਹੈ।” ਈ. ਪੀ. ਨਿਊਟਨ (1896:47), ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:81), ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (2000:158) ਅਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2014:162) ਅਨੁਸਾਰ, ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਲਈ ‘ਉਹ’, ‘ਅਹੁ’, ‘ਔਹ’ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਲਈ ‘ਇਹ’ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਇਸ’ ਨੂੰ ‘ਇਹ’ ਅਤੇ ‘ਉਸ’ ਨੂੰ ‘ਉਹ’ ਦਾ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਈ ਹੈ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: ‘ਉਹੁ, ‘ਉਹ’

(ੳ) ਇਕ ਸਿਖੁ ਥਾ ਉਹੁ ਵੇਖੈ ਤਾ ਕਿਆ ਵੇਖੈ ਜੇ ਇਕੁ ਸਾਧੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 59)

(ਅ) ਉਹੁ ਜੇ ਗਇਆ ਸੇ ਹਲੁ ਲੈ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 104)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਉਹ', 'ਉਹੁ', 'ਉਇ'

(ੳ) ਉਹ ਬੈਰਾਗੁ ਰੂਪ ਹੋਇ ਖੜੋਤੇ॥ (ਪੰਨਾ 79)

(ਅ) ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਛਡਿ ਕਰਿ ਉਹੁ ਚਲਦੇ ਰਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 105)

(ੲ) ਉਇ ਲਗੇ ਕਹਿਣ ਏ ਖੁਦਾਇ ਹਮ ਪੀਛੈ ਛੋਡਿਆ ਥਾ... (ਪੰਨਾ 105)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਉਹੁ', 'ਵਹੁ'

(ੳ) ਉਹੁ ਚੁਪਿ ਕਰ ਰਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ਅ) ਦਿਖਾ ਉਸੈ ਮੈ ਪੂਛਉ ਜੇ ਵਹੁ ਐਸੀ ਬਾਤਿ ਕਿਉ ਕਰਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 110)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਉਹੁ', 'ਉਇ'

(ੳ) ਉਹੁ ਜੁ ਆਈ ਸੋ ਸਿਰ ਮਾਰ ਰਹੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 80)

(ਅ) ਤਾ ਉਇ ਆਪ ਵਿਚ ਗਲਾ ਲਗੀਆ ਕਰਣਿ...॥ (ਪੰਨਾ 80)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਉਸੈ', 'ਉਸਿ', 'ਉਨੇ'

(ੳ) ਦਿਖਾ ਉਸੈ ਮੈ ਪੂਛਉ ਜੇ ਵਹੁ ਐਸੀ ਬਾਤਿ ਕਿਉ ਕਰਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 110)

(ਅ) ਉਸਿ ਸੁਣਿਆ ਜੁ ਨਾਨਕੁ ਹੈਰਾਨ ਰਹਦਾ ਹੈ...॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ੲ) ਤਬ ਉਨੇ ਪਕੜਿ ਕਰਿ ਬੈਠਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 115)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਉਨ', 'ਉਨਾ', 'ਉਨਿ', 'ਉਨੀ', 'ਉਨਾ', 'ਉਨਹੁ', 'ਤਿਨੀ'

(ੳ) ਤਾ ਉਨ ਆਖਿਆ ਜੀ ਈਹਾ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਜਾਣਦਾ॥ (ਪੰਨਾ 103)

(ਅ) ਉਨਾ ਆਪਣਿਆ ਯਾਰਾ ਪਾਸਿ ਹਕੀਕਤਿ ਆਇ ਆਖੀ॥ (ਪੰਨਾ 136)

(ੲ) ਉਨਿ ਕਹਿਆ ਏਹੁ ਕਉਨੁ ਪੈਦਾ ਹੋਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 75)

(ਸ) ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਅਸੀ ਪਾਣੀ ਦੇਦੇ ਹਾ ਪਿਤਰੀ ਨੂੰ॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ਹ) ਉਨਾ ਏਹ ਗਲਿ ਆਖੀ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਗੇ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਦੇਦਾ ਸਾ...॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ਕ) ਜੇ ਉਨਹੁ ਭੀ ਇਸ ਹੀ ਸਾਲਗਿਰਾਮੁ ਤੇ ਪਾਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 98)

(ਖ) ਤਾ ਉਨ ਆਖਿਆ ਜੀ ਈਹਾ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਜਾਣਦਾ॥ (ਪੰਨਾ 103)

(ਗ) ਤਾ ਉਨੀ ਰਾਹ ਕੀਆ ਗਲਾ ਕਰ ਸੁਣਾਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 105)

(ਘ) ਤਾ ਮਕੇ ਕੇ ਜੇ ਲੋਕ ਥੇ ਤਿਨੀ ਕਹਿਆ ਜੁ ਏਹੁ ਹਿੰਦੂ ਏਹ ਦਾਨਸਮੰਦ ਹੈ...॥ (ਪੰਨਾ 105)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਉਨਹਿ', 'ਤਿਨਹੁ'

(ੳ) ਉਨਹਿ ਜਾਣਿਆ ਜੁ ਉਹੁ ਭੀ ਫਕੀਰੁ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 112)

(ਅ) ਤਬ ਤਿਨਹੁ ਕਹਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜੀ ਹਮ ਕਉ ਸੇ ਹੁਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 114)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਉਸ ਨੂੰ', 'ਤਿਸ ਨੂੰ', 'ਤਿਸ ਕਉ', 'ਤਿਸ ਦਾ', 'ਤਿਸ ਕਾ', ਤਿਸ ਕੇ, 'ਉਸ ਕਾ', 'ਉਸ ਕੇ', 'ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ', ਉਸਿ ਨਾਲਿ 'ਉਸਦੇ ਨਾਲਿ'

(ੳ) ਬਾਬੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖੁ ਕੀਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 136)

(ਅ) ਜੇ ਮੇਰੀ ਸੰਗਤਿ ਹੋਵੇਗਾ ਤਿਸ ਨੂੰ ਦੁਖੁ ਨਾਹੀ ਦੇਵਣਾ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ੲ) ਜੇ ਪਹਰੁ ਰਾਤਿ ਕੇ ਨਾਵੇਗਾ ਤਿਸ ਕਉ ਸਵਾ ਮਣਿ ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 109)

(ਸ) ਤਿਸ ਦਾ ਨਾਉ ਸੇਖੁ ਕਮਾਲੁ ਥਾ (ਪੰਨਾ 65)

(ਹ) ਤਿਸ ਕਾ ਅੰਤ ਪਾਰੁ ਅੰਤੁ ਪਾਰੁ ਉਰਵਾਰੁ ਪਾਇਆ ਨਹੀ ਜਾਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਕ) ਅਰ ਤਿਸ ਕੇ ਅਗੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਭੇਟ ਇਕ ਨਲਯੇਰ ਰਖਿ ਕੇ ਪੈਰੀ ਪਈਐ॥ (ਪੰਨਾ 85)

(ਖ) ਉਸ ਕਾ ਇਕੁ ਮੁਰੀਦੁ ਸੁਬਹੁ ਕੇ ਵੇਲੇ ਲਕੜੀਆ ਚੁਣਨਿ ਗਇਆ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 65)

(ਗ) ਜਿ ਮਨ ਕੀ ਬੁਝੈ ਉਸ ਕੇ ਮਨੁ ਕੀ ਉਹੁ ਬੁਝੈ॥ (ਪੰਨਾ 92)

(ਘ) ਬਾਬਾ ਰਤਨ ਹਾਜੀ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਗੋਸਟ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 64)

(ਙ) ਉਸਿ ਨਾਲਿ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਉਠੇ॥ (ਪੰਨਾ 135)

(ਚ) ਜਿਸੁ ਦਿਨੁ ਦੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲਿ ਬਣੀ ਹੈ ਤਿਸ ਦਿਨੁ ਦਾ ਬਹੁਤੁ ਖੁਸੀ ਰਹਿਦਾ ਹਾ॥

(ਪੰਨਾ 40)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਤਿਸ ਕਾ', 'ਉਨਾ ਨੂੰ', 'ਉਹਨਾ ਨੂੰ', 'ਉਨਾ ਨੇ', 'ਉਨਾ ਨੇ', 'ਉਨਾ ਨਾਲਿ'

(ੳ) ਮੇਰਾ ਪੀਛਾ ਛੇਡਤੇ ਨਾਹੀ ਤਿਸ ਕਾ ਕਿਆ ਕਰੀਐ ਉਨ ਤੇ ਕਿਉਕਰਿ ਛਟਿਆ ਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ 92)

(ਅ) ਉਨਾ ਨੂੰ ਖੁਦਾਇ ਦਿਆ ਪਿਆਰਿਆ ਨੂੰ ਨਾਵੈ ਦੀ ਮੁਹਬਤਿ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 69)

(ੲ) ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖਣਿ ਲਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ਸ) ਪਰ ਉਨਾ ਨੇ ਭੀ ਖਬਰ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 95)

(ਹ) ਤਾ ਫੇਰ ਉਨਾ ਫਰੀਰਾ ਮਕੇ ਕੇ ਜੇ ਲੋਕ ਥੇ ਉਨਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੇ ਵਾਸਤੇ॥

(ਪੰਨਾ 105)

(ਕ) ਉਨਾ ਨਾਲਿ ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 142)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਉਸੀ ਕਾ', 'ਤਿਸੀ ਕਾ'

(ੳ) ਤਾ ਸਭੈ ਸਹੀਆ ਛਡਿ ਕੈ ਕੰਤੁ ਉਸੀ ਕਾ ਹੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 68)

(ਅ) ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਜੁ ਕੰਤੁ ਕੀ ਕੰਤੁ ਤਿਸੀ ਕਾ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ 68)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ : 'ਤਿਸ ਤੇ', 'ਉਸ ਪਾਸਹੁ', 'ਉਸ ਥਾਵਹੁ', 'ਉਸ ਵਿਚਹੁ',

(ੳ) ਮਾਇਆ ਮੇਹੁ ਹੈ ਸੇ ਗ੍ਰਿਸਹਤ ਕੁਟੰਬ ਦੁਨੀਆ ਕਾ ਬਿਉਹਾਰ ਹੈ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ਹੋਇ

ਰਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 95)

(ਅ) ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸ ਪਾਸਹੁ ਗਲਿ ਪੁਛਣਿ ਜੁ ਆਖਿ ਵਿਖਾ ਕਿਉ ਕਰਿ ਗੁਜਰਦੀ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 103)

(ੲ) ਉਸ ਥਾਵਹੁ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਘਰਿ ਜਾਦੇ ਚਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 89)

(ਸ) ਏਹ ਗਲਿ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਇਆ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਉਸ ਵਿਚਹੁ ਜੋਤਿ ਕਢ ਲਈ ਸਖਣਾ

ਕਰਿ ਬਹਾਲਿਉਸ॥ (ਪੰਨਾ 130)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਉਨਾ ਪਾਸਹੁ'

(ੳ) ਉਨਾ ਪਾਸਹੁ ਪੁਛਿਉਸੁ ਜੁ ਭਾਈ ਸਾਧ ਮਿਲੇ ਕਾ ਫ/ਲੁ ਕਿਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 142)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਉਸ ਮੈ', 'ਤਿਸ ਪਾਸਿ', 'ਉਤਿ ਵਲਿ', 'ਉਸੀ ਤਰਫ'

(ੳ) ਉਸ ਮੈ ਕਿਆ ਪੜਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 84)

(ਅ) ਚਉਧਰੀ ਤਿਸ ਪਾਸਿ ਝਗੜਦੇ ਆਏ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ੲ) ਜਿਤ ਵਲਿ ਘਰੁ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਨਾਹੀ ਉਤਿ ਵਲਿ ਮੇਰੇ ਪੈਰੁ ਕਰਿ ਛਡਿ॥ (ਪੰਨਾ 61)

(ਸ) ਤਾ ਮਿਹਰਰਾਬੁ ਉਸੀਤਰਫ ਹੋਇ ਗਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 62)

III.5.3.1 ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ (ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਉਹੁ, ਉਹ	ਉਹ, ਉਹੁ, ਉਇ	ਉਹੁ, ਵਹੁ	ਉਹੁ, ਉਇ
ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ:	ਉਸੈ, ਉਸਿ, ਉਨੇ	ਉਨ, ਉਨਾ, ਉਨਿ, ਉਨੀ ਉਨਾ, ਉਨਹੁ, ਤਿਨੀ	ਉਨਹਿ, ਤਿਨਹੁ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਉਸ ਨੂੰ, ਤਿਸ ਨੂੰ, ਤਿਸ ਕਉ, ਤਿਸੁ ਕਾ, ਉਨਾ ਨੂੰ, ਤਿਸ ਦਾ, ਉਨਾ ਨੇ, ਉਨਾ ਨੇ, ਉਨਾ ਨਾਲਿ ਤਿਸ ਕਾ, ਤਿਸ ਕੇ, ਉਹਨਾ ਨੂੰ, ਉਨਾ ਨੇ, ਉਸ ਕਾ, ਉਸ ਕੇ, ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ, ਉਨਾ ਨੇ, ਉਨਾ ਨਾਲਿ ਉਸਿ ਨਾਲ, ਉਸਦੇ ਨਾਲਿ	ਤਿਸ ਕਾ, ਉਨਾ ਨੂੰ, ਉਹਨਾ ਨੂੰ	ਉਸੀ ਕਾ, ਤਿਸੀ ਕਾ
ਅਪਾਦਾਨ:	ਤਿਸ ਤੇ, ਉਸ ਪਾਸਹੁ, ਉਸ ਥਾਵਹੁ, ਉਸ ਵਿਚਹੁ	ਉਨਾ ਪਾਸਹੁ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਉਸ ਮੈ, ਤਿਸ ਪਾਸਿ, ਉਤਿ ਵਲਿ, ਉਸੀ ਤਰਫ

III.5.4 ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ

“ਜਿਸ ਸਰਬਨਾਂਵ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤਾਂਘ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸੰਬੰਧ-ਵਾਚਕ ਸਰਬਨਾਂਵ ਆਖਦੇ ਹਨ। ‘ਜੇ’ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੀਏ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ‘ਸੇ’ ਜਾਂ ‘ਉਹ’ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ- ਜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੇ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ‘ਜੇ’ ਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਸਰਬਨਾਂਵ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਸੇ’ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਸਰਬਨਾਂਵ ਹੈ।” (ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ, 1964:84)

“ਜੇ’ ਅਤੇ ‘ਜਿਹੜਾ’ ਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਸੇ’ ਜਾਂ ‘ਉਹ’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ- ਜੇ ਕੁਛ ਕਰੇ ਸੋਈ ਸੁਖ ਮਾਨ (ਸੁਖਮਨੀ)। ਜੇ ਤੈ ਮਾਰਨ ਮੁਕਿਆ ਤਿਨਾ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮ (ਫਰੀਦ)”

(ਰਾਮ ਸਿੰਘ, 1928:158-59)

ਈ. ਪੀ. ਨਿਊਟਨ (1986:55) ਨੇ ‘ਸੇ’ ਨੂੰ ਮੂਲ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਮੰਨਦਿਆਂ ਇਸਦੇ ਤਿਨ, ਤਿਸ, ਤਿਨ੍ਹੀਂ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਰੂਪ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਦੋ ਵਚਨਾਂ (ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ) ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਗਲੀਸਨ (1986:9) ਨੇ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦੇ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ ਦੇ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਰੂਪ ਮੰਨੇ ਹਨ,

“There are number of pronouns and adverb which form a correlative paradigm....

a near deictic, characterized by a front vowel, ਏ or ਇ

a remote deictic, characterized by a back vowel, ਓ or ਉ

a relative, characterized by an intial ਜ

an interrogative, characterized by an intial ਕ”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਸੇ’ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ (ਇਹ/ਉਹ) ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ‘ਜੇ’ ਅਤੇ ‘ਜਿਹੜਾ’ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ਪਰ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਗਲੀਸਨ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ‘ਸੇ’ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਸੇ’ (ਉਹ) ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।

III.5.4.1 ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਸੇ’

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ: ‘ਸੇ’, ‘ਸੁ’ ‘ਸੋਈ’, ‘ਸੋਈ’, ‘ਉਹੋ’, ‘ਤਿਸ’, ‘ਤੇਹੋ’, ‘ਤੈਸਾ’

(ੳ) ਮੇਰੇ ਘਰਿ ਇਕੁ ਖੇਤੁ ਹੈ ਸੇ ਹਰਿ ਫਸਲਿ ਸੁਕਿ ਜਾਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ਅ) ਜਿ ਭਾਈ ਇਕੁ ਫਕੀਰੁ ਜੁ ਹੈ ਸੁ ਐਨੁ ਖੁਦਾਇ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 120)

(ੲ) ਨਾਨਕੁ ਗਲਾ ਹਰ ਕੇਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਰਮ ਸੇਈ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 101)

(ਸ) ਭਾਵੇ ਰਤੀ ਕੁ ਵਸਤੁ ਮੰਗਣਿ ਸੇਈ ਉਨਾ ਨੂੰ ਦੇਇ॥ (ਪੰਨਾ 131)

(ਹ) ਤਬ ਰਾਜੇ ਬੁਝਿਆ ਜੁ ਸਹੀ ਉਹੇ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਹੈ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 114)

(ਕ) ਅਰ ਇਸੁ ਅੰਦਰੁ ਜੇ ਕਛੁ ਭਾਉ ਹੈ ਤਿਸ ਕੀ ਕਲਮ ਕਰੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਖ) ਜੇਹਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਸਾ ਤੇਹੇ ਜੇਹਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 86)

(ਗ) ਨਾਨਕੁ ਜੈਸਾ ਮਨੁ ਹੋਇ ਤੈਸਾ ਸੰਗੀ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ 92)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਸੇਈ', 'ਤਿਨਾ', 'ਸੇ', 'ਤਿਤਣੇ'

(ੳ) ਜਿਨੀ ਕੂੜ ਅਰੁ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ਸੇਈ ਖੇਟੇ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 148)

(ਅ) ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬੁ ਜਿਨਾ ਡਿਠਾ ਹੈ ਤਿਨਾ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 40)

(ੲ) ਅਰ ਏਕ ਜੇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਕਰਤੇ ਹੈ ਸੇ ਬੁਰਿਆਈ ਭੀ ਕਰਤੇ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਸ) ਰਜਿ ਰਜਿ ਜਿਤਣੇ ਤੂੰ ਖਾਇ ਸਕੇ ਤਿਤਣੇ ਤੂ ਖਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 50)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਸੇ', 'ਤੈਸੀ', 'ਤੈਸੇ', 'ਤੇਹੀ'

(ੳ) ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਬੇਟੀ ਦਾ ਵੀਆਹੁ ਹੋਵੈ ਸੇ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤਿ ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 117)

(ਅ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਜੈਸੀ ਨੀਯਤ ਤੈਸੀ ਮੁਰਦ ਜੈਸਾ ਕੇਈ ਕਰੇਗਾ ਤੈਸਾ ਪਾਵੇਗਾ॥

(ਪੰਨਾ 54)

(ੲ) ਜੈਸੇ ਅਮਲ ਕਮਾਵਹਿਗਾ ਤੈਸੇ ਸਚੀ ਦਰਗਹ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਵਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 56)

(ਸ) ਜਾ ਕੇਈ ਜੇਹੀ ਮਨਸਾ ਕਰਿ ਆਵੈ ਤੇਹੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ॥ (ਪੰਨਾ 81)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਸੇ'

(ੳ) ਜਿਤਣੀਆ ਵਸਤੁ ਲੇੜੀਦੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖੀਆ ਹੈ ਸੇ ਸਭੈ ਲੈ ਕੇ ਤੁਧੁ ਆਵਣੀਆ॥

(ਪੰਨਾ 108)

III.5.4.2 ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਸੇ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
	ਸੇ, ਸੁ, ਸੇਈ, ਸੇਈ, ਓਹੇ, ਤਿਸ, ਤੇਹੇ, ਤੈਸਾ	ਸੇਈ, ਤਿਨਾ, ਸੇ, ਤਿਤਣੇ	ਸੇ, ਤੈਸੀ, ਤੈਸੇ, ਤੇਹੀ	ਸੇ

ਸੰਬੰਧਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ 'ਸੇ' (ਉਹ) ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸੇ, ਸੁ, ਸੇਈ, ਓਹੋ, ਤਿਸ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਸੇਈ, ਤਿਨਾ, ਸੇ, ਤਿਤਣੇ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸੇ, ਤੈਸੀ, ਤੈਸੇ, ਤੇਹੀ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ ਸੇ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ (ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ) ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਸੇ' (ਉਹ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

III.5.5 ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ'

“ਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇਹਾਂ ਉਪਵਾਕਾਂ (Clauses) ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਜਿਹੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ (ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ) ਉਪਵਾਕ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਉਪਵਾਕ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੋਵੇ।” (ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ, 1990:32)

“ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਦੋ ਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ' ਤੇ 'ਜਿਹੜਾ' ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ 'ਜਿਸ' ਤੇ 'ਜਿਨ' ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਰੂਪ 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ' ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” (ਕਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਜੱਸਲ, 2002:91)

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ' (ਜਿਹੜਾ/ਜਿਹੜੇ, ਜਿਹੜੀ/ਜਿਹੜੀਆਂ) ਵੀ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਚਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗ-ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਜੁ', 'ਜਿ', 'ਜੇ'

(ੳ) ਜੁ ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਦੇਵਾਨਾ ਹੈ ਤੁਸੀ ਨਾਨਕੇ ਨੂੰ ਕਿਆ ਕਹਦੇ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਅ) ਅਰੁ ਉਹ ਜਿ ਲਿਖਣੁ ਸਚਿ ਕਾ ਹੈ ਸੇ ਐਸਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ੲ) ਜੇ ਮੈ ਅੰਗਦ ਦੇ ਸਿਰ ਛੜੁ ਦਿਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 88)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਜੁ', 'ਜੇ', 'ਜਿਨੀ', 'ਜਿਨਾ'

(ੳ) ਮੇਰੇ ਸੇਈ ਸਾਹੁ ਹੈ ਜੁ ਪਿਛਲੇ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਕੇ ਜਾਗੇ ਅਰੁ ਸਿਮਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 145)

(ਅ) ਜੇ ਈਰਾ ਖਾਨ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹਾਇਦੇ ਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ੲ) ਜਿਨੀ ਤੂੰ ਇਕ ਮਨਿ ਹੋਇ ਕੇ ਅਰਾਧੀਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 146)

(ਸ) ਸੇਈ ਪੂਰੇ ਸਾਹਿ ਜਿਨਾ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 146)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਜੇ'

(ੳ) ਰਾਜੇ ਕੀ ਜੇ ਇਸਤਰੀ ਥੀ ਸੇ ਸਿਖਾ ਕੀ ਧੀਇ ਥੀ॥ (ਪੰਨਾ 138)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਜੁ'

(ੴ) ਉਹੁ ਜੁ ਆਈ ਸਿਰ ਮਾਰ ਰਹੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 80)

III.5.5.1 ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ:	ਜੁ, ਜੇ, ਜਿ	ਜੁ, ਜੇ, ਜਿਨੀ, ਜਿਨਾ	ਜੁ	ਜੁ

ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪੜਨਾਂਵ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਵਖਰੇਵੇਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਕਈ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ।

III.6 ਕਿਰਿਆ

III.6.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਕਾਰਲੋ, ਕੁਆਇਲਸ (Carlo, Quiles, 2007:109) ਅਨੁਸਾਰ, "A verb is a word which is capable of asserting something."

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (2017:101) ਅਨੁਸਾਰ, "ਜਿਹੜੇ ਪਦ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਜਾਂ ਬਦਲਣ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕ੍ਰਿਆਪਦ ਆਖਦੇ ਹਨ।"

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:165) ਅਨੁਸਾਰ, "ਅਰਥ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।"

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (2012:143) ਅਨੁਸਾਰ, "ਉਹ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2008:163) ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। "ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵੀ ਤਿੰਨ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

(ੳ) ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ

(ਅ) ਪਰਕਾਰਜ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ

(ੲ) ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ

ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ :

ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜੀ ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਘਟਨਾ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਰਸੰਗ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰਕਾਰਜ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ :

ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਾਕ ਦੇ ਵਿਧੇ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ :

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਰੇਣੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਪਰਵਰਤਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।"

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:241) ਅਨੁਸਾਰ, "ਜਿਸ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਸਹਿਣਾ ਸਹਿਤ ਕਾਲ ਦੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਕ੍ਰਿਆ ਆਖਦੇ ਹਨ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ,

1. ਕਿਰਿਆ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।
2. ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
3. ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
4. ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵੰਡ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਧਾਰ ਅਰਥ, ਪਰਕਾਰਜ ਅਤੇ ਰੂਪ ਹਨ।

III.6.2 ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵੰਡ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ, ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2016:170-173) ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜੀ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ 1. ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ (Main verb), 2. ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ (Auxiliary verb), 3. ਸੰਚਾਲਕ ਕਿਰਿਆ (Operator), 4. ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ (Transitive verb), 5. ਅਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ (Intransitive verb), 6. ਪ੍ਰੇਰਨਾਰਥਕ ਕਿਰਿਆ (Causative verb), 7. ਜੋੜੂ ਜਾਂ ਸੰਯੋਗੀ ਕਿਰਿਆ (ਸੰਸਰਗੀ) (Linking verb) ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਬਣਤਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਿਰਿਆਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ (1). ਇੱਕ ਸ਼ਬਦੀ ਕਿਰਿਆ (One-word verb) (2). ਬਹੁਸ਼ਬਦੀ ਕਿਰਿਆ (Multiword verb) ਅਤੇ ਬਹੁਸ਼ਬਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅੱਗੇ (ੳ) ਸੰਜੁਗਤ ਕਿਰਿਆ (Double verb) ਅਤੇ (ਅ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਕਿਰਿਆ (Conjunct verb) ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਰੂਪ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਰਿਆਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ (1). ਕਾਲਕੀ ਕਿਰਿਆ (Finite verb) ਅਤੇ (2). ਅਕਾਲਕੀ ਕਿਰਿਆ (Non-finite verb) ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਆਰ (Joginder Singh Puar) (1990:7-9) ਅਨੁਸਾਰ, Verbal forms are classified in terms of three systems : (i) finite and non-finite (ii) causative and non-causative, and (iii) one-word and two-word verb... Two-word verbs fall into two main classes : double verb and conjunct verb."

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (2017:102) ਅਨੁਸਾਰ, "ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ : - ਸਕਰਮਕ, ਅਕਰਮਕ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ"

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:242) ਅਨੁਸਾਰ, "ਅਰਥ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ (1) ਅਕਰਮਕ (Intransitive verb) (2) ਸਕਰਮਕ (Transitive verb) ਅਤੇ (3) ਪ੍ਰਤੱਤ ਕ੍ਰਿਆ (Auxiliary verb)"

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕ੍ਰਿਆ-ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਥੋੜਾ ਸੂਖਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੱਧਕਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਾਫੀ ਵੱਖਰਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪ

(ੳ) ਇਕ ਉਨ ਕੈ ਆਗੇ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਿ ਮੰਗਿ

ਖਾਤੇ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 65)

(ਅ) ਇਕ ਸਾਹ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ੲ) ਅਸਾਨੂੰ ਲੋਕ ਹੱਸਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ਸ) ਅਗੈ ਮੂਲਾ ਬੈਠਾ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 89)

(ਹ) ਭਲਾ ਫਕੀਰ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 65)

ਅਜੋਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪ

ਕਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੀਖ ਮੰਗ-ਮੰਗ

ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਸ਼ਾਹ ਹਨ।

ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਲੋਕ ਹੱਸਦੇ ਹਨ।

ਅੱਗੇ ਮੂਲਾ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਭਲਾ ਫਕੀਰ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਹਾਇਕ ਕ੍ਰਿਆ-ਰੂਪਾਂ (ਹੈ, ਹੈਨ, ਹੈਨਿ, ਸਾ, ਥਾ) ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਖਰੇਵੇਂ ਪੱਖੋਂ ਵੱਖਰਤਾ ਪਰ ਅਰਥ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ।

ਹੋਸੀ (ਹੋਵੇਗਾ/ਹੋਵੇਗੀ), ਹੋਗੁ (ਹੋਵੇਗਾ/ਹੋਵੇਗੀ), ਆਦਿ, ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਤੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ **ਹੋਸੀ** ਤਾ ਫੇਰ ਜਾਈ॥ (ਪੰਨਾ 53)

(ਅ) ਵਸਤੂ ਸਭੁ ਹੋਵਨਿਗੀਆ ਪਰ ਇਕੁ ਚੂੜਾ ਨ **ਹੋਸੀ**॥ (ਪੰਨਾ 108)

(ੲ) ਤੁਸਾਡੀ ਭੀ ਆਸਾ ਪੂਰੀ **ਹੋਗੁ**॥ (ਪੰਨਾ 86)

(ਸ) ਤਾ ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਬਸਿ ਪੁਰਖਾ ਤੇਰਾ ਭਲਾ **ਹੋਗੁ**॥ (ਪੰਨਾ 90)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਭਵਿੱਖਵਾਚੀ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹੋਸੀ' ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ, (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ ਲਈ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ੲ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਭਵਿੱਖਵਾਚੀ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹੋਗੁ' ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ ਅਤੇ (ਸ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹੋਗੁ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ ਵਜੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਹੋਸੀ ਅਤੇ ਹੋਗੁ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਵੇਗੀ ਆਵੇਗਾ। ਸੋ, ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤ ਖੁਸ਼ੀ, ਭਲਾ, ਨਾਂਵ ਚੂੜਾ ਅਤੇ ਆਸਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਈ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਸੰਯੋਗਾਤਮਿਕ ਹਨ ਜੋ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਿਛੇਤਰ ਲਗਾ ਕੇ ਬਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਰਖਸੀ (ਰੱਖੇਗਾ) ਨਾਲ 'ਸੀ', ਮਾਰੀਉਸੁ (ਮਾਰੀ) ਨਾਲ 'ਉਸੁ' ਅਤੇ ਉਠਾਇਉਨ (ਉਠਾਇਆ) ਨਾਲ 'ਇਉਨ' ਕਹਿਉਸੁ (ਕਹਿ) ਨਾਲ 'ਉਸ' ਹੈ ਨਾਲ 'ਸੁ,' ਪਿਛੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਖੁਦਾਇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਬਰਕਤਿ **ਰਖਸੀ**॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਅ) ਆਇ ਕਰਿ ਲਤ **ਮਾਰੀਉਸੁ**॥ (ਪੰਨਾ 90)

(ੲ) ਜਾ **ਉਠਾਇਉਨ** ਤਾ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਸ) ਸਉਦਾਗਰੀ ਚਾਕਰੀ ਹਟੁ ਪਟਣੁ ਸਭੁ ਸਉਪ ਛਡਿਆ ਹੈਸੁ॥ (ਪੰਨਾ 40)

ਕੁਝ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵਾਕ ਦੀ ਅਰਥ ਬਣਤਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕੇਵਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸੀ' ਲਈ 'ਸਾ'/'ਥਾ' 'ਸਹਿ', 'ਸਨ' ਲਈ 'ਸੇ/ਥੇ/ਸਹਿ' 'ਹੈ' ਲਈ 'ਹੈਸੁ'/'ਹੀ'/'ਹਹਿ' / ਅਤੇ 'ਹੋਇਆ' ਲਈ 'ਹੂਆ'/'ਹੋਆ' ਰੂਪ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹੈ'/'ਹਨ'/'ਸੀ'/'ਸਨ' / ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਈ ਹੈ,

(ੳ) ਨਾਨਕੁ ਭਲਾ ਵਜੀਰ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਅ) ਨਿਤੁ ਦਰੀਆਇ ਇਕਲਾ ਨਾਵਿਣ ਜਾਦਾ ਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ੲ) ਅੱਗੇ ਮੂਲਾ ਬੈਠਾ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 65)

(ਸ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਖਿਉਸੁ ਜੁ ਤੂ ਫਲਾਈ ਥਾਇ ਫਿਰਦਾ ਸਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 78)

ਸਧਾਰਨ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸਵਰ 'ਇ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਥਾਇ ਫਿਰਦਾ ਸਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ਅ) ਅਸੀ ਤੁਧੁ ਨੂੰ ਛਡਣੇ ਚੁਕੇ ਹਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 78)

ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਕਾਲ, ਪੁਰਖ, ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਆਦਿ) ਲਈ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾਂਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:169) ਅਨੁਸਾਰ, “ਰੂਪ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਿਰਿਆਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ : ਕਾਲਕੀ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਅਕਾਲਕੀ ਕਿਰਿਆ।”

ਕਾਲਕੀ ਕਿਰਿਆ : ਕਾਲਕੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਉਹ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾਂਉਂਦੀਆਂ (ਰੁਪਾਂਤਰਿਤ) ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ /-ਦਿਆਂ/, -ਇਆਂ/, /-ਕੇ/, /-ਏ/, /-ਨੇ/ ਆਦਿ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਕਾਲਕੀ ਕਿਰਿਆ : ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਧਾਤੂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲਕੀ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਰੁਪਾਂਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਖਾ, ਲਿਖ, ਚਲ, ਪੀ ਆਦਿ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ /-ਦਿਆਂ/, /-ਕੇ/, /-ਣੇ/, /-ਨੇ/ ਅੰਤਕ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵੀ ਅਕਾਲਕੀ ਹਨ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

III.7 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

III.7.1 ਕਿਰਿਆ 'ਆ', 'ਆਖ', 'ਆਵ', 'ਆਵਣ' ਦੀ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਪੁਰਖ, ਪੱਖ ਅਤੇ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਖਾ'

(ੳ) ਕਿਆ ਆਖਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 119)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਵਾ', 'ਆਵਈ'

(ੳ) ਆਗਿਆ ਹੋਵੈ ਤਾ ਲੋਕਾ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ਆਵਾ॥ (ਪੰਨਾ 86)

(ਅ) ਜੇ ਤਿਸੁ ਨਦਿਰ ਨ ਆਵਈ ਤ ਵਾਤ ਨ ਪੁਛੇ ਕੇ॥ (ਪੰਨਾ 85)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਖਾ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਅਤੇ 'ਆਵਾ' ਅਤੇ 'ਆਵਈ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਖਦਾ', 'ਆਖਿਦਾ'

(ੳ) ਅਸਾ ਨੂ ਕਿਆ ਆਖਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 119)

(ਅ) ਤੂ ਆਖਿਦਾ ਸੇ ਜੁ ਨਾਨਕੁ ਭਲਾ ਫਕੀਰੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 45)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਖਦਾ', 'ਆਖਿਦਾ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ। 'ਆਖ' ਕਿਰਿਆ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਕਿਰਦੰਤੀ ਰੂਪ 'ਦਾ' ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਖੇ', 'ਆਦਾ', 'ਆਏ',
'ਆਦੇ'

(ੳ) ਤੇਰੇ ਆਖੇ ਹੀ ਪਤੀਏ ਹਾਂ ਪਰੁ ਅਸਾਨੂੰ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਖਬਰੀ ਦੇਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 99-100)

(ਅ) ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਕਿਆ ਆਦਾ ਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ੲ) ਕਿਵ ਆਏ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 64)

(ਸ) ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਆਦੇ ਭਲਾ ਕੀਤੇ॥ (ਪੰਨਾ 49)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਖੇ', 'ਆਦਾ' ਅਤੇ 'ਆਏ', 'ਆਦੇ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਖੀਐ', 'ਆਈਐ',
'ਆਉ', 'ਆਵਣੇ'

(ੳ) ਉਇ ਚਉਧਰੀ ਬੇਲੇ ਤਪਾ ਜੀ ਆਖੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 152)

(ਅ) ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਪੀਰ ਜੀ ਆਈਐ ਖੁਦਾਇ ਅਸਾਨੂੰ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਹੋਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 66)

(ੲ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਬਚਾ ਬਾਹਰਿ ਆਉ॥ (ਪੰਨਾ 130)

(ਸ) ਸਿਰੀ ਨਾਨਕ ਇਸ ਬਾਲਕੇ ਕਉ ਆਵਣਿ ਦੇਹਿ ਤੇਰਾ ਸਾਥੀ ਹੈ ਭੀ ਆਵਣੇ ਦੇਹ॥

(ਪੰਨਾ 92)

(ਹ) ਜਾਇ ਕੇ ਪਾਇ ਆਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 133)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਖੀਐ', 'ਆਈਐ', 'ਆਉ', 'ਆਏ', 'ਆਵਣਿ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ। ਸਵਰ 'ਏ' ਅਤੇ 'ਐ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਨ। ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰੂਪ 'ਐ' ਤੋਂ 'ਏ' ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵਾਂਗ ਕਿਰਿਆ ਮੂਲ ਅੱਗੇ 'ਨ' ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਇਹ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ (negative) ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

‘ਨ ਅਵਈ’। ‘ਅ’ ਸਵਰ ਨਾਲ ‘ਵਈ’ ਪਿਛੇਤਰ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸਦਾ ਰੂਪ ‘ਅਵਈ’ (ਆਵਾਂ) ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਹੇ’ ਤੋਂ ‘ਹੇਵਈ’ ਰੂਪ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। (ਵੇਖੋ: ‘ਹੇ’ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ)।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਆਵਦਾ’, ‘ਆਖੇ’, ‘ਆਖੈ’, ‘ਆਵਦੇ’

(ੳ) ਜੇ ਆਵਦਾ ਹੈ ਸੇ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਵਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 51)

(ਅ) ਤਾ ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਬਸਿ ਪੁਰਖਾ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਗੁ॥ (ਪੰਨਾ 90)

(ੲ) ਮਰਦਾਨਾ ਆਖੈ ਜੀ ਤੂ ਸਭੁ ਕੁਛ ਜਾਣ ਪਰਬੀਨ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ਸ) ਤਾ ਉਹੁ ਆਵਦੇ ਹੀ ਪੈਰੀ ਪਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 125)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ‘ਆਖਦਾ’, ‘ਆਖੇ’, ‘ਆਖੈ’, ‘ਆਵਦਾ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਆਖਹੁ’, ‘ਆਈਅਹਿ’, ‘ਆਈਉ’, ‘ਆਵਾਰੇ’

(ੳ) ਤੁਸੀ ਮੈਨੂੰ ਆਖਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 56)

(ਅ) ਤੁਸੀ ਜਾਹੁ ਬਹੁੜਿ ਆਈਅਹਿ... ॥ (ਪੰਨਾ 126)

(ੲ) ਜਾ ਅਸੀ ਭੀ ਆਵਹਰੇ ਤਾ ਤੁਸੀ ਭੀ ਆਈਉ॥ (ਪੰਨਾ 126)

(ਸ) ਆਖੈ ਚਲਹੁ ਤੇ ਜਾਇ ਕੇ ਮਿਲ ਆਵਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 87)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਆਖਦੇ’

(ੳ) ਨਾ ਕਰਿ ਅਸੀ ਤੁਧੁ ਨੂੰ ਕਛੁ ਨਾਹੀ ਆਖਦੇ॥ (ਪੰਨਾ 39)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਆਖਦੇ’, ‘ਅਖਾਇਦੇ’, ‘ਆਖਿਣ’, ‘ਆਵਦੇ’, ‘ਆਵਤੇ’, ‘ਆਵਹਿ’

(ੳ) ਤੁਸੀ ਸਿਧ ਏਵੇ ਅਖਾਇਦੇ ਹਹੁ ਜਿ ਲੋਟਾ ਭੀ ਨਹੀ ਲਹਿ ਰੰਘਦੇ॥ (ਪੰਨਾ 97)

(ਅ) ਘਰਿ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਭੁ ਆਖਿਣ ਅਜੁ ਕਲੁ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰਾ ਨਾਲਿ ਉਠਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 37)

(ੲ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਪਿਤਾ ਜੀ ਘੋੜੇ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਨਾਹੀ ਆਵਦੇ॥ (ਪੰਨਾ 53)

(ਸ) ਸੁਣਿ ਹੋ ਪੰਡਿਤ ਇਕ ਆਵਤੇ ਹੈਨ ਇਕ ਜਾਤੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਹ) ਇਕ ਆਵਹਿ ਇਕ ਜਾਹਿ ਉਠਿ ਇਕੁਨ ਰਖੈ ਨਾਓ ਸਲਾਰਿ॥ (ਪੰਨਾ 36)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਅਖਾਇਦੇ', 'ਆਖਿਣ', 'ਆਵਦੇ', 'ਆਵਤੇ', 'ਆਵਹਿ' ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਵਹੁ'

(ੳ) ਚ/ਉਧਰੀ ਆਖਿਆ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਸਦਿ ਲੈ ਆਵਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 36)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਵਦੀ', 'ਆਦੀ', 'ਆਖਿਦੀ',

(ੳ) ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਤਉ ਬਿਨਾ ਬਾਣੀ ਸਰਿ ਨਾਹੀ ਆਵਦੀ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਅ) ਤੈ ਏਹੁ ਕਿਥਹੁ ਬਲਾਇ ਆਦੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰਹੁ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕਢ॥ (ਪੰਨਾ 124)

(ੲ) ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਿਧਾਰਣਾ ਮਾਤਾ ਕਿ ਆਖਿਦੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 152)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਵਦੀ' ਅਤੇ 'ਆਦੀ', 'ਆਖਿਦੀ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਵਣੀਆ'

(ੳ) ਜਿਤਣੀਆ ਵਸਤੂ ਲੇੜੀਦੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖੀਆ ਹੈ ਸੇ ਸਭੈ ਲੈ ਕੇ ਤੁਧੁ ਆਵਣੀਆ॥

(ਪੰਨਾ 108)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਵਣੀਆ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਵਤੀਆ'

(ੳ) ਉਨ ਕਉ ਰੋਟੀਆ ਭੀ ਨਾਹੀ ਜੁੜਿ ਆਵਤੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 36)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਵਤੀਆ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਆਖਿਆ'

(ੳ) ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਜੇ ਇਹ ਵਸਤੁ ਕਪੜੇ ਬਾਬੇ ਪਸਿ ਲੈ ਜਾਵਾ॥ (ਪੰਨਾ 49)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਖਿਆ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਆਖੀ'

(ੳ) ਉਨਾ ਆਪਣਿਆ ਯਾਰਾ ਪਾਸਿ ਹਕੀਕਤਿ ਆਇ ਆਖੀ॥ (ਪੰਨਾ 136)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਖੀ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਆਖਿਆ',

'ਆਖਿਉਸੁ', 'ਆਖਿਓਸ', 'ਆਇਆ', 'ਆਇਉਸੁ'

(ੳ) ਖੇਤਰੇ ਵਾਲੇ ਖਾਵੰਦ ਆਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਅ) ਤਬ ਮਾਤਾ ਜੀ ਆਖਿਉਸੁ ਬੇਟਾ ਤੁਧੁ ਨੂ ਪਇਆ ਕਿਉਕਰਿ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਛੁ ਖਾਹ
ਪੀਉ॥ (ਪੰਨਾ 39)

(ੲ) ਖਾਨਿ ਪਾਸਿ ਆਇਆ ਆਖਿਓਸ ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਬਾਬਾ ਦਰੀਆਇ ਵਿਚਿ ਨਾਵਣ
ਪਇਉਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਸ) ਤਾ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਲੋਕਾ ਆਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਹ) ਤਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰੁ ਘਰਿ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਕ) ਫਲਾ ਕਾ ਰਸੁ ਮਿਠਾ ਆਇਉਸੁ ਤਾ ਆਖਿਉਸੁ ਸਭੁ ਖਾਇ ਲਈ॥ (ਪੰਨਾ 50)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਆਖਿਆ', 'ਆਖਿਉਸੁ', 'ਆਖਿਓਸ', 'ਆਖਿਆ', 'ਆਇਆ', 'ਆਇਉਸੁ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਏ', 'ਆਖਦੇ'

(ੳ) ਬਾਬਾ ਅਤੇ ਕਾਲੂ ਦੇਵੇ ਘਰਿ ਆਏ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ਅ) ਪਰ/ਹਿੰਦੂ ਆਖਦੇ ਹੈ ਅਸਾਹਾ ਵਿਚ ਸਹੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 66)

ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੰਬੰਧਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਏ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਅਤੇ 'ਆਖਦੇ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਈ', 'ਆਈਆ'

(ੳ) ਉਹ ਜੇ ਆਈ ਸੇ ਸਿਰ ਮਾਰ ਰਹੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 80)

(ਅ) ਤਬ ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਆਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 113)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਈ' ਅਤੇ 'ਆਈਆਂ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਭੂਤਕਾਲ ਕਿਰਿਆ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੂਤ ਕਿਰਦੰਤ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਭੂਤ ਕਿਰਦੰਤ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਲਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਭੂਤ ਕਿਰਦੰਤ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਵਾਕ 'ਉਹ ਜੇ ਆਈ' ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਈ' ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਏਥੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ 'ਆਇਆ' ਅਤੇ 'ਆਖਿਆ' ਲਈ ਲਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ 'ਆਇਉਸੁ' ਅਤੇ 'ਆਖਿਉਸੁ' ਰੂਪ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਕਿਰਦੰਤ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ ਵੀ ਲਿੰਗ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਬਣੇ ਹਨ।

ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭੂਤ ਕਿਰਦੰਤ ਨਾਲ ਬਣੇ ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ ਦਾ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਲਈ ਕਰਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ, ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਵੇਂ, 'ਤਾ ਆਦਮੀ 'ਆਏ' ਬਾਬੇ ਕਉ ਲੈ ਕਰ ਆਇ ਹਜੂਰ 'ਕੀਤਾ'॥(ਪੰਨਾ 73) ਇਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਏ'

ਅਕਰਮਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਕਰਤਾ (ਆਦਮੀ) ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ‘ਕੀਤਾ’ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਲਿੰਗ, ਕਰਮ (ਹਜੂਰ) ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਮਣੀ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਾਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਆਵਾਂਗਾ’

(ੳ) ਜੇ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਨ ਹੋਇਆ ਤਾ ਵਸਤੂ ਦੇ ਆਵਾਂਗਾ ਅਰੁ ਮੁਲ ਲੈ ‘ਆਵਾਂਗਾ’॥

(ਪੰਨਾ 108)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਆਵਗੁ’, ‘ਆਵੇਗਾ’

(ੳ) ਜੇ ਕੋਈ ਅਸਾਡਾ ਸਿਖੁ ਹੋਵਗੁ ਏਥੇ ਆਵਗੁ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜਨਾ ਨਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ 109)

(ਅ) ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਜਿ ਕੋਈ ਸਿਖੁ ਅਸਾਡਾ ਆਵੇਗਾ ਤਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਈ॥

(ਪੰਨਾ 124)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ‘ਆਵਾਂਗਾ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ‘ਆਵਗੁ’, ‘ਆਵੇਗਾ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਆਵੈਗਾ’, ‘ਆਵੇਗਾ’

(ੳ) ਮੇਰੇ ਵਚਨ ਕਰਿ ਤੁਸਾ ਨੂ ਸੰਤੋਖ ਆਵੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 53)

(ਅ) ਪਰਮੇਸਰੁ ਤੁਸਾ ਨੂ ਸੁਖੀ ਸਾਂਦੀ ਲੈ ਆਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 86)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਆਵੈਗਾ’, ‘ਆਵੇਗਾ’ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਕਿਰਿਆ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਆਵੀਗਾ’, ‘ਆਖੇਗਾ’,

‘ਆਰਧੇਗਾ’, ‘ਆਖੀਗਾ’, ‘ਆਖੇਗਾ’

(ੳ) ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਜੇ ਆਵੀਗਾ ਨਾਹੀ ਤਾ ਇਉ ਆਖਣਾ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕੰਮਣੀ ਆਈ ਹੈ

ਦਰਹਾਲਿ ਆਵੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 151)

(ਅ) ਉਹ ਆਖੈਗਾ ਜਿ ਤੁਧੁ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਕਰਮਾਤਿ ਗਵਾਈ॥ (ਪੰਨਾ 128-129)

(ੲ) ਜਿਥੇ ਅਰਾਧੇਗਾ ਤਿਥੈ ਹੀ ਦਰਸਨੁ ਹੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 139)

(ਸ) ਆਖੀਗਾ ਹਉ ਦੁਰਗਾ ਛੁਡਾਇ ਹਾ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਕੋਈ ਲੈਸੀ ਨਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ 153)

(ਹ) ਜੇ ਕੋਈ ਵਾਹਗੁਰੂ ਆਖੇਗਾ ਤਿਸ ਨੂ ਦਰਸਨ ਦਾ ਫਲ ਪਾਰਪਤਿ ਹੋਵੈਗਾ॥

(ਪੰਨਾ 155)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਆਵੀਗਾ', 'ਆਖੈਗਾ', 'ਅਰਾਧੇਗਾ', 'ਆਖੀਗਾ', 'ਆਖੇਗਾ' ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ:

'ਆਵਹਗੇ', 'ਆਵਹਿਗੇ'

(ੳ) ਜਾ ਅਸੀ ਭੀ ਆਵਹਗੇ ਤਾ ਤੁਸੀ ਭੀ ਆਈਉ॥ (ਪੰਨਾ 126)

(ਅ) ਪਿਛੇ ਅਸੀ ਆਵਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 152)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਵਹਗੇ' ਅਤੇ 'ਆਵਹਿਗੇ' ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਵਣਿਗੇ'

(ੳ) ਫੇਰ ਹਥਿ ਆਵਣਿਗੇ ਕਿ ਨਾ॥ (ਪੰਨਾ 50)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਵਣਿਗੇ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਵੈਗੀ'

(ੳ) ਤਿਥੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੀ ਲਹਰ ਆਵੈਗੀ॥ (ਪੰਨਾ 126)

ਸੰਬੰਧਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਆਵੈਗੀ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ,
ਬਿਆਨਿਆ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਆਵਨਿਗੀਆ'

(ੳ) ਤੂੰ ਅਜੁ ਰਹੁ ਭਲਕੇ ਨੂੰ ਸਭ ਵਸਤੂ ਹੋਇ ਆਵਨਿਗੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 108)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਆਵਨਿਗੀਆ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ,
ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਭੂਤਕਾਲੀ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵਾਂਗ ਭਵਿੱਖ ਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ
ਰੂਪ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ
ਵਾਲਾ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਭਵਿੱਖਕਾਲ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ 'ਗ' ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ।

III.7.2 ਕਿਰਿਆ 'ਆ', 'ਆਖ', 'ਆਵ', 'ਆਵਣ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ

ਸਾਰਨੀ I.1

ਕਿਰਿਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਧੇਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੋਦਸ਼ਾ
ਆਖਾ, ਆਵਈ	ਆਖ, ਆਵ	ਆ, ਈ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਖਦਾ, ਆਖਿਦਾ, ਆਖੇ	ਆਖ	ਦਾ, ਇਦਾ, ਏ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਖੀਐ, ਆਈਐ	ਆਖ, ਆ	ਐ, ਈਐ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਆਗਿਆਰਥੀ
ਆਵਦਾ, ਆਵਦੇ	ਆਵ	ਤਾ, ਏ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਖਹੁ, ਆਈਉ	ਆਖ, ਆ	ਹੁ, ਈਉ	ਪੁਲਿੰਗ / ਇਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਆਗਿਆਰਥੀ
ਆਖਦੇ	ਆਖ	ਦੇ	ਪੁਲਿੰਗ / ਇਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਖਦੇ, ਅਖਣਿ	ਆਖ	ਦੇ, ਇਣ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਵਹੁ	ਆਵ	ਹੁ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਆਗਿਆਰਥੀ
ਅਵਦੀ, ਆਦੀ, ਆਖਿਦੀ	ਆਵ, ਆ, ਆਖ	ਦੀ, ਇਦੀ	ਇਸਤਰੀ- ਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

ਕਿਰਿਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਯੋਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੋਦਸ਼ਾ
ਆਵਤੀਆ	ਆਵ	ਤੀਆ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਖਿਆ	ਆਖ	ਇਆ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਖਿਆ, ਆਖਿਓਸ	ਆਖ	ਇਆ, ਇਓਸ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਏ	ਆ	ਏ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਈ, ਆਈਆ	ਆ	ਈ, ਈਆ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਵਾਗਾ, ਆਵਗੁ	ਆਵ	ਆਗਾ, ਗੁ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਵੈਗਾ, ਆਵੇਗਾ	ਆਵ	ਐਗਾ, ਏਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਵੀਗਾ, ਆਖੈਗਾ	ਆਵ, ਆਖ	ਈਗਾ, ਐਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਵਹਰੇ, ਆਵਹਿਰੇ	ਆਵ	ਹਰੇ, ਹਿਰੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਵਣਿਰੇ	ਆਵਣ	ਇਰੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਵੇਗੀ	ਆਵ	ਏਗੀ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਆਵਨਿਗੀਆ	ਆਵ	ਇਗੀਆ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

III.7.3 ਕਿਰਿਆ 'ਆ', 'ਆਖ', 'ਆਵ' ਦੀ ਰੂਪਵਲੀ

ਧਾਤੂ : ਵਿਧੇਤਰ

ਆ : -ਉ,-ਈ,-ਏ,-ਇਐ,-ਦਾ,-ਈਅਹਿ,-ਈਉ,-ਦਈ,-ਦਓ,-ਇਆ,-ਈਆ

ਆਖ : -ਦਾ,-ਦੇ,-ਆ,-ਏ,-ਈਐ,-ਐ,-ਹਉ,-ਇਦੇ,-ਇਣ,-ਇਦੀ,-ਇਆ,-ਇਦਾ,-ਣਈ,-ਈ,-ਇਉਸੁ,-

ਇਓਸ,- ਈਗਾ,-ਏਗਾ

ਆਵ : -ਆ,-ਐ,-ਗੀ,-ਹਈ,-ਹਇ,-ਹਏ,-ਏ,-ਤਾ,-ਤੀ,-ਤੇ,-ਦੇ,-ਦੀ,-ਇਣ,-ਈ,-ਣਏ,-ਦਓ,-ਹਏ,-ਦਏ,-

ਤਏ,-ਹਉ,-ਇਹ,-ਦਈ,-ਈਆ,-ਤਈਆ,-ਏਗਾ,-ਗਉ,-ਐਗਾ,-ਈਗਾ,-ਗਏ,-ਹਿਗੇ,-ਇਗੇ,ਐਗੀ,-

ਈਗਆ,-ਐਗ

III.7.4 ਕਿਰਿਆ 'ਆਖਦਾ', 'ਆਖਦੇ', 'ਆਵਾ', 'ਆਉਂਦੇ', 'ਆਉਂਦਾ', 'ਆਉਂਦੀ', 'ਆਖਦੀ',

'ਆਉਂਦੀਆ', 'ਆਖਿਆ', 'ਆਵੇਗਾ', 'ਆਖੇਗਾ' 'ਆਉਂਣਗੇ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਕਿਰਿਆ : ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਆਖਦਾ : {ਆਖਦਾ ~ ਆਖਿਦਾ ~ ਆਖੇ ~ ਆਖੈ ~ ਆਖੀਐ}

ਆਖਦੇ : {ਆਖਦੇ ~ ਆਖਿਣ ~ ਅਖਾਇਦੇ ~ ਆਖਹੁ}

ਆਵਾ : {ਆਵਹੀ ~ ਆਵਹਿ ~ ਆਵਈ}

ਆਉਂਦੇ : {ਆਵਤੇ ~ ਆਵਤੇ ~ ਆਵਹੁ ~ ਆਵਹਿ ~ ਆਵਹੇ ~ ਆਏ ~ ਆਈਉ}

ਆਉਂਦਾ : {ਆਉਂਦਾ ~ ਆਵਤਾ}

ਆਉਂਦੀ : {ਆਉਂਦੀ ~ ਆਵਤੀ}

ਆਖਦੀ : {ਆਖਦੀ ~ ਆਖਿਦੀ }

ਆਉਂਦੀਆ : {ਆਉਂਦੀਆ ~ ਆਵਤੀਆ}

ਆਖਿਆ : {ਆਖਿਆ ~ ਆਖਿਉਸੁ ~ ਆਖਿਓਸ}

ਆਵੇਗਾ : {ਆਵੇਗਾ ~ ਆਵਗੁ ~ ਆਵੈ ~ ਆਵੈਗਾ ~ ਆਵੀਗਾ ~ ਆਵਹਗੇ}

ਆਖੇਗਾ : {ਆਖੇਗਾ ~ ਆਖੈਗਾ ~ ਆਖੇਗਾ ~ ਆਖੀਗਾ}

ਆਉਂਣਗੇ : {ਆਉਂਣਗੇ ~ ਆਵਣਗੇ ~ ਆਵਹਿਗੇ ~ ਆਵਣਿਗੇ}

III.8 ਕਿਰਿਆ 'ਹੋ', 'ਹੋਹੁ', 'ਹੋਵ' 'ਹੋਵਨ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵਹਿ'

(ੳ) ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਅਸੀ ਵਿਦਾ ਹੋਵਹਿ॥ (153)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਇਐ', 'ਹੋਹੁ'

(ੳ) ਬਚਾ ਅਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਬਾਹਿਰ ਪਕੀ ਖੜੀ ਹੈ ਜੇ ਵਿਚਿ ਖੜਾ ਹੋਇਐ॥ ਤਾ ਉਜੜੇ ਨਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ 39)

(ਅ) ਪਰ ਤੂੰ ਹੁਸੀਆਰੁ ਹੋਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 50)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹਉ', 'ਹਹੁ', 'ਹੋਵਹੁ',

'ਹੋਵਹਿ', 'ਹੋਵੇ', 'ਹੋਦਾ', 'ਹੋ'

(ੳ) ਕਿ ਜਾਪੇ ਤੁਸੀ ਚੇਰ ਹਹੁ॥ (120)

(ਅ) ਆਖਿਉਸ ਕਾਲੂ ਮਤੁ ਏਸ ਪੁਤਰੇ ਨੂੰ ਮਰੁ ਫਿਟੁ ਆਖਦਾ ਹੋਵਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ੲ) ਜੁ ਏਹੁ ਫਕੀਰੁ ਖੜਾ ਹੋਵੇ॥ (ਪੰਨਾ 75)

(ਸ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਿ ਬਚਾ ਤੂੰ ਕਉਣ ਹੋਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 86)

(ਹ) ਭਾਈ ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ 'ਹਉ', 'ਹੋਵਉ'

(ੳ) ਤੁਸੀ ਝਖਿ ਮਾਰਦੇ ਹਉ॥ (ਪੰਨਾ 138)

(ਅ) ਜੇਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਵਉ॥ (ਪੰਨਾ 143)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਦੇ', 'ਹੋਵਸੁ', 'ਹੋਇ'

(ੳ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਵਿਦਾ ਹੋਦੇ ਘਰੀ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 87)

(ਅ) ਖਸਮੁ ਨਾਲਿ ਸਿਦਕੁ ਨ ਹੋਵਸੁ॥ (ਪੰਨਾ 67)

(ੲ) ਐਸਾ ਪੁਰਖੁ ਮੇਰੇ ਜੇਗ ਮੈ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ 82)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵੈ', 'ਹੋਦੀ'

(ੳ) ਇਨੁ ਕਹਿਆ ਮਤੁ ਵਛੇਰੀ ਖੂਹੀ ਵਿਚਿ ਪਾਉਦੀ ਹੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ਅ) ਸੇਖ ਜੀ ਅਉਰਤਿ ਕੁਚਜੀ ਹੋਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਸਮੁ ਹੁਸਨਾਕੁ ਹੋਦਾ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 67)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਦੇ', 'ਹੋਵਨਿ'

(ੳ) ਤੀਰਥਾ ਉਤੇ ਭਲੇ ਭਲੇ ਅਤੀਤੁ ਇਕਠੇ ਹੋਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ਅ) ਮੀਹੁ ਲੋੜੀਐ ਤਾ ਰਾਜੇ ਪਸਿ ਜਇ ਖੜੇ ਹੋਵਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 102)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੂਆ'

(ੳ) ਧੰਨੁ ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਜੇ ਮੈ ਕੇ ਦੀਦਾਰੁ ਹੂਆ॥ (ਪੰਨਾ 111)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋ/ਇਆ', 'ਹੋਇਆ'

(ੳ) ਧੰਨ ਅਸਾਡੇ ਭਾਗੁ ਜੁ ਤੁਸਾਡਾ ਦਰਸਨੁ ਹੋ/ਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 126)

(ਅ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਕਿ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 50)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਇਆ'

(ੳ) ਤਬ ਬਾਬਾ ਬਰਸਾ ਸਤਾ ਦਾ ਹੋਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਈ'

(ੳ) ਤਾ ਮਾਤਾ ਤੁਰਤਿ ਉਠਿ ਖੜੀ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 52)

(ਅ) ਤਾ/ਉਹ ਅਉਰਤਿ ਅਵਰਾ ਦੀ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 67)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਈਆ'

(ੳ) ਸਿਵ ਕੇ ਘਰਿ ਆਇ ਖੜੀਆ ਹੋਈਆ॥ (ਪੰਨਾ 113)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਏ'

(ੳ) ਉਹ ਮੇਏ ਹੋਏ ਲਹਿਰੀ ਨਾਲਿ ਅਜਿਤੈ ਦੇ ਪਾਸੁ ਆਵਣਿ॥ (ਪੰਨਾ 130)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵਾਗਾ', 'ਹੋਵਾਂਗਾ',
'ਹੋਹਿਗਾ' 'ਹੋਸੀਆ'

(ੳ) ਮੈ ਨਿਹਾਲ ਹੋਵਾਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 61)

(ਅ) ਮੇਰਾ ਵਚਨੁ ਹੈ ਮੈ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਵਾਂਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 97)

(ੲ) ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਥੀ ਜੁਦਾ ਨ ਹੋਹਿਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 86)

(ਸ) ਨਾਹੀ ਤਾ ਤੁਰਕਾ ਪਾਸਿ ਜਾਇ ਖੜਾ ਹੋਸੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵੇਗਾ'

(ੳ) ਤਹਾ ਇਸ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਕਾ ਏਹੁ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 35)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ਹੋਵੈਗੀ, 'ਹੋਸੀ',
'ਹੋਵੇਗੀ', 'ਹੋਇਗੀ', 'ਹੋਗੁ'

(ੳ) ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਤੇਰੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਹੋਵੈਗੀ॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ਅ) ਜੇ ਕਛੁ ਤੁਸਾਡੀ ਮਨਸਾ 'ਹੋਸੀ' ਸੇ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ॥ (ਪੰਨਾ 105)

(ੲ) ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਅਖੰਡ ਹੋਇਗੀ ਕਲੀ ਕਾਲ ਮਹਿ ਤੇਰੇ ਸਮਾਨ ਕੇਈ ਨ ਹੋਇਗਾ॥

(ਪੰਨਾ 85)

(ਸ) ਤੁਸਾਡੀ ਭੀ ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਗੁ॥ (ਪੰਨਾ 86)

ਉਪਰੋਕਤ (ਸ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਭਵਿੱਖਕਾਲੀ ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ 'ਹੋਗੁ' ਦਾ ਰੂਪ ਅਜੇਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪਹਾੜੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਆਇਆ ਇਹ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ, ਤੀਜੇ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। (ਵੇਖੋ : ਪੁਲਿੰਗ ਇੱਕ ਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਭਵਿੱਖ ਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ) ਇਸਦਾ ਰੂਪ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵਨਿਗੀਆ'

(ੳ) ਹੋਰੁ ਵਸਤੂ ਸਭੁ ਹੋਵਨਿਗੀਆ ਪਰ ਇਕੁ ਚੂੜਾ ਨ ਹੋਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 108)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵੇਗਾ', 'ਹੋਵੈਗਾ',
'ਹੋਇਗਾ', 'ਹੋਵਹਿਗਾ', 'ਹੋਗੁ', 'ਹੋਹਿਗੇ', 'ਹੋਸੀ'

(ੳ) ਤਿਸ ਕਉ ਦਰਗਹ ਮਹਿ ਵਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਹੋਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਅ) ਕਹੁ ਦਿਖਾ ਉਨ ਕਾ ਕਵਨ ਹਵਾਲ ਹੋਵੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ੲ) ਸਿਰੀ ਗੋਰਖੁ ਨਾਥ ਸਾ ਗੁਰੂ ਨ ਹੋਇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 82)

(ਸ) ਜਿ ਤੂ ਸਭਦੂ ਵਡਾ ਹੋਵਹਿਗਾ ਤ੍ਰੋਟ ਕਿਸੇ ਥੇਕ ਦਾ ਨ ਹੋਸੀ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕਰੇ॥

(ਪੰਨਾ 87)

(ਹ) ਤੇਰੇ ਪਿਛੈ ਸਿਖ ਭਦ੍ਰ ਕਰਾਇਨਗੇ ਏਹੁ ਰੂਪੁ ਕਿਥੈ ਹੁਗੁ॥ (ਪੰਨਾ 9)

(ਕ) ਤੂੰ ਨਾਨਮ ਹੈ ਤੇਰਾ ਪੰਥੁ ਚਲੈਗਾ। ਨਾਨਕੁ ਪੰਥੀ ਹੋਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 101)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਸੀ'

(ੳ) ਵਸਤੂ ਸਭੁ ਹੋਵਨਿਗੀਆ ਪਰ ਇਕੁ ਚੂੜਾ ਨ ਹੋਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 108)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵਨਿਗੇ', 'ਹੋਵਹਿਗੇ'

(ੳ) ਮੇਰੇ ਭਗਤਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰੁ ਮੇਰੀ ਦੇਹ ਹੋਵਨਿਗੇ ਤਿਨਾ ਦੇ ਮਹਹੁ ਪਰਗਾਸੁ ਹੋਵੈਗਾ॥

(ਪੰਨਾ 150)

(ਅ) ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੋ ਕਛੁ ਖਸਮੁ ਰਜਾਇ ਕਰੇਗਾ ਸੇ ਮੇਰੇ ਵਡੇ ਭਾਗੁ ਹੋਵਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 61)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਨੀਗੇ', 'ਹੋਵਹਿਗੇ'

(ੳ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਜਿ ਜਾਹਿ ਉਤੇ ਥਾਇ ਹੋਨੀਗੇ ਰੁਪਈਏ ਦੇਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 128)

(ਅ) ਤੇਰੇ ਬੇਲੇ ਤੇਰੇ ਅਮਲ ਹੋਵਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 56)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵਹੁਗੇ'

(ੳ) ਤੁਸੀ ਸੁਖਾਲੇ ਹੋਵਹੁਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 124)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੋਵਨਿਗੇ',
'ਹੋਸਿਨ'

(ੳ) ਪੁਤਰ ਧੀਆ ਰੁ/ਟੰਬ ਸਭੁ ਸੁਖਾਲੇ ਹੋਵਨਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 40)

(ਅ) ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਮੇਰੀ ਨਥੇ ਵਿਚ ਹੋਸਿਨ॥ (ਪੰਨਾ 59)

III.8.1 ਕਿਰਿਆ 'ਹੇ', 'ਹੇਹੁ' 'ਹੇਵ', 'ਹਉ', 'ਹੇਵਨ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ

ਸਾਰਨੀ 1.3

ਕਿਰਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਧੇਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੇਦਸ਼ਾ
ਹੇਵਹਿ, ਥੀਏ	ਹੇਵ, ਥੀ	ਹਿ, ਏ	ਪੁਲਿੰਗ,	ਬਹੁਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੇਇਐ, ਹੇਹੁ	ਹੇ,	ਇਐ, ਹੁ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਆਗਿਆਰਥੀ
ਹੇਦਾ, ਹੇਵੇ	ਹੇ,	ਦਾ, ਵੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹਉ, ਹੇਵਉ	ਹਉ, ਹੇ	ਵਉ	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੇਦੇ, ਹੇਵਸੁ, ਹੇਇ	ਹੇ	ਦੇ, ਵਸ, ਇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੇਵੈ, ਹੇਦੀ	ਹੇ	ਵੈ, ਦੀ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੇਦੇ, ਹੇਵਨਿ	ਹੇ, ਹੇਵਨ	ਦੇ, ਇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੇਇਆ	ਹੇ	ਇਆ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੇਈ	ਹੇ	ਈ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

ਕਿਰਿਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਧੇਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੋਦਸ਼ਾ
ਹੋਈਆ	ਹੋ	ਈਆ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਏ	ਹੋ	ਏ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਵਾਗਾ, ਹੋਵਾਂਗਾ	ਹੋਵ, ਹੋ	ਆਗਾ, ਆਂਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਹਿਗਾ, ਹੋਸੀਆ	ਹੋ	ਇਗਾ, ਸੀਆ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਵੇਗਾ	ਹੋਵ	ਏਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਵੈਗੀ, ਹੋਸੀ, ਹੋਵੇਗੀ	ਹੋਵ, ਹੋ, ਹੋ	ਐਗੀ, ਸੀ, ਏਗੀ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਇਗੀ, ਹੋਗੁ	ਹੋ	ਇਗੀ, ਗੁ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਵੇਗਾ, ਹੋਵੈਗਾ, ਹੋਇਗਾ	ਹੋਵ, ਹੋ, ਹੋ	ਏਗਾ, ਐਗਾ, ਇਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਵਹਿਗਾ, ਹੋਗੁ, ਹੋਹਿਗੇ	ਹੋਵ, ਹੋ, ਹੋ	ਹਿਗਾ, ਗੁ, ਇਹਗੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਵਨਿਗੇ, ਹੋਵਹਿਗੇ	ਹੋਵ, ਹੋਵ	ਨਿਗੇ, ਹਿਗੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਵਹੁਗੇ	ਹੋਵ	ਹੁਗੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੋਵਨਿਗੇ, ਹੋਸਿਨ	ਹੋਵ, ਹੋ	ਨਿਗੇ, ਸਿਨ	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸਲੇਸ਼ਣ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਹੇ' ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਜਿਵੇਂ, 'ਹੇਸੀ', 'ਹੇਸੀਆ', 'ਹੇਵਸੁ', ਆਦਿ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਹੂਆ', 'ਹੁਆ', 'ਹੂਏ' ਆਦਿ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਹਨ। ਕਈ ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਰੂਪ ਨਾਸਿਕਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, 'ਹੇਵਨਿਗੀਆਂ', 'ਹੇਵੇਂਗੀ', 'ਹੇਈਆਂ', 'ਹੁੰਦੇ', 'ਹੁੰਦੀ' ਆਦਿ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਸਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਾਸਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਹੀ ਕਿਰਿਆ-ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨਾਸਿਕਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ 'ਹੇਵਾਂਗਾ' ਅਤੇ 'ਹੇਵਾਰਾ' ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ (ਅਜੋਕੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ) ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਹੇਵੇਗਾ', 'ਹੇਵੈਗਾ', 'ਹੇਇਗਾ', 'ਹੇਵਹਿਗਾ' ਆਦਿ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਹਨ ਪੁਰਾਣੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਅੰਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਅੰਤਰ ਹੈ।

III.8.2 ਕਿਰਿਆ 'ਹੇ', 'ਹੇਵ', 'ਹੇਵਨ', 'ਹੇਵਹ', 'ਹੁ', 'ਹੇਸ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਧਾਤੂ : ਵਿਧੇਤਰ

ਹੇ : -ਇ, -ਈ, -ਏ, -ਇਆ, -ਇਐ, -ਇਉ, -ਹਉ, -ਉ, -ਆ, -ਦਾ, -ਦੇ, -ਤੀ, -ਗਉ

ਹੇਵ : -ਉ, -ਏ, -ਇਨ, -ਇਹ, -ਏਗੀ, -ਇਗੀ, -ਇਗਾ, -ਇਣ, -ਨ, -ਐ, -ਆਗਾ, -ਐਗਾ, -ਐਗੀ, -ਗਉ

ਹੇਵਨ : -ਇਗੇ

ਹੇਵਹੁ : -ਇਗੇ, -ਉਗੇ

ਹੁ : -ਆ

ਹੇਸ : -ਈ, -ਈਆ, -ਇਨ

III.8.3 ਕਿਰਿਆ 'ਹੇ', 'ਹੇਣ', 'ਹੁੰਦਾ', 'ਹੁੰਦੇ', 'ਹੇਵੇ', 'ਹੇਇਆ', 'ਹੇਏ', 'ਹੇਵਾਂਗਾ', 'ਹੇਵੇਗਾ', 'ਹੇਣਗੇ', 'ਹੇਵੇਂਗੀ', 'ਹੇਣਗੀਆਂ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਕਿਰਿਆ : ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਹੇ : {ਹੇ ~ ਹੇਇ ~ ਹੇਹੁ ~ ਹੇਈ}

ਹੋਣ : {ਹੋਣ ~ ਹੋਵਣ ~ ਹੋਵਨਿ ~ ਹੋਵਣਿ ~ ਹੋਵਨ}

ਹੁੰਦਾ : {ਹੁੰਦਾ ~ ਹੋਦਾ}

ਹੁੰਦੇ : {ਹੁੰਦੇ ~ ਹੋਦੇ}

ਹੋਵੇ : {ਹੋਵੇ ~ ਹੋਵਹਿ ~ ਹੋਵੈ ~ ਹੋਵਉ ~ ਹੋਵਹੁ}

ਹੋਇਆ : {ਹੋਇਆ ~ ਹੋ/ਇਆ ~ ਹੋਆ ~ ਹੁਆ ~ ਹੂਆ ~ ਹੋਇਉ}

ਹੋਏ : {ਹੋਏ ~ ਹੋਇ ~ ਹੂਏ}

ਹੋਵਾਂਗਾ : {ਹੋਵਾਂਗਾ ~ ਹੋਵਾਂਗਾ}

ਹੋਵੇਗਾ : {ਹੋਵੇਗਾ ~ ਹੋਵੇਗਾ ~ ਹੋਇਗਾ ~ ਹੋਹਿਗਾ ~ ਹੋਵਹਿਗਾ ~ ਹੋਗੁ ~ ਹੋਸੀ ~ ਹੋਵਗੁ}

ਹੋਣਗੇ : {ਹੋਵਨਿਗੇ ~ ਹੋਨੀਗੇ ~ ਹੋਵਹਿਗੇ ~ ਹੋਹਿਗੇ ~ ਹੋਵਹੁਗੇ ~ ਹੋਸਿਨ ~ ਹੋਵਨਿ ~ ਹੋਵਨ}

ਹੋਵੇਗੀ : {ਹੋਵੇਗੀ ~ ਹੋਵੇਗੀ ~ ਹੋਵੇਗੀ ~ ਹੋਇਗੀ ~ ਹੋਸੀ ~ ਹੋਗੁ}

ਹੋਣਗੀਆਂ : {ਹੋਣਗੀਆਂ ~ ਹੋਸਿਨ}

III.9 ਕਿਰਿਆ 'ਕਰ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਿਐ', 'ਕਰਾਉ',

'ਕਰਿ', 'ਕਰਾ', 'ਕਰਦਾ', 'ਕਰਹਿ', 'ਕਰਾਇਆ', 'ਕਰੀ'

(ੳ) ਮੇਰੀ ਕਛੁ ਭੇਟ ਕਬੂਲ ਕਰੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 58)

(ਅ) ਸੁਣਿ ਹੋ ਪੰਡਿਤੁ ਮੈ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ ਕਿਸ ਸਿਉ ਕਰਾਉ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ੲ) ਖਾਨੁ ਫੇਰ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਮੇਰੀ ਚਾਕਰੀ ਕਬੂਲ ਕਰਿ॥ (ਪੰਨਾ 48)

(ਸ) ਮੀਹੁ ਨਾਹੀ ਵਰਸਤਾ ਹਉ ਕਿਆ ਕਰਾ॥ (ਪੰਨਾ 103)

(ਹ) ਹਉ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 91)

(ਕ) ਜੇ ਤੇਰਾ ਅਹਾਰੁ ਸੇ ਮੇਰਾ ਭੀ ਕਰਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 51)

(ਖ) ਅਸਾ ਆਪਣੇ ਅਗੇ ਅੰਨੁ ਕਰਾਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ਗ) ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹ ਕਿ ਕਰੀ॥ (ਪੰਨਾ 46)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰੀਐ'

(ੳ) ਤਾ ਮੁਗਲ ਕਹਿਆ ਬੀਬੀ ਇਸ ਲਉਡੇ ਕਓ ਕਿਆ ਕਰੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 121)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਦੇ'

(ੳ) ਅਸੀ ਇਥੇ ਏਥੈ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾ ਅਰਿ ਓਥੈ ਕੀ ਕਰਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰੁ', 'ਕਰਹੁ', 'ਕਰਉ',

'ਕਰੀਐ', 'ਕਰਨਾ', 'ਕਰੀਓ'

(ੳ) ਤੂ ਘੇੜੇ ਲੈ ਕਰਿ ਸਉਦਾਗਰੀ ਕਰੁ॥ (ਪੰਨਾ 40)

(ਅ) ਏਹੁ ਗੁਨਾਹਗਾਰੁ ਹੈ ਮਾਫ ਕਰਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 54)

(ੲ) ਇਸ ਅੰਦਰੁ ਜੇ ਕਛੁ ਭਾਉ ਹੈ ਤਿਸ ਕੀ ਕਲਮ ਕਰੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਸ) ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੁਮ ਹਮੁ ਕਉ ਆਜੁ ਤੇ ਲੇ ਕੇ ਹਾਸੀ ਕੀ ਬਾਤਿ ਮਤਿ ਕਰੀਓ॥

(ਪੰਨਾ 113)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਦਾ', 'ਕਰਤਾ'

(ੳ) ਤੂੰ ਜੁ ਐਸੀਆ ਬਾਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਜੇ ਤੂੰ ਬਾਲਕ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਅ) ਸਭਨੇ ਕੇ ਆਗੇ ਏਹ ਨਿਵਾਜ ਕਰਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 105)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਣੀਆ'

(ੳ) ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਇਹੁ ਤੈ ਵਸਤੂ ਤੁਸਾ ਦਿੜਤਾ ਕਰਣੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 136)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਦੇ', 'ਕਰਤੇ'

(ੳ) ਤਾ ਰੁਜਿਗਾਰੁ ਨਾਹੀ ਕਰਦੇ ਬਚਾ ਜੀ ਕਿਰਤ ਕੀਤੀ ਭਲੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 39)

(ਅ) ਜਿਸ ਕਾਰਣਿ ਤੁਮ ਬਰਤ ਨੇਮ ਸੰਜਮ ਕਰਤੇ ਹਹੁ ਸੇ ਵਸਤੁ ਮੈ ਪਾਈ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 110)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਦਾ', 'ਕਰੇ', 'ਕਰੈ',

'ਕਰਦੇ', 'ਕਰਿਦੇ'

(ੳ) ਸੇ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਖਸਮਾਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 40)

(ਅ) ਜੇ ਕਿਛੁ ਬਾਤਾ 'ਕਰੈ' ਸੇ ਸਮਿਝ ਕੈ ਕਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ੲ) ਨਾਨਕੁ ਫਕੀਰਾ ਨਾਲਿ ਮਜਲਸੁ ਕਰੈ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ਸ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਆਦੇਸ ਕਰਿਦੇ ਅਸੀਰਬਾਦ ਲੈਦੇ ਅੰਗਦੁ ਚਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 92)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰੇ', 'ਕਰਨਿ', 'ਕਰਦੇ', 'ਕਰਤੇ', 'ਕਰਤੈ', 'ਕਰਹੁ', 'ਕਰਹੇ', 'ਕਰਣਾ', 'ਕਰਾਇਦੇ'

(ੳ) ਸਭ ਕੇ ਖਾਨ ਪਾਸਿ ਸੁਪਾਰਸ ਕਰੇ ਖਾਨੁ ਬਹੁਤ ਖੁਸੀ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਅ) ਤਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਗੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 116)

(ੲ) ਬਾਬੇ ਪੁਛਿਆ ਜੁ ਕਿਆ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਦੇ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ 136)

(ਸ) ਦੂਰਿ ਅੰਦੇਸੀ ਭੀ ਕਰਤੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 72)

(ਹ) ਜੇ ਈਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸੁਖ ਭੋਗੁ ਰਸੁ ਕਰਤੈ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਕ) ਐਸੇ ਹੈ ਜੁ ਮਸਕਤਿ ਕਰਾਇਦੇ ਹੈ। ਅਨਰਥ ਕਰਾਇਦੇ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 145)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਹੁ', 'ਕਰਹੇ', 'ਕਰਣ'

(ੳ) ਪਰੁ ਬਚਾ ਇਕੁ ਹਉ ਗਲਿ ਆਖਾ ਜੇ ਕਰਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 93)

(ਅ) ਜਿ ਬਚਾ ਵਢ ਕਰ ਖਲਹਾਣਿ ਕਰਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 93)

(ੲ) ਇਹ ਤ੍ਰੈ ਵਸਤੁ ਦਾ ਦਿੜਤਾ ਕਰਣਾ॥ (ਪੰਨਾ 136)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਦੀ', 'ਕਰਣੀ', 'ਕਰਨ', 'ਕਰਣ'

(ੳ) ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਗਰਬੁ ਕਰੈ ਤਾ ਭਾਵੈ ਜੇਹੀ ਸੋਹਣੀ ਹੋਵੇ... ॥ (ਪੰਨਾ 68)

(ਅ) ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ॥ (ਪੰਨਾ 136)

(ੲ) ਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਗੀ ਬੈਰਾਗ ਕਰਨ॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ਸ) ਜਬ ਉਹੁ ਸਿਖਣੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਰਨ ਲਗੀ ਬਾਲਕੁ ਛੋਟਾ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 60)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ:

‘ਕਰਾਈ’

(ੳ) ਕਰੈ ਜੀ ਆਖਦੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਾਏ ਦੀ ਸਮਗਿਰੀ ਕਰਾਈ ਹੈਸੁ॥ (ਪੰਨਾ 152)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਕਰਣੀਆ’

(ੳ) ਹੋਰੁ ਗਲਾ ਖੁਦਾਇ ਨਾ ਦੇਵੈ ਕਰਣੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 69)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਕਰਤਾ ਥਾ’

(ੳ) ਮੀਰੁ ਬਾਬਰੁ ਜੁ ਥਾ ਸੁ ਕਲੰਦਰ ਥਾ ਦਿਨ ਕਉ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਕਰਤਾ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 73)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਕਰੀ’

(ੳ) ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ॥ (ਪੰਨਾ 147)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਕਰਾਗਾ’

(ੳ) ਹਉ ਕਿ ਜਬਾਬੁ ਕਰਾਗਾ ਖਸਮ ਆਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 119)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਕਰਹਿਗੇ’

(ੳ) ਅਸੀ ਏਥੈ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾ ਅਰਿ ਓਥੈ ਕੀ ਕਰਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਆਗਿਆਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਕਰਹਿਗੇ’, ‘ਕਰਹਿਗਾ’,

‘ਕਰੈਗਾ’

(ੳ) ਪਿਥਮੇ ਸਚੁ ਬੋਲਣਾ ਭਾਵੈ ਚੇਰੀ ‘ਕਰਹਿਗੇ’ ਭਾਵੈ ਕੋਈ ਹੋਰੁ ਅਮਲੁ ਕਰਹਿਗਾ॥

(ਪੰਨਾ 136)

(ਅ) ਪਖਾ ਫੇਰੇਗਾ ਪਾਣੀ ਭਰੇਗਾ ਨਿਰ/ਤ ਕਰੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 61)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: ‘ਕਰਸੀ’, ‘ਕਰੇਗਾ’

(ੳ) ਡਿਖਾ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਸਰੀਕੁ ਤੂ ਕਉਣ ਕਰਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 70)

(ਅ) ਉਥੇ ਜੁ ਕੋਈ ਹੋਵੈਗਾ ਸੁ ਤੇਰੀ ਨਿਸਾ ਕਰੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 141)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਹਿਗੇ'

(ੳ) ਆਖੈ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸੇਈ ਕਰਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 93)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਕਰੈਗਾ', 'ਕਰੇਗਾ'

(ੳ) ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਖਸਮਾਨਾ ਕਰੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 136)

(ਅ) ਜੈਸਾ ਕੇਈ ਕਰੇਗਾ ਤੇਸਾ ਪਾਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 54)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਕਰਾਹੇ', 'ਕਰਾਹਾ'

(ੳ) ਤਿਸ ਨਾਲਿ ਖੁਦਾਇ ਦੀਆ ਗਲਾ ਕਰਾਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 66)

(ਅ) ਚਉਧਰੀ ਮੁਕਦਮੁ ਬੋਲੈ ਜੀ ਅਸਾ ਨੂ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਸੁ ਕਰਾਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 152)

III.9.1 ਕਿਰਿਆ 'ਕਰ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ

ਸਾਰਨੀ 1.4

ਕਿਰਿਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਖੇਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੋਦਸ਼ਾ
ਕਰਦਾ,ਕਰਾ,ਕਰਉ	ਕਰ	ਦਾ,ਆ,ਉ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਹਿ,ਕਰਿ,ਕਰੀ	ਕਰ	ਹਿ,ਇ,ਈ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰੀਐ,ਕਰਤਾ	ਕਰ	ਈਐ,ਤਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਦੇ	ਕਰ	ਦੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰੁ,ਕਰਹੁ,ਕਰਉ	ਕਰ	ਉ,ਹੁ,ਉ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਅਪੂਰਨ	ਆਗਿਆਰਥੀ
ਕਰੀਐ,ਕਰਨਾ,ਕਰੀਓ	ਕਰ	ਈਐ,ਨਾ,ਈਓ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਅਪੂਰਨ	ਆਗਿਆਰਥੀ
ਕਰਦਾ,ਕਰਤਾ	ਕਰ	ਦਾ,ਤਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਦੇ,ਕਰਤੇ	ਕਰ	ਦੇ,ਤੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਦਾ,ਕਰੇ,ਕਰੈ	ਕਰ	ਦਾ,ਏ,ਐ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

ਕਿਰਿਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਧੇਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੋਦਸ਼ਾ
ਕਰਦੇ, ਕਰਿਦੇ	ਕਰ	ਦੇ, ਇਦੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰੇ, ਕਰਨਿ, ਕਰਦੇ	ਕਰ	ਏ, ਨਿ, ਦੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਤੇ, ਕਰਤੈ, ਕਰਾਇਦੇ	ਕਰ	ਤੇ, ਤੈ, ਆਇਦੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਦੀ, ਕਰਣੀ, ਕਰਨ	ਕਰ	ਦੀ, ਣੀ, ਨ	ਇਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰੀ	ਕਰ	ਈ	ਇਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਾਗਾ	ਕਰ	ਆਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਹਿਗੇ	ਕਰ	ਹਿਗੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਹਿਗਾ, ਕਰਹਿਗੇ	ਕਰ	ਹਿਗਾ, ਹਿਗੇ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਆਗਿਆਰਥੀ
ਕਰਸੀ, ਕਰੇਗਾ	ਕਰ	ਸੀ, ਏਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰੈਗਾ, ਕਰੇਗਾ	ਕਰ	ਐਗਾ, ਏਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਕਰਾਹੇ, ਕਰਾਹਾ	ਕਰ	ਆਹੇ, ਆਹਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭਵਿੱਖਕਾਲ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

III.9.2 ਕਿਰਿਆ 'ਕਰ', 'ਕਰਾ', 'ਕਰਨ', ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਧਾਤੂ : ਵਿਧੇਤਰ

ਕਰ : -ਦਾ,-ਦੇ,-ਤੇ,-ਤੈ,-ਐਗਾ,-ਇਗਾ,-ਏਗਾ,-ਇਗੇ,-ਆਇਦੇ,-ਆਉ,-ਇ,-ਉ,-ਓ,-ਈ,-ਇਦੇ,-ਦੇ,-ਣਾ,-

ਈਓ,-ਐ,-ਏ,-ਇਨ,-ਣ,-ਈ,-ਸੀ

ਕਰਾ : -ਗਾ,-ਗੇ,-ਹੇ,-ਹਾ-ਇਆ,-ਇਦੇ

ਕਰਨ : -ਈਆ,-ਇ,-ਈ,-ਗੇ

III.9.3 ਕਿਰਿਆ 'ਕਰ', 'ਕਰਾਂ', 'ਕਰੇ' 'ਕਰੇ', 'ਕਰਦਾ', 'ਕਰਦੇ', 'ਕਰਨ', 'ਕਰਨਾ', 'ਕਰਨੀ', 'ਕੀਤੀ',

'ਕਰੇਗਾ', 'ਕਰਾਂਗੇ' ਦੇ ਸਹਿ ਰੂਪ-ਰੂਪ

ਕਿਰਿਆ : ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਕਰ : {ਕਰ ~ ਕਰਹਿ ~ ਕਰੁ}

ਕਰਾਂ : {ਕਰਾਂ ~ ਕਰੀ ~ ਕਰਉ}

ਕਰੇ : {ਕਰੇ ~ ਕਰੈ}

ਕਰੇ : {ਕਰੇ ~ ਕਰੀਐ ~ ਕਰਾਉ ~ ਕਰਿ ~ ਕਰਹੁ ~ ਕਰਹੇ}

ਕਰਦਾ : {ਕਰਦਾ ~ ਕਰਤਾ ~ ਕਰਦੇ ~ ਕਰਿਦੇ}

ਕਰਦੇ : {ਕਰਦੇ ~ ਕਰਤੇ ~ ਕਰਤੈ ~ ਕਰਾਇਦੇ}

ਕਰਨ : {ਕਰਨ ~ ਕਰੇ ~ ਕਰਨਿ ~ ਕਰਣ}

ਕਰਨਾ : {ਕਰਨਾ ~ ਕਰਣਾ ~ ਕਰੀਓ}

ਕਰਨੀ : {ਕਰਨੀ ~ ਕਰਈ}

ਕੀਤੀ : {ਕੀਤੀ ~ ਕਰੀ}

ਕਰੇਗਾ : {ਕਰੇਗਾ ~ ਕਰਸੀ ~ ਕਰੈਗਾ ~ ਕਰਹਿਗਾ}

ਕਰਾਂਗੇ : {ਕਰਾਂਗੇ ~ ਕਰਾ ਹੇ ~ ਕਰਹਾ}

III.10 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਜਿਸ ਹਾਂ-ਵਾਚਕ ਕਾਲਕ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅੰਤਮ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:166) ਅਨੁਸਾਰ, "ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ, ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਾਲਬੋਧਕ ਅੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਨ: ਹੈ ਅਤੇ ਸੀ। 'ਹੈ' ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੀ ਵਾਹਕ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸੀ' ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਵਾਹਕ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਚਨ ਤੇ ਪੁਰਖ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ	ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ	ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ
ਇਕਵਚਨ	ਸੀ, ਸਾਂ, ਹਾਂ	ਸੈਂ, ਸੀ, ਹੈ	ਸੀ, ਹੈ
ਬਹੁਵਚਨ	ਸਾਂ, ਸੀ, ਹਾਂ	ਸੇ, ਸੀ, ਹੇ	ਸਨ, ਸੀ, ਹਨ"

ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਕਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਥਾ (ਸੀ), ਥੀ (ਸੀ), ਸਾ (ਸੀ), ਸੇ (ਸਨ), ਸਹਿ (ਸਨ), ਹਹਿ (ਹਾਂ), ਹੀ (ਹੈ), ਹੈਸੁ (ਹੈ), ਹੈਨਿ (ਹਨ) ਆਦਿ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਆਏ ਹਨ,

III.11 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

III.11.1 ਵਰਤਮਾਨ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹਾਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੈ', 'ਹਾ', 'ਹਾਂ', 'ਹੇ', 'ਆਹੇ', 'ਹਹਿ', 'ਹਹੁ', 'ਹੋਇ'

(ੳ) ਮੈ ਆਵਤਾ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ 92)

(ਅ) ਮੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪੜਿਆ ਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ੲ) ਜਮਾ ਖਰਚੁ ਬੇਦ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਸਭ ਪੜਿਆ ਹਾਂ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਸ) ਰਾਜੇ ਦੇ ਘਰਿ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੈ ਹਟਿ ਬੈਠਸਾ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ 136)

ਸੰਬੰਧਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ 'ਅਸਾ', 'ਅਸੀਂ' ਦਾ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੇ', 'ਆਹੇ', 'ਹੇ'

(ੳ) ਮਰਦਾਨਿਆ ਅਸੀਂ ਉਜਾੜ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ ਅਸੀਂ ਵਸਦੀ ਵਿਚਿ ਅਸਾ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਅ) ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾ ਪਾਸਹੁ ਇਕ ਭੇਟ ਮੰਗਦੇ ਆਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 59)

(ੲ) ਉਹੁ ਚੋਇ ਲਿਆਵਹੁ ਖੀਰ ਕਰਾ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 135)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹਹਿ'

(ੳ) ਅਸੀਂ ਤੁਧੁ ਨੂ ਛਡਣੇ ਚੁਕੇ ਹਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 78)

ਇਥੇ 'ਛਡਣੇ ਚੁਕੇ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ' ਤੋਂ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹਹਿ'

(ੳ) ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਜਿ ਜੀ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਭਲੇ ਹਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 114)

III.11.2 ਵਰਤਮਾਨ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹੈ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੈ', 'ਹੈਸੁ', 'ਹਈ', 'ਹੀ', 'ਅਹੈ'

(ੳ) ਜੇ ਸੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹੁਵੇ/ਨਿਤਾਪਰਤ ਲੜਾਈ ਕਰਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 145)

(ਅ) ਨਾਲੇ ਹਿਕ ਰਬਾਬੀ ਥਾ ਅਰੁ ਨਾਨਕੁ ਨਾਉ ਹੈਸੁ॥ (ਪੰਨਾ 66)

(ੲ) ਭਲਾ ਦੇਵਾਨਾ ਕਰਿ ਛਡਿਆ ਹਈ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਸ) ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਕਿਆ ਆਦਾ ਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ਹ) ਤੂੰ ਭਲੀ ਤਰੀਫ ਕਰਦਾ ਆਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 54)

III.11.3 ਵਰਤਮਾਨ ਕਿਰਿਆ 'ਹਨ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੈਨਿ'

(ੳ) ਏਨੀ ਪੜੇ ਗਲਿ ਫਾਹੇ ਪਾਉਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 34)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ:

'ਹੈਨ', 'ਹੈਨਿ'

(ੳ) ਉਨਾ ਨੂ ਖੁਦਾਇ ਦੀਆ ਗਲਾ ਇਉ ਸੁਹਾਵਦੀਆ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 69)

(ਅ) ਸੁਣ ਹੇ ਪੰਡਿਤ ਇਕ ਆਵਤੇ 'ਹੈਨ' ਇਕ ਜਾਤੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 36)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਹੈਨ', 'ਹਰਿ', 'ਹੈ'

'ਹੈਨਿ'

(ੳ) ਪਰਮੇਸਰੁ ਨੂ ਕੇਈ ਨਾਹੀ ਜਾਣਦਾ ਰਾਜੇ ਨੂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 103)

(ਅ) ਉਈ ਪੂਰੇ ਹਰਿ॥ (ਪੰਨਾ 145)

(ੲ) ਹੋਰ ਜੇਏ ਜੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 145)

(ਸ) ਜੇ ਖਤਰੀਆ ਦੇ ਪੁਤਰਾ ਪਾਸ ਪੰਜੀਹੇ ਹੋਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 36)

III.11.4 ਭੂਤਕਾਲ ਕਿਰਿਆ 'ਸੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸੀਉ'

(ੳ) ਕਛੁ ਜਾਣਾ ਨਾਹੀ ਕਿ ਵਾਪਰਿਆ ਮੈਨੂ ਖਬਰ ਕਾਈ ਨਾ ਸੀਉ॥ (ਪੰਨਾ 91)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸੇ'

(ੳ) ਅਸੀ ਸਭੇ ਕਛੁ ਭਰਿਆ ਭਕੁੰਨਾ ਛਡਿ ਕੇ ਸੁਤੇ ਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 122)

(ਅ) ਅਸੀ ਵਡੇ ਹਤਿਆਰੇ ਪਾਪੀ ਜੀ ਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 142)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸਹਿ', 'ਸੀ', 'ਆਹਾ', 'ਸੀਆ'

(ੳ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜੇ ਤੂੰ ਫਲਾਈ ਥਾਇ ਫਿਰਦਾ ਸਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ਅ) ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਘਰੀ ਰੰਨਾ ਨਾਲਿ ਬੈਠਾ ਗਲਾ ਕਰਦਾ ਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ੲ) ਇਸ ਨੂੰ ਕੁੰਬੀ ਨਰਕ ਦਾ ਹੁਕਮੁ ਆਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 135)

(ਸ) ਇਸ ਏਹ ਗਲਿ ਆਖਣੀ ਨਾ ਸੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 81)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਬੀ'

(ੳ) ਇਸ ਕੀ ਘੋੜੀ ਸੂਈ ਥੀ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ਅ) ਉਸ ਕੇ ਘਰਿ ਇਕੁ ਕੰਨਿਆ ਥੀ॥ (ਪੰਨਾ 107)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਸੀ', 'ਸਾ', 'ਬਾ', 'ਸਹਿ', 'ਆਹਾ', 'ਸੇ'

(ੳ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਕਾ ਨਾਉ ਲਾਹਣਾ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 85)

(ਅ) ਰਾਇ ਬੁਲਾਰੁ ਸਿਕਾਰ ਖੇਡ ਆਵਦਾ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ੲ) ਉਹੁ ਮਸਾਣੁ ਬਲਦਾ ਆਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 135)

(ਸ) ਅੰਦੇਸਾ ਵਿਚ ਕਿਉਕਰ ਰਹੰਦਾ ਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 81)

III.11.5 ਭੂਤਕਾਲ ਕਿਰਿਆ 'ਸਨ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਬੀਆ'

(ੳ) ਏ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਹੁ ਮੁਝ ਕਉ ਏਕ ਘੜੀ ਛੇਡਤੀਆ ਨ ਥੀਆ॥ (114)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਬਾ' 'ਸੇ', 'ਆਹਾ'

(ੳ) ਲੋਕ ਗੰਗਾ ਨਾਵਿਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਇਆ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 80)

(ਅ) ਪੁਰਖ ਉਥੇ ਅਲੁਭ ਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 80)

(ੲ) ਬਡਾ ਹਥਿਆਰਾ ਪਾਪੀ ਫਾਹੇ ਗਲੁ ਆਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 135)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਸੁ'

(ੳ) ਜਾ ਬਾਬਾ ਦੇਖੇ ਤਾ ਕਈ ਹਜਾਰ ਪੰਖੇਰੂ ਜੀਵਾਲੇ ਸੁ॥ (ਪੰਨਾ 130)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੇਦਸ਼ਾ: 'ਬੀਆ'

(ੳ) ਇਸਤ੍ਰੀਆ ਵੈਣਿ ਅਲਾਇਦੀਆ ਥੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 59)

III.11.6 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਹਾਂ', 'ਹਨ', 'ਸੀ', 'ਸਨ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ

ਸਾਰਨੀ 1.4

ਕਿਰਿਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਧੇਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੋਦਸ਼ਾ
ਹੇ,ਹਾ,ਹਾਂ,ਹੇ,ਆਹੇ,ਹਹਿ,ਹੇਇ	ਹਾਂ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਵਰਤਮਾਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੇ,ਆਹੇ	ਹਾਂ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਵਰਤਮਾਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹਹਿ	ਹਾਂ	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਵਰਤਮਾਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹਹਿ	ਹਾਂ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਵਰਤਮਾਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੈ,ਹੈਸੁ,ਹਈ,ਹੀ,ਆਹੇ	ਹੈ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਵਰਤਮਾਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੈਨਿ	ਹਨ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਵਰਤਮਾਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੈਨ,ਹੈਨਿ	ਹਨ	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਵਰਤਮਾਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਹੈਨ,ਹਹਿ,ਹੈਨਿ	ਹਨ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਵਰਤਮਾਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸੀਉ	ਸੀ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

ਕਿਰਿਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਧੇਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੋਦਸ਼ਾ
ਸੇ	ਸੀ	ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸਹਿ,ਸੀ,ਅਹਾ,ਸੀਆ	ਸੀ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਥੀ	ਸੀ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸੀ,ਸਾ,ਥਾ,ਸਹਿ,ਆਹਾ,ਸੇ	ਸੀ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਥੀਆ	ਸਨ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਥਾ,ਸੇ,ਆਹਾ	ਸਨ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸੁ	ਸਨ		ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਥੀਆ	ਸਨ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਭੂਤਕਾਲ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

III.11.7 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਹਾਂ' 'ਹੈ', 'ਸੀ', 'ਸਨ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਧਾਤੂ : ਵਿਧੇਤਰ

ਹਾਂ : -ਓ,-ਆ,-ਏ,-ਹਏ,-ਹਉ,-ਇ,-ਏ,-ਇਹ,-ਈ,-ਹਓ,-ਐਉ,-ਸਏ

ਹੈ : -ਐਉ,-ਈ,-ਹਈ,-ਸਏ

ਸੀ : -ਉ,-ਏ,-ਇਹ,-ਈ,-ਹਆ,-ਈਆ,-ਆ

ਸਨ : -ਏਆ,-ਆ,-ਏ,-ਅਹਾ,-ਉ,-ਈਆਂ

III.11.8 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਹਾਂ' 'ਹੈ', 'ਸੀ', 'ਸਨ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਕਿਰਿਆ : ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਹਾਂ {ਹੇ ~ ਹਾ ~ ਹੇ ~ ਆਹੇ ~ ਹਹਿ ~ ਹਹੁ ~ ਹੋਇ ~ ਹੀ ~ ਆਹੇ ~ ਹੋਇ}

ਹੈ {ਹੈਸੁ ~ ਹਈ ~ ਆਹੀ ~ ਅਸੇ}

ਹਨ {ਹੈਨਿ ~ ਹੈਨਿ ~ ਹਹਿ ~ ਹੈ}

ਸੀ {ਸੀਉ ~ ਸੇ ~ ਸਹਿ ~ ਆਹਾ ~ ਸੀਆ ~ ਸਾ ~ ਥਾ ~ ਸੀ}

III.11.9 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸਕਤਾ', 'ਸਕ/ਤਾ',

'ਸਕਦਾ', 'ਸਕਾ', 'ਸਕਿਉ', 'ਸਕੀ'

(ੳ) ਮੈਂ ਰਬਾਬ ਨਾਹੀ ਵਜਾਇ ਸਕਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਅ) ਅਜੀ ਮੈਂ ਵਸਦੀ ਭੀ ਨਾਹੀ ਆਇ ਸਕ/ਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ੲ) ਹਉ ਕਿਆ ਕਰੀ ਕਛੁ ਨਾਹੀ ਕਰਿ ਸਕਦਾ॥ (ਪੰਨਾ 119)

(ਸ) ਤੇਰੇ ਨਾਵੈ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਿ ਸਕਾ॥ (ਪੰਨਾ 100)

(ਹ) ਹਮ ਕਉ ਏਕ ਸਿਰਾ ਬਤਾਵਉ ਹਉ ਸਮਝਿ ਸਕਿਉ॥ (ਪੰਨਾ 114)

(ਕ) ਮੈਂ ਉਨਾ ਦੀ ਸਲਾਹਿ ਕਰੀ ਜੇ ਕਰਿ ਸਕੀ॥ (ਪੰਨਾ 145)

ਸੰਬੰਧਤ ਵਾਕ (ਹ) ਵਿੱਚ 'ਹਉ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਮੈਂ' ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕਿਉ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਸਕਾ' ਹੈ।
 ਭਾਵ 'ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਾ'। ਇੱਥੇ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕਿਉ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਲਈ ਆਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਿਆ
 'ਸਕੀ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ ਰੂਪ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ
 ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਵੀ 'ਸਕਾ' ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸਕਦੇ', 'ਸਕਿਉ'

(ੳ) ਅਸੀਂ ਆਖਿ ਨਾਹੀ ਸਕਦੇ ਜੁ ਤੁਸੀ ਜਾਹੁ ਪਰੁ ਜੀ ਆਪਣੀ ਖੁਸੀ ਰਹਣਾ॥ (ਪੰਨਾ 122)

(ਅ) ਵਡਾ ਭਗਿਤ ਥਾ ਸਾਹਿਬੁ ਦਾ ਨਜੀਕੀ ਥਾ ਅਰੁ ਅਸਾ ਲਖਿ ਸਕਿਉ ਨਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ 117)

ਇਥੇ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕਿਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਸਕੇ' ਹੈ। ਇਸ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ।
 ਅਜੇਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਾਕ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਵੇਗਾ: 'ਅਸੀਂ ਲਖ ਨਹੀਂ ਸਕੇ।'

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸਕੇ', 'ਸਕਹਿ'

(ੳ) ਰਜਿ ਕਰਿ ਜਿਤਨੇ ਤੂੰ ਖਾਇ ਸਕੇ ਤਿਤਣੇ ਤੂੰ ਖਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਅ) ਜੀ ਇਉ ਚਲਿ ਕੇ ਕਿਆ ਜਾਣੀਐ ਤੂੰ ਪਹੁੰਚਿ ਸਕਹਿ ਕਿ ਨਾ॥ (ਪੰਨਾ 110)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸਕੇ'

(ੳ) ਇਹ ਠਗਿ ਰਹਿ ਨ ਸਕੇ॥ (ਪੰਨਾ 110)

**ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸਕੇ', 'ਸਕੈ', 'ਸਕਿਆ',
 'ਸਕੀ'**

(ੳ) ਸਭੁ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹੀ ਕੋਈ ਦਮੁ ਨ ਮਾਰਿ ਸਕੇ॥ (ਪੰਨਾ 47)

(ਅ) ਉਠਿ ਨ 'ਸਕੈ' ਘਰਿ ਜਾਇ ਨ ਸਕੈ॥ (ਪੰਨਾ 117)

(ੲ) ਚਲਿ ਕੈ ਕੋਈ ਨ ਅਪਿੜ ਸਕਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 110)

(ਸ) ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤ ਕਿਸੈ ਨਾਹੀ ਕਰ ਸਕੀ॥ (ਪੰਨਾ 145)

ਸੰਬੰਧਤ (ੲ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕਿਆ' (ਸਕਦਾ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ, 'ਚਲ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ' ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ (ਸ) ਵਿੱਚ 'ਸਕੀ' ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਥੇ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ 'ਸਕਦਾ' ਹੈ। ਭਾਵ ਤੇਰੀ 'ਸਿਫਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।'

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਅਪੂਰਨ ਪੱਖ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸਕਨ'

(ੳ) ਕਰਾਮਾਤ ਸਿਧਾ ਦੀ ਖਾਸਿ/ਲਈ ਕਰ ਕਛੁ ਨ ਸਕਨ ਖਾਲੀ ਹੋਇ ਬੈਠੇ॥ (ਪੰਨਾ 130)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ, ਭਵਿੱਖਕਾਲ, ਬਿਆਨਾਰਥੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ: 'ਸਕਹਿਗਾ'

(ੳ) ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੈਗਾ ਪਰੁ ਤੂੰ ਲਖਿ ਨ ਸਕਹਿਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 110)

III.11.9.1 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕ', 'ਸਕਹ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ

ਸਾਰਨੀ 1.2

ਕਿਰਿਆ	ਧਾਤੂ	ਵਿਧੇਤਰ	ਲਿੰਗ	ਵਚਨ	ਪੁਰਖ	ਕਾਲ	ਪੱਖ	ਮਨੋਦਸ਼ਾ
ਸਕਤਾ, ਸਕਦਾ, ਸਕਾ, ਸਕੀ	ਸਕ	ਤਾ, ਦਾ, ਆ, ਈ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸਕਦੇ, ਸਕਿਉ	ਸਕ	ਦੇ, ਇਉ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਪਹਿਲਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸਕੇ, ਸਕਹਿ	ਸਕ	ਏ, ਹਿ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਦੂਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸਕੇ, ਸਕੈ, ਸਕਿਆ, ਸਕੀ	ਸਕ	ਏ, ਐ, ਇਆ, ਈ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸਕਨ	ਸਕ	ਨ	ਪੁਲਿੰਗ	ਬਹੁਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ
ਸਕਹਿਗਾ	ਸਕਹ	ਇਗਾ	ਪੁਲਿੰਗ	ਇੱਕਵਚਨ	ਤੀਜਾ	ਅਪੂਰਨ	ਬਿਆਨਾਰਥੀ

III.11.9.2 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਧਾਤੂ : ਵਿਧੇਤਰ

ਸਕ : -ਆ,-ਤਾ,-ਤੇ,-ਦਾ,-ਦੇ,-ਐ,-ਈ,-ਏ,-ਇਹ,-ਇਉ,-ਇਆ,-ਇਗਾ,-ਨ

III.11.9.3 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕਦਾ', 'ਸਕਾ', 'ਸਕੇ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਕਿਰਿਆ : ਸਹਿ-ਰੂਪ

ਸਕਦਾ : {ਸਕਤਾ ~ ਸਕਦਾ}

ਸਕਾ : {ਸਕਾ ~ ਸਕਿਉ ~ ਸਕੀ}

ਸਕੇ : {ਸਕੇ ~ ਸਕੈ ~ ਸਕਿਉ ~ ਸਕਹਿ ~ ਸਕਨ }

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਦੋਵਾਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕੋ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਚਨ, ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਕਾਲਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਿਰਿਆ 'ਹੋ' ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਿਆ 'ਥਾ' ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ 'ਸੀ' ਹੈ ਜੋ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ, ਇੱਕਵਚਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

III.12 ਵਿਸ਼ੇਸ਼

III.12.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:87) ਅਨੁਸਾਰ, “ਕਿਸੇ ਪਦ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅਰਥਾਤ ਉਸਦੇ ਗੁਣ, ਅਵਸਥਾ, ਗਿਣਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਖਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਭੈੜਾ ਮਨੁੱਖ, ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ, ਕਾਲਾ ਸੱਪ, ਕਾਲੀ ਰਾਤ, ਚੱਲਦੀ ਗੱਡੀ, ਪੰਦਰਾਂ ਸੇਊ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭੈੜਾ, ਤਿੱਖਾ, ਕਾਲਾ, ਕਾਲੀ, ਚੱਲਦੀ ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ ਜੋ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਗੁਣ/ਅਵਗੁਣ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾਂਵ ‘ਸੱਪ’ ਹਰ ਇੱਕ ‘ਸੱਪ’ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਸ ਅੱਗੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ‘ਕਾਲਾ’ ਲਗਾ ਕੇ ‘ਕਾਲਾ ਸੱਪ’ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸੇ ਸੱਪ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾ ਹੋਣ ਦਾ ਗੁਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਰ ਸੱਪ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਂਵ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਨਾਂਵ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:179) ਅਨੁਸਾਰ, “ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦਾ ਗੁਣ, ਅਵਗੁਣ ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਮ ਤੋਂ ਖਾਸ ਬਣਾਵੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਲੱਛਣ ਇਹ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉਸਨੂੰ ਆਮ ਤੋਂ ਖਾਸ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।”

ਸੰਬੰਧਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:87) ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, “ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਂਵ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਘੇਰਾ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।” ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਛਾਣ, ਨਾਂਵ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੀ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਇਸਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ, ਨਿੱਖੜਵਾਂ, ਗੂਹੜਾ ਅਤੇ ਸੈਖਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:164) ਅਨੁਸਾਰ, “ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਲੇ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਾਂਵ/ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗੁਣ, ਅਗੁਣ, ਗਿਣਤੀ, ਮਿਣਤੀ, ਲੱਛਣ, ਰੰਗ ਅਤੇ ਅਵਸਥਾ ਆਦਿ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੋਂ ਖਾਸ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਪਣੇ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼’ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸੀਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ‘ਪਾਗਲ ਆਦਮੀ’ ਸਿਰਫ਼ ਉਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੇ ਲੱਛਣ ਹੋਣਗੇ, ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਾਂਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ‘ਪਾਗਲ ਆਦਮੀ’ ਦੀ ਉਦਾਹਾਰਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ ‘ਪਾਗਲ’, ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ‘ਆਦਮੀ’ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (ਗੁਣ/ਅਵਗੁਣ) ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਬਾਰੇ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਹੈ।

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2008:160) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵੀ ਤਿੰਨ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

- (ੳ) ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ
- (ਅ) ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ
- (ੲ) ਵਿਚਰਨ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ
- (ੳ) ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ:

ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ (Modifier) ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋਣ। ਜਿਵੇਂ ‘ਕੁਝ ਆਦਮੀ’, ‘ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ’, ‘ਸੁੰਦਰ ਵਿਅਕਤੀ’, ‘ਬਹੁਤ ਗਰਮੀ’ ਆਦਿ।

- (ਅ) ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ:

ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਦੇ ਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰ ਲਿਆਉਣ। ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ੳ) ਵਿਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ (ਅ) ਅਵਿਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ।

(ੳ) ਵਿਚਰਨ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ:

ਵਿਚਰਨ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਂਵ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਰਕੇ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਤਾ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ‘ਲਾਲ ਘੋੜਾ’ ਜਾਂ ‘ਕਾਲਾ ਘੋੜਾ’ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ‘ਲਾਲ’ ਅਤੇ ‘ਕਾਲਾ’ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਕੇ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਧਾਰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾਂਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਆਦਮੀ, ਪਾਣੀ, ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਅਤੇ ਕੁਝ, ਠੰਡਾ, ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹਨ।

ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਂਵ ਦੇ ਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਚੰਗਾ ਮੁੰਡਾ, ਚੰਗੇ ਮੁੰਡੇ, ਚੰਗਿਓ ਮੁੰਡਿਓ ਆਦਿ। ਏਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਨਾਂਵ ਮੁੰਡਾ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਨਾਂਵ) ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਵਿਕਾਰ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਕਾਰੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗੋਂ ਅਵਿਕਾਰੀ ਵੰਡ ਦੇ ਅਧਾਰ ਬਾਰੇ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਹੈ।

ਵਿਚਰਨ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਾਂਵ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਾਕ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਕਲਿ ਮਹਿ ਦੇਉ ਏਕੇ ਰੇ ਪੁਰਖਾ ਇਦ੍ਰ ਬਰਸੈ ਨਾਉ ਧਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 144) ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ

‘ਦੇਉ’ (ਦੇਵਤਾ) ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ‘ਏਕੇ’ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਾਵਿਕ ਬਣਤਰ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

III.12.2 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਗ ਵੰਡ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰਾਂ ’ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨਤਾ ਹੈ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964: 92-101) ਨੇ ਰੂਪ ਦੇ ਅਧਾਰ ’ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ, ਅਰਥ ਅਨੁਸਾਰ (1) ਗੁਣਵਾਚਕ (2) ਸੰਖਿਅਕ (3) ਮਿਣਤੀਵਾਚਕ (4) ਨਿਸਚੇਵਾਚ (5) ਸਰਬਨਾਂਵੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ (1) ਮੂਲ ਅਤੇ (2) ਸਾਧਿਤ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਹੇਨਰੀ ਐੱਚ.ਏ. ਗਲੀਸਨ (Harjeet Singh Gill and Henry H. A. Gleason, 1969:11-12) ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਦੋ ਅਧਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਵਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ‘ਕਾਲੇ’ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ‘ਲਾਲ’ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਾਂਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “**There are two classes of adjectives in Punjabi, inflected or “black adjectives”, and uninflected or “red adjectives.”** These names are based on typical representatives of the two groups **ਕਾਲਾ ‘black’ and ਲਾਲ ‘red.’** Professor Prabodh has pointed out that these meanings are carried by inflected and uninflected adjectives in most Indic languages, whether the words are cognate or not, and has suggested these terms.”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਰੁਪਾਂਤਰਨ ਜਾਂ ਵਿਕਾਰ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਵਰ-ਅੰਤਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਕਾਲਾ ਤੋਂ ਕਾਲੇ, ਕਾਲਿਆ, ਕਾਲੀ, ਕਾਲੀਆਂ ਆਦਿ। ਦੂਜੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਵਿਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਰੁਪਾਂਤਰਨ ਜਾਂ

ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ, ਲਾਲ ਘੋੜਾ, ਲਾਲ ਘੋੜੇ, ਲਾਲ ਘੋੜੀ, ਲਾਲ ਘੋੜੀਆਂ ਆਦਿ। ਏਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਲਾਲ’ ਦਾ ਰੂਪ ਘੋੜਾ, ਘੋੜੇ, ਘੋੜੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

Tej K. Bhatia (1993:163) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਵਰਗਾਂ (ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ) ਵਿੱਚ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਰਨ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, **“Adjectives are two types variable and invariable. Variable adjective depend on nouns for their choice of number and gender suffixes. Invariable adjectives, on the other hand, do not take number and gender from nouns. An adjective modified by an adverb degree.”**

ਆਰ.ਐੱਫ਼. ਰੁਡਾਲਫ਼ ਹਿਉਰਨਲੇ ਅਤੇ ਜਾਰਜ ਏ. ਗ੍ਰਿਅਰਸਨ (R.F. Rudolf Hoernle and George A. Grierson, 1885:19-20) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪੰਜ ਨਿਯਮ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, **“Five rules will accurately represent the whole state of the matter: (1) All adjectives, whether tatsama or tadbhava, when used as substantives, must be inflected in the feminine from whenever they refer to a female person or personification.... (2) All tatsama adjectives, when used as proper adjectives (whether attributively or predicatively), are not inflected in feminine; but their masculine form to used, whether the noun to which they refer be masculine or feminine.... (3) All tadbhava adjectives ending in a, when used as proper adjective, (whether attributively or predicatively), must form their feminine in i.... (4) All tadbhava adjectives ending in ‘ie’ or ‘ee’ and in u or U are of common gender.... 5. The tadbhava adjective terminating with a silent ‘a’ are now commonly treated being of common gender.”**

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:88) ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:184-25) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (**Adjective used**) ਅਤੇ ਵਿਧੇਯ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (**Adjective used predicatively**) ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (2012:144) ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਦੋ ਅਧਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ : ਨਿਸ਼ਚੇਵਾਚਕ (limiting) ਅਤੇ ਵਾਕਾਤਮਕ (descriptive)। ਨਿਸ਼ਚੇਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ (ਕੁਝ, ਇਹ, ਉਹ ਆਦਿ) ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੇਵਲ ਵਾਕਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਿਧੇਈ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਿਧੇਈ ਨਹੀਂ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:245) ਨੇ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ (ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ) ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਪਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਆਕਰਨਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ।... ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ।”

ਸੋ, ਸਮੁੱਚੀ ਚਰਚਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ,

1. ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (ਗੁਣ, ਅਵਗੁਣ, ਗਿਣਤੀ ਆਦਿ) ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਨਾਂਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦੀ ਦੂਜੇ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਨਾਂਵ ਗਰਮ ਤੋਂ ਗਰਮੀ, ਠੰਡਾ ਤੋਂ ਠੰਡ ਆਦਿ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ' ਤੋਂ 'ਜਿਹਾ' ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਨੱਚ ਤੋਂ ਨੱਚਦੀ ਆਦਿ।
3. ਨਿਸ਼ਚੇਵਾਚਕ/ਅਨਿਸ਼ਚੇਵਾਚਕ ਅਤੇ ਸੰਖਿਆਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਇੱਕ ਆਦਮੀ, ਕੁਝ ਲੋਕ। ਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਅਰਥਾਂ, ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਿਚਰਨ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
5. ਰੂਪਕ ਵੰਡ ਪੱਖੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ (ੳ) ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ (ਅ) ਅਵਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
6. ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ (1) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ (2) ਵਿਧੇਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

III.13 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖਿਆਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ: 'ਇਕ', 'ਕਈ', 'ਸਭ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਰੂਪ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਕੁਝ ਸੰਖਿਆਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਿਵੇਂ, 'ਇਕ', 'ਕਈ' ਅਤੇ 'ਸਭ' ਨੂੰ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖਿਅਕ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਦੇ। ਭਾਵ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਧਾਰਨ (direct), ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ (oblique) ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕੀ (genitive) ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:95) ਅਤੇ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:161) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ' ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅੰਕਬੋਧਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਸਦੀ ਸਧਾਰਨ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਕੀ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਚਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਦੇ ਭਾਵ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ, ਇੱਕ

ਕੁੜੀ, ਕਈ ਮੁੰਡੇ, ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ, ਸਭ ਮੁੰਡੇ, ਸਭੇ ਮੁੰਡੇ, ਸਭੇ ਕੁੜੀਆਂ ਆਦਿ। ਏਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ', 'ਕਈ' ਅਤੇ 'ਸਭ' ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਈ.ਪੀ. ਨਿਊਟਨ (E.P. Newton, 1896:67) ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਵਿਕਾਰੀ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਇੱਕ, ਹੋਰ, ਸਭ in the Obl. cases sing. are uninflected."

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ', 'ਕਈ' ਅਤੇ 'ਸਭ', ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਧਾਰਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ', 'ਕਈ' ਅਤੇ 'ਸਭ' ਦੀ ਰੂਪਕ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਅਰਥ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ', 'ਕਈ' ਅਤੇ 'ਸਭ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਲਝ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੋ ਲਿੰਗ (ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਅਤੇ ਵਚਨਾਂ (ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ) ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (1979:161) ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ', 'ਸਭ', 'ਹੋਰ' ਅਤੇ 'ਅਵਰ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, "ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਅਵਰ', 'ਹੋਰ' 'ਸਭ', 'ਇਕ'- ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੁਲਿੰਗ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਨ ਵਾਸਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ (ਿ) ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਪਰ 'ਸਗਲ', 'ਸਰਭ', ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ 'ਨਾਂਵ' ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(ੳ) 'ਇਕਿ' ਸਜਣ ਚਲੇ ਇਕਿ ਚਲਿ ਗਏ ਰਹਦੇ ਭੀ ਫੁਨਿ ਜਾਇ॥... (ਉਹੀ:586)

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:242-255) ਅਨੁਸਾਰ, "ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿੰਗ ਵਚਨ ਦਾ ਕੁਛ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸਭ', (ਇਕ ਵਚਨ, ਪੁਲਿੰਗ), 'ਸਭ' (ਇਕ ਵਚਨ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ) ਤੇ 'ਸਭਿ' (ਬਹੁਵਚਨ) ਹੈ।"

(ਅ) 'ਸਭਿ' ਰਾਤੀ ਸੋਹਾਗਣੀ ਮੈ ਡੋਹਾਗਣਿ ਕਈ ਰਾਤਿ ਜੀਉ॥ (ਪੰਨਾ 762, ਮ.1)"

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2004:530-31, ਭਾਗ ਦੂਜਾ) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ' ਨੂੰ ਸੰਖਿਆਬੋਧਕ ਮੰਨਦਿਆਂ ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ

ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,

(ੲ) 'ਇਕਿ' ਰੇਵਹਿ ਪਿਰਹਿ ਵਿਛੁੰਨੀਆ ਅੰਧੀ ਨ ਜਾਣੈ ਪਿਰੁ ਹੈ ਨਾਲੇ॥ (ਪੰਨਾ 584)"

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ 'ਇਕ', 'ਕਈ' ਅਤੇ 'ਸਭ' ਦੀ ਰੂਪਕ ਬਣਤਰ 'ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦਾ। ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ (ਿ) ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਇਹ ਬਹੁਵਚਨੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਜਾਂ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਰੂਪਕ ਪੱਧਰ ਤੋਂ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇੱਕ' ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਦੋਵਾਂ ਲਿੰਗਾਂ (ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਅਤੇ ਵਚਨਾਂ (ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ) ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:242) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੂਲ ਅਧਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਦੇ ਪੁਲਿੰਗ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੁਲਿੰਗ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭਿ' ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਦੀ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਪੱਖੋਂ ਰੂਪਕ ਵੰਡ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਅਧਾਰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਵਚਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਤੇਰਾ **ਸਭ ਪਰਵਾਰੁ** ਦਿਲਗੀਰੁ ਰਹਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 39)

(ਅ) **ਸਭ ਨਗਰੀ** ਸਿਖੁ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 104)

(ੲ) **ਸਭੁ ਕੁਟੰਬੁ** ਬੇਦੀਆ ਕਾ ਲਗਾ ਝੂਰਣਿ॥ (ਪੰਨਾ 41)

(ਸ) **ਸਭੇ ਲੋਕ** ਆਖਿਣ ਲਗੇ ਜੇ ਵਾਹਿ ਵਾਹਿ ਕੋਈ ਭਲਾ ਲੋਕ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 43)

ਉਪਰੋਕਤ (ਸ) ਅਤੇ (ਕ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਨਾਂਵ 'ਪਰਿਵਾਰੁ' ਅਤੇ 'ਕੁਟੰਬੁ' ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, (ਹ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਨਾਂਵ 'ਨਗਰੀ' ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ,

ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ (ਖ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭੇ' ਨਾਂਵ 'ਲੋਕ' ਨਾਲ ਬਹੁਵਚਨ, ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਲਈ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਸੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ,' 'ਇਕ' ਅਤੇ 'ਕਈ' ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ (ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਅਤੇ ਵਚਨ (ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ) ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

III.13.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ'

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ' ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਪੱਖੋਂ ਪੁਲਿੰਗ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਇਕ', 'ਇਕੁ', 'ਏਕ', 'ਹਿਕੁ', 'ਇਕੁਤ'

(ੳ) ਇਕ ਕਿਰਸਾਣੁ ਜੁ ਥਾ ਸੁ ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸਿ ਆਇ ਝੂਰਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 103)

(ਅ) ਤਾ ਇਕੁ ਪਠਾਣੁ ਰੁਹੇਲਾ ਆਵਦਾ ਡਿਠੁਸੁ॥ (120-21)

(ੲ) ਏਕ ਫਕੀਰੁ ਮਸਤਾਨਾ ਗੋਠਿ ਮਾਰੀ ਧਿਆਨ ਮਹਿ ਬੈਠਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 111)

(ਸ) ਨਾਲੇ ਹਿਕੁ ਰਬਾਬੀ ਥਾ ਅਰ ਨਾਨਕੁ ਨਾਉ ਹੈਸੁ॥ (ਪੰਨਾ 66)

(ਹ) ਤਾ ਬਾਬਾ ਇਕਤ ਪਰਬਤਿ ਜਾਇ ਬੈਠਾ॥ (ਪੰਨਾ 118)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ' ('ਇਕ', 'ਇਕੁ', 'ਏਕ', 'ਹਿਕੁ', 'ਇਕੁਤ' ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ 'ਕਿਰਸਾਣੁ', 'ਪਠਾਣੁ', 'ਫਕੀਰੁ', 'ਰਬਾਬੀ', 'ਪਰਬਤਿ' ਨਾਲ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ('ਇਕ', 'ਇਕੁ', 'ਏਕ', 'ਹਿਕੁ', 'ਇਕੁਤ') ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ 'ਇਕ' ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਵੱਖਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਹੈ। ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:263) ਅਨੁਸਾਰ, "ਇਕ/ਏਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ 'ਇਕੁ, ਏਕੁ', ਤੇ ਲਹਿੰਦੀ ਦਾ 'ਹਿਕੁ' ਵੀ ਕੁਝ ਥਾਈਂ ਵਰਤਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।"

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਇਕ'

(ੳ) ਇਕ ਸਾਹ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 36)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕ ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਨਾਂਵ 'ਸਾਹ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਵਚਨੀ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ 'ਹੈਨ' (ਹਨ) ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇੱਕਵਚਨ ('ਇੱਕ ਸਾਹ') ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ('ਕਈ ਸਾਹ') ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਈ.ਪੀ. ਨਿਊਟਨ (1896:67) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇੱਕ' ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, "In the plural ਇੱਕ means 'some' or one class,' but is only used, I believe, when there are successive clauses beginning 'some...some'; e.g. ਇੱਕ ਦਾਰੂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਇੱਕ ਅਫੀਮ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, some drink spirits, some eat opium.' ਹੋਰ and ਸਭ are sometimes used in the uninflected form throughout."

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕ ਵਚਨ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਇਕੁ', 'ਏਕ'

(ੳ) ਇਕੁ ਤਲੀ ਰੇਤੁ ਦੀ ਫਕ ਰਹਦਾ ਇਕੇ ਅਕ ਦੀ ਖਖੜੀ॥ (ਪੰਨਾ 90)

(ਅ) ਏ ਪਰਮੇਸਰ ਏਹੁ ਮੁਝ ਕਉ ਏਕ ਘੜੀ ਛੇਡਤੀਆ ਨ ਥੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 114)

ਉੱਪਰ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇਕੁ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਤਲੀ' ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਏਕ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਘੜੀ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇਕ' ਦੇ ਲਿੰਗ ਰੂਪਾਂ (ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਅਤੇ ਵਚਨਾਂ (ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ) ਲਈ ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਰੂਪ ਨਾਲ। ਸੋ, ਲਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਚਨ ਦੇ ਮੇਲ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ('ਇਕ') ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਵਚਨਾਂ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਇਕੇ', 'ਏਕੇ'

(ੳ) ਮਾਊ ਪੀਊ ਦੇ ਘਰ ਇਕੇ ਪੁਤੁ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 130)

(ਅ) ਏਕਾ ਨਾਮ ਏਕੇ ਨਰਾਇਣਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਜੋਤੀ॥ (ਪੰਨਾ 114)

ਸੰਬੰਧਤ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕੋ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਪੁਤੁ (ਪੁੱਤ) ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਏਕੋ' ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਨਰਾਇਣਿ' (ਨਰਾਇਣ) ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਏਕਾ', 'ਇਕੋ', 'ਇਕਾ'

(ੳ) ਏਕਾ ਨਾਮੁ ਏਕੋ ਨਰਾਇਣ ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਏਕਾ ਜੋਤੀ॥ (ਪੰਨਾ 144)

(ਅ) ਅਹਾਰੁ ਅਕ ਦੀ ਖਖੜੀ ਇਕਾ ਖਾਣੀ ਇਕੋ ਤਲੀ ਰੇਤੁ ਦੀ ਮਾਰਣੀ॥ (ਪੰਨਾ 76)

(ੲ) ਇਕਾ ਹਦਿ ਇਕਸੇ ਨੂੰ ਸੇਵ ਦੂਜੇ ਕਉ ਰਦਿ॥ (ਪੰਨਾ 144)

III.13.2 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਇਕ, ਇਕੁ, ਏਕ, ਹਿਕ, ਇਕਤ	ਇਕ	ਇਕੁ, ਏਕ
ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ:	ਇਕੋ, ਏਕੋ	ਇਕਾ, ਏਕਾ, ਇਕੋ

III.13.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕਈ'

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕਈ' ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕਵਚਨੀ ਰੂਪ 'ਕੋਈ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਈ.ਪੀ. ਨਿਊਟਨ (1896:56) ਅਨੁਸਾਰ, "The Indefinite pronoun ਕੋਈ must be translated 'someone', or 'some', 'any', according as it is used personally or in connection with a noun, or in a positive or negative sentence." ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਲਿੰਗਾਂ (ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਅਤੇ ਵਚਨਾਂ (ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ) ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਕੋਈ', 'ਕਾਈ', 'ਕੋ'

(ੳ) ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਉੱਪਰ ਖੜਾਵਾਂ ਨਾਲਿ ਚਲੈ॥ (ਪੰਨਾ 129)

(ਅ) ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨੁ॥ (ਪੰਨਾ 44)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕੋਈ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਪਾਈ' ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕੇ' (ਕੋਈ) ਨਾਲ 'ਮੁਸਲਮਾਨੁ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਕਈ', 'ਕੋਈ'

(ੳ) ਵੇਖੇ ਤਾ ਕਈ ਲੱਖ ਮਨੁੱਖ ਨਾਵਦੇ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ਅ) ਕਈ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਅਗੇ ਫਿਰਿਆ॥ (114)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ (ੳ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕਈ' ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਗਿਣਤੀ ਸੂਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਲੱਖ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਮਨੁੱਖ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕਈ' ਨਾਂਵ 'ਦਿਨ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਕੋਈ'

(ੳ) ਜੁ ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਕੋਈ ਬਾਤਿ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਸੁਣਾਈਐ॥ (ਪੰਨਾ 62)

ਉਪਰੋਕਤ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕੋਈ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਬਾਤਿ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕੋਈ' ਦੇ ਰੂਪ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਲੋਜ਼ ਕੁਆਇਲਜ਼ (Carlos Quiles, 2007:144) ਅਨੁਸਾਰ, "Grammatical gender is a formal distinction as to sex where no actual sex exist in the object. It is shown in the form of the adjective joined with the noun... The gender of the adjective is thus simply a gender of concordance: It indicates to which noun of a concrete gender the adjective refer to."

ਕਈ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਕੇਈ' ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਾਂ ਨਾਪ-ਤੇਲ ਵਜੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਸੰਖਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, 'ਕਈ ਲੱਖ ਮਨੁੱਖ', 'ਕੇਈ ਪਾਣੀ', 'ਕਈ ਦਿਨ', 'ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਆਦਿ। ਆਈ.ਐੱਨ. ਤਾਲਸਤਾਇਆ (I.N. Tolstaya, 1981:34) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕੇਈ' ਅਤੇ ਨਿਪਾਤ 'ਕੁ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "The particle ku (=about, approximately) the pronoun koi (=someone) are also used to form indefinite numerals: e.g. panj ku =about five. sao ku = about hundred. koi das rupae = about 10 rupees."

ਅੱਜ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਰਤੀਬ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਕਲਿ ਮਹਿ ਦੇਉ ਏਕੇ ਰੇ ਪੁਰਖਾ ਇਦ੍ਰ ਬਰਸੈ ਨਾਉ ਧਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 144)

(ਅ) ਵਸਦੀ ਕਾਈ ਨਦਰਿ ਆਵੈ ਨਾਗੀ॥ (ਪੰਨਾ 57)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਏਕੇ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂਵ 'ਦੇਉ' (ਦੇਵਤਾ) ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕਾਈ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂਵ 'ਵਸਦੀ' (ਬਸਤੀ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਪੜਨਾਂਵ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਾਵਿ ਰੰਗਤ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਨਾਲੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਣਤਰ ਕੁਝ ਵੱਖਰੀ ਹੈ।

III.13.4 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਕਈ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਕੇਈ, ਕਾਈ, ਕੇ	ਕਈ, ਕੇਈ	ਕੇਈ

III.13.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ'

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬਹੁਵਚਨੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇੱਕ ਵਾਂਗ ਇਹ ਵੀ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ

ਆਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਸਭ' ਸਭੇ (ਸਾਰਾ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ, 'ਸਭੁ', 'ਸਭੇ', 'ਸਭਾ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ, 'ਸਭੈ' (ਸਾਰੀ) ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ, 'ਸਭਨੀ', 'ਸਭਨਾ' (ਸਾਰਿਆਂ) ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਅਤੇ 'ਸਭਨਾ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਸਭ', 'ਸਭੇ'

(ੳ) ਤੇਰਾ **ਸਭ ਪਰਿਵਾਰ** ਦਿਲਗੀਰ ਰਹਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ਅ) ਤਾ ਉਹ **ਮੁਲਕੁ ਸਭੇ** ਹੀ ਸਿਖੁ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 125)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖਿਆਬੋਧਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਨਾਂਵ 'ਪਰਿਵਾਰ' ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭੇ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂਵ 'ਮੁਲਕੁ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਸਭ', 'ਸਭੇ', 'ਸਭਾ'

(ੳ) **ਸਭ ਨਗਰੀ** ਸਿਖੁ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 104)

(ਅ) **ਕਣਕ ਸਭੇ** ਹੀ ਸਵਾ ਪਹਰ ਵਿਚ ਪੀਠੀ॥ (ਪੰਨਾ 123)

(ੲ) ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੀ **ਬਖਾਰੀ ਸਭਾ** ਸਖਣੀ ਪਈ ਹੈ॥ (124)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਨਗਰੀ, ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭੇ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਕਣਕ' ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭਾ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਬਖਾਰੀ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ 'ਸਭੈ'

(ੳ) **ਸਭੈ ਸਹੀਆ** ਛਡਿ ਕੈ ਕੰਤੁ ਉਸੀ ਕਾ ਹੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 68)

ਉਪਰੋਕਤ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭੈ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਸਹੀਆ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਸਭਨਾ'

(ੳ) ਮੇਰਾ ਤੇਜੁ ਸਬੁਲ ਹੈ **ਸਭਨਾ ਜੁਗਾ** ਨਾਲੇ॥ (ਪੰਨਾ 59)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭਨਾ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਜੁਗਾ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭਨਾ' ਅਤੇ ਨਾਂਵ, 'ਜੁਗਾ', ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਸੰਬੰਧਕੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੇਕਰ ਨਾਂਵ ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਅਗਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪ ਵੀ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ, ਸਭਨਾਂ ਘਰਾਂ ਆਦਿ। ਆਈ.ਐੱਨ. ਤਾਲਸਤਾਇਆ (1981:29-30) ਅਨੁਸਾਰ, "Masculine nouns ending in -a, -a add the ending -ia to the base to form the plural oblique. Other adjectives remain unchanged, except sabbh = all, which takes the ending -na: sabbhna mila da malik = the owner of all the factories."

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ: 'ਸਭਨੀ'

(ੳ) **ਸਭਨੀ ਥਾਈ** ਏਹੁ ਹੈ ਜਹਾ ਜਹਾ ਅਰਾਧੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 110)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭਨੀ' (ਸਰਿਆਂ) ਨਾਲ ਥਾਈ (ਥਾਂਈਂ) ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ 'ਸਭਨੀ ਥਾਈਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਨ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਅੱਖਾਂ (ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ) ਵੇਖੇ ਤੇ ਕੰਨੀਂ (ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ) ਸੁਣੇ ਦਾ ਬੜਾ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ (ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ) ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

III.13.6 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸਭ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਸਭ, ਸਭੇ	ਸਭਨਾ	ਸਭ, ਸਭੇ, ਸਭਾ	ਸਭੈ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਸਭਨਾ
ਅਧਿਕਰਨ:	ਸਭਨੀ ਥਾਈ

ਸਮੁੱਚੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਬਣਤਰ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰੂਪਕ ਪੱਖੋਂ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਇੱਕ’, ‘ਕਈ’ ਅਤੇ ‘ਸਭ’ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ (ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਅਤੇ ਵਚਨ (ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ) ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਗਿਣਤੀ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਰੂਪ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਵੀ ਬਣੇ ਹਨ। ਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਰੂਪ ਨਾਲ।

III.14 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਇਹ’, ‘ਉਹ’, ‘ਜੇ’, ‘ਸੇ’

ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਾਰ ਖੁਰਖ ਹੈ। ਪੁਰਖ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਮੈਂ’ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਤੂੰ’ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਮੇਰਾ’ ‘ਮੇਰੇ’ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਤੇਰਾ’, ‘ਤੇਰੇ’ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ‘ਸਾਡਾ’, ‘ਸਾਡੇ’ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ‘ਤੁਹਾਡੇ’ ਪੜਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਿਆਂ, ਤੇਰਿਆਂ, ਸਾਡਿਆਂ, ਤੁਹਾਡਿਆਂ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ, ਤੇਰੀਆਂ, ਸਾਡੀਆਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਦਿ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਬਹੁਵਚਨ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਪੜਨਾਂਵ ‘ਉਸ’, ‘ਮੈਂ’, ‘ਤੂੰ’ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਪਿਛੇਤਰ (‘ਦਾ’, ‘ਰਾ’, ‘ਣਾ’, ‘ਡਾ’) ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਉਸਦਾ, ਮੇਰਾ, ਆਪਣਾ, ਤੇਰਾ, ਸਾਡਾ ਆਦਿ। ਈ.ਪੀ. ਨਿਊਟਨ (E.P Newton, 1896:11) ਅਨੁਸਾਰ, “Some of the pronouns form their Genitive by taking the terminations **ਰਾ**, **ਡਾ** and **ਣਾ**, instead of employing the suffix **ਦਾ**.” ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:67) ਨੇ ‘ਦਾ’ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਆਕਾਰਾਂਤਕ (ਪੁਲਿੰਗ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ‘ਦਾ’ ਪਿਛੇਤਰ

ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ('ਦਾ') ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਵਾਂਗ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਲਈ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਰੁਪਾਂਤਰਨ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਉਸ ਦਾ ਘੋੜਾ (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ), ਉਸ ਦੀ ਘੋੜੀ (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ), ਉਸ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ) ਆਦਿ।

ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵ 'ਇਹ' ਅਤੇ 'ਉਹ' ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਉਪ-ਭਾਗਾਂ 'ਨਿਸ਼ਚੇਬੋਧਕ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚੇਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ' ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:250) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਹ', 'ਏਹ' ਅਤੇ 'ਏਹਾ' ਨੂੰ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2004:557) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਹ', 'ਏਹ', 'ਇਹਾ' ਅਤੇ 'ਏਹਾ' ਅਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (1979:164) ਨੇ 'ਏਹਾ', 'ਇਹ' ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇਬੋਧਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਹੇਠਲੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ।

III.14.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਹ'

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਇਹ', 'ਇਹੁ', 'ਏਹ', 'ਏਹੁ', 'ਏਉ'

(ੳ) ਜੇ ਜੀ ਧੰਨੁ ਇਹ ਦੇਸੁ ਜਿਥੈ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਿਨ ਫਿਰੈ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 117)

(ਅ) ਇਹੁ ਜਿਉ ਲੇਭੀ ਮਾਇਆ ਕਉ ਨਹੀ ਕਟਿ ਸਕਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 70)

(ੲ) ਏਹ ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ਸ) ਏਉ ਸਾਧੂ ਹੈ ਜੇ ਸਾਧ ਕੇ ਕਹੈ ਉਪਰ ਚਲੈ॥ (ਪੰਨਾ 97)

ਪਹਿਲੀਆਂ (ੳ), (ਅ), (ੲ), (ਸ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਇਹ', 'ਇਹੁ', 'ਏਹ' ਅਤੇ 'ਏਉ' ਨਾਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਦੇਸੁ', 'ਜਿਉ', 'ਕਮਲਾ', ਅਤੇ 'ਸਾਧੂ' ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਸਧਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ 'ਇਹ' ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਏਹੁ', 'ਏਹ'

(ੳ) ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਜੁ ਏਹੁ ਸਿਧ ਹੈਨਿ ਪਰ ਏਹ ਜੇ ਸਿਧ ਹੈ ਇਸ ਏਹੁ ਗਲਿ ਆਖਈ

ਨਾ ਸੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 81)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਏਹੁ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ 'ਸਿਧ'

(ਸਿੱਧ) ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਹੁ ਸਿਧ' ਨਾਲ ਬਹੁਵਚਨੀ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ 'ਹੈਨ' (ਹਨ) ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਏਹੁ ਸਿਧ' ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਨਾਂਵ 'ਏਹ' ਨਾਲ ਯੋਜਕ 'ਜੇ' (ਜਿਹੜੇ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਂਵ 'ਸਿਧ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ 'ਹੈਨਿ' (ਹਨ) 'ਏਹ ਜੇ ਸਿਧ' ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਇਹ', 'ਏਹ', 'ਏਹੁ', 'ਏਹਿ'

(ੳ) ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਧੰਨੁ ਇਹੁ ਨਗਰੀ ਧੰਨੁ ਏਹੁ ਇਸਤਰੀਆਂ॥ (ਪੰਨਾ 59)

(ਅ) ਜਾ ਉਨਾ ਏਹੁ ਗਲਿ ਆਖੀ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਗੇ ਪਾਈ ਥੋੜਾ ਦੇਦਾ ਸਾ...॥

(ਪੰਨਾ 77)

(ੲ) ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇ ਏਹੁ ਬਾਤਿ ਕਿਸ ਤੇ ਪਾਈ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਸ) ਏਹਿ ਚੀਰੀ ਨਾਨਕੁ ਪੜੀ ਆਖਿਉਸੁ ਜੁ ਜੈ ਰਾਮਿ ਜੋਗ ਮਿਲਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀਆਂ (ੳ), (ਅ), (ੲ) ਅਤੇ (ਸ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਹ', 'ਏਹ', 'ਏਹੁ', 'ਏਹਿ' ਨਾਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਨਗਰੀ', 'ਗਲਿ', 'ਬਾਤਿ', 'ਚੀਰੀ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਇਹ', 'ਏਹ'

(ੳ) ਮੈ ਆਖਿਆ ਜੇ ਇਹੁ ਵਸਤੁ ਕਪੜੇ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਲੈ ਜਾਵਾ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ਅ) ਏਹੁ ਧਜਾ ਕੇਹੀਆ ਹੈਨ॥ (ਪੰਨਾ 134)

ਸੰਬੰਧਤ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਇਹ' ਅਤੇ 'ਏਹੁ' ਨਾਲ ਬਹੁਵਚਨੀ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਨਾਂਵ 'ਵਸਤ' (ਵਸਤੂਆਂ) ਅਤੇ 'ਧਜਾ' (ਧਜਾਂ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ' (ਜਿਹੜੀਆਂ) 'ਇਹ ਵਸਤੁ' ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਹ' ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ, ਜਿਵੇਂ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਏਹਾ', 'ਇਤਏ'

(ੳ) ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਲਗਾ ਬਹੁਤ ਦੇਣਿ॥ **ਇਤਣਾ ਪਾਣੀ**॥ (ਪੰਨਾ 77)

(ਅ) ਕੋਈ **ਇਤਏ ਕਬੀਲੇ** ਵਿਚੇ ਅਗੇ ਦੁਖਾ ਦਾ ਬੋਲੀ ਬਣੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 56)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਇਤਨਾ' ਮਿਣਤੀ ਸੂਚਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ 'ਪਾਣੀ' ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਇਤਏ' ਗਿਣਤੀ ਸੂਚਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ 'ਕਬੀਲੇ' ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਇਤਣੀਆ', 'ਏਨੀ'

(ੳ) ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ **ਇਤਣੀਆ ਵਸਤੂ** ਦਿਤੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 51)

(ਅ) **ਏਨੀ ਗਲੀ** ਏਸ ਨੂੰ ਸੜੇਹਾਣਿ ਆਵਦੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 68)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਇਤਣੀਆਂ' (ਏਨੀਆਂ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਵਸਤੂ (ਵਸਤੂਆਂ) ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਏਨੀ' (ਇਹਨਾਂ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਗਲੀ' (ਗਲਾਂ ਨਾਲ) ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

III.14.2 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਸ'

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਇਸ', 'ਇਸੁ', 'ਏਸੁ'

(ੳ) **ਇਸ ਰੁਖ** ਦੇ ਫਲ ਤੂੰ ਖਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਅ) **ਇਸੁ ਸੰਸਾਰੁ** ਸਿਉ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ ਕੀਆ ਕਰਨਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ੲ) ਜੇ ਕਾਲੂ ਏਸੁ ਪੁਤਰੇ ਨੂੰ ਵੀਆਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 37)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ), (ਅ) ਅਤੇ (ੲ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਇਸ’, ‘ਇਸੁ’ ਅਤੇ ‘ਏਸੁ’ ਨਾਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ‘ਰੁਖ’, ‘ਸੰਸਾਰੁ’, ਪੁਤਰੇ (ਪੁੱਤਰ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਪੜਨਾਂਵ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: ‘ਇਸਿ ਕਾ’

(ੳ) ਇਸਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਾਨਕੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 43)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਇਸਿ ਕਾ’ (ਇਸ ਦਾ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਂਵ ‘ਨਾਮ ਨਾਨਕੁ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: ‘ਇਸਾ’, ‘ਇਤਾ’, ‘ਇਸ ਕੀ’, ‘ਇਸ ਦੀ’

(ੳ) ਇਸ ਪਾਤੀ ਕੀ ਠਉਰ ਭਾਵਈ ਭਲੀ ਕਰੈ॥ (ਪੰਨਾ 98)

(ਅ) ਇਤੁ ਜੁਗਤਿ ਉਹੁ ਦੇਸੁ ਵਸਦਾ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 103)

(ੲ) ਇਸ ਕੀ ਘੋੜੀ ਸੂਈ ਕੀ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ਸ) ਇਸ ਦੀ ਤਕਸੀਰ ਸਾਹਿਬੁ ਬਖਸਇ ਏਹੁ ਭੁਲਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 54)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਇਸ’ ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ‘ਪਾਤੀ’ ਅਤੇ (ਅ) ਵਿੱਚ ‘ਇਤੁ’ (ਇਸ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਜੁਗਤਿ (ਜੁਗਤ), (ੲ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਇਸ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ‘ਕੀ’ (ਦੀ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ‘ਘੋੜੀ’ ਅਤੇ (ਸ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਇਸ’ ‘ਦੀ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਂਵ ਤਕਸੀਰ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

III.14.3 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਇਹ’ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਇਹ, ਇਹੁ, ਏਹ, ਏਹੁ, ਏਹਾ	ਏਹੁ, ਏਹ	ਇਹ, ਏਹ, ਏਹਿ	ਇਹ, ਏਹ
ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ:	ਇਤਨਾ, ਇਤਣੇ	ਇਤਨੀਆ, ਏਨੀ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਇਸ, ਇਸੁ, ਏਸੁ, ਇਸ ਕਾ	ਇਸ, ਇਤੁ,

III.14.4 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਉਹ'

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਉਹ', 'ਉਹ', 'ਉਹ'

(ੳ) ਉਹ ਬਾਲਕ ਕਿਥੇ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 60)

(ਅ) ਉਹ ਸਿਖੁ ਤ੍ਰਿਖਾਣ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸਾ ਨਾਉ ਸੰਗਤੀਆ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 130)

(ੲ) ਉਹ ਦਰੁ ਚੁਣਾਇਆ ਚੁਣਾਇ ਕਰਿ ਦਖਣ ਕੁੰਡ ਦਰੁ ਰਖਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 89)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਉਹ' (ਉਹ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਬਾਲਕ', ਉਦਾਹਰਨ (ਅ) ਵਿੱਚ 'ਉਹ' (ਉਹ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਸਿਖੁ' (ਸਿੱਖ) ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਵਿੱਚ 'ਉਹ' (ਉਹ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਦਰੁ' (ਦਰ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸਧਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਉਹ', 'ਉਹ', 'ਸੇ', 'ਉਇ'

(ੳ) ਉਹ ਪਿਆਦੇ ਦੇਖਿਣ ਤਾ ਕਿਆ ਦੇਖਣ ਜੇ ਇਕੁ ਪਠਾ ਖੇਤਰੇ ਦਾ ਉਜੜਿਆ ਨਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ 38)

(ਅ) ਉਹ ਦੁਆਰਪਾਲ ਡਰਿ ਗਏ ਜੁ ਕੋਈ ਰਾਜਵੰਸੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 137)

(ੲ) ਪਰ ਸੇ ਫਕੀਰੁ ਕਉਣੁ ਹੈ ਜਿਨਾ ਕਦੇ ਸੁਆਲੁ ਕੀਤਾ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 72)

(ਸ) ਤਾ ਫਿਰ ਉਇ ਲੋਕ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਏ॥ (ਪੰਨਾ 86)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਉਹ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਪਿਆਦੇ', (ਅ) ਵਿੱਚ 'ਉਹ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਦੁਆਰਪਾਲ' (ੲ) ਵਿੱਚ 'ਸੇ' (ਉਹ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਫਕੀਰ' ਅਤੇ (ਸ) ਵਿੱਚ 'ਉਇ' (ਉਹ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਲੋਕ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: 'ਉਹ', 'ਉਹ'

(ੳ) ਮਿਹਰਵਾਨ ਨ ਉਹੁ ਮੁਖ ਉਹ ਜਿਹਬਾ ਨਾਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਵੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਿ

ਸਕਾ॥ (ਪੰਨਾ 100)

(ਅ) ਤਾ ਉਹੁ ਰਾਤਿ ਬਾਬੇ ਹੀ ਪਾਸਿ ਰਹਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 120)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀਆਂ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਉਹ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਜਿਹਬਾ', (ਅ) ਵਿੱਚ 'ਉਹੁ' (ਉਹ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਰਾਤਿ' (ਰਾਤ) ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

III.14.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਉਸ'

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਉਸ', 'ਉਤ', 'ਉਨ', 'ਉਨਿ', 'ਤਿਸ ਦਾ', 'ਤਿਸ ਦੇ'

(ੳ) ਹੇ ਪੰਡਿਤ ਉਸ ਸਾਹਿਬੁ ਕਾ ਡਰੁ ਐਸਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਦੇਹ ਭੈਅਮਾਨ ਹੋਇ ਗਈ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 36)

(ਅ) ਬਾਬਾ ਉਤ ਦੇਸ ਜਾਇ ਨਿਕਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 125)

(ੲ) ਉਨ ਕਾਜੀ ਕਹਿਆ ਖਾਨ ਜੀ ਏਹੁ ਤਾ ਅਜਬੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ਸ) ਤਬ ਉਨਿ ਬਾਈਏ ਕਹਿਆ ਜੇ ਹੋਰੁ ਵਸਤੁ ਸਭੁ ਹੋਵਨਿਗੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 108)

(ਹ) ਮੈ ਜੇ ਪਿਆਲਾ ਪੀਆ ਹੈ ਤਿਸ ਦਾ ਖੁਮਾਰੁ ਕਦੇ ਨਹੀ ਉਤਰਦਾ॥ (ਪੰਨਾ 84)

(ਕ) ਮੂਲਾ ਖਤਰੀ ਜਾਤਿ ਚੋਣਾ ਤਿਸ ਦੇ ਘਰਿ ਕੁੜਮਾਈ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 37)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀਆਂ (ੳ), (ਅ), (ੲ) ਅਤੇ (ਸ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਉਸ', 'ਉਤ', 'ਉਨ', 'ਉਨਿ' ਨਾਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਸਹਿਬੁ', 'ਦੇਸ', 'ਕਾਜੀ', ਅਤੇ 'ਬਾਈਏ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਦੀ (ਹ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਤਿਸ' (ਉਸ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਂਵ 'ਖੁਮਾਰੁ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ' ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ਕ) ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਤਿਸ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਘਰਿ' (ਘਰ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ 'ਦੇ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ: 'ਉਸਿ', 'ਤਿਸ ਦੀ'

(ੳ) ਉਸਿ ਧਰਤੀ ਕਾ ਤਮਾਸਾ ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚ ਆਇ ਬੈਠਾ॥ (ਪੰਨਾ 65)

(ਅ) ਜੁ ਕੋਈ ਕਿਤੇ ਅਰਥੁ ਆਵੇ ਤਿਸ ਦੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀ ਕੀਚੈ॥ (ਪੰਨਾ 102)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਉਸਿ' (ਉਸ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਧਰਤੀ' ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਤਿਸ ਦੀ' (ਉਸ ਦੀ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਮਨਸਾ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

III.14.6 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਉਹ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਉਹ, ਓਹੁ, ਓਹ	ਉਹ, ਉਹੁ, ਸੇ, ਉਇ	ਉਹ, ਉਹੁ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਉਸ, ਉਨ, ਉਨਿ, ਤਿਸ ਦਾ, ਤਿਸ ਦੇ	ਉਸਿ, ਦਿਸ ਦੀ

III.14.7 'ਜੇ', 'ਸੇ'

'ਜੇ' ਅਤੇ 'ਸੇ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:100) ਨੇ 'ਜੇ' ਅਤੇ 'ਸੇ' ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਿਤ ਸਰਬਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਹੈ। 'ਜੇ' ਤੋਂ ਜਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ, ਜਿੱਡਾ, ਜਿੰਨਾ, ਜਿੰਨੇ ਸਾਧਿਤ ਰੂਪ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਸੇ' ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਮੰਨਦਿਆਂ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਧਿਤ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (2000:199) ਅਨੁਸਾਰ, "ਜੇ, ਜਿਹੜਾ (ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਹਨ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ (ਤੇ, ਅਤੇ, ਕਿ, ਸਗੋਂ, ਭਾਵੇਂ, ਕਿਉਂਕਿ, ਜੇ-ਤਾਂ ਆਦਿ ਜੋਯਕ) ਸ਼ਬਦ ਅਵਿਕਾਰੀ ਹਨ।"

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2019:565) ਨੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜੇ, ਜਿ, ਜਾ, ਸੇ, ਸੇਈ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜੇ, ਜਿ, ਸਾ, ਸਾਈ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜੇ, ਸੇਈ, ਤੇ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸੇ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਿਨਿ, ਤਿਨਿ, ਜਿਸੁ, ਜਿਹ, ਜਿਤੁ, ਤਿਤੁ, ਤਿਸੁ, ਤਿਸਹੀ, ਤਿਹ, ਜਿਸ, ਜਾ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ,

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਨਿ, ਜਾ, ਜਿ, ਜਿਹ, ਜਿਤੁ, ਜਿਸੁ, ਤਿਸੁ, ਜੈ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਨ, ਜਿਨੀ, ਤਿਨਾ, ਜਿਹ, ਜਿਨੀ, ਤਿਨ, ਤਿਨਾ, ਉਨ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਨੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕਾਂ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦਾ ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਹ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਨੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਿਸੁ, ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕਾਂ ਤਹਿਤ, ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਸੇ' ਦਾ ਕੇਵਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੁ ਅਤੇ ਸੁ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (2004:171) ਨੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਸੇ' ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, 'ਸੇ' ਅਤੇ 'ਸੇਈ' 'ਪੁਲਿੰਗ ਨਾਂਵ' ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, 'ਸਾ' ਅਤੇ 'ਸਾਈ' ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਂਵ' ਦੇ ਨਾਲ। ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਜੇ' ਦੇ 'ਜਿਸੁ' ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:257) ਨੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਜੇ' ਅਤੇ 'ਸੇ' ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਰੂਪਾਂ ਜਿਵੇਂ, ਜੇ, ਜਿਸੁ, ਜਿਤੁ, ਜਿਨਿ, ਜਿਨ, ਜੈ, ਸੇ, ਤਿਸੁ, ਤਿਨੁ, ਤਿਤੁ, ਤਿਨਿ ਅਤੇ ਤਿਨ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ (oblique) ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਜੇ' ਅਤੇ 'ਸੇ' ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਜੇ', 'ਜੁ'

(ੳ) ਜੇ ਰਾਜਾ ਘਾਹ ਖੇਤਣ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 117)

(ਅ) ਜੁ ਜੈ ਰਾਮਿ ਜੇਗ ਮਿਲਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 42)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਜੇ' (ਜਿਹੜਾ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਰਾਜਾ' ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਜੁ' (ਜਿਹੜਾ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਜੈ ਰਾਮ' ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਜੇ', 'ਜੁ', 'ਜੈਸੀ'

(ੳ) ਰਾਜੇ ਕੀ ਜੇ ਇਸਤਰੀ ਥੀ ਸੇ ਸਿਖਾ ਕੀ ਧੀਇ ਥੀ॥ (ਪੰਨਾ 138)

(ਅ) ਤਬੁ ਤਾਈ ਸੁਬਾਹ ਜੁ ਹੋਈ ਜੁ ਮੁਲਕੁ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਪੈ ਗਈ॥ (ਪੰਨਾ 121)

(ੲ) ਜੈਸੀ ਨੀਯਤ ਤੀ ਮੁਰਾਦ ਜੈਸਾ ਕੇਈ ਕਰੇਗਾ ਤਾ ਪਾਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 54)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੈਸੀ' (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਨੀਯਤ' ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।(ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਇਸਤਰੀ' ਅਤੇ (ੲ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਸੁਬਾਹ' ਨਾਲ 'ਜੁ' ਰੂਪ 'ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਜੇ', 'ਜੇ ਜੇ', 'ਜੁ', 'ਜੈਸੇ'

(ੳ) ਜੇ ਸਿਧ ਹੈ ਇਸ ਏਹ ਗਲਿ ਆਖਣੀ ਨਾ ਸੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 81)

(ਅ) ਜੇ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਹਿ ਤਿਨ ਕਉ ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰ ਸੁਟਣਿ॥ (ਪੰਨਾ 109)

(ੲ) ਜੁ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜੁ ਸੰਸਾਰੀ ਹੈਨਿ ਤਿਨਾ ਕੂ ਇਕ ਹੀ ਪਹਰਿ ਕਰਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 146)

(ਸ) ਜੈਸੇ ਅਮਲ ਕਮਾਹਹਿਗਾ ਤੈਸੇ ਸਚੀ ਦਰਗਹ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਵਹਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 56)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਜੇ ਸਿਧ' (ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਧ) ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ ਜੇ' (ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ), (ਅ) ਵਿੱਚ 'ਜੁ' (ਜਿਹੜੇ) ਅਤੇ (ੲ) ਵਿੱਚ 'ਜੈਸੇ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਨਾਂਵ ਰੂਪ 'ਹਿੰਦੂ', 'ਸੰਸਾਰੀ' ਅਤੇ 'ਅਮਲ' ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: 'ਜਿਤਣੀਆ'

(ੳ) ਜਿਤਣੀਆ ਵਸਤੂ ਲੋੜੀਦੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖੀਆ ਸੇ ਸਭੈ ਲੈਕੇ ਤੁਧੁ ਆਵਣੀਆ॥

(ਪੰਨਾ 108)

ਸੰਬੰਧਤ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਜਿਤਣੀਆਂ’ (ਜਿੰਨੀਆਂ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ‘ਵਸਤੂ’ (ਵਸਤੂਆਂ) ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

III.14.8 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਜੇ’ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਰੂਪ:	ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	
	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ:	ਜੇ, ਜੁ	ਜੇ, ਜੇ ਜੇ, ਜੈਸੇ, ਜੁ, ਜੈਸੇ	ਜੇ, ਜੁ, ਜੈਸੀ	ਜਿਤਣੀਆ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਜਿਸ ਕਉ

III.14.9 ‘ਸੇ’

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ: ‘ਸੇ’

(ੳ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੁ ਜੀ **ਸੇ ਸਾਥੀ** ਕਿਤੁ ਸੇਵਾ ਕਿਤੁ ਗਤਿ ਹੋਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 92)

(ਅ) ਜੇ ਕਛੁ ਫਕੀਰ ਦੇ ਦਿਲ ਗੁਜਰਦੀ ਹੈ **ਸੇ ਖੁਦਾਇ** ਸੁਣਿਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 72)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਸੇ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਰੂਪ: ‘ਸੇ’

(ੳ) ਪਰ **ਸੇ ਫਕੀਰ** ਕਾਉਣ ਹੈ ਜਿਨਾ ਕਦੇ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 72)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਸੇ’ (ਉਹ) ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ‘ਫਕੀਰ’ ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਿਰਿਆ ‘ਹੈ’ (ਹਨ) ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਆਈ ਹੈ।

III.14.10 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸੇ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਸੇ
ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ:	ਸੇ

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਉਹ', 'ਉਸ', 'ਜੇ' ਅਤੇ 'ਸੇ' ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਅਏ ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਕਮੀ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਬਲਕਿ ਵਾਕ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਗ਼ੈਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਸੇ' ਅਤੇ 'ਜੇ' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਜੇ' ਅਤੇ 'ਸੇ' ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਂਵ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਆਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ 'ਸੁ' ਅਤੇ 'ਜੁ' ਦੇ (ਯੋਜਕੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। 'ਉਹ' ਦੇ ਵੀ ਕਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

III.15 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

III.15.1 ਭੂਮਿਕਾ

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੜਨਾਂਵ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ (ਸੰਬੰਧਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ) ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:177) ਅਨੁਸਾਰ, "ਇਸ

ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸ਼ਬਦ ਵਿਵਿਧ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਕਰਜਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।” ਸਥਾਨਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਜੇ ਸੰਬੰਧਕ ਵੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵੀ। ਪੁਆਰ, ਚੀਮਾ, ਸੰਘਾ, ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ (1992:68) ਅਨੁਸਾਰ, “ਸਥਾਨਵਾਚਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਸਥਾਨ ਵਾਚਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।... (ੳ) ਵਾਕ ਵਿੱਚ /ਅੰਦਰ/ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ (ਅ) ਵਾਕ ਵਿੱਚ /ਅੰਦਰ/ ਸੰਬੰਧਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਚਰਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਾਕੰਸ਼ /ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ/ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ; (ੳ) ਉਹ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। (ਅ) ਉਹ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਹੈ।”

III.15.2 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:155) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਖਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1924:155) ਅਨੁਸਾਰ, “ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਦ, ਨਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਈ ਵੈਯਾਕਰਣ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਵੈ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਮਿਲਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਤੀਜੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਵਜੋਂ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (2012:144) ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਕਿਰਿਆਵਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਸਾਰਥਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਕਾਤਮਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ ਏਨੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਤੇ ਏਨੀ ਧੁੰਦਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਠੇਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿਰਿਆ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਨੁਕਤਾ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਜੋਂ ਵੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ, ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ ਆਦਿ ਕਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਇਸਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

III.15.3 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵੰਡ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1924: 155-56) ਅਨੁਸਾਰ, “ਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ: ਅਸਾਧ ਅਰਥਾਤ ਅੱਵੈ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰੀ।... ਅਰਥ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ: (ਕ) ਕਾਲ-ਵਾਚਕ, (ਖ) ਸਥਾਨ-ਵਾਚਕ, (ਗ) ਪਰਿਮਾਣ-ਵਾਚਕ, (ਘ) ਪਰਕਾਰ-ਵਾਚਕ, (ਙ) ਕ੍ਰਮ-ਵਾਚਕ, (ਚ) ਸੰਖਿਆ-ਵਾਚਕ, (ਛ) ਨਿਸ਼ਚੇ-ਬੋਧਕ, (ਜ) ਕਾਰਨ-ਵਾਚਕ, (ਝ) ‘ਹੀ’ ਜਾਂ ‘ਈ’... ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ: (1) ਸਾਧਾਰਨ, (2) ਯੋਜਕ, (3) ਅਨੁਬੱਧ।... ਉਤਪੱਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ: (1) ਮੂਲ ਅਤੇ (2) ਸਾਧਿਤ।”

ਪੁਆਰ, ਚੀਮਾ, ਸੰਘਾ ਅਤੇ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ (1992:67) ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ, 1. ਸਮਾਂ ਸੂਚਕ 2. ਸਥਾਨ ਸੂਚਕ 3. ਵਿਧੀ ਸੂਚਕ 4. ਦਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ 5. ਮਿਣਤੀ ਸੂਚਕ 6.

ਕਾਰਨ ਸੂਚਕ 7. ਨਿਸਚੇ ਬੋਧਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ, ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ 1. ਸਧਾਰਨ 2. ਸੰਯੁਕਤ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਤ, ਕਾਰਜ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ 1. ਸੰਯੋਜਕ, 2. ਵਿਯੋਜਕ ਅਤੇ 3. ਯੋਜਿਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2016:178-79) ਨੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵੰਡ 1. ਸਮਾਂ ਸੂਚਕ, 2. ਸਥਾਨ ਸੂਚਕ, 3. ਦਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ 4. ਵਿਧੀ ਸੂਚਕ 5. ਗਿਣਤੀ ਵਾਚਕ, 6. ਮਾਤਰਾ ਵਾਚਕ, 7. ਕ੍ਰਮਬੋਧਕ, 8. ਕਾਰਨ ਬੋਧਕ, 9. ਨਿਸਚੇ ਬੋਧਕ ਨੂੰ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਬਣਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ 1. ਸਧਾਰਨ (ਮੂਲ) ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, 2. ਸੰਯੁਕਤ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ 3. ਮਿਸ਼ਰਤ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ ਆਦਿ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2016:180-81) ਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਯੋਜਕੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ: (ੳ) ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਵੋਗੇ, ਤਦ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂਗਾ। (ਅ) ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗਰੀਬ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ।” ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦ, ਤਦ, ਭਾਵੇਂ ਅਤੇ ਪਰ ਨੂੰ ਯੋਜਕ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ((1979:318) ਨੇ ਜਬ, ਤਬ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ‘ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਕਤੀ’ (Adverbial Phrase) ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ ‘ਜਬ’, ‘ਤਬ’ ਆਦਿਕ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ‘ਲਗੁ’ ਜਾਂ ‘ਲਉ’ ਲਗਾ ਕੇ ‘ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਕਤੀ’ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- (ਅ) ਜਬ ਲਗੁ, ਜਉ ਲਉ, ਜਉ ਲਉ, ਜਉ ਲਗੁ, ਜਾ ਲਗੁ (ੲ) ਤਬ ਲਗੁ, ਤਉ ਲਗੁ, ਤਉ ਲਉ, ਤਉ ਲਉ।”

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਦ/ਤਦ ਸ਼ਬਦ ਪੜਨਾਂਵ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੜਨਾਂਵ ਇਹ/ਉਹ ਵਾਂਗ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਇਹ/ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਦ/ਤਦ ਕਿਸੇ ਸਾਲ, ਮਹੀਨੇ ਦੇ

ਬਦਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਪੜ-ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (2012:145) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜਿਹੜੇ ਰੂਪ ਖੁੱਲੀਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੱਡੀਆਂ ਬਣਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਪੜਰੂਪ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ,

(ੳ) ਜਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਬਰਸਾ ਨਵਾ ਕਾ ਹੋਆ॥ ਤਬ ਜੰਝੂ ਪਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 36-37)

(ਅ) ਸੁਣਿ ਹੋ ਪੰਡਿਤ ਜਹਾ ਇਹੁ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਜਾਵੇਗਾ ਤਹਾ ਤੇਰੇ ਹਥਿ ਇਹੁ ਪੜਿਆ ਨੀਸਾਨੁ
ਹੋਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 35)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਜਬ' ਅਤੇ 'ਤਬ' ਦੋਵੇਂ ਸਮੇਂ ਅਤੇ 'ਜਹਾ', 'ਤਹਾ' ਸਥਾਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਵਾਪਰਨ ਢੰਗ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਅਸਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਜਿਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਲਦੇ ਅਧਿਐਨਾਂ (ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ 1939, ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ 1997, ਜੋਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ 2004) ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (1979:313-15) ਨੇ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ' ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ 10 ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

1. “(ਮੁਕਤਾ ਅੰਤਕ): (ੳ) ਅਨਤ, ਅਫਾਰ, ਅਬ। ਇਵ, ਏਵ। ਸੁਇਤਾਲ, ਸਿਤਾਬ, ਸਦ, ਸਮ, ਸਰਪਰ। (ਅ) ਕਹ, ਕੇਹ, ਕਤ, ਕੇਵ, ਕਿਵ। (ੲ) ਜਸ, ਜਤ, ਜਬ, ਜਿਵ। (ਸ) ਤ, ਤਹ, ਤਤ, ਤੜ, ਤਿਵ। ਨ, ਨਹ, ਨਾਹਿਨ, ਨਿਤ, ਨਤਰ, ਨਿਦਾਨ, ਨਿਮਖ। (ਹ) ਬੀਚ, ਬਰਕਸ, ਮਤ।

2. (ਆ-ਅੰਤਕ): (ੳ) ਊਹਾ, ਅਥਵਾ, ਈਹਾ, ਸਦਾ। (ਅ) ਕਿਆ, ਕਹਾ, ਸਦਾ। (ਅ) ਕਿਆ, ਕਹਾ, ਕੰਬਾ, ਖੇੜਸਾ, ਘਣਾ, (ੲ) ਜਾ, ਜਹਾ, ਜੇਹਾ। (ਸ) ਤਾ, ਤਹਾ, ਤੇਹਾ, ਨੇਹਾ। (ਹ) ਪਿਛਾਹਾ, ਬਿਰਥਾ।
3. (ਇ-ਅੰਤਕ): (ੳ) ਉਪਜੰਪਿ, ਉਪਰਿ, ਉਭਿ, ਉਰਧਿ। ਅਤਿ, ਆਦਿ, ਅੰਤਿ, ਅੰਤਰਿ, ਅੰਦਰਿ, ਅਵਲਿ (ਅਉਲ)। ਸਾਤਿ, ਸਦਾਕਾਰਿ, ਸਮਸਰਿ, ਸਰਬਤਿ। ਹੁਣਿ, ਹਜੂਰਿ, ਹਦੂਰਿ। (ਅ) ਕਿ, ਕਾਹਿ, ਕਤਤਿ, ਕਦਿ, ਕਲਿ। (ੲ) ਜਦਿ, ਜਿਨਿ (=ਮਤ), ਜਾਮਿ। (ਸ) ਤਦਿ, ਤਬਹਿ, ਤਾਮਿ, ਦੂਰਿ, ਧੁਰਿ, ਧੂਕਿ, ਨਾਹਿ, ਨਾਹਨਿ, ਨਿਕਟਿ, ਨੀਤਿ, ਨਿਦਾਨਿ, ਨੇਰਿ, ਨਿਰਤਿ, ਨੀਮਿ, ਨਾਲਿ। (ਹ) ਪਾਸਿ, ਪੁਨਰਪਿ, ਪਾਰਿ, ਪੂਰਿ, ਪਰਤਖਿ, ਪੂਰਬਿ, ਫੁਨਿ, ਫਿਰਿ। ਬਹੁਰਿ, ਬਾਹਰਿ, ਬਹੇਰਿ, ਬਾਹੁੜਿ, ਬਹੁੜਿ, ਬਾਦਿ, ਬੇਗਿ। ਭੀ, ਭੀਤਰਿ, ਭਰਪੁਰਿ, ਭਰਪੂਰਿ। ਮਤਿ, ਮਨਹਿ, ਮੂਲਾ ਯਾਦਿ, ਰੇਗਿ, ਵਖਿ, ਵਿਚਿ, ਵਤਿ।
4. (ਈ-ਅੰਤਕ): ਈ, ਹੀ। ਨਹੀ, ਨੀਮੀ। ਭੀ।
5. (ਉ-ਅੰਤਕ): (ੳ) ਅਗਹੁ, ਅਚਿੰਤੁ, ਅਜੁ, ਅਜਹੁ, ਅੰਦਰਹੁ, ਅਲਗੁ। ਇਉ, ਏਥਹੁ, ਸਭਤੁ, ਹੋਰਤੁ। (ਅ) ਕਿਉ, ਕੇਉ, ਕਾਇਤੁ, ਕਿਤੁ, ਕੇਤਕੁ, ਕਿਥਹੁ, ਕਦਹੁ। ਖਿਨੁ। (ੲ) ਚਿਰੁ, ਜੁ, ਜਉ, ਜਿਉ, ਜਿਤੁ, ਜਾਵਤੁ। (ਸ) ਤਉ, ਤਿਥਹੁ, ਤਾਪਹੁ, ਤਿਲੁ। ਦਰਹਾਲੁ। ਨਹੁ, ਨਿਹਚਉ, ਨਿਸੰਗੁ, ਨੈਕੁ, ਨਾਤਹੁ, ਨੇਰਉ। (ਹ) ਪਿਛਹੁ। ਬਾਹਰਹੁ। ਮਤੁ। (ਕ) ਵਿਚਹੁ।
6. (ਊ-ਅੰਤਕ): (ੳ) ਐਥਾਊ, ਹੂ। (ਅ) ਕਿਕੂ, ਕਡੂ।
7. (ਏ-ਅੰਤਕ): (ੳ) ਐਸੇ, ਅੰਤੇ, ਸਉਹੇ, ਹਦੂਰੇ। (ਅ) ਕਾਏ, ਕੈਸੇ, ਕਾਹੇ, ਕਦੇ। (ੲ) ਜੇ। (ਸ) ਤਦੇ, ਤਲੇ, ਨੇਰੇ, ਨਾਲੇ। (ਹ) ਪਾਛੇ, ਭਰਪੂਰੇ, ਭਲਕੇ।
8. (ਐ-ਅੰਤਕ): (ੳ) ਉਘੈ, ਉਭੈ, ਓਥੈ, ਓਰੈ। ਅਗੈ, ਆਗੈ, ਅਜੈ, ਐਥੈ। ਈਭੈ, ਏਵੈ। ਸਭਤੈ। ਹੈ ('ਹੀ' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ)। (ਅ) ਕਿਥੈ। (ੲ) ਜਿਥੈ। (ਸ) ਤਿਥੈ, ਤਲੈ, ਤਿਵੈ, ਨੇੜੈ। (ਹ) ਪਿਛੈ, ਪੀਛੈ
9. (ੳ-ਅੰਤਕ): (ੳ) ਜੇ।
10. (ਔ-ਅੰਤਕ): (ੳ) ਜੈ। (ਅ) ਤੈ।

ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਕਤੀ (Adverbial Phrase, 1979: 316) ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ “(1) ਸਮਾਂ-ਵਾਚਕ (2) ਥਾਂ-ਵਾਚਕ ਅਤੇ (3) ਵਿਧੀ-ਵਾਚਕ” ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਦੂਜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ‘ਹੈ’ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ‘ਹੀ’ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜੋਕੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨਾਂ (ਵੇਦ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ 2008:42, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, 2008:85) ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ‘ਹੀ’ ਨਿਪਾਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਨਿਪਾਤ ਵਜੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦਬਾਓ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਤਿਤਣਿਆ ਹੀ ਹਲੁ ਫੇਰੇ ਖੇਤੀ ਬੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 104)

ਆਵਦਾ ਹੀ ਪੈਰੀ ਪਇਆ॥ (125)

‘ਜਿਚਰੁ, ਕਿਚਰ, ਤਿਚਰੁ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਧੀ-ਵਾਚਕ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਕਤੀ (ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼) ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਜਿਵੇਂ, ਦਰਹਾਲ, ਸਦਾਕਾਰਿ, ਸਰਪਰ, ਸੁਇਤਾਲ ਆਦਿ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:268-73) ਨੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ (1). ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੋਧਕ, (2). ਕਾਲ ਬੋਧਕ, (3). ਸਥਾਨ ਬੋਧਕ ਅਤੇ (4). ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੋਧਕ: ਏਵ, ਇਵ, ਏਵੈ, ਜਿਵ, ਤਿਵ, ਤਿਵੈ, ਜਿਉ, ਤਿਉ, ਇਉ, ਮੂਲੇ, ਸਰਪਰ।

ਕਾਲ ਬੋਧਕ: ਆਗੇ, ਪਾਛੇ, ਅੰਤਿ, ਅੰਤੇ, ਫਿਰਿ, ਨਿਤ, ਸਦਾ, ਸਦ, ਕਦੇ, ਜਬ, ਤਬ, ਤਿਚਰ, ਜਿਚਰ, ਨਿਸਿ।

ਸਥਾਨ ਬੋਧਕ: ਏਥੈ/ਐਥੈ, ਓਥੈ, ਆਗੈ, ਜਿਥੈ, ਤਿਥੈ, ਜਹ, ਤਹ, ਤਹਾ, ਈਹਾ, ਪੀਛੈ, ਨੇੜੈ, ਦੂਰਿ, ਨਿਕਟਿ, ਈਘੈ, ਉਘੈ, ਓਰੈ, ਉਪਰਿ, ਕਤਹੂੰ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ: ਕਿਵ, ਕਿਉ, ਕਾਹੇ, ਕਿਆ, ਕਹ, ਕਿਥਹੁ, ਕਹਾ, ਕਹਾਂ/ਕਹਾ।

ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਕਾਰਬੋਧਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ: ਜਿਵ ਜਿਵ, ਤਿਵੈ ਤਿਵ, ਮੁਸਿ ਮੁਸਿ, ਇਨ ਬਿਧਿ।

ਕਾਲਬੋਧਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ: ਅਹਿਨਿਸ, ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ, ਰਾਤ ਦਿਨੰਤਿ, ਨਿਸਿ, ਬਾਸੁਰ, ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ, ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ, ਦਿਨਸੁ ਰੈਨਿ, ਦਿਹੁ ਦੀਵੀ, ਜਬਲਗੁ, ਅਜੁ ਕਿ ਕਾਲਿ।

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2004:733, ਲਿਜਦ 2) ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀਆਂ 1. ਸਾਧਾਰਨ, 2. ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਯੋਜਿਕ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਕਿਸਮਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਕਾਲ-ਵਾਚਕ

ਇੱਕ ਸ਼ਬਦੀ: ਆਜੁ, ਅਜੁ/ਕਲਿ, ਭਲਕੇ, ਜਬ/ਤਬ/ਅਬ, ਹੁਣਿ, ਅਬ/ਤਬ/ਜਬ/ਕਬ, ਕਬਹੂ, ਕਦੇ, ਕਡੂ, ਜਦਹੁ, ਤਦਹੁ, ਅਵਲਿ, ਪਹਿਲਾਂ, ਦਰਹਾਲੁ, ਤੁਰੰਤਹ, ਫਰਕਿ (ਤੁਰਤ), ਤੜ, ਪ੍ਰਥਮੇ/ਪਾਛੈ, ਆਦਿ/ਮਧਿ/ਅੰਤਿ, ਜਿਚਰੁ/ਤਿਚਰੁ/ ਜਾ/ਤ, ਅੰਤੇ, ਨਿਦਾਨਿ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਦਿਨੁ, /ਰੈਨਿ/ਸਾਝ/ਸਵੇਰੈ, ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ, ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ, ਜਾਮਿ (ਜਦੋਂ)।

ਸਮਾਸੀ: ਤਤਕਾਲ, ਤਤਖਿਣ, ਅੰਤਕਾਲਿ, ਚਿਰੰਕਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ, ਦਿਹੁ ਦੀਵੀ, ਜਬ ਲਗੁ/ਤਬ ਲਗੁ, ਜਉ ਲਉ/ਤਉ ਲਉ, ਪਹਿਲੇ ਦੇ/ਪਿਛੇ ਦੇ।

ਵਾਕੰਸ਼-ਰੂਪੀ: ਅੰਤ ਕੀ ਬੇਲਾ, ਇਬ ਕੇ ਰਾਹੇ, ਅਬ ਕੈ ਕਹਿਐ।

ਸਥਾਨ ਵਾਚੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਇੱਕ ਸ਼ਬਦੀ: ਜਹ/ਤਹ, ਜਹਾ/ਤਹਾਂ, ਕਹਾ, ਸਰਬਤ, ਜਿਥੈ/ਤਿਥੈ, ਕਿਥੈ, ਈਤ/ਉਤ/ਜਤ/ਕਤ/ਤਤ, ਜਤ੍ਰ/ਤਤ, ਓਥੈ, ਐਥੈ, ਈਹਾਂ/ਉਹਾਂ, ਉਪਰਿ, ਉਭਿ/ਪਇਆਲੇ, ਨਿਕਟਿ/ਦੂਰਿ, ਨੇਰੈ/ਦੂਰਿ, ਈਐ/ਉਐ, ਈਭੈ/ਉਭੈ, ਵਲਿ, ਸਾਮਣੇ, ਸਨਮੁਖ/ਕਰਿਦਾਹਿਣੈ/ਬਾਂਵਾਂਗਿ, ਓਰੈ/ਉਪਰਿ, ਭੀਤਰਿ, ਬਾਹਰਿ, ਨਾਲਿ।

ਜੁਟ ਰੂਪ ਵਿਚ: ਜਹ ਜਹ, ਜਤ ਜਤ, ਜਤ ਜਤ/ਤਤ ਤਤ, ਈਹਾ ਉਹਾ, ਐਥੈ ਓਥੈ, ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ, ਆਸਿ ਪਾਸਿ, ਪਾਸਿ ਦੁਆਸਿ, ਉਰਵਾਰਿ ਪਾਰਿ।

ਪ੍ਰਕਾਰ-ਵਾਚੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਇਕ-ਸ਼ਬਦੀ: ਇਉ, ਇਵ, ਏਵ, ਜੇਵ/ਜਿਵੈ, ਕੇਵ, ਜਿਵ/ਤਿਵੈ, ਜਸ, ਇਉ, ਜਿਉ/ਤਿਉ, ਕਿਉ/ਕਿਵ, ਕਿਕੂ, ਕੇਹ, ਕਾਇਤੁ, ਸਿਹਜਿ, ਸਹਜੇ, ਧ੍ਰੁਕਿ ਵਿਲਾੜਿ, ਉਚਾ, ਧਰੀ, ਪ੍ਰਚੰਡੁ, ਅਚਿੰਤਾ, ਹਸਦਾ, ਰੋਂਦੇ, ਲੁਡੰਦੜੀ।

ਸਮਾਸੀ: ਐਸੇ ਐਸੇ/ਜੈਸੇ, ਕਿਨ ਬਿਧ, ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ, ਬਹੁ ਬਿਧਿ, ਕਿਵ ਕਰਿ, ਕਿਉ ਕਰਿ, ਇਤੁ ਕਰਿ, ਜਿਤੁ ਕਰਿ, ਉਪਰਿ ਭੁਜਾ ਕਰਿ, ਦੁਇ ਕਰ ਜੋੜਿ, ਇਕ ਮਨਿ/ਇਕ ਚਿਤਿ, ਏਕੈ ਭਾਇ, ਸਹਜ ਭਾਇ, ਸਤ ਭਾਇ, ਸੁਖਿ ਭਾਇ, ਭੇਲੇ ਭਾਇ, ਅਨਤ ਭਾਇ, ਮਨ ਭਾਇ, ਭਗਤਿ ਭਾਇ, ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ, ਮਟਕਿ ਮਟਕਿ, ਲੁਡਿ ਲੁਡਿ, ਰਸਿ ਰਸਿ, ਰਸਕਿ ਰਸਕਿ, ਉੰਨਵਿ ਉੰਨਿਵ, ਬਿਗਸਿ ਬਿਗਸਿ, ਨੀਠਿ ਨੀਠਿ, ਥਰ ਹਰ, ਝਿਮਿ ਝਿਮਿ, ਖਿਰ ਖਿਰ, ਅਗੇ ਪਿਛੀ, ਓਤਿ ਪੋਤਿ, ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਵਾਚੀ: ਬਹੁਤ, ਬਹੁਤਾ, ਘਾਟਿ, ਤਿਲੁ ਸਾਰ, ਥੋੜਾ, ਨੈਕ, ਕਿੰਚਤ, ਅਤਿ, ਸਮਸਰਿ, ਸਮ, ਅਤੇਲਵੀ, ਬਰਾਬਰੀ, ਸਮਾਨਿ, ਇਤਨਾ ਕੁ, ਕੇਤਾ, ਜੇਤਾ, ਕੇਤੜਾ, ਤੇਤਾ।

ਸੰਖਿਆਵਾਚਕ: ਏਕਾ ਵਾਰ, ਏਕ ਬਾਰ, ਦੋਉ ਬਾਰਾ, ਅਨਿਕ ਬਾਰ, ਬਾਰੰ ਬਾਰ, ਬਹੁਰਿ ਬਹੁਰਿ, ਵਲਿ ਵਲਿ, ਫੁਨਿ ਫੁਨਿ, ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ, ਸਦ ਵਾਰ, ਲਖ ਲਖ ਲਖ ਬਰੀਆ, ਵਤਿ (ਪੁਨਹ, ਮੁੜ)।

ਨਿਰਣਾਵਾਚੀ: ਨ, ਨਾ, ਨਾਹਿਨ, ਨਹੀਨ, ਨਹ, ਨਹੁ, ਨੀਮਿ, ਨੀਮੀ, ਜਿਨਿ, ਮਤ, ਸਤਿ ਸਤਿ।

ਕਾਰਣਵਾਚੀ: ਯਾ ਤੇ।

ਤਾਕੀਦਵਾਚੀ: ਨ, ਸਰਪਰ, ਭੀ, ਮੂਲੇ, ਹੀ, ਹੂੰ, ਓ, ਈ, ਓ, ਅਸਲਿ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਹਰਕੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਲਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ (ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ, 1924: 155-56, ਪੁਆਰ, ਚੀਮਾ, ਸੰਘਾ ਅਤੇ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ, 1992:67, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, 2016:178-79) ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਚਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਲਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵੇਰਵੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਾਰ ਧੁਨੀ ਜਾਂ ਅਰਥ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:155) ਨੇ ਕਿਰਿਆ-

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ 1. ਅਸਾਧ ਅਰਥਾਤ ਅੱਵੈ ਅਤੇ 2. ਵਿਕਾਰੀ, ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ਜਿਹੜਾ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਵੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ‘ਉਹ ਪਰੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ‘ਪਰੇ’ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅੱਵੈ ਹੈ। ‘ਕਾਲੂ ਮੂਧਾ ਪਿਆ ਹੈ’ ਅਤੇ ‘ਬੱਚੇ ਲੰਮੇ ਪਏ ਹਨ’ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਮੂਧਾ’ ਅਤੇ ‘ਲੰਮੇ’ ਵਿਕਾਰੀ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹਨ- ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਵੀ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਵਿਕਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਵਚਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਕੇਵਲ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਬਲਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵੰਡ (ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਲਾਲ) ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਅਧਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਕਾਰੀ ਮੰਨ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਅੱਗੋਂ ਅਵਿਕਾਰੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਤਾਲਸਤਾਈਆ (1981:56) ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ Primary and Derived ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:463) ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਠੀਕ ਵੰਡ ਕਰਨਾ ਕਠਨ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਹੀ, ਤਾਂ, ਹਾਂ, ਨ ਹੀ, ਇਤ) ਦੀ ਬਾਬਤ ਨਿਸ਼ਚੇ ਪੂਰਬਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹਨ।”

John Lyons (2001:297) ਅਨੁਸਾਰ, “The term ‘adverb’ was used far more widely in traditional grammar”

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਧਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤਕ ਚੌਖਟਾ ਘੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ।

III.16 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਪ ਬਣਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ/ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ

(ੳ) ਮਰਦਾਨਿਆ ਤਹੁ ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਏਹੁ ਬਿਖ ਫਲ ਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 51)

(ਅ) ਵਡਾ ਹੋਆ ਲਗਾ ਬਾਲਕਾ ਨਾਲਿ ਖੇਡਿਣ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ੲ) ਤਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਉਸ ਖੇਤਰੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕੀਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ਸ) ਇਤ ਸੰਜਮੁ ਚਉਕਾ ਸੁਚਾ ਹੋਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 78)

(ਹ) ਅਯਤੁ ਸਭੇ ਹੀ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਚਰਦਾ ਖਾਦਾ ਪੀਦਾ ਛਡਿ ਆਇਆ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 119)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬੁਰਾ, ਵਡਾ, ਝੂਠਾ, ਸੁਚਾ, ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ/ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ

(ੳ) ਜਾ ਦੇਖੇ ਤਾ ਸਿਰੀ ਗੋਰਖ ਬੈਠਾ ਹੈ ਇਕੇਲਾ॥ (ਪੰਨਾ 92)

(ਅ) ਸਰਮਿੰਦਾ ਹੋਵਾਗਾ॥ ਉਠਿ ਕੇ ਬਾਬੇ ਪਿਛੈ ਭੰਨਾ॥ (ਪੰਨਾ 134)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ 'ਇਕੇਲਾ ਅਤੇ ਸਰਮਿੰਦਾ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ। ਵਾਕ (ਅ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕੇਲਾ' ਕਿਰਿਆ 'ਬੈਠਾ ਹੈ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ। ਸੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਦਾ ਅਜੇਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਵੱਖਰੇਵਾਂ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ

(ੳ) ਮੀਹੁ ਬਹੁਤ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਡਰਾਵਣੀ ਉਠੀ॥ (ਪੰਨਾ 58)

(ਅ) ਆਉਰਤਿ ਸੁਚਜੀ ਹੋਵੈ ਤਾ ਖਸਮੁ ਥੀ ਭਲੀ ਡਰਦੀ ਰਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 67)

(ੲ) ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਤੇਰੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਹੋਵੈਗੀ॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ਸ) ਧੰਨ ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਮੈਨੂੰ **ਵਡਿਆਈ** ਮਿਲੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 138)

(ਹ) ਉਨ ਕਉ ਦਰਗਹ ਮਹਿ **ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ** ਮਿਲੈਗੀ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਕ) ਅਸਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ **ਵਡੀ ਹੈਰਾਨਗੀ** ਲਗੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 135)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ 'ਡਾਰਵਣੀ, ਸੁਚਜੀ, ਭਲੀ, ਵਡਿਆਈ, ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਵਡੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ ਜੋ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਵਡੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਸਮਾਸੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ

(ੳ) ਨਾਨਕੁ ਤੁਮ ਕਉ ਤਾ ਪੁਰਖਾਈਆ **ਵਡੀਆ** ਪਾਈਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 92)

(ਅ) ਚਾਦਰਾ **ਚਿਟੀਆ** ਪੈਯੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 152)

(ੲ) **ਹਛੀਆ** ਧੋਇ ਲੈ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 152)

(ਸ) ਖੁਦਾਇ ਨੂੰ ਖੁਦਾਇ ਦੀਆ ਗਲਾ ਇਉ **ਸੁਹਾਵਦੀਆ** ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 69)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਡੀਆ, ਚਿਟੀਆ, ਹਛੀਆ ਅਤੇ ਸੁਹਾਵਦੀਆ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ (ਸ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਸੁਹਾਵਦੀਆ' (ਸੋਹਣੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ) ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਮਿਲਵੇਂ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ

(ੳ) ਪੁੱਤਰ ਧੀਆ ਕੁਟੰਬ ਸਭੁ **ਸੁਖਾਲੇ** ਹੋਵਨਿਗੇ॥ (ਪੰਨਾ 40)

(ਅ) ਇਕ **ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ** ਆਇ ਰਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 93)

(ੲ) ਤਾ ਸਭ ਹਰੀ ਕੇ **ਇਕਠੇ** ਹੋਇ ਕਰ ਮਿਲਣਿ ਆਏ॥ (ਪੰਨਾ 124)

(ਸ) ਉਹ **ਬੁਰੇ** ਹੋਇ ਗਏ ਜੁ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 135)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਖਾਲੇ, ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ, ਇੱਕਠੇ, ਬੁਰੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ ਜੋ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਹੋਵਨਿਗੇ, ਆਇ ਰਹੇ, ਹੋਇ ਕਰ ਮਿਲਣਿ ਆਏ,

ਹੋਇ ਗਏ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ। ਵਾਕ ਨੰਬਰ (ਸ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਝੂਠ’ ਅਵਿਕਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਂਵ/ਪੜਨਾਂਵ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ,

- (1) ਮੁੰਡਾ/ਉਹ ‘ਝੂਠ’ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।
- (2) ਮੁੰਡੇ/ਉਹ ‘ਝੂਠ’ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
- (3) ਕੁੜੀ/ਉਹ ‘ਝੂਠ’ ਬੋਲਦੀ ਹੈ।
- (4) ਕੁੜੀਆਂ/ਉਹ ‘ਝੂਠ’ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਝੂਠ’ ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਨਾਂਵ/ਪੜਨਾਂਵ (ਮੁੰਡਾ/ਉਹ, ਮੁੰਡੇ/ਉਹ, ਕੁੜੀ/ਉਹ, ਕੁੜੀਆਂ/ਉਹ) ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਝੂਠ’ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

- (ੳ) ਕੰਮ ਭੀ **ਬਹੁਤ** ਕਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 122)
- (ਅ) ਰੁਹੇਲੀ **ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ** ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 122)
- (ੲ) ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੂਫਾਨ **ਬਹੁਤ** ਆਇਆ ਨਾਲੇ ਮੀਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 58)
- (ਸ) ਲੋਕ ਗੰਗਾ ਨਾਵਣਿ ਨੂ **ਬਹੁਤ** ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 77)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਬਹੁਤ’ ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਨਾਂਵ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ‘ਤੂਫਾਨ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਰਿਆ ‘ਆਇਆ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ਸ) ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ‘ਲੋਕ’ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ‘ਆਇਆ’ ਪੁਲਿੰਗ ਇੱਕਵਚਨ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਬਹੁਤ’ ਦਾ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ‘ਬਹੁਤਾ’ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ,

- (ੳ) ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਗੇ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਦੇਦਾ ਸਾ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਲਗਾ **ਬਹੁਤਾ** ਦੇਣ॥ (ਪੰਨਾ 77)

ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਬਹੁਤ' ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਡਾ, ਵਡੀ, ਖਰਾ, ਖਰੀ, ਖਰੇ ਪੁਲਿੰਗ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਏ।

(ੳ) ਉਇ ਚਉਧਰੀ ਆਇ ਕੇ ਦੇਖੇ ਤਾ **ਵਡਾ ਸੋਰ** ਹੋਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 154)

(ਅ) ਅਸਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ **ਵਡੀ ਹੈਰਾਨਗੀ** ਲਗੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 135)

(ੲ) ਜਾ ਵੇਖਿਣ ਤਾ ਫਕੀਰੇ **ਖਰਾ ਮਸਤੁ** ਹੈ ਬੈਠਾ॥ (120)

(ਸ) ਗਰਬੇ ਕੰਤੁ ਨ ਪਾਈਐ ਭਾਵੈ **ਖਰੀ ਸੁਖਾਲਿਉ** ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 168)

(ਹ) ਪਰੁ ਸਿਧ **ਖਰੇ ਦਲਗੀਰ** ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 131)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਡਾ, ਖਰਾ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਵਡੀ, ਖਰੀ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਖਰੇ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਖਰਾ ਮਸਤੁ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹੈ' ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਬੈਠਾ' ਆਈ ਹੈ।

III.16.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਭਲਾ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਭਲਾ' ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਆਇਆ ਹੈ,

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ

(ੳ) **ਭਲਾ** ਹੋਇਆ ਜੁ ਤੁਸਾਡਾ ਦਰਸਨੁ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 120)

(ਅ) ਤੁਸੀ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੋ **ਭਲਾ** ਕਰਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 123)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ

(ੳ) ਵਖਤ ਤਾ ਸਾਰੇ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕੇ **ਭਲੈ** ਹੈਨਿ॥ (149)

(ਅ) ਜਾ ਉਹੁ ਆਇ ਕੇ ਦੇਖਿਣ ਤਾ ਘਰਿ **ਚੰਗੇ ਭਲੇ** ਹੈਨਿ

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ

(ੳ) ਉਨਾ ਸੇਵਾ **ਭਲੀ** ਕੀਤੀ॥ (ਪੰਨਾ 126)

(ਅ) ਤੂੰ **ਭਲੀ ਤਰੀਫ** ਕਰਦਾ ਆਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 54)

ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਭਲਾ’ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਭਲੈ, ਚੰਗੇ ਭਲੇ’ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਭਲੀ’ ਅਤੇ ‘ਭਲੀ ਤਰੀਫ਼’ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਦੀ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਚੰਗੇ ਭਲੇ’ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ‘ਭਲੀ ਤਰੀਫ਼’ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸਮਾਨ-ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

III.16.2 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਪੁਲਿੰਗ		ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ		
ਰੂਪ:	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ	ਇੱਕਵਚਨ	ਬਹੁਵਚਨ
ਸਧਾਰਨ:	ਬੁਰਾ, ਵਡਾ, ਝੂਠਾ ਭਲਾ, ਚੰਗਾ, ਖਰਾ	ਸੁਖਾਲੇ, ਥੋੜੇ, ਇਕਠੇ ਖਰੇ, ਬੁਰੇ, ਭਲੈ, ਚੰਗੇ ਭਲੇ	ਵਡੀ, ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਖਰੀ, ਸੁਚਜੀ, ਭਲੀ	ਵਡੀਆ, ਚਿਟੀਆ ਸੁਹਾਵਦੀਆ, ਹਛੀਆ
ਸੰਬੰਧਕੀ:	ਬੁਰਾ, ਵਡਾ, ਝੂਠਾ ਭਲਾ, ਚੰਗਾ, ਏਕਲਾ	ਖਰੇ, ਸੁਖਾਲੇ, ਥੋੜੇ, ਇਕਠੇ ਬੁਰੇ, ਭਲੈ, ਚੰਗੇ ਭਲੇ	ਵਡੀ, ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਡਰਾਵਣੀ, ਪਾਤਿਸਾਹੀ	ਵਡੀਆ, ਚਿਟੀਆ ਸੁਹਾਵਦੀਆ, ਹਛੀਆ

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਜਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਜਾ ਵੇਖੇ ਤਾ ਕੇਈ ਦਰਖਤੁ ਹੋਠਿ ਸੁਤਾ ਪਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 38)

(ਅ) ਨਵਾਬ ਜੀ ਮੇਰਾ ਇਕੁ ਸਾਲਾ ਪਿਛੇ ਆਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ੲ) ਕੇਈ ਪੂਛੈਗਾ ਭੀ ਨਾਹੀ ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਥਹੁ ਆਇਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 49)

ਸੰਬੰਧਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਹੇਠਿ' ਅਧਿਕਰਨ 'ਪਿਛੇ' ਅਤੇ 'ਕਿਥਰੁ' ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ (2010:137-38) ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਕੋਈ ਵੀ ਸਥਾਨਵਾਚਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਬੰਧਕ ਵਜੋਂ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।... ਸਾਰੇ ਸਥਾਨ ਵਾਚਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ... ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਧਾਰਭੂਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ।" ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਦਾ ਅੰਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਦੋ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ,

“ਕ. ਸੱਪ ਰੁੱਖ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਖ. ਸੱਪ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ।”

ਪਹਿਲੇ (ਉੱਪਰ) ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਦੂਜੇ (ਉੱਪਰ) ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਏਥੇ' ਨੂੰ ਵਾਕੰਸ਼ ਮੰਨਦਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਰੂਪ 'ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ' ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ 'ਉਪਰਿ' ਅਤੇ 'ਉੱਤੇ' ਸੰਬੰਧਿਕ ਉੱਤੇ ਵੀ ਢੁਕਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ (ਉਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ) ਸਥਾਨਵਾਚੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਤਬ ਖਾਨੁ ਅਸਵਾਰੁ ਹੋਆ ਦਰੀਆਉ ਉਪਿਰ ਆਇ ਕਰਿ ਮਲਾਹ ਸਦਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 43)

(ਅ) ਤੀਰਥਾ ਉੱਤੇ ਭਲੇ ਭਲੇ ਅਤੀਤੁ ਇਕਠੇ ਹੋਦੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 77)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ (ਦਰੀਆਉ, ਤੀਰਥਾਂ) 'ਉਪਿਰ', 'ਉੱਤੇ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਨਾਲ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇਕਰ 'ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ/ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਪਰ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ/ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਉੱਤੇ, ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਉੱਪਰ, ਅਤੇ 'ਉੱਤੇ' ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਵਾਲਾ ਸਥਾਨ ਲੈ ਰਹੇ

ਹਨ। ਇਸ ਲਈ 'ਉਪਿਰ' ਅਤੇ 'ਉੱਤੇ' ਦੀ ਹੋਂਦ ਪੜਨਾਵੀਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਤੇ' (ਕੋਲੋ) ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਪੜਨਾਵੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਤੈ ਏਹੁ ਬਾਤਿ ਕਿਸ ਤੇ ਪਾਈ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 35)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਤੇ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਪੜਨਾਵ 'ਕਿਸ' ਆਇਆ ਹੈ। 'ਕਿਸ' ਤੋਂ ਬਿਨਾ 'ਤੇ' (ਕੋਲੋ) ਦੀ ਹੋਂਦ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ 'ਤੇ' ਵੀ ਪੜਨਾਵੀਂ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ' ਪੜਨਾਵੀਂ ਰੂਪ 'ਉੱਤੇ' ਲੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ਹ) ਨਾਨਕਾ ਤੂੰ ਘੋੜੀ ਚੜਿ ਕਰਿ ਘਰਿ ਚਲੁ॥ (ਪੰਨਾ 53)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਵ 'ਘੋੜੀ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੜਨਾਵ 'ਉੱਪਰ/ਉੱਤੇ' ਲੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਵਾਚੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਵ (ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ) ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਭਕਤੀ ਜਾਂ ਅਰਥ ਦੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ("ਕਈ ਇਕ ਕਾਲ ਵਾਚਕ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵਾਚਕ ਅਵਯੋ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਵੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਸਦੇ ਹਨ ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਦ ਉਹ ਸੰਬੰਧਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।") (ਰਾਮ ਸਿੰਘ, 1924:469)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਧੀ/ਢੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਨਾਹੀ ਝੂਠੀ ਭਗਤਿ ਹਉ ਰੀਝਦਾ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 101)

(ਅ) ਝੂਠ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧ ਲਬ ਲੇਭੁ ਬਹੁਤ ਹੋਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 59)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਝੂਠ' ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ 'ਬੋਲਦਾ' ਦੀ ਵਿਧੀ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ

B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ - ਗੌਣ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

IV.1 ਸੰਬੰਧਕ

IV.1.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:469) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜੇ ਸ਼ਬਦ (ਅਥਵਾ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਔਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ) ਦੇ ਮਗਰ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਾਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਆਖਦੇ ਹਨ।”

ਗੰਗਾਵਾਲਾ (1929:235) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਮਗਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਦਾ ਅਰਥ-ਸੰਬੰਧ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਕਰੇ, ਉਹਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਆਖਦੇ ਹਨ।”

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (1995:182) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵਿਚਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆਵੀ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰਕੀ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਕਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਾਕਾਤਮਕ ਸਬੰਧ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2019:749) ਅਨੁਸਾਰ, “ਵਾਕ ਵਿਚਲਾ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਮਗਰ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਾਕ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਾਕ-ਅੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ, ਸੰਬੰਧਕ (ਸੰਬੰਧਕੀ-ਪਦ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:177) ਅਨੁਸਾਰ, “ਸੰਬੰਧਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ, ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ

ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਬੰਧਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵਿਚਰਕੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਕਾਰਕੀ ਜਾਂ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਵਖ-ਵਖ ਵਾਕਾਤਮਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਵਖ ਵਖ ਸਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ,

1. ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਾਕ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ।
2. ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਕ ਹਨ।
3. ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਕਿਰਿਆਵੀ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਕ ਹਨ।
4. ਸੰਬੰਧਕ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:67) ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ਅਸਲੀ ਵਿਭਕਤੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਵਿਭਕਤੀ ਪਦ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੁਤੰਤਰ ਪਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸੱਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।... ਨੇ, ਨੂੰ, ਤੋਂ, ਦਾ, ਵਿੱਚ, ਨਾਲ, ਲਈ, ਕੋਲੋਂ, ਉਪਰ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧਕ ਸੁਤੰਤਰ ਪਦ ਹਨ।” ਸੰਬੰਧਕ ‘ਦਾ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ (ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ, 1964:66) ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ‘ਦਾ’ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਕਾਰਾਂਤ ਕਾਰਦੰਤਕ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਰੂਪ ਅਕਾਰਾਂਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ‘ਦਾ’ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਾਂਗ ਵਟਦੇ ਹਨ।”

“ਸੰਬੰਧਕ ਔਵੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ prepositions ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ।” (ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ, 1964:64)

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ (2002:120) ਨੇ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਬੰਗਾਲੀ ਆਦਿ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ-ਆਰੀਆ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (Modern or Indo-Aryan Languages) ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧਕ/ਪਰਸਰਗ (Postpositions) ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹੋ ਕਾਰਜ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਗ੍ਰੀਕ ਅਤੇ ਲੈਟਿਨ ਵਿਚ ਵਿਭਕਤੀਆਂ (ਵਿਭਕਤੀ ਪਿਛੇਤਰ) ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਬਹੁਕਾਰਜੀ (multi-functional) ਪਿਛੇਤਰ ਜਾਂ ਅੰਤਕੇ (ending) ਹਨ। ਇਕੋ ਹੀ ਪਿਛੇਤਰ ਜਾਂ ਵਿਭਕਤੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੰਗਿਆ ਸ਼ਬਦ (Noun) ਦੇ ਵਚਨ, ਲਿੰਗ, ਕਾਰਕ, ਪੁਰਖ ਆਦਿ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਵਿਭਕਤੀ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਿਰਿਆਵੀ (verbal) ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕਾਲ (tense) ਪੁਰਖ, ਵਚਨ, ਮੂਡ ਆਦਿ ਵਿਰੋਧਾਂ (contrasts) ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:275) ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਸੰਬੰਧਕ ਵਿਆਕਰਨਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਘੜੇ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਨ੍ਹਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਕਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਕਾਂ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ।”

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (2015:291-92) ਨੇ ਕਾਰਕਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੇ ਘਟਣ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਅਠਵਾਂ ਕਾਰਕ ‘ਸੰਬੋਧਨ’ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ‘ਚਿਹਨ’ ਕਰਤਾ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਕ-ਵਚਨ ਦਾ ਕੋਈ ‘ਚਿਹਨ’ ਨਹੀਂ। ‘ਸੰਪ੍ਰਦਾਨ ਕਾਰਕ’ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਹਟ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਫਰਕ ਦਿਨੇ-ਦਿਨ ਘਟਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ‘ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪਰਾਈ ਪੰਜਾਬੀ’ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਕੇ ‘ਕਾਰਕਾਂ’ ਦੇ ‘ਚਿਹਨਾਂ’ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਗੜਬੜ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਲਿੰਗ ਸਨ -ਪੁਲਿੰਗ, ਨਪੁੰਸਕ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ,

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨਪੁੰਸਕ ਲਿੰਗ ਦੇ ਥਾਂ ਭੀ ਪੁਲਿੰਗ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜੇ ‘ਕਾਰਕ ਚਿਹਨ’ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਨ, ਉਹੀ ਨਪੁੰਸਕ ਲਿੰਗ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ...। ਸੋ, ਜਦੋਂ ‘ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ’ ਵਿਚ ਕਈ ‘ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਕਾਂ’ (oblique Cases) ਵਾਸਤੇ ਇਕੋ ਹੀ ‘ਚਿਹਨ’ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਅਰਥ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ‘ਕਾਰਕ-ਚਿਹਨਾਂ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਸੰਬੰਧਕਾਂ’ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਸੂਖਮ ਭੇਦ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਕਾਰਕ-ਚਿਹਨਾਂ’ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ‘ਸੰਬੰਧਕਾਂ’ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ‘ਸੰਬੰਧਕਾਂ’ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਇਕੋ ਹੀ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਕਈ ‘ਸੰਬੰਧਕ’ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।”

ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ (ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, 2015:292-93) ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ‘ਸੰਬੰਧਕ’ ਵਰਤਣ ਦੇ ਖਾਸ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਕੋਈ ‘ਸੰਬੰਧਕ’ ਕਿਸੇ ‘ਕਾਰਕ’ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ‘ਕਾਰਕ’ ਨਾਲ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਸੰਬੰਧਕ’ ‘ਵਿਨਾ’ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦੇ ‘ਕਰਮ ਕਾਰਕ’ ਜਾਂ ‘ਕਰਣ ਕਾਰਕ’ ਨਾਲ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ‘ਸੰਬੰਧਕ’ ਕਿਸੇ ਭੀ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਕਾਰਕੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜ ਹੋਣ ਕਾਰਕੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਭਾਵ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਕਾਰਨ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਦਲੀਲਾਂ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸੰਬੰਧਕ ਕਾਰਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਕ ਕਾਰਕੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਚਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਆਪਸੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਕਾਰਕ ਲਈ ਕਈ ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਸੰਬੰਧਕ ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ ਲਈ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

IV.1.2 ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ,

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:160) ਨੇ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ 1. ਪੂਰਣ 2. ਅਪੂਰਣ ਅਤੇ 3. ਦੁਬਾਜਰੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (2000:59, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, 2008:177, ਪੁਆਰ, ਚੀਮਾ, ਸੰਘਾ, ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ, 2009:73-74) ਨੇ ਬਣਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ 1. ਮੂਲ 2. ਸੰਧੀ ਅਤੇ 3. ਸੰਯੁਕਤ ਅਤੇ ਰੂਪ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ 1. ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ 2. ਅਵਿਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (2008:171-73) ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਧਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸੰਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀ ਵਾਹਕਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਵਿਭਕਤੀਆਂ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀ ਵਾਹਕਾਂ (ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਕ) ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਕ, ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਵਿਚਰਨ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ Post position ਨਾਂਵ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ prepositions ਨਾਂਵ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:276) ਨੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ਸੰਬੰਧਕ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਏ ਹਨ... ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਨ੍ਹਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਕਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਰੂਪ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਵੰਡ ਅਵੱਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਵਿਕਾਰੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ: ਦਾ, ਦੇ, ਦੀ, ਅਥਵਾ, ਵਿਚ, ਵਿਚੋਂ, ਪਾਸ, ਪਾਸੇ, ਆਦਿ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਬੰਧਕ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।”

ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ (ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ, 1997:276-82) ਨੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ,

1. “ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ— ‘ਕਾ, ਕੇ, ਕੀ, ਕੀਆ’। ਜਿਵੇਂ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਇਹ ਸੰਬੰਧਕ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ... ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਬੰਧਕ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਇਹ ਹਨ: ‘ਸੰਦਾ, ਹੰਦਾ, ਸੰਦੇ, ਸੰਦੀ, ਸੰਦਿਆ’ ਅਤੇ ‘ਕੇਰਾ, ਕੇਰੀ, ਕੇਰੇ, ਕੇਰੀਆਂ’... ਚਾ, ਚੇ, ਚੀ।
2. ਅਗਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ‘ਨਾਲਿ, ਨਾਲੇ, ਸੰਗਿ, ਸਾਥਿ, ਸਿਉ, ਸੇਤੀ, ਹੇਤਿ, ਤੇ’ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ; ਅਧਿਕਰਨ, ਸੰਪਰਦਾਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
3. ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ‘ਪਾਸਿ, ਪਾਹਿ, ਪਹਿ, ਨਿਕਟਿ, ਅਗੈ, ਪਿਛੈ, ਨੇੜੈ, ਨਿਜੀਕਿ’ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਧਿਕਤਰ ਸੰਬੰਧਕ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ‘ਦੁਖ ਤਿਸੈ ਪਹਿ ਆਖੀਅਹਿ’ ਵਿਚ ‘ਪਹਿ’ ਸੰਪ੍ਰਦਾਨ ਕਾਰਕ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
4. ਅਗਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ‘ਵਿਚਿ, ਅੰਦਿਰ, ਅੰਦਿਰ, ਅੰਤਿਰ, ਭੀਤਰਿ, ਮਾਹਿ/ਮਹਿ, ਮੰਡਿ, ਉਪਰਿ, ਤਲੈ, ਹੇਠਿ, ਮਧਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।
5. ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ‘ਪਾਸਹੁ, ਨਾਲੇ/ਨਾਲਹੁ, ਵਿਟਹੁ, ਥਾਵਹੁ, ਤੇ, ਤੈ, ਦੂ/ਦੂੰ’ ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਅਪਾਦਾਨ ਦਾ ਭਾਵ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।
6. ਅਗਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ‘ਬਝੁ, ਬਾਹਰਾ, ਬਾਝਹੁ, ਵਿਣੁ, ਬਿਨੁ’ ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ... ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ।

7. 'ਵਾਕਿ, ਨਿਆਈ, ਜੇਹਾ, ਸਾ, ਸਮਾਨਿ, ਤੁਲਿ'। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਕਾਰਕੀ ਵੰਡ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਧੂਹ-ਘਸੀਟ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।"

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ' ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅੰਕ 2., 6. ਅਤੇ 7. ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਕ 4. ਅਤੇ 5. ਵਿੱਚ ਆਏ ਸੰਬੰਧਕ ਸਥਾਨਵਾਚੀ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ (1997:275-80) 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਏ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸੰਬੰਧਕ ਅਜਿਹੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਧਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (2015:294-311) ਨੇ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ।

1. ਪਾਸਿ, ਪਾਸੀ, ਪਾਹਿ, ਪਾਹਾ, ਪਹਿ, ਨਿਕਟਿ, ਉਪਕੰਠਿ, ਨਜੀਕਿ, ਕਨਿ।
2. ਕਾ, ਕੀ, ਕੇ, ਕੇਰਾ, ਕੇਰੇ, ਕੇਰੀ, ਕੇ, (=ਕਾ), ਦਾ, ਦੀ, ਹੰਦਾ, ਸੰਦਾ, ਰੀ।
3. ਬਿਨੁ, ਬਿਨਾ, ਵਿਣੁ, ਬਿਹੂਨ, ਬਿਹੂਨਾ, ਵਿਹੂਣਾ, ਬਾਝਹੁ, ਬਾਝ, ਬਾਹਰਾ, ਰਹਤ।
4. ਸਿਉ, ਨਾਲੇ, ਨਾਲਿ, ਸੇਤੀ, ਸਥਿ, ਸੰਗਿ, ਸਉ, ਸੈ, ਲਉ, ਪ੍ਰਤਿ।
5. ਸਣੁ, ਸਣੈ, ਸਹਿਤ, ਸਮੇਤਿ।
6. ਜਿਉ, ਸਮਾਨਿ, ਜੇਵਿਹਾ, ਵਾਗਿ, ਜੇਹੀ, ਜਸ, ਸਾ, ਨਿਆਈ, ਸਾਣੁ, ਜੇਵ, ਜਿਵੈ।
7. ਮਧਿ, ਮਧੇ, ਮਾਹਿ, ਮਹਿ, ਮਾਹੀ, ਮੰਧੇ, ਮੈ, ਮੰਝਿ, ਮੰਝਾਹੂ, ਮਝਾਰ, ਵਿਚਿ, ਅੰਤਰਿ, ਅੰਤਰੇ, ਮਿਆਨੇ, ਮੰਧਾਹੀ, ਮੇ।

8. ਕਉ, ਨਉ, ਨੇ, ਕੂ, ਸਿਉ, ਖੇ, (ਸਿੰਧੀ), ਕੇ, ਕੂੰ, ਜੇਗੁ, ਕਹੁ।
9. ਕਾਰਣਿ, ਕਉ, ਕੈ, ਤਾਈ, ਅਰਥਿ, ਜੇਗੁ, ਕੀਐ, ਹੇਤਿ, ਕੂ, ਨਵਿਤ, ਨੇ।
10. ਤੇ, ਪਾਹਾ, ਦੂ, ਸੈ, ਪਾਸਹੁ, ਸਿਉ, ਥਾਵਹੁ, ਪਹੁ।
11. ਉਪਰਿ, ਪਰਿ, ਤਲਿ, ਹੇਠਿ, ਉਤੈ, ਜੇਰ (ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦ), ਤੈ, ਪਰ।
12. ਆਗੈ, ਪਾਛੈ।
13. ਜੇਵਡੁ, ਬਰਾਬਰਿ, ਮਿਕਦਾਰਾ, ਸਮਸਰਿ, ਸਾਰ, ਤੁਲਿ, ਭਰਿ, ਸਰਿ, ਸਾਰਖੇ।
14. ਬਾਦਰੈ, ਬਦਲਾਹਾ, ਬਦਲੈ, ਬਦਲੇ, ਬਦਲਾਵਨਿ, ਸਟੈ।
15. ਤਾਈ, ਲਉ, ਪੈ।
16. ਵਿਚਦੇ, ਵਿਚੁਦੇ।
17. ਵਿਚਹੁ।
18. ਕਰਿ (by means of), ਪਰਣੈ।
19. ਵਿਟਹੁ, ਕਉ, ਕੈ, ਨੇ।
20. ਕਨਿ, ਵਲਿ, ਓਰ, ਧਿਰਿ।
21. ਕਨਿ, ਵਲਿ, ਧਿਰਿ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਉਪਰਿ, ਹੇਠਿ, ਆਗੈ, ਪਾਛੈ, ਵਿਚਦੇ, ਵਿਚਹੁ, ਵਲਿ, ਥਾਵਹੁ ਨੂੰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਵੰਡਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਜੋਂ ਗਿਣ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾਰਾ (2019:754-67) ਨੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ।

1. ਨੇ, ਨਉ, ਕਉ, ਕੂ, ਕੂੰ, ਕਹੁ, ਕੰਉ।

2. ਬਿਨੁ, ਬਿਨਾ, ਵਿਣੁ, ਵਿਹੁਣਾ, ਵਿਹੁਣੀ, ਬਿਹੁਨ, ਬਾਝੁ, ਬਾਝਹੁ, ਬਝੜਿਅਹੁ, ਬਾਹਰਿ, ਬਾਹਰਾ, ਬਾਹਰੀ।
3. ਕੈ, ਤਾਈ, ਕੈ ਤਾਈ, ਕਾਰਣਿ, ਅਰਥਿ, ਕੂ, ਕੈ ਹੇਤਿ, ਹੇਤਿ, ਕਉ, ਜੋਗ, ਪ੍ਰਤਿ, ਵਿਟਹੁ, ਵਿਟੜਿਅਹੁ।
4. ਕਰਿ।
5. ਪਰਣੈ।
6. ਤੇ, ਥੋਂ, ਦੂ, ਦੁੰ, ਡੂੰ, ਸੇ, ਸੈ, ਪਹਿ, ਪਾਸਹੁ, ਪਹੁ, ਥਾਵਹੁ, ਪੈ, ਨਾਲਹੁ, ਸਿਉ, ਕੰਨਹੁ, ਕੰਨੇ, ਵਿਚਹੁ, ਵਿਚਦੇ।
7. ਕਾ, ਕੇ, ਕੈ, ਕੀ, ਕੀਆ, ਦਾ, ਦੇ, ਦੈ, ਦੀਆ, ਕੇਰਾ, ਕੇਰੇ, ਕੇਰੀ, ਕੇਰੀਆ, ਸੰਦਾ, ਸੰਦੇ, ਸੰਦੀ, ਸੰਦੜੀ, ਸੰਦੀਆ, ਹੰਦਾ, ਹੰਦੀ, ਚ, ਚੇ, ਚੇ, ਚੀ, ਖੇ, ਰੇ, ਰੀ।
8. ਮਰਾਠੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਚ, ਚੇ, ਚੇ, ਚੈ, ਚੀ।
9. ਸਿੰਧੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧਕ ਖੇ।
10. ਮਾੜਵਾੜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਰੇ, ਰੀ।
11. ਨਾਲਿ, ਨਾਲੇ, ਸਿਉ, ਸਉ, ਸੈ, ਸੇਤੀ, ਸਾਥਿ, ਸੰਗਿ, ਕੈ ਸੰਗਿ।
12. ਨਿਕਟਿ, ਨਿਕਟੇ, ਨਿਕਟਾਨੀ, ਨਜੀਕਿ, ਵਲਿ, ਓਰਿ, ਧਿਰਿ, ਲਉ।
13. ਮੇ, ਮੈ, ਮਹਿ, ਮਾਹਿ, ਮਾਹੀ, ਮਾਹੇ, ਮਧਿ, ਮਧੇ, ਮੰਧੇ, ਮੰਧਾਹੀ, ਮੰਝਿ, ਮੰਝਾ, ਮਝਾਰਿ, ਮੰਝਾਹੁ, ਮਾਝ, ਵਿਚਿ, ਵਿਚੇ, ਬੀਚਿ, ਬੀਚੇ, ਅੰਤਿਰ, ਅੰਤਰੇ, ਭੀਤਰ, ਭੀਤਰੇ, ਦਰ, ਮਿਆਨੇ।
14. ਦਰ, ਮਿਆਨੇ (ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ)
15. ਪੈ, ਪਹਿ, ਪਾਹਿ, ਪਾਹੀ, ਪਾਸਿ, ਪਾਸੇ, ਪਾਸੀ, ਕਨਿ, ਕੰਨਹੁ।
16. ਤਲ, ਤਲਿ, ਤਲੇ, ਤਲੈ, ਹੇਠਿ, ਜੇਰ (ਫ਼ਾਰਸੀ)
17. ਆਰੈ, ਆਗਲੜੈ, ਆਗਲ, ਪਾਛੈ, ਪਿਛੈ, ਪੀਛੈ।

18. ਸਣੁ, ਸਣੈ, ਸਮੇਤਿ, ਸਹਿਤ ਸਿਉ।
19. ਵਾਗਿ, ਵਾਗੀ, ਜਿਉ, ਨਿਆਈ, ਕੀ ਨਿਆਈ, ਮਿਕਦਾਰਾ, ਸਾਰਖੇ।
20. ਸਮਾਨਿ, ਸਮਾਨੰ, ਜੈਸਾ, ਜੈਸੀ, ਜੈਸੇ, ਜੇਹਾ, ਜੇਹੀ, ਜੇਹੇ, ਜੇਹੀਆ, ਜੇਹਿਆ, ਜੇਵਿਹਾ, ਸਾ, ਸਰਿ, ਸਮਸਰਿ, ਵਤ, ਜਸ, ਤੁਲਿ, ਬਰਾਬਰਿ, ਜੇਵਡੁ, ਜੇਵਡ, ਲਵੈ, ਸਰ, ਭਰਿ।
21. ਬਦਲੇ, ਬਦਲੈ, ਬਦਲਹਾ, ਬਾਦਰੈ, ਬਦਲਾਵਨਿ, ਸਟੈ।

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਵੰਡ ਵੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 'ਕਰਿ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“ਮਨ 'ਕਰਿ' ਕਬਹੂ ਨ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇਓ॥ (ਪੰਨਾ 1231)

ਏਥੇ 'ਕਰਿ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਕਰ ਕੇ' ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੈ ਸੰਬੰਧਕ ਨਹੀਂ। ਅੰਕ 1 ਤੋਂ 10 ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਕ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਅੰਕ 11 ਤੋਂ 17 ਤੱਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਸਥਾਨਵਾਚੀ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। 18 ਤੋਂ 21 ਤੱਕ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਕ ਤੁਲਨਾਵੀਂ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

IV.2 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

IV.2.1 ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੇ', 'ਨੂ', 'ਨੂੰ', 'ਕੂ', 'ਕਉ', 'ਤਾਈ', 'ਨੇ', 'ਨੇ'

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੰਬੰਧਕ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, 'ਨੇ/ਨੂ/ਨੂੰ/ਕੂ/ਕਉ/ਤਾਈ/ਨੇ/ਨੇ' ਆਦਿ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2004:438) ਨੇ ਨੋਟ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੇ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਤੁਧੁ” (ੁ) -ਅੰਤਿਕ ਪੜਨਾਂਵ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਗਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਨੇ' ਸੰਬੰਧਕੀ-ਪਦ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤਲਾ (ੁ) ਲੱਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

ਸੇਈ 'ਤੁਧ ਨੇ' ਗਾਵਨਿ ਜੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ, ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ॥ (ਪੰਨਾ 9)”

ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ (1987:71) ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਉੜੇ ਨਾਲ ‘ਨਾਉ’ ਅਕਸਰ ‘ਕਉ’ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ‘ਨੂੰ’ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਾਚਕ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੋੜੇ ਨਾਲਿ ‘ਨੇ’ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲਿਖਤ ਛਾਪੇ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ ਦਾ ਗੋਲ ਭਾਵ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ।”

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸੰਬੰਧਕ ‘ਕਉ ਅਤੇ ‘ਨੇ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ-ਸਥਿਤੀ ’ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸੰਬੰਧਕ ‘ਨੇ, ਅਤੇ ‘ਕਉ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਤੁਧੁ’ ਨਾਲ ਅੱਕੜ ਸਮੇਤ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਕੜ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਤੁਧ ਨੇ ਆਗਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਗੁਰ ਕਰਿ॥ (ਪੰਨਾ 76-77)

(ਅ) ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ ਬਚਾ ਤੁਧੁ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 149)

ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ ’ਤੇ ਪੜਨਾਂਵ ਤੁਧੁ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ‘ਨੂੰ’ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਅਸੀ ਤੁਧੁ ਨੂੰ ਕਛੁ ਨਾਹੀ ਆਖਦੇ॥ (ਪੰਨਾ 40)

ਸੰਬੰਧਕ ‘ਨੇ’ ਦੇ ‘ਨੇ’ ਅਤੇ ‘ਕਉ’ ਰੂਪ ਕੇਵਲ ਪੜਨਾਂਵ ‘ਤੁਧੁ’ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰਦੇ ਬਲਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਮੇਤ ਕਈ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦੋਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕੁ ਕੇ ਪਾਏ ਪਾਸਿ ਲੈ ਗਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਅ) ਖਾਨ ਆਖਿਆ ਜਾਇ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ ਤਾਈ ਬੁਲਾਈ ਲੈ ਆਵਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 44)

(ੲ) ਯਾਰੇ ਇਸ ਫਕੀਰ ਨੇ ਲੈ ਆਵਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 73)

(ਸ) ਤਾ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਕਹਿਆ ਪਾਧਾ ਨਾਨਕੇ ਭੂ ਪੜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਹ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਪਾਏ ਕਹਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਕ) ਜੇ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕਾ ਨਾਉ ਲੇਤੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕਉ ਕਵਨੁ ਫਲੁ ਲਗਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਖ) ਪਰੁ ਉਨਾ ਨੇ ਭੀ ਖਬਰ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 95)

ਸੰਬੰਧਤ (ੳ), (ਅ) ਅਤੇ (ੲ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਕੇ', 'ਤਾਈ' ਅਤੇ 'ਨੇ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ 'ਨਾਨਕੁ' ਅਤੇ 'ਫਕੀਰ' ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ (ਸ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਕੂ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ 'ਨਾਨਕੇ' ਅਤੇ (ਹ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੂ' ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਬਾਬੇ ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ (ਕ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਕਉ' ਨਾਲ ਪੜਨਾਂਵ 'ਤਿਨ' (ਉਹਨਾਂ) ਅਤੇ (ਖ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੇ' ਨਾਲ ਪੜਨਾਂਵ 'ਉਨਾ' ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੇ' ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਜਾਂ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ। ਇਹ ਸੰਬੰਧਕ ('ਨੇ', 'ਨੂੰ') ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਾਰਕ ਲਈ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ, ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ।

IV.2.2 ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ', 'ਕਾ', 'ਦੇ', 'ਤੇ', 'ਕੈ', 'ਕੇ', 'ਦੀ', 'ਕੀ'

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:67) ਨੇ 'ਦਾ' ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਆਕਾਰਾਂਤਕ (ਪੁਲਿੰਗ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ 'ਦਾ' ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ('ਦਾ') ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਵਾਂਗ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਲਈ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਰੁਪਾਂਤਰਨ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਗਲੀਸਨ (1986:55) ਅਨੁਸਾਰ, "The postposition /ਦਾ/ marks a type of AP. The preceding noun must be oblique. The genitive case of pronoun is equivalent to a noun phrase plus /ਦਾ/. /ਦਾ/ is inflected for number, gender and case."

ਜਾਨ ਲਾਇਨਜ਼ (2001:296) ਨੇ ਵੀ 'ਦਾ' ਦੇ ਸਮਤੁਲ 'of' ਨੂੰ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, "It has long been recognized by grammarians that the term 'possessive' is semantically far too specific for the most typical function of the 'genitive'. Not only in Indo-European but in many genetically unrelated languages throughout the world, there is a striking

parallelism (a) between the adjective and the 'genetive', on the one hand, and (b) between the 'genetive' and the subject and /or the object of a verb, on the other. The most typical function of what is called the 'possessive', or 'genetive', is to modify a noun, or noun-phrase, in an endocentric... and this is also the most typical function of the adjective."

'ਦਾ' ਦੀ ਕਾਰਕੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅੱਠ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ (ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, 2008:178-79, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ, 2009:85, ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ, 1964:60) ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਛੇ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਸੇ 'ਸੰਬੰਧਕ' ਨੂੰ ਕਾਰਕ ਮੰਨਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ 'ਦਾ' ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਬੰਧਕ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੇ' ਵਾਂਗ 'ਦਾ' ਦੀ ਵੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਮਸੂਲਮਾਨ ਕਹਿਦੇ ਹੈ ਜੁ ਕੇਈ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਸਾਦਕੁ ਪੈਦਾ ਹੋਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਅ) ਆਤਮੇ ਅਭਿਆਸੁ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਾ ਕਰੈ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ੲ) ਘਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਭੁ ਆਖਿਣ ਅਜ ਕਲੁ ਨਾਨਕੁ ਫਕੀਰਾ ਨਾਲਿ ਉਠਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 37)

(ਸ) ਵਸਤੀ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਕੋਹਾ ਦੁਹ ਤੇ ਇਕੁ ਖੇਤੁ ਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 103)

(ਹ) ਇਕ ਉਨ ਕੈ ਆਗੇ ਭੀਖਿਆ ਮੰਗ ਮੰਗ ਖਾਤੇ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਕ) ਜਿਤਨੀ ਧਰਤੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੇ ਉਰੇ ਹੈ ਐਸੀ ਧਰਤੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੇ ਪਰੇ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 116)

(ਖ) ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੇਏ ਭਟੀ ਦੀ ਵਸਦੀ ਵਿਚਿ ਵਸਦਾ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 34)

(ਗ) ਸਾਖੀ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੀ ਹੋਈ ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੇਏ ਭਟੀ ਕੀ॥ (ਪੰਨਾ 34)

ਸੰਬੰਧਤ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਦਾ' ਅਤੇ 'ਕਾ' ਸੰਬੰਧਕ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਅਤੇ (ਸ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਦੇ' ਅਤੇ 'ਕੈ' ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ (ਸ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਤੇ' (ਦੇ) ਇਸਸਤੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ਕ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਕੇ' (ਦੇ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:278) ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੋਟ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸੰਬੰਧਕ 'ਕੇ' ਅਤੇ 'ਕੈ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਕੇ' ਤੇ 'ਕੈ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਕਾਫ਼ੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹਨ। ਸਧਾਰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ 'ਕਾ' ਇੱਕ ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ ਤੇ 'ਕੇ' ਬਹੁਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ। ਏਥੇ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਪਿਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਂਵ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ੳ) ਸਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਿਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਬਹੁਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਕ 'ਕੇ' ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਅ) 'ਕੈ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਕਾ' ਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧਕ ਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾਂਵ ਦਾ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਰੂਪ 'ਕੈ' ਹੋਵੇਗਾ।" (ਕ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਕੇ' ਅਤੇ 'ਕੈ' ਸਮਾਨ-ਅਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾਂਵ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ 'ਦਾ', 'ਦੀ', 'ਦੇ' ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਕ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾ,ਕੇ, ਕੀ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ, ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ, ਨਾਸਰਕੇ, ਪੱਖੋਕੇ, ਘਣੀਏ-ਕੇ-ਬਾਂਗਰ ਆਦਿ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਜਿਵੇਂ, ਨਾਨਕੇ, ਦਾਦਕੇ, ਪੇਕੇ ਵਿੱਚ ਕਾ,ਕੇ, ਕੀ ਵਿੱਚ 'ਦਾ' ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ (ਉਦਾਹਰਨ ਕ ਅਤੇ ਸ) 'ਤੇ 'ਕੇ' 'ਤੇ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ 'ਦੇ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਾ, ਕੇ, ਕੀ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਹੁਣ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

IV.2.3 ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸੰਬੰਧਕ

ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਸੰਬੰਧਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ। ਨਾਂਵਾਂ,

ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ (1964:161) ਨੇ ਕੁਝ ਸੰਬੰਧਕ ਨਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਰਕੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਹੀ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨਾਲ ਨਿਖੇੜੇ ਦਾ ਅਧਾਰ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਤਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਭਾਈਆ ਬੰਦਾ ਪਾਸੇ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 42)

(ਅ) ਕਾਜੀ ਤੂੰ ਕਾਈ ਬਾਤਿ ਨਾਨਕੁ ਪਾਸਹੁ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਤਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸਿ ਪੁਛ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ੲ) ਪਾਸਲੇ ਲੋਕ ਭੀ ਲਗੇ ਬਾਬੇ ਵਲਿ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 76)

(ਸ) ਤਾ ਬਾਬਾ ਭੀ ਨਾਲੇ ਗਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 45)

(ਹ) ਬੁਰੇ ਬੇਲੇ ਨਾਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੁਪ ਭਲੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 69)

(ਕ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਆਇ ਕਰ ਸਭਨਾ ਨਾਲਹੁ ਵਿਦਾ ਕੀਤੀ॥ (ਪੰਨਾ 86)

(ਖ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਲਾਗੜ ਬਧੀ ਅਤੇ ਪਰਬਤ ਉਪਰਹੁ ਛਾਲਿ ਮਾਰੀ॥ (ਪੰਨਾ 133)

(ਗ) ਪਿਛੇਦੀ ਉਹੁ ਗਭਰੂ ਜਾਇ ਵੜਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 139)

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਰਗਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਪਾਸੇ, ਪਾਸਹੁ, ਪਾਸਲੇ, ਨਾਲੇ, ਨਾਲੇ, ਨਾਲਹੁ, ਉਪਰਹੁ, ਪਿਛੇਦੀ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਨਾਂਵਾਂ ਵਰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਪਿਛੇਤਰ (ਵਿਭਕਤੀਆਂ) ਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਸੰਬੰਧਕਾਂ) ਦੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਸੰਬੰਧਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਪਾਸੇ, ਪਾਸਹੁ, ਪਾਸਲੇ, ਨਾਲੇ, ਨਾਲੇ, ਨਾਲਹੁ, ਉਪਰਹੁ, ਪਿਛੇਦੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਵੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਥਾਂ ਦਾ

ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਥਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਵਾਕੰਸ਼ ਵਜੋਂ ਦੂਜੇ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਬੰਧਕ ਵੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵੀ। ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:163) ਅਨੁਸਾਰ, “ਉਹੋ ਸ਼ਬਦ ਕਦੇ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਾਂਗ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਾਂਗ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।... ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਕ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ-ਭੇਦ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਜਾਂ ਨਾਂਵ ਆਦਿਕ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।”

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:275) ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਕਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧੇਰੇ ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਤਰ ਹੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਥਾਂ ਵਰਗੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਥਾਂਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵਾਂ ਵਰਗੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

IV.3 ਯੋਜਕ

IV.3.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਯੋਜਕ ਨੂੰ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1924:491) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜੇ ਅਵਯੇ (ਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਇਕ ਵਾਕ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦੂਜੇ ਵਾਕ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਕ ਆਖਦੇ ਹਨ।”

ਗੰਗਾਵਾਲਾ (1929:240) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਇੱਕ ਕਰ ਦੇਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਕ ਆਖਦੇ ਹਨ; ਯਥਾ- ਅਤੇ, ਤੇ, ਅਰ, ਪਰ, ਸਗੋਂ, ਜਾਂ, ਜੇ-ਤਾਂ, ਅਤੇ -ਭੀ”

ਦੁਨੀ ਚੰਦੂ (1964:164) ਅਨੁਸਾਰ, “ਜਿਹੜਾ ਅੱਵੈ ਦੇ ਪਦਾਂ, ਵਾਕ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਯੋਜਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ: ਤੇ, ਅਤੇ, ਜੇ, ਤਾਂ, ਪਰ ਆਦਿ... ਵਾਕ ਵਿਚ ਯੋਜਕ ਜੇ ਕੰਮ ਸਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:- 1. ਸਮਾਨ ਯੋਜਕ ਅਤੇ 2. ਅਧੀਨ ਯੋਜਕ।”

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (1995:187) ਅਨੁਸਾਰ, “ਯੋਜਕ ਇਕ ਵਾਕਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਰੂਪ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ‘ਯੋਜਕ’ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਵਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਕ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਵਿਚਰਨ ਘੇਰੇ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:180) ਅਨੁਸਾਰ, “ਯੋਜਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ, ਉਪਵਾਕਾਂ, ਜਾਂ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਗੁੰਦਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਖਿਲਰਵੀਂ ਵਿਉਂਤ ਵਿਚ ਇੱਕਠਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।”

ਯੋਜਕ ਬਾਰੇ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਯੋਜਕ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਜੋੜਨ’ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2008:767-68) ਅਨੁਸਾਰ, “ਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ, ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵੀ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਯੋਜਕ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।” ਲੇਖਕ ਨੇ ‘ਯੋਜਕ’ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਵੱਖਰਤਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਵੱਖਰਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਯੋਜਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ,

1. ਯੋਜਕ, ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।
2. ਯੋਜਕ, ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਜੋੜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

3. ਯੋਜਕ ਇੱਕ ਵਾਕ ਦਾ ਦੂਜੇ ਵਾਕ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਜੋੜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।
4. ਯੋਜਕ, ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

IV.3.2 ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਅਤੇ ਯੋਜਕਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ-ਨਿਖੇੜ

1. ਸੰਬੰਧਕ ਨਾਂਵਾਂ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਾਰਕੀ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
2. ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਯੋਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।
3. ਸੰਬੰਧਕ (ਪ੍ਰਤੱਖ/ਅਪ੍ਰਤੱਖ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੰਬੰਧਕ ਕਿਸੇ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਯੋਜਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਮਿਸ਼ਰਤ ਜਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

IV.3.3 ਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਜਕਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ ਨੇ ਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ,

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (2015:319) ਅਨੁਸਾਰ, “ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ‘ਵਾਕਾਂ’ (sentences) ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ‘ਯੋਜਕ’ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:

(ੳ) ਆਉ, ਅਤੇ, ਅਰੁ, ਅਵਰੁ, ਚ, ਤਿ, ਤੈ (and)

(ਅ) ਅਕੈ, ਕਿ, ਕੈ। ਜਿਉ। ਜਨੁ, ਜਣੁ, ਜਾਨਉ, ਜਨਕ। ਨ ਚ। ਪੈ, ਪਰੁ। ਯਾ ਤੇ।

(ੲ) ਜਿ, ਜੇ, ਜਉ, ਜੇਕਰਿ। ਤੇ (than)। ਨਾਹਿ ਤ, ਨਤਰ, ਨਾਤਰੁ, ਨਾਹੀ। ਭਾਵੈ, ਭਵੈ... ਤਾਂ।”

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:283) ਨੇ ਯੋਜਕਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਯੋਜਕ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਯੋਜਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ,

‘ਅਤੇ, ਤੈ, ਅਰੁ, ਜੇ, ਭਾਵੈ, ਜਾ, ਭੀ, ਤਾ, ਤਾਂ, ਤਉ, ਫੁਨਿ, ਪਰੁ, ਕਿ, ਅਰੁ, ਆਉਗੁ।’

ਉਹ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “‘ਅਵਰ’ ਤੇ ‘ਅਉਰ’ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਯੋਜਕ ਵਜੋਂ ‘ਅਰ’, ਅਉ’ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।”

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2008:767-71) ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਯੋਜਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ-ਜੁਲਦੀਆਂ ਟੇਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

1. ਅਤੇ, ਤੈ, ਅਉ, ਅਰੁ, ਅਵਰੁ (and)
2. ਕੈ, ਅਕੈ, ਕਿ, (or) ਜਾਂ
3. ਪਰੁ (but)
4. ਨਤਰਿ, ਨਾਤਰੁ, ਨਾਹੀ ਤ, ਨਾਹਿ ਤ, ਨਾਹੀ (otherwise)
5. ਨਾ... ਨਾ (neither-nor)
6. ਤਾ, ਯਾ ਤੇ (therefore)
7. ਜਿ (ਕਿ) (that)
8. ਮਤੁ, (ਮਤਾਂ) (perhaps, lest)
9. ਜਿਉ (as)
10. ਭੀ, ਤਉ ਭੀ, ਤ, ਤਾ ਭੀ, ਤਉ, ਤਉ (even that)
11. ਜਾਂ (whereas)
12. ਤਾਂ (then)
13. ਜੇਕਰਿ, ਜਉ, ਜੇ (if)
14. ਭਾਵੈ, ਤ, ਜੇ (even if)

ਯੋਜਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਲਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਜੇ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ ਕੇਵਲ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਯੋਜਕ ਹਨ ਤਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੜਨਾਂਵ ਵੀ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਗਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ, ਜੈਸਾ, ਜੇਹਾ, ਜਿਸ, ਤੈਸਾ, ਜੈਸੀ, ਤੈਸੀ ਆਦਿ।

(ੳ) ਨਾਨਕੁ **ਜੈਸਾ** ਮਨੁ ਹੋਇ ਤੈਸਾ ਸੰਗੀ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ 92)

(ਅ) ਤੇਹੇ **ਜੇਹਾ** ਗੁਰੂ ਤੇਹੇ **ਜੇਹਾ** ਸਿਖੁ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 86)

(ੲ) ਧੰਨੁ ਨਾਨਕੁ ਆਦੇਸ ਹੈ ਤੁਝ ਕਉ **ਜਿਸ** ਕਉ ਏਹੁ ਸਬਦ ਪ੍ਰਪਤਿ ਹੂਆ॥ (ਪੰਨਾ 84)

(ਸ) **ਜੈਸੀ** ਨੀਅਤ **ਤੈਸੀ** ਮੁਰਾਦ **ਜੈਸਾ** ਕੋਈ ਕਰੇਗਾ **ਤੈਸਾ** ਪਾਵੇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 54)

ਜੇਕਰ ਦੋ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਤ ਵਾਂਗ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਯੋਜਕ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਥਾਂਵਾਚੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂਵਾਚੀ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਪੜਨਾਂਵ ਵੀ ਇਸ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) **ਪਰ** ਜੇ ਰਜਾਇ ਥੀਵੈ ਤਾ ਪੁਛਾਰੈ॥ (ਪੰਨਾ 68)

(ਅ) ਤਾ ਬਾਬਰੁ ਕਹਿਆ ਜੀ ਇਕੁ ਅਰਜੁ ਹੈ **ਜੇ** ਆਖੇ ਤਾ ਕਹਾ॥ (ਪੰਨਾ 75)

(ੲ) **ਜਿਚਰ ਤੀਕੁ** ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ਰਹੈ **ਤਿਚਰ ਤੀਕੁ** ਰਬਾਬੀ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰੈ॥

(ਪੰਨਾ 90)

(ਸ) **ਤੇਹੇ ਜੇਹਾ** ਗੁਰੂ **ਤੇਹੇ ਜੇਹਾ** ਸਿਖੁ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 86)

ਸੰਬੰਧਤ ਉਦਾਹਰਨ (ੳ) ਵਿੱਚ ‘ਪਰ’ ਅਤੇ ‘ਜੇ’ ਸ਼ਰਤੀਆ ਜੁੱਟ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ ਪਰ ਦੂਜੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ (‘ਜੇ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ‘ਪਰ’) ਅਰਥ ਦੀ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਫ ਅਰਥਾਂ ਵਜੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਾਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਤੀਜੀ ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਵਿੱਚ ‘ਜਿਚਰ’ ਅਤੇ ‘ਤੀਕੁ’, ਅਤੇ ‘ਤਿਚਰ’ ਅਤੇ ‘ਤੀਕੁ’ ਦਾ ਜੁੱਟ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਥੀ

(ਸ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਤੇਰੇ' ਅਤੇ 'ਜੇਹਾ' ਦਾ ਜੁੱਟ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ 'ਪਰ' ਅਤੇ 'ਜੇ' ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕੰਮ 'ਜਿਚਰ' ਨਾਲ 'ਤੀਕੁ', ਅਤੇ 'ਤਿਚਰ' ਨਾਲ 'ਤੀਕੁ' ਅਤੇ 'ਤੇਰੇ' ਨਾਲ 'ਜੇਹਾ' ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾਕ ਵਿੱਚ 'ਜੇਹਾ' ਅਜਿਹਾ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਦਾ ਹੈ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਾਂਗ ਯੋਜਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕਈ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, 'ਤੇ' (ਅਤੇ) ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ,

'ਉੱਤੇ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਜਿਸ ਤੇ ਸਭੁ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿਸਾ ਹੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 34)

'ਕੋਲੋਂ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੈ ਇਹੁ ਬਾਤਿ ਕਿਸ ਤੇ ਪਾਈ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ਅ) ਭਾਈ ਅਸਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਾਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ॥ (ਪੰਨਾ 45)

'ਨਾਲ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਸੁ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕਦਮ ਪਾਵਣੇ ਤੇ ਬਾਗ ਹਰਿਆ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 111)

'ਨੇ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਸੁ ਭੁਖੇ ਤੇ ਤ੍ਰਿਖਾ ਆਜਜ ਕੀਤਾ॥ (ਪੰਨਾ 146)

'ਅਤੇ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਤੇ ਜੈ ਰਾਮ ਦੇਵੈ ਘਰਿ ਆਏ॥ (ਪੰਨਾ 43)

'ਤੋਂ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਜਿਹਬਾ ਤੇ ਸਬਦੁ ਭਲਾ ਬੋਲੈ॥ (ਪੰਨਾ 68)

IV.3.4 'ਜੇ', 'ਜੁ', 'ਜਿ', 'ਜੇ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਸੰਬੰਧਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਜੇ', 'ਜੁ', 'ਜਿ', 'ਜੇ' ਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

‘ਕਿ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਉਨਾ ਆਖਿਆ ਜੁ ਮਰਦੇ ਭਲੇ ਕੇ ਏਹ ਗੁਲਾਮ ਆਖਦਾ ਹੈ ਸੇਈ ਕਰੀਐ ਭਲਾ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ 123)

(ਅ) ਤਬ ਰਾਜਾ ਬਾਬੈ ਪਾਸਿ ਚਲਿਆ ਜਿ ਜਾਇ ਕਰਿ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਉ ਲੈ ਆਵਉ॥ (ਪੰਨਾ 115)

(ੲ) ਜੋ ਜਾਹਿ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਭਨਾ ਜੁਗਾ ਨਾਲੇ ਬਹੁਤ ਹੋਵੈਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 59)

(ਸ) ਲੋਕੁ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਜੇ ਏ ਖੁਦਾਇ ਏਹ ਕਿਆ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 122)

‘ਜਦੋਂ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਜੇ ਉਹ ਆਵਦੇ ਹੀ ਥੇ ਉਨੀ ਵਾਕ ਸੁਣਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 108)

‘ਜੇ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਕੁਚਜੀ ਏਤ ਜੁ ਖਸਮੁ ਕੀ ਸਾਰਿ ਨਾ ਜਾਤੁਸੀ॥ (ਪੰਨਾ 68)

(ਅ) ਬਚਾ ਜਿ ਕੇਈ ਮੇਰਾ ਸਿਖੁ ਹੈ ਤੈ ਵਸਤੁ ਦਿੜਤਾ ਰਹੁ॥ (ਪੰਨਾ 88)

‘ਜੇ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਜਿ ਕੇਈ ਜੇਹੀ ਮਨਸਾ ਕਰਿ ਆਵੇ ਤੇਹੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ॥ (ਪੰਨਾ 91)

(ਅ) ਤੂੰ ਜੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਏਕੇ ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਨਕਾ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂ॥ (ਪੰਨਾ 66)

(ੲ) ਇਕ ਕਿਰਸਾਣੁ ਜੁ ਥਾ ਸੁ ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸਿ ਆਇ ਝੂਰਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 103)

‘ਜਿਹੜੇ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ

(ੳ) ਜਿ ਏਹ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਮਿਲ ਚਲੈ ਹੈਨਿ॥ (ਪੰਨਾ 91)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯੋਜਕ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ (‘ਜੇ’, ‘ਜੁ’, ‘ਜਿ’, ‘ਜੇ’) ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਸੇ ਇਹ ਪੜਨਾਂਵ ਅਤੇ ਯੋਜਕ ਦੇਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ।

IV.3.5 ਸਮਾਂ-ਸੂਚਕ ਯੋਜਕ 'ਜਾ', 'ਜਦਿ', 'ਜਦੁ', 'ਜਬ', 'ਤਾ', 'ਤਾ', 'ਤੇ' 'ਤਉ' 'ਤਬ', 'ਤਬਿ', 'ਫੇਰ', 'ਤਦਿ' 'ਤਦਹੁ', 'ਤਦੇ'

(ੳ) ਜਾ ਏਹ ਗਲ ਮਾਤਾ ਆਖੀ ਤਾ ਨਾਨਕੁ ਦੇ ਦਿਲ ਲਗੀਆ ਕਾਈ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 38-39)

(ਅ) ਜਦਿ ਏਹ ਸਬਦ ਹੁਆ ਤਾ ਸਿਧਾ ਆਦੇਸ ਕੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 84)

(ੲ) ਜਦੁ ਆਇ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਤਾ ਕਿਆ ਦੇਖੈ ਜੁ ਚਹੁ ਚਹੁ ਕਰਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 111)

(ਸ) ਜਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਬਰਸਾ ਨਵਾ ਕਾ ਹੋਆ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਹ) ਤਾ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਕ) ਤਉ ਉਸ ਨੂੰ ਖਸਮੁ ਬਹੁਤੁ ਖੁਸੀ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 68)

(ਖ) ਤਬ ਜੰਝੂ ਪਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 36-37)

(ਗ) ਤਬਿ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਭੁਖਿ ਲਾਗੀ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ਘ) ਫੇਰ ਤੇਰਕੀ ਪੜਣਿ ਪਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਙ) ਤਦਿ ਸਭ ਨਗਰੀ ਅਚਰਜੁ ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਰਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 104-05)

(ਚ) ਤਦੇ ਮੀਰੁ ਵਸੇ॥ (ਪੰਨਾ 102)

(ਛ) ਤਦਹੁ ਚਹੁ ਜਣਿਆ ਉਚੁਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਸਿਰ ਦਿਤੀ॥ (ਪੰਨਾ 87)

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਜਾ' (ਜਦ/ਜਦੋਂ) 'ਜਬ', 'ਜਦਿ', 'ਜਦੁ', 'ਜਾਦੇ', 'ਤਾ', 'ਤਉ', 'ਤਬਿ', 'ਫੇਰ' 'ਤਦਿ', 'ਤਦੇ', 'ਤਦਹੁ' ਆਦਿ ਸਮਾਂ-ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। 'ਤਉ' (ਤਾਂ) ਯੋਜਕੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਕੀ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ,

(ੳ) ਡਿਖਾ ਤਉ ਵਿਚ ਖੁਦਾਇ ਗਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ ਕੇ ਤੂ ਖੁਦਾਇ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 70)

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਅਧਾਰ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੋਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ (ਪੜਨਾਂਵ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਵੱਖਰੀ ਵੰਡ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਜਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ

ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੋਜਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਪਾਠ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਯੋਜਕਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਚਰਚਾ ਇਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਅਵਿਕਾਰੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਅਧੀਨ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਏਨੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਜਿਵੇਂ, ਤੇ, ਅਤੇ, ਅਰ, ਅਰੁ, ਅਰਿ ('ਅਤੇ') ਅਤੇ 'ਭਾਵੈ' ('ਭਾਵੇਂ') ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) **ਭਾਵੈ** ਭਲੀ ਕਿਰਤ ਕਰੁ **ਭਾਵੈ** ਬੁਰੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਕਬੀਲੇ ਕੀ ਪਰਵਰਸ ਕਰੁ॥

(ਪੰਨਾ 56)

(ਅ) ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸਚੁ ਬੋਲਣਾ **ਭਾਵੈ** ਚੇਰੀ ਕਰਹਿਗੇ **ਭਾਵੈ** ਕੋਈ ਹੋਰੁ ਅਮਲੁ ਕਰਹਿਗਾ॥

(ਪੰਨਾ 136)

(ੲ) ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਇ ਮਿਲਿਆ **ਅਰਿ** ਹੋਰੁ ਪਿਛੇ ਜੁ ਕੋਈ ਆਵੈ ਤਿਨਿ ਕੇ ਭੀ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਮੇਲੇ॥

(ਪੰਨਾ 43)

(ਸ) ਬਾਬਾ **ਅਤੇ** ਕਾਲੂ ਦੇਵੇ ਘਰਿ ਆਏ॥ (ਪੰਨਾ 38)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਭਾਵੈ' ਦੇ ਰਾਹ ਦੱਸ ਕੇ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ (ੲ) ਅਤੇ (ਸ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਅਰਿ' ਅਤੇ 'ਅਤੇ' ਦੇ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। (ਸ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਅਤੇ' ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ ਜਦਕਿ 'ਭਾਵੈ' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। 'ਭਾਵੈ' ਸ਼ਰਤੀਆ ਵਾਕਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਅਤੇ' (ਅਰੁ/ਅਰਿ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਤੀਆ ਵਾਕਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

IV.3.6 'ਭੀ', 'ਤਾ'

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997:283-84) ਨੇ 'ਭੀ' ਅਤੇ 'ਤਾ' ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2019:770) ਨੇ 'ਭੀ' ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਅਤੇ 'ਤਾ ਭੀ' ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਕ

ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (2005:319-22) ਨੇ ‘ਤਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਭੀ’ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।
 ਈ. ਪੀ. ਨਿਊਟਨ (1987:124) ਨੇ ‘ਭੀ’ ਜਾਂ ‘ਬੀ’ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਦਬਾਓ-ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ
 ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “The intensive adverb **ਬੀ** or **ਭੀ** must be rendered ‘also’,
 ‘too,’ ‘still,’ ‘even,’ ‘either,’ ‘or’ ‘at all,’ according to circumstances. It must always be
 placed immediately after the word that it emphasizes.” ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਤ,
 ਤਾ, ਤਾਂ, ਤਾ ਭੀ’ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਰਤੀਆ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਭਾਈ ਜੀ ਦੇਦਾ ਹੈ **ਤ** ਏਹਾ ਭੇਟ ਦੇਹਿ॥ (ਪੰਨਾ 59)

(ਅ) ਹੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਪੜਿਆ ਹੈ **ਤਾ** ਪੜ **ਭੀ** ਅਰੁ ਮੁਝਿ ਕਉ ਪੜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 35)

(ੲ) ਉਨ ਕਉ ਰੋਟੀਆ **ਭੀ** ਨਾਹੀ ਜੁੜਿ ਆਵਤੀਆ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ਸ) ਕਿਰਤ ਕਰੇ ਨਾਹੀ **ਜੇ** ਬਹੇ **ਤਾਂ** ਬੈਠਾ ਰਹੈ॥ **ਜੇ** ਸਵੈ **ਤਾ** ਸੁਤਾ ਰਹੈ॥ (36)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਦਾਹਰਨ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਵਿੱਚ ‘ਜੇ’ ਅਰਥ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ।
 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ
 ਸਿਰਫ ਅਰਥ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਾਕ (ੲ) ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖੀ ਜਾ
 ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ‘ਤਾਂ’ ਅਰਥ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਸ਼ਰਤੀਆ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ‘ਜੇ’ ਅਤੇ ‘ਤਾਂ’
 ਅਤੇ ‘ਤਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਭੀ’ ਦਾ ਮੇਲ ਬਣਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਰਤੀਆ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੋਜਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 ਅਤੇ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਹੈ। ਯੋਜਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਮੁਤਾਬਕ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਂ ਅਤੇ
 ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦ
 (ਪੜਨਾਂਵ) ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯੋਜਕ ਦੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਚੀਜ਼
 (ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ, ਵਾਕਾਂ) ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨ (ਸ਼ਬਦ, ਵਾਕਾਂਸ਼ ਅਤੇ ਵਾਕ) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਕਾਈਆਂ
 ਦੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਅਤੇ ਮੰਤਵ ਵੀ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਯੋਜਕਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ
 ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਦਾ) ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿੰਗ

ਅਤੇ ਵਚਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਦੇ ਪਰ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰੂਪ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਨਾਂਵ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਮੁਤਾਬਕ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਯੋਜਕ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਦੂਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਜਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੇਵਲ ਪੜਨਾਂਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨੇ ਗਏ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਬਹੁਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਂਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਘੇਰਾ ਕਾਫੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਧੁੰਦਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

IV.4 ਵਿਸਮਕ

IV.4.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (1995:187) ਅਨੁਸਾਰ, “ਹੈਰਾਨੀ, ਖੁਸ਼ੀ, ਇੱਛਾ, ਆਦਰ, ਨਿਰਾਦਰ ਆਦਿ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਬੰਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਆਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦ ਬੁਲਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉੱਚਾਰਨ ਦਬਾ-ਪੂਰਨ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (2015:97) ਅਨੁਸਾਰ, “ਹੈਰਾਨੀ, ਖੁਸ਼ੀ, ਦੁਖ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਚਨਚੇਤ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਵਿਸਮਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (2015:322) ਅਨੁਸਾਰ, “ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਅਚਨਚੇਤ ਮਿਲੇ ਬੜੇ ਸੁਖ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਕੁਝ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਭੁੱਲ ਕੇ, ਉਸ ਘਬਰਾਹਟ, ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਅਚਰਜਤਾ ਨੂੰ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਲਫਜ਼ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਬੋਲ ਕੇ ਪਰਗਟ

ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲਫਜ਼ ਵਿਆਕਰਣ ਦ ਬੋਲੀ ਵਿਚ 'ਵਿਸਮਿਕ' ਅਖਵਾਂਦੇ ਹਨ।... ਕਿਸੇ ਨੂੰ 'ਸੰਬੋਧਨ' ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭੀ 'ਵਿਸਮਿਕ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿਘ ਤਲਵਾੜਾ (2019:773) ਅਨੁਸਾਰ, "ਕਿਸੇ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ੀ, ਗ਼ਮੀ, ਦੁਖ, ਘਬਰਾਹਟ, ਬੇ-ਬਸੀ, ਅਸਚਰਜਤਾ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ, ਘਿਰਣਾ, ਕ੍ਰਿਤੰਗਤਾ, ਆਦਿ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਨਿਕਲੇ ਬੋਲ ਵਿਸਮਿਕ ਕਹੀਦੇ ਹਨ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸਮਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ,

1. ਹੈਰਾਨੀ, ਖੁਸ਼ੀ, ਇੱਛਾ, ਆਦਰ, ਨਿਰਾਦਰ, ਗ਼ਮੀ, ਦੁਖ, ਘਬਰਾਹਟ, ਬੇ-ਬਸੀ, ਅਸਚਰਜਤਾ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ, ਘਿਰਣਾ, ਕ੍ਰਿਤੰਗਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸਮਕ ਹਨ। ਇਹ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
2. ਇਹ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ।
3. ਇਹ ਬੁਲਾਰੇ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।
4. ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦਬਾ-ਪੂਰਨ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
5. ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ, ਖੁਸ਼ੀ, ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਵੇਲੇ ਅਚਾਨਕ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।
6. ਸੰਬੋਧਨੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸਮਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

IV.4.2 ਵਿਸਮਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਸਾਹਿਬ ਸਿਘ (2015:322-26) ਨੇ ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ,

1. ਸੰਬੋਧਨ' ਵਾਸਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸਮਕ: ਐ, ਆਹੇ, ਅਰੀ, ਏ। ਹੇ। ਹੇ। ਰੀ। ਬੇ। ਬੇ। ਵੇ। ਅਹੇ, ਭੇ।
2. ਕੋਈ ਮੰਦਾ ਕੰਮ ਵੇਖ ਕੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ: ਧ੍ਰਿਗ, ਫਿਟ
3. ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੀੜ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ: ਹਾ ਹਾ।
4. ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਕਦੇ ਉਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਇਉਂ ਕਹਿ ਦੇਈਦਾ ਹੈ- ਰੱਬ ਕਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁੜ ਨਾ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ, ਰੱਬਾ! ਜੰਮ ਜੰਮ ਇਹ ਦਿਨ ਨਿੱਤ ਆਉਣ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਨੋ-ਵੇਗ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ: ਹਰਿ, ਹਰਿ, ਅਲਹ।

5. ਕੋਈ ਅਚਰਜ ਕੋਤਕ ਵੇਖ ਕੇ (ਜੇ ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਰੇ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਕਰਾਮਾਤ ਜਾਪੇ); ਹੈਰਾਨਗੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਭੁੱਲ ਕੇ; ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਸ 'ਅਚਰਜਤਾ' ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 'ਵਿਸਮਕ' ਸ਼ਬਦ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਉਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ: ਵਾਹ, ਵਾਹੁ, ਵਾਹਿ, ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ।

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2019:774-78) ਨੇ ਵਿਸਮਕਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

1. ਸੰਬੋਧਨੀ-ਵਿਸਮਿਕ: ਵੇ, ਓਇ, ਆਹੇ, ਆਹਿ, ਹੇ, ਐ ਜੀ, ਹੇ ਜੀ, ਰੀ, ਅਰੀ, ਰੇ, ਬੇ।
2. ਅਸਚਰਜਤਾ ਬੋਧਕ: ਕਿਆ ਖੁਬ, ਹਲੇ, ਵਾਹੁ, ਅਹੇ।
3. ਪੀੜਾ-ਬੋਧਕ: ਹਾਏ ਹਾਇ, ਹੈ ਹੈ, ਸੀ।
4. ਪੁਕਾਰ-ਬੋਧਕ: ਹਾ ਹਾ, ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ, ਤਾਸੁ ਤਾਸੁ, ਬਾਹ ਦੇਹਿ ਬਾਹ ਦੇਹਿ।
5. ਖਿੜਖਿੜਾਹਕ-ਬੋਧਕ: ਹਾ ਹਾ।
6. ਫਿਟਕਾਰ-ਬੋਧਕ: ਧ੍ਰਿਗ ਧ੍ਰਿਗ, ਫਿਟ, ਰੇ ਰੇ।
7. ਰੱਬੀ-ਰਜ਼ਾਅ ਮੂਹਰੇ ਸਮਰਪਣ-ਬੋਧਕ: ਹਰਿ ਹਰਿ।
8. ਚਿਤਾਵਨੀ-ਬੋਧਕ: ਅਲਹ,
9. ਅਸੀਸ-ਬੋਧਕ: ਜੀਵਹੁ, ਚਿਰੁ ਜੀਵਹੁ, ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਜੀਵਹੁ।
10. ਅਭਿਸ਼ਾਪ-ਬੋਧਕ: ਜਲਿ ਜਾਉ, ਜਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ।
11. ਜੈਕਾਰਾ-ਬੋਧਕ: ਧਨੁ ਧੰਨੁ/ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ, ਜੈ ਜੈ, ਜੈ ਜਏ, ਜਯੇ ਜਯ।
12. ਆਪਾ-ਨਿਛਾਵਰ-ਬੋਧਕ: ਬਾਰਨੈ ਬਲਿਹਾਰਨੈ, ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ, ਹਾਂ/ਬਲਿ ਬਲਿ/ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਿ, ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ/ਘੋਲੀ ਵੰਞਾ, ਹਉ ਵਾਰੀ/ਹਉ ਵਾਰਣੈ, ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ/ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ
13. ਸਤਿਕਾਰ-ਬੋਧਕ: ਆਉ ਜੀ, ਆਉ ਬੈਠੁ।

IV.5 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਸਮਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

ਵਿਸਮਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਮੁਤਾਬਕ ਖੁਸ਼ੀ, ਗਮੀ ਜਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਕਾਰਨ ਅਚਾਨਕ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸਮਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਫਜ਼ੂਲ ਗਾਲ਼ਾਂ ਅਤੇ

ਬਕੜਵਾਹ ਆਦਿ) ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸਮਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਬੋਧਨੀ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਵੀ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੋਧਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਸਾਹ ਜੀ ਅਜੁ ਤਾ ਬਹੁਤ ਲਾਲ ਰੰਗੀਨ ਹੋਇ ਆਏ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ 53)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕ ਵਿੱਚ 'ਹੋ' ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਸਮਕ ਅਧੀਨ ਹੀ ਦਬਾਅ-ਬੋਧਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਗਿਣ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਵਾਕ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਸਮਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਨਾਂਵਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ।

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਜੀ', 'ਜਿ', 'ਰੇ', 'ਏ', 'ਹੇ'

(ੳ) ਜੀ ਇਥੇ ਤਾ ਉਜੜਿਆ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 37)

(ਅ) ਜਿ ਨਾਨਕੁ ਤੂੰ ਅਸਾਨੂੰ ਕਿਛੁ ਵੇਖਾਲ॥ (ਪੰਨਾ 99)

(ੲ) ਆਖਣਿ ਲਗਾ ਰੇ ਵੈਦੁ ਤੂੰ ਕਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 41)

(ਸ) ਏ ਹੈਵਾਨ ਖੁਦਾਇ ਕੇ ਤੂ ਅਸਾ ਨੂੰ ਉਪਰਿ ਨਾ ਲੈ॥ (ਪੰਨਾ 142)

(ਹ) ਹੇ ਨਾਨਕੁ ਈਸਰ ਨਾਥ ਭਰਥਰੀ ਗੋਪੀ... ਹੈ ਤੈਸੇ ਤੂ ਭੀ ਪਹੁਚੁ॥ (ਪੰਨਾ 82)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ 'ਜਿ', 'ਰੇ', 'ਏ' ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ 'ਨਾਨਕੁ', 'ਵੈਦੁ' 'ਹੈਵਾਨ' ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। 'ਜੀ' ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਨੀ (ਆਦਰ ਬੋਧਕ) ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। 'ਏ' ਸ਼ਬਦ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਕਿਰਿਆਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਜਿਉ ਏ ਤਿਉ ਆਖਿ॥ (ਪੰਨਾ 146)

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਰੀ', 'ਅਰੀ'

(ੳ) ਜੁ ਰੀ ਤੁਮ ਕਉ ਕਿਆ ਹੁਆ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 114)

(ਅ) ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਚੇਰੀਆ ਕਉ ਅਰੀ ਤੁਮੁ ਜਾਹੁ ਜਾਇ ਕਰਿ ਉਸ ਅਤੀਤ ਕਉ ਦੇਖਿ
ਆਵਹੁ ਦੇਖਾ ਅਤੀਤ ਕੈਸਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 113-12)

ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਵੇ'

(ੳ) ਪੁਕਾਰ ਉਠੀ ਫਿਟੁ ਵੇ ਨਾਨਕੁ ਵੇਦੀ ਖੇਦੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 99)

ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਵੇ'

(ੳ) ਦੇਖੇ ਵੇ ਲੋਕੇ ਏਹੁ ਕਿਆ ਆਖਦਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 39)

ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ: 'ਵੇ'

(ੳ) ਅਠੇ ਪਹਰ 'ਵੇ' ਪਰਵਾਹ ਰਹਤੇ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 146)

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਵੇ' ਸ਼ਬਦ ਕੁੱਲ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਤਿੰਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਹ ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਵੇ' ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (2000:232) ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰੂਪਕ ਖੱਖ ਤੋਂ ਵੰਡ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਐੱਨ.ਆਈ. ਤਾਲਸਤਾਇਆ (1981:65) ਨੇ ਸੰਬੋਧਨੀ ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ 'ਹੇ' ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ-ਬੋਧਕ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ "Some of the interjections used in address are: oe, he, ve; hi is used only when addressing a woman. As a rule, they are placed before a noun in the vocative case." ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਹੇ' ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

(ੳ) ਅਸੀ ਉਜਾੜ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ ਅਸੀ ਵਸਦੀ ਵਿਚਿ ਅਸਾ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 50)

(ਅ) ਅਸਾ ਆਖਿਆ ਜਿਸੁ ਏਹੁ ਬੈਤੁ ਆਖਿਆ ਹੈ ਤਿਸ ਦਾ ਦੀਦਾਰੁ ਦੇਖਾ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 66)

(ਏ) ਪਰ ਮੇਰੀ ਭੀ ਅਰਜੁ ਹੈ ਜੇ ਹੁਕਮੁ ਥੀਵੈ ਤਾ ਪੁਛਾ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 69)

(ਸ) ਉਹੁ ਚੇਇ ਲਿਆਵਹੁ ਖੀਰ ਕਰਾ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 135)

IV.5.1 ਵਾਹ/ਵਾਹੁ/ਵਾਹ ਵਾਹ/ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ/ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ/ਵਾਹਿ ਵਾਹਿ

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (2015:325) ਅਨੁਸਾਰ, “ਸ਼ਬਦ ‘ਵਾਹੁ’ ਜਾਂ ‘ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ’ ਨਿਰਾ ‘ਵਿਸਮਿਕ’ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਅਤੇ ‘ਨਾਂਵ’ ਵਾਂਗ ਭੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਉਹ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ‘ਖੂਬ’ ‘ਵਿਸਮਿਕ’ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਭੀ; ਤਿਵੇਂ, ‘ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ’ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ, ਅਰਥ ਹੈ ‘ਸੋਹਣਾ’। ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਭੀ ਕਹਿ ਦੋਂਦੇ ਹਾ- ‘ਇਸ ਕਾਕੇ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਕਿਆ ਵਾਹ ਵਾਹ ਹੈ’। ਮਾਂ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਟ ਮਾੜਾ ਲੱਗਦਾ ਏ?’ ਨਹੀਂ ਕਾਕਾ! ਮਾੜਾ ਕਿਉਂ ਲੱਗਦਾ ਏ? ਵਾਹ ਵਾਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।” ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸਮਿਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

(ੳ) ਤਾ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ॥ (ਪੰਨਾ 100)

(ਅ) ਵਾਹੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਬੰਦੇ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਧੰਨੁ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ॥ (ਪੰਨਾ 143)

(ਏ) ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਚੇ ਪਾਤਸਾਹੁ ਤੂੰ ਮਨਸਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 139)

(ਸ) ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਕਬੂਲ ਖੜੀ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 102)

(ਹ) ਤਾ ਸਭੁ ਕੇ ਆਖੇ ਕਿ ਨਾ ਵਾਹ ਵਾਹੁ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰੁ ਭਲਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 39)

(ਕ) ਸਭੇ ਲੋਕ ਆਖਇ ਲਗੇ ਜੋ ਵਾਹਿ ਵਾਹਿ ਕੋਈ ਭਲਾ ਲੋਕ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 43)

ਵਿਸਮਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਕਈ ਨਾਂਵ ਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾਓ-ਮੂਲਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਦਿਨੁ ਰਾਤ ਕਰਤਾ
ਰਹੈ॥ (ਪੰਨਾ 98)

(ਅ) ਵਾਹੁਗੁਰੂ॥ ਵਾਹੁਗੁਰੂ॥ ਵਾਹੁਗੁਰੂ॥ ਵਾਹੁਗੁਰੂ॥ ਸਾਖੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ 97)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੁੱਚੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਮਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਵਾਚਕ ਹਨ। ਕਈ ਸ਼ਬਦ ('ਵੇ') ਦੇਵਾਂ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ (ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ) ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸ਼ਬਦ (ਵਿਸਮਕ) ਸਥੂਲ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਨ ਹਨ ਅਤੇ ਅਮੂਰਤ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਨ ਹਨ।

ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ: 'ਹਉ ਵਾਰੀ'

(ੳ) ਮਾਤਾ... ਆਖਿਉਸੁ ਹਉ ਵਾਰੀ ਹਉ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ਤੁਧੁ ਵਿਟਹੁ ਹਉ ਵਾਰੀ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ

ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ਤੁਧੁ ਮੈਨੂ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਮੁਹੁ ਦਿਖਾਲਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 52)

ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਸਮਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਵੈ-ਸੰਬੰਧਨੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਵਾਚਕ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਨਾਂਵ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਧਾਰਨ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਦੁਹਰਾਓ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸਮਾਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਬਾਅ-ਬੇਧਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਸਮਕ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸਮਾਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। Carlos (2007:112) ਅਨੁਸਾਰ, “interjections are mere exclamations and are not strictly to be classed as part of speech” ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਧੀਨ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

IV.6 ਨਿਪਾਤ

IV.6.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (2000:162-63) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪਾਰਟੀਕਲਜ਼, ਬੰਦ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰੂਪ, ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ

ਅਤੇ ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

(1) ਨਾਂਹ-ਵਾਚਕ ਅਤੇ (2) ਦਬਾ-ਵਾਚਕ।”

ਵੇਦ ਅਗਨੀਰੋਤਰੀ (2008:35) ਅਨੁਸਾਰ, “ਨਿਪਾਤ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅਰਥ-ਵਿਹੁਣੇ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਪ੍ਰਕਾਰਜ ਵਿਹੁਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਸ਼ਾ/ਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:183) ਅਨੁਸਾਰ, “ਨਿਪਾਤ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰਜ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਅਰਥ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਨਿਪਾਤ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉਪਰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜੋ ਪਛਾਣ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ,

1. ਨਿਪਾਤ ਬੰਦ (ਅਵਿਕਾਰੀ) ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।
2. ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
3. ਵਾਕ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
4. ਨਾਂਹ-ਵਾਚਕ ਅਤੇ ਦਬਾਅ-ਵਚਕ ਸ਼ਬਦ ਨਿਪਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
5. ਨਿਪਾਤ ਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ ਪੱਖ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

IV.6.2 ਨਿਪਾਤ ਦੀ ਵੰਡ

ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਾਲੀ ਦੇ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ (ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ) ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ,

ਵੇਦ ਅਗਨੀਰੋਤਰੀ (2008:35-43) ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦਾਂ

ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਨੌਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

1. ਸਵੀਕਾਰਾਥਕ ਨਿਪਾਤ: ਹਾਂ, ਹੂੰ, ਆਹੇ।
2. ਨਕਾਰਾਥਕ ਨਿਪਾਤ: ਨਾ, ਨਹੀਂ।
3. ਆਦਰਾਥਕ ਨਿਪਾਤ: ਜੀ, ਹੁਰੀਂ।
4. ਸਵੀਕਾਰਾਥਕ ਨਿਪਾਤ: (i) ਸੰਬੋਧਨੀ: ਨੀ! ਵੇ! ਅੜਿਆ! ਅੜੀਏ! ਹੇ! (ii) ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕੀ: ਵਾਹ! ਵਾਹ-ਵਾਹ! ਅਸ਼ਕੇ! ਬੱਲੇ! (iii) ਅਫਸੋਸਨੀ: ਉਫ਼! ਹਾਂ! (iv) ਹੈਰਾਨੀਵਾਚਕ: ਹੈ! ਆਹਾ! (v) ਇੱਛਾਵਜਚਕ: ਕਾਸ਼!
5. ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਰਥਕ ਨਿਪਾਤ: ਕੀ, ਕਿਉਂ, ਨਾ।
6. ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਰਥਕ ਨਿਪਾਤ: ਲੈ, ਭਲਾ, ਸਹੀ, ਖਾਂ, ਨਾ।
7. ਸੀਮਾਬੰਧਾਰਥਕ ਨਿਪਾਤ: ਕੇਵਲ, ਸਿਰਫ਼।
8. ਉਪਮਾਰਥਕ ਨਿਪਾਤ: ਜਿਹਾ, ਵਰਗਾ, ਵਾਂਗ।
9. ਬਲਾਰਥਕ ਨਿਪਾਤ: ਹੀ (ਈ), ਵੀ, ਤਾਂ (ਤੇ), ਜੁ, ਥੋੜਾ, ਕਾਹਦਾ, ਗਾ, ਕਿ।

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:183:183-87) ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਪਾਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ

ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ, ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ:

1. ਮੁਕਤ ਨਿਪਾਤ: ਹਾਂ, ਨਾਂ, ਨਹੀਂ, ਨੀ, ਤਾਂ, ਵੀ, ਹੀ, ਤੇ, ਵਾਹਵਾ, ਬੱਲੇ, ਵੇਖੀਂ, ਹਾਏ, ਉਫ਼।
2. ਬੰਦੇਜੀ ਨਿਪਾਤ: ਸੇਰ ਭਰ, ਮੁੱਠ ਭਰ, ਘੜੀ ਕੁ, ਵੇਖੇ ਨਾ, ਦੱਸੋ ਨਾ, ਵਿਖਾਓ ਨਾ, ਤੜਕਸਾਰ, ਸਵੇਰ ਸਾਰ।
3. ਸੰਜੁਕਤ ਨਿਪਾਤ: ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੈ ਤਾਂ, ਤਾਂ ਹੈ, ਖਾਂ ਜਰਾ, ਖਾਂ ਭਲਾ।

ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ:

1. ਵਿਸਮਕ ਨਿਪਾਤ: ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕ (ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, 2008:188-190) ਨੇ ਬੰਦ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਬਹੁਤੇ ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਕਾਰੀ ਮੰਨਦਿਆਂ ਇੱਕ, ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਅੜੀਏ-ਅੜਿਆ, ਬੱਚੀ-ਬੱਚੀਓ, ਵੇਖੀਂ-ਵੇਖਿਓ, ਜੁਆਨੀ-ਮਾਣ-ਜੁਆਨੀਆਂ ਮਾਣੇ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਬਾਸ਼! ਹਾਏ ਵਾਹ! ਹੈ! ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸਮਕ ਨਿਪਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੀ ਵੰਡ ਕਰਦਿਆਂ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ, ਤੇਬਾ ਤੇਬਾ, ਹਾਏ ਹਾਏ, ਹਾਏ ਰੱਬਾ, ਲੱਖ ਲਾਹਨਤ, ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ, ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ, ਸੂਚਨਾਵਾਚਕ, ਸੰਬੋਧਨੀ, ਸ਼ੋਕਵਾਚਕ, ਫਿਟਕਾਰਵਾਚਕ, ਸਤਿਕਾਰਵਾਚਕ, ਅਸੀਸਵਾਚਕ, ਇੱਛਾਵਾਚਕ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀਵਾਚਕ ਨੌਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ,

- 1 ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ : ਆਹਾ, ਵਾਹਵਾ, ਬੱਲੇ, ਧੰਨ, ਅਸ਼ਕੇ, ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਬੱਲੇ, ਬੱਲੇ, ਬਲਿਹਾਰੇ, ਸਦਕੇ।
- 2 ਸੂਚਨਾਵਾਚਕ: ਖਬਰਦਾਰ, ਬਚੀਂ, ਵੇਖੀਂ, ਵੇਖਿਓ, ਜਾਗਦੇ ਰਹੋ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ।
- 3 ਸੰਬੋਧਨੀ: ਵੇ, ਨੀ, ਓ, ਬੀਬਾ, ਓਏ, ਏ, ਅੜਿਆ, ਹੇ, ਕੁੜੇ।
- 4 ਸ਼ੋਕਵਾਚਕ: ਉਫ਼, ਹਾਏ, ਆਹ, ਉਈ, ਅਫ਼ਸੋਸ।
- 5 ਫਿਟਕਾਰਵਾਚਕ: ਲੱਖ ਲਾਹਨਤ, ਦੁਰ ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ, ਬੇਹਯਾ, ਧਿਰਕਾਰ, ਮਰ ਪਰੇ।
- 6 ਸਤਿਕਾਰਵਾਚਕ: ਆਈਏ ਜੀ, ਆਓ ਜੀ, ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ, ਧੰਨ ਭਾਗ।
- 7 ਅਸੀਸਵਾਚਕ: ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿ, ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ, ਖੁਸ਼ ਰਹੁ, ਜੁਆਨੀ ਮਾਣੇ, ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵੇ, ਵਧੇ ਫੁੱਲੇ, ਬੱਢ ਸੁਹਾਗਣ।
- 8 ਇੱਛਾਵਾਚਕ: ਜੇ ਕਦੇ, ਜੇ ਕਿਤੇ, ਹਾਏ ਜੇ, ਹੇ ਰੱਬਾ, ਹੇ ਕਰਤਾਰ, ਬਖ਼ਸ਼ ਲੈ, ਕਾਸ਼।
- 9 ਹੈਰਾਨੀਵਾਚਕ: ਹੈ, ਹੈਂ-ਹੈਂ, ਹਲਾ, ਵਈ ਵਾਹ, ਵਾਹ ਬਈ ਵਾਹ।

(2). ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਨਿਪਾਤ: ਭਰ ਕੁ, ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ, ਜਰਾ ਕੁ।

(3). ਬਲਵਾਚੀ ਨਿਪਾਤ: ਹੀ, ਈ, ਤੇ, ਭੀ, ਖਾਂ, ਤਾਂ, ਜੁ, ਹੈ, ਵੀ, ਖਾਂ ਜਰਾ, ਖਾਂ ਭਲਾ।

(4). ਨਾਂਹਵਾਚੀ ਨਿਪਾਤ: ਨਾਂ, ਨਹੀਂ, ਨਹੀਓਂ।

(5). ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਨਿਪਾਤ: ਕੀ, ਕਿਉਂ।

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (1997) ਅਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (2019) ਨੇ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ (2019:771-73) ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੁ, ਤ, ਕਿ, ਜੁ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ, “ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੋਕੀਆਂ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।” ਉਹ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਇਹ ਮਸਲਾ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣ-ਅਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਗੋਚਰਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਸ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਹੈ।”

ਜੇਕਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਮੀਰ ਬਾਬਰ ਜੁ ਥਾ ਸੁ ਕਲੰਦਰ ਥਾ॥ (ਪੰਨਾ 73)

(ਅ) ਤਾ ਜਾਹਿ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ॥ (ਪੰਨਾ 101)

(ੲ) ਮੈ ਤੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੁ ਨਾਮੁ ਲੈਣ ਕਉ ਮੇਰਾ॥ (ਪੰਨਾ 100)

(ਸ) ਪੰਨੁ ਅਸਾਡੇ ਭਾਗੁ ਜੁ ਤੁਸਾਡਾ ਦਰਸਨੁ ਹੋਆ॥ (ਪੰਨਾ 126)

(ਹ) ਜੁ ਜੀ ਏਹੁ ਅਯਾਲੁ ਨਿਤੁ ਦੁੰਬੇ ਚਾਰ ਕੇ ਘਰਿ ਕੇ ਘਰਿ ਆਵਦਾ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 119)

(ਕ) ਸੁ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕਦਮ ਪਾਵਣੇ ਤੇ ਬਾਗ ਹਰਿਆ ਹੋ ਖੜਾ ਹੋਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 111)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਜੁ’ ਅਤੇ ‘ਸੁ’ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਅਤੇ (ਸ) ਵਿੱਚ ਮੰਨੀ ਗਈ ਮਾਨਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ

ਜੇੜਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਸ ਪਛਾਣ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ (ਸ) ਅਤੇ (ਹ) ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਂਗ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਗਲੀਸਨ ਅਤੇ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਗਿੱਲ (1986:117), ਵੇਦ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ (2008:42) ਅਤੇ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:185) ਨੇ 'ਜੁ' ਨੂੰ ਬਲਵਾਚੀ ਨਿਪਾਤਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਪਰ 'ਸੁ' ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਯੋਜਕੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਰਿਆਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ,

(ੳ) ਨਾਨਕੁ ਘਿਉ ਸਾ ਪਰੁ ਫੁਲੁ ਸਤਿ ਗਇਆ ਸੁ॥ (ਪੰਨਾ 97)

ਵੇਦ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ (2008:42) ਨੇ 'ਜਿਹਾ', 'ਵਰਗਾ', ਅਤੇ 'ਵਾਂਗ' ਨੂੰ ਉਪਮਾਰਕ ਨਿਪਾਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ 'ਸਾ' ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵੀ ਦੇਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ,

(ੳ) ਸਿਰੀ ਗੋਰਖੁ ਨਾਥ ਸਾ ਗੁਰੂ ਨ ਹੋਇਗਾ॥ (ਪੰਨਾ 82)

(ਅ) ਏਹੁ ਅਯਾਲੁ ਨਿਤੁ ਦੁੰਬੇ ਚਾਰ ਕੇ ਘਰਿ ਆਵਦਾ ਸਾ॥ (ਪੰਨਾ 120)

ਉਪਰੋਕਤ (ੳ) ਵਿੱਚ 'ਸਾ' ਸ਼ਬਦ ਤੁਲਨਾਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ (ਅ) ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ 'ਸਾ' ਕਿਰਿਆਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਨਿਪਾਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਮੁਤਾਬਕ 'ਸਾ' ਅਤੇ 'ਜਿ' ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ,

(ੳ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸਾ ਜਿ ਬਚਾ ਅੰਗਦਾ ਤੂ ਉਹੁ ਥਾਉ ਛਡਿ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਜੀਕ ਆਇ ਰਹੁ॥

(ਪੰਨਾ 87)

'ਤ/ਤਾਂ/ਤਾ' ਯੋਜਕੀ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਾਂਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦਬਾਅਵਾਚੀ ਨਿਪਾਤ ਦੇਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਹੇਠਾਂ ਉਦਾਹਰਨ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਵਿੱਚ 'ਤ' ਅਤੇ 'ਤਾ' ਸਮਾਂਵਾਚਕ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ (ੲ) ਅਤੇ (ਸ) ਵਿੱਚ ਦਬਾਅਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਨਿਪਾਤ) ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ।

(ੳ) ਤ ਬਾਬੇ ਕੀ ਮਾਤਾ ਉਠਿ ਕਰਿ ਗਲਿ ਨੂ ਆਇ ਚੰਬੜੀ॥ (ਪੰਨਾ 52)

(ਅ) ਤਾ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹਿਆ॥ (ਪੰਨਾ 36)

(ੲ) ਭਾਈ ਜੀ ਦੇਦਾ ਹੈ ਤ ਏਹਾ ਭੇਟ ਦੇਹਿ॥ ਪੰਨਾ 59)

(ਸ) ਤੂੰ ਅਤੀਤੁ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਖਾਹਿ ਭੀ ਨ ਖਾਹਿ ਭੀ ਵਸਦੀ ਭੀ ਵੜਹਿ ਭੀ ਨ ਵੜਹਿ ਭੀ॥

(ਪੰਨਾ 49)

IV.6.3 ਹੀ, ਭੀ/ਭਿ/ਬੀ

ਵੇਦ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ (2008:42) ਨੇ ਹੀ (ਈ), ਵੀ, ਤਾਂ (ਤੇ) ਅਤੇ ਜੁ, ਥੋੜਾ, ਕਾਹਦਾ, ਗਾ, ਕਿ ਨੂੰ ਬਲਾਰਥਕ ਅਤੇ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (2008:185) ਨੇ ਹੀ, ਈ, ਤੇ, ਭੀ, ਖਾਂ, ਜੁ, ਵੀ, ਖਾਂ ਜਰਾ ਤੇ, ਖਾਂ ਭਲਾ ਨੂੰ ਬਲਵਾਚੀ ਨਿਪਾਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਵੀ’, ‘ਹੀ’, ‘ਤਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਹੀ ਤੇ’ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਨਿਪਾਤਾਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਭੀ’ ਸ਼ਬਦ 155 ਵਾਰ, ‘ਭਿ’ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਤੇ ‘ਬੀ’ ਦੇ ਵਾਰ ਦਬਾਅਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ,

(ੳ) ਉਥੇ ਭਿ ਖਾਲੀ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ 121)

(ਅ) ਜਬ ਐਸਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲੈ ਤਬ ਈਹਾ ਬੀ ਘਟਿ ਨ ਹੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ 146)

(ੲ) ਜੇ ਦਾਵਾ ਦੂਰਿ ਹੋਵੈ ਤਾ ਫਕੀਰੁ ਭੀ ਪੀਰ ਭੀ ਮਰੀਦੁ ਭੀ ਸਿਖੁ ਭੀ ਗੁਰੁ ਭੀ॥ (ਪੰਨਾ 143)

ਕਈ ਥਾਂ ‘ਤੇ’ ‘ਭੀ’ ਕਿਰਿਆਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ,

(ੳ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਕਿਵੈ ਰਹੈ ਭੀ॥ (ਪੰਨਾ 51)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ‘ਭੀ’ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਰਹੇਗਾ’ ਬਣਦਾ ਹੈ।

‘ਹੀ’ ਸ਼ਬਦ ਕੁੱਲ 134 ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। 130 ਵਾਰ ਇਹ ਦਬਾਅਵਾਚਕ ਰੂਪ ਅਤੇ ਚਾਰ ਵਾਰ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ (ਹੈ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ,

(ੳ) ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਜੇ ਕਦੀ ਭੁਖ ਲਗੇ ਤਾ ਬਾਬਾ ਪੁਛੈ ਮਰਦਾਨਿਆ ਭੁਖ ਲਾਗੀ ਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ਅ) ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਕਿਆ ਆਦਾ ਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 49)

(ੲ) ਜਾਇ ਕੇ ਆਖੁ ਬਾਬਾ ਸਦਦਾ ਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 128)

(ਸ) ਤਾ ਬਾਬੇ ਪੁਛਿਆ ਸੇਖਾ ਏਹ ਕਿਆ ਸਾਗ ਕੀਤਾ ਹੀ॥ (ਪੰਨਾ 139)

ਵੇਦ ਅਗਨੀਰੋਤਰੀ (2008:35-36) ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਵੀਕਾਰਥਕ ਨਿਪਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਤਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਪਾਤ 'ਹਾਂ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਹੂੰ' ਅਤੇ 'ਆਹੇ' ਨੂੰ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਦੀ ਬਣਤਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਉਦਾਹਰਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ,

2. ਪ੍ਰ. ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਹੈ?

2. (ੳ-1) ਹਾਂ।

2 (ੳ-2) ਹੂੰ।

2 (ੳ-3) ਆਹੇ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਆਹੇ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ (ਵਾਕ ੳ) ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਰਿਆਵੀ ਰੂਪ (ਹੈ) ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ (ਵਾਕ ਅ) ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਨੀ (ੳ) ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ,

(ੳ) ਤੂੰ ਭਲੀ ਤਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਆਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 54)

(ਅ) ਆਖੇ ਜੀ ਆਹੇ॥ (ਪੰਨਾ 128)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਐੱਚ. ਐੱਸ. ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਗਲੀਸਨ (1986:113) ਅਨੁਸਾਰ, **"The emphatic particle must be described in terms of their use rather than their meanings."**

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸਮਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕੋ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕਾਰਜ ਕਿਥੇ ਵਿਸਮਕ, ਯੋਜਕ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਹੈ। ਕਾਰਲੋਸ (2007:112) ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਸਮਕ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸਮਾਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ("interjections are mere exclamations and are not strictly to be classed as parts of speech")

ਯੋਜਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕੀ ਵਾਹਕ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈ। ਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਿਸ਼ਰਤ ਜਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਪਾਤ ਅਧੀਨ ਦੋ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਜੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਯੋਜਕ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਂਦ (ਸਮਾਂ/ਕਾਲ, ਥਾਂ) ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, 'ਦਾ' ਸੰਬੰਧਕ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ (ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ ਅਤੇ ਵਿਸਮਕ) ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਹਨਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਛਾਣ (ਸੀਮਤ ਗਿਣਤੀ) ਵੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਿਗਾੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਮਸਲਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚਦੀ ਜੋ ਠੀਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਵਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇ।

ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ

‘B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ’ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ,

1. ਅਜੋਕੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਿਲਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਨਾਂਵ ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂਵ ਨੂੰ ਜਮਾਂਦਰੂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਜੋਂ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਨਾਂਵਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਸੰਬੰਧਕ (ਦਾ) ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਮੇਲ ਤੋਂ ਤੈਅ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅੱਜ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਅੰਸ਼ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਘਰਿ ਤੇ, ਘਰਹੁ (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ, ਘਰੇ (ਘਰ ਵਿੱਚ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਘਰੇ ਘਰੀ (ਘਰਾਂ ਨੂੰ/ਵਿੱਚ) ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਆਦਿ।
3. ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ‘ਈ’ ਸਵਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਜੋਗਨੀ (ਜੋਗੀਆਂ), ਮਹੀ (ਮਹੀਆਂ), ਸਿੱਧੀ (ਸਿੱਧਾਂ) ਆਦਿ।
4. ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਵਰ ‘ਆ’ ਜਾਂ ‘ਈ’ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਆ’ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ‘ਈ’ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

5. ਮੁਕਤਾ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਸਵਰ 'ਆ' ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਨਾਨਕਾ, ਭਗੀਰਥਾ, ਮਰਦਾਨਿਆ, ਅਦਿ।
6. ਸਵਰ 'ਓ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ ਅਤੇ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਵਿਸਾਖੇ, ਅੰਦਰੇ, ਬਾਹਰੇ, ਹਥੇ ਆਦਿ।
7. ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 'ਆ' ਅਤੇ 'ਈ' ਸਵਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਉ', 'ਏ' ਅਤੇ 'ਐ' ਅੰਤਕ ਰੂਪ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਹਥਹੁ, ਜੇਧੇ, ਜੇਧੈ, ਹਥੀ, ਆਦਿ।
8. ਪੜਨਾਂਵ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੜਨਾਂਵ ਸਿਰਫ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਪੂਰਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੂਰੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦਾ ਬਦਲ ਹੈ।
9. ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਉੱਤੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਿਰਫ ਬੁਲਾਰੇ ਜਾਂ ਸਰੋਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਟਾਓ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।
10. 'ਸੇ', 'ਇਹ', 'ਉਹ' ਆਦਿ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੜਨਾਂਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਪੜਨਾਂਵ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਅਸਾਡਾ, ਹਮਾਰਾ, ਹਮਰੇ ਆਦਿ।
11. ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਅਤੇ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਨ।
12. ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਪੜਨਾਂਵ ਦੋਵਾਂ ਵਚਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ।
13. ਪੜਨਾਂਵ ਮੈਂ, ਅਤੇ 'ਹਉ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਹਉ' 79 ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਦੋ ਵਾਰ ਇਹ (ਹਉ) ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ (ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੈ) ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਮੈ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

14. ਤੀਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵ 'ਇਹ/ਏਹ, ਉਹ/ਓਹ' ਅਤੇ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ, ਸੇ' ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਲਝਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸੰਬੰਧਕ (ਦਾ) ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਤੈਅ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਰਿਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
15. ਜਿਹੜੇ ਪੜਨਾਂਵ ਲਿੰਗ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਿੰਗ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।
16. ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਂਗ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੜਨਾਂਵ ਵਾਂਗ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
17. ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵੀ ਬਣਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ।
18. ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਈ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਿਛੇਤਰ ਲਗਾ ਕੇ ਬਣੇ ਹਨ ਜੋ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਰਖਸੀ, ਮਾਰੀਉਸੁ, ਉਠਾਇਉਨ, ਕਹਿਉਸੁ ਆਦਿ।
19. ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ 'ਹੈ', 'ਹਨ', 'ਸੀ', 'ਸਨ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। 'ਸੀ' ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਲਈ 'ਸਾ', 'ਥਾ', 'ਸਹਿ', ਸਨ ਲਈ 'ਥੇ', 'ਸਹਿ', 'ਹੈ' ਲਈ 'ਹੇਸੁ', 'ਹੀ', 'ਹੋਇਆ' ਲਈ 'ਹੂਆ', 'ਹੋਆ' ਆਦਿ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।
20. ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖਿਆਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ', 'ਕਈ' ਅਤੇ 'ਸਭ' ਇੱਕ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਦੇ।

21. 'ਜਬ/ਤਬ', 'ਜਹਾ/ਤਹਾ' ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਨਾਂਵ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਆਏ ਹਨ।
22. ਸੰਬੰਧਕ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ' ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
23. ਯੋਜਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕੀ ਵਾਹਕ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈ। ਨਿਪਾਤ ਅਧੀਨ ਦੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।
24. ਯੋਜਕ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਯੋਜਕ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ, ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਜੋੜ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੜਨਾਂਵ ਵੀ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਜੈਸਾ, ਜੇਹਾ, ਜਿਸ, ਤੈਸਾ ਆਦਿ।
25. ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਸਮਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। 'ਜਿ', 'ਰੇ', 'ਏ' 'ਰੀ', 'ਵੇ' 'ਅਰੀ' ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਲਈ ਵਿਕਾਰੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।
26. ਨਾਂਹਵਾਚਕ ਅਤੇ ਦਬਾਅਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਿਪਾਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮਨ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, 'ਜੁ,' ਅਤੇ 'ਸੁ'।

B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ
ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਫੈਕਲਟੀ ਅਧੀਨ
ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. (ਮਾਨਵ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ)

ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼

ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ

2022

ਨਿਗਰਾਨ

ਡਾ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਖੋਜਾਰਥੀ

ਸਮਾਨਤ ਮਸ਼ੀਹ
ਅਮਾਨਤ ਮਸ਼ੀਹ

(Established Under Punjab Act No. 35 of 1961)

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ

‘B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ’ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ,

1. ਅਜੋਕੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਿਲਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਨਾਂਵ ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂਵ ਨੂੰ ਜਮਾਂਦਰੂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਜੋਂ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਨਾਂਵਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਸੰਬੰਧਕ (ਦਾ) ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਮੇਲ ਤੋਂ ਤੈਅ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅੱਜ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਅੰਸ਼ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਘਰਿ ਤੇ, ਘਰਹੁ (ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ, ਘਰੇ (ਘਰ ਵਿੱਚ) ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਘਰੇ ਘਰੀ (ਘਰਾਂ ਨੂੰ/ਵਿੱਚ) ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਆਦਿ।
3. ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ‘ਈ’ ਸਵਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਜੋਗਨੀ (ਜੋਗੀਆਂ), ਮਹੀ (ਮਹੀਆਂ), ਸਿੱਧੀ (ਸਿੱਧਾਂ) ਆਦਿ।
4. ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਵਰ ‘ਆ’ ਜਾਂ ‘ਈ’ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਆ’ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ‘ਈ’ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

5. ਮੁਕਤਾ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਸਵਰ 'ਆ' ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਨਾਨਕਾ, ਭਗੀਰਥਾ, ਮਰਦਾਨਿਆ, ਅਦਿ।
6. ਸਵਰ 'ਓ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ/ਬਹੁਵਚਨ ਅਤੇ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਵਿਸਾਖੇ, ਅੰਦਰੇ, ਬਾਹਰੇ, ਹਥੇ ਆਦਿ।
7. ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 'ਆ' ਅਤੇ 'ਈ' ਸਵਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਉ', 'ਏ' ਅਤੇ 'ਐ' ਅੰਤਕ ਰੂਪ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਹਥਹੁ, ਜੇਧੇ, ਜੇਧੈ, ਹਥੀ, ਆਦਿ।
8. ਪੜਨਾਂਵ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੜਨਾਂਵ ਸਿਰਫ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਪੂਰਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੂਰੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦਾ ਬਦਲ ਹੈ।
9. ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਉੱਤੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਿਰਫ ਬੁਲਾਰੇ ਜਾਂ ਸਰੋਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਟਾਓ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।
10. 'ਸੇ', 'ਇਹ', 'ਉਹ' ਆਦਿ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੜਨਾਂਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਪੜਨਾਂਵ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਅਸਾਡਾ, ਹਮਾਰਾ, ਹਮਰੇ ਆਦਿ।
11. ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਅਤੇ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਨ।
12. ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇਵਾਂ ਵਚਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ।
13. ਪੜਨਾਂਵ ਮੈਂ, ਅਤੇ 'ਹਉ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਹਉ' 79 ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਦੋ ਵਾਰ ਇਹ (ਹਉ) ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ (ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੈ) ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਮੈ' ਪੁਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

14. ਤੀਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵ 'ਇਹ/ਏਹ, ਉਹ/ਓਹ' ਅਤੇ ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੇ, ਸੇ' ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਲਝਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸੰਬੰਧਕ (ਦਾ) ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਤੈਅ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਰਿਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
15. ਜਿਹੜੇ ਪੜਨਾਂਵ ਲਿੰਗ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਿੰਗ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।
16. ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਂਗ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੜਨਾਂਵ ਵਾਂਗ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
17. ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵੀ ਬਣਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ।
18. ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਈ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਿਛੇਤਰ ਲਗਾ ਕੇ ਬਣੇ ਹਨ ਜੋ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਰਖਸੀ, ਮਾਰੀਉਸੁ, ਉਠਾਇਉਨ, ਕਹਿਉਸੁ ਆਦਿ।
19. ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ 'ਹੈ', 'ਹਨ', 'ਸੀ', 'ਸਨ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। 'ਸੀ' ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਲਈ 'ਸਾ', 'ਥਾ', 'ਸਹਿ', ਸਨ ਲਈ 'ਥੇ', 'ਸਹਿ', 'ਹੈ' ਲਈ 'ਹੇਸੁ', 'ਹੀ', 'ਹੋਇਆ' ਲਈ 'ਹੂਆ', 'ਹੋਆ' ਆਦਿ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।
20. ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖਿਆਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇਕ', 'ਕਈ' ਅਤੇ 'ਸਭ' ਇੱਕ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਦੇ।

21. 'ਜਬ/ਤਬ', 'ਜਹਾ/ਤਹਾ' ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਨਾਂਵ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਆਏ ਹਨ।
22. ਸੰਬੰਧਕ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ' ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
23. ਯੋਜਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕੀ ਵਾਹਕ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈ। ਨਿਪਾਤ ਅਧੀਨ ਦੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।
24. ਯੋਜਕ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਯੋਜਕ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ, ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਜੋੜ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੜਨਾਂਵ ਵੀ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਜੈਸਾ, ਜੇਹਾ, ਜਿਸ, ਤੈਸਾ ਆਦਿ।
25. ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਸਮਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। 'ਜਿ', 'ਰੇ', 'ਏ' 'ਰੀ', 'ਵੇ' 'ਅਰੀ' ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਲਿੰਗ, ਇੱਕਵਚਨ ਲਈ ਵਿਕਾਰੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।
26. ਨਾਂਹਵਾਚਕ ਅਤੇ ਦਬਾਅਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਿਪਾਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮਨ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਜੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, 'ਜੁ,' ਅਤੇ 'ਸੁ'।

ABSTRACT

This thesis is titled ‘Morphological Study of B 40 Janamsakhi (Hagiograph) of Sri Guru Nanak Dev’. The thesis is divided into four chapters and is based on Noun, Pronoun, Verb, Adjective, Adverb, Postposition, Conjunction, Exclamation, and Particle word classes to understand the morphological structure of the Janamsakhi. The definitions of these word classes found in the modern books on Punjabi grammar and the conceptions found on them in the books related to Gurbani grammar are made bases to investigate the morphological structure of the Janamsakhi.

The first chapter of the thesis titled ‘Janamsakhi: Review of Literature’ studies both the Degree-based and Non-Degree-based research work available till now on the study of Janamsakhis. The second chapter of the thesis titled ‘Theoretical Aspects of Morphology’ is related to the theoretical aspects of Morphology. This describes the concept of morphology, definition, types, the concept of word in the context of morphology, the meaning and definition of word, types of words, the meaning and definition of morpheme, types of morphemes, derivational and inflectional morphemes, the concept of morpheme and allomorph, their meaning and definition, the meaning and definitions of root, stem, and affix, word formation, the meaning and definition of derivation, the meaning and definition of compounding, the meaning and definition of inflection, types of inflection, the meaning and definition of case, and types of cases with illustrations from the Punjabi language. The third chapter is titled ‘The Morphological Study of the Language of B 40 Janamsakhi Sri Guru Nanak Dev. It determines the distinct bases of the morphological structure of Noun, Pronoun, Verb, Adjective, and Adverb in the language of Janamsakhi. The investigation clearly brings out that the usage and situation of Noun, Pronoun, Verb, Adjective, and Adverb in the language of Janamsakhi from the aspects of gender, number, case, person, tense, aspect, and mood show distinct morphological identity and can be understood in the context of that given time. The fourth chapter titled ‘The Morphological Study of Minor Word Classes of the Language of B 40 Janamsakhi Sri Guru Nanak Dev’ takes up the Postposition, Conjunction, Exclamation, and Particle word classes. The definitions of these word classes are studied and, thereafter, the studies on the language of Gurbani are explored. Our study brings out that a single word-form is used in more than one dialectal form in the language of Janamsakhi. Contrary to the indeclinable conception of the word class of Exclamation, some word forms of this word class are inflected for gender and number.

ਐਬਸਟ੍ਰੈਕਟ

ਹਥਲੇ ਖੇਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ' ਹੈ। ਇਸ ਖੇਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਚਾਰ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ, ਵਿਸਮਕ ਅਤੇ ਨਿਪਾਤ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜੋਕੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੇਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ 'ਜਨਮਸਾਖੀ : ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ' ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਲਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਉਪਾਧੀ ਸਾਪੇਖ ਅਤੇ ਉਪਾਧੀ ਨਿਰਖੇਪ ਦੇਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਜ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖੇਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਇ 'ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ : ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ' ਰੂਪ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ, ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਵਿਉਤਪਤੀ-ਮੂਲਕ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਸਹਿਰੂਪ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਧਾਤੂ, ਮੂਲ, ਵਿਧੇਤਰ: ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ: ਵਿਉਤਪਤੀਕਰਨ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਸਮਾਸੀਕਰਨ: ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ: ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਕਾਰਕ: ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਾਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤਹਿਤ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਰਾਹੀਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਅਧਿਆਇ 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਅਜੋਕੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਗੱਲ ਉਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ, ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਕਾਰਕ, ਪੁਰਖ, ਕਾਲ, ਪੱਖ ਅਤੇ ਬਿਰਤੀ ਆਦਿ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਰੂਪਕ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਚੌਥੇ 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ - ਗੌਣ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ' ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ, ਵਿਸਮਕ ਅਤੇ ਨਿਪਾਤ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਏ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਦੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਲਾਕਾਈ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਉਲਟ ਵਿਸਮਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਰੁਝ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

ਪੰਜਾਬੀ

ਅਗਰਵਾਲ, ਚਮਨ ਲਾਲ. 1979. **ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਵਿਗਿਆਨ**. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਟੈਕਸਟ ਬੁਕ ਬੋਰਡ.

ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ, ਵੇਦ. 1998. **ਪਰਿਚਾਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ**. ਜਲੰਧਰ: ਦੀਪਕ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼.

ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ, ਵੇਦ. 2008. **ਸ਼ਬਦ ਸਰੋਕਾਰ**. ਦੀਪਕ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼.

ਸੰਘਾ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. 2008. **ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ**. ਜਲੰਧਰ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ.

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ. 1979. **ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼.

ਸਾਗਰ, ਸਬਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ. 2008. **ਜਨਮਸਾਖੀ ਸੰਵਾਦ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ
ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ

ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ. 1975. **ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜੀਵਨੀਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ)**.
ਜਲੰਧਰ: ਮਾਈ ਹੀਰਾ ਗੇਟ.

ਸਿੱਧੂ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ. 1998. **ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਸਿੱਧੂ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ. 2012. **ਸ਼ਬਦ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਸਰੂਪ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਸਿੰਗਲ, ਧਰਮਪਾਲ, 1987. **ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨੀ, ਸਰੂਪ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਵਿਕਾਸ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ.

ਸੇਵਕ, ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ (ਸੰਘਾ.). 1969. **ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ**. ਜਲੰਧਰ: ਨਿਊ ਬੁਕ ਕੰਪਨੀ.

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ. 1994. **ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ**. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ.

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ. 1997. **ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਆਕਰਨ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ.

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 1998. **ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ, ਉੱਜਲ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰੀ. 1995. **ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ**. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ.

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 1982. **ਸਾਖੀ-ਸੁਰਤਿ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਫਕੀਰ ਐਂਡ ਸੰਨਜ਼.

ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ. 2004. **ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ**. ਦਿੱਲੀ: ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ.

ਕਵਲਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ. 2008. **ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਪੇਖ)**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਕਾਂਗ, ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). **ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ**. ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ: ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ. 1969. **ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ.

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ. 1996. **ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਵਿਉਹਾਰ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਕੇਸਰ, ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ. 1985. **ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਵਾਰਤਕ ਸਾਖੀ-ਸਹਿਤ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ.

ਕੇਹਲੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 1976. **ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਕੋਸ਼, ਭਾਗ ਦੂਜਾ**. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਕੇਮਲ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 1970. **ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਧਿਐਨ**. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ.

ਖਹਿਰਾ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 1990. **ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ: ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਬਣਤਰ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ.

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ. 2010. **ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ (ਭਾਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਖੀਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ)**. ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਐੱਮ. ਫਿੱਲ. ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ.

ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

- ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ. 1972. **ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਗੱਦ**. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ.
- ਗਿੱਲ, ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ. 1987. **ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ (ਜਨਮ-ਸਾਖੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਤੱਤ**.
ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.
- ਘੁੰਮਣ, ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 1997. **ਖੋਜ ਦਰਪਣ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.
- ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. 1973. **ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ**. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ
ਸ਼ਾਪ.
- ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. 1970. **ਆਧੁਨਿਕ ਜਨਮਸਾਖੀ**. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ.
- ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. 2006. **ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ: ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਜੁਗਤਾਂ**. ਪਟਿਆਲਾ:
ਅਮਰਜੀਤ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.
- ਗੰਗਾਵਾਲਾ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ. 1929. **ਨਵੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਣ**. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਿੱਜੀ.
- ਗੁਣੇ, ਪੀ. ਡੀ. 2002. **ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ (ਅਨੁ.)**. ਪਟਿਆਲਾ: ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ.
- ਗੁਰਸ਼ਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ. 2012. **ਨਵੀਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਗੁਰੂ - ਬਾਬੇ ਕੀ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਕੇ. ਜੀ. ਗ੍ਰਾਫਿਕਸ.
- ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 2008. **ਮੱਧ-ਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.
- ਘੁੰਮਣ, ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). **ਖੋਜ ਦਰਪਣ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.
- ਚੀਮਾ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ. 2009. **ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ.
- ਚੀਮਾ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ. 2009. **ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ – ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ**. **ਭਾਖਾ ਸੰਜਮ**, ਅੰਕ 22.
ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ. 1998. ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ ਰਚਿਤ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ-ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਭੱਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ. 1973. ਪੁਰਤਾਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ). ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ.

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ. 1994. ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੱਚ ਤੇ ਵਿਕਾਸ. ਦਿੱਲੀ: ਵੈੱਲਵਿਸ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼.

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ. 1973. ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ.

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ. 1970. ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਤਾਰਕਿਕ ਅਧਿਐਨ. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਸਹਿੱਤ ਅਕਾਦਮੀ.

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ. 1988. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨ: ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕਾਈਆਂ. ਜਲੰਧਰ: ਨਿਉ ਬੁੱਕ ਕੰਪਨੀ.

ਜੱਸਲ, ਕਵਲਜੀਤ ਕੌਰ. 2002. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਖ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਜੱਗੀ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ. 1984. ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸਟ ਬੋਰਡ.

ਜੱਗੀ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ. 2008. ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਸਰੂਪ ਤੇ ਸਮੀਖਿਆ. ਦਿੱਲੀ: ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼.

ਜੱਗੀ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 2006. ਸਾਹਿੱਤ ਕੇਸ਼ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਜੱਗੀ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 1997. ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਪੁਰਾਤਨ ਵਾਰਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਤਲਵਾੜਾ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. 2004. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰਲ ਵਿਆਕਰਣ-ਬੋਧ (ਜਿਲਦ 1, 2). ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼.

ਬਿੰਦ, ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ. 1973. ਲੋਕਯਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਜੀਵਨ ਮੰਦਿਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ. 1964. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਆਕਰਣ. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਨਾਭਾ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ. 2011. ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼. ਪਟਿਆਲਾ: ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ.

ਪੁਆਰ, ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 2009. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ: ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ. ਜਲੰਧਰ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ.

ਪੁਆਰ, ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ. ਵੇਦ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ. 2005.

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨ (ਭਾਗ 1). ਦਿੱਲੀ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ.

ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ. 1996. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਤੇ ਬਣਤਰ. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ. 2000. ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਰਚਨਾ. ਪਟਿਆਲਾ: ਮਦਾਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ.

ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ. 2002. ਸਿੱਧਾਂਤਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ. ਪਟਿਆਲਾ: ਮਦਾਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ.

ਬਰਾੜ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ. 2008. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨ: ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਬਰਾੜ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ. 2004. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ: ਸ੍ਰੋਤ ਅਤੇ ਸਰੂਪ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ.

ਬੇਦੀ, ਸ.ਸ. ਵਣਜਾਰਾ. 1977. ਮਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ: ਰੂਪ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾ. ਦਿੱਲੀ: ਪਰੰਪਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਬੇਦੀ, ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ. 1972. ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ. ਜਲੰਧਰ: ਨਿਯੂ ਬੁਕ.

ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ. 1982. ਜਨਮਸਾਖੀ ਮਿੱਥ ਵਿਗਿਆਨ. ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਿੰਸ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ. 2002. ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ. ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ

ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ.

ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ. 2007. **ਕਾਰਜੀ ਪੰਜਾਬੀ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ.

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ). 1987. **ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ**. ਲੁਧਿਆਣਾ: ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ.

ਰਾਮ ਸਿੰਘ. 1924. **ਵੱਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਣ**. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ.

ਲਾਂਬਾ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.). 1995. **ਖੋਜ ਪੜ੍ਹਕਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ**. ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ.

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

Aitchison, J. 1996. **Linguistics**. Cambridge: Cambridge University Press.

Aronoff, Mark. 1989. **Contemporary Linguistics**. London: Cambridge University Press.

Bhat, D.N.S. 2007. **Pronouns**. New York: Oxford University Press.

Bhatia, Tej K. 1993. **Punjabi: A Cognitive Descriptive Grammar**. London: Routledge.

Blake, Barry J. 1994. **Case**. Cambridge: Cambridge University Press.

Bloomfield, Leonard. 1933 (1963). **Language**. Patna: Motilal Banursi Dass.

Caldwell, Robert. 1875. **A Comparative Grammar of Dravidian**. London: Trubner & Co.

Carlos, Quiles. 2007. **A Grammar of Modern Indo-European**. Indo-European Language Association.

Crystal, David. 1986. **A Dictionary of Linguistics & Phonetics**. Oxford: Oxford University Press.

- Crystal, David. 1987. **Cambridge Encyclopaedia of Language**. London: Cambridge University Press.
- Findlay, Michael Shaw. 1998. **Language and Communication: A Cross-Cultural Encyclopaedia**. Oxford: ABC-CLIO.
- Geddie, Willam (Ed.). 1964. **Chambers Twentieth Century Dictionary**. New Delhi: Allied Publishers.
- Gill, H.S. & H.A Gleason, Jr. 1969. **A Reference Grammar of Punjabi**. Patiala: Punjabi University.
- Gill, Mukhtiar singh. (Ed.). 1996. **pakha Sanjam**. Patiala: Punjabi University.
- Gleason, H. A. 1966. **An Introduction to Descriptive Linguistics**. USA: Holt Rinehart and Winston.
- Grady, Willam O'. 1993. **Contemporary Linguistics**. London: Cambridge University Press.
- Harbans Singh (Ed.). 1996. **The Encyclopaedia of Sikhism**. Vol.II Patiala: Punjabi University.
- Harbans Singh. 1961. **Aspects of Punjabi Literature**. Ferozepore: Bawa Publishing House.
- Hoernle, A. F. & Grierson G. A. 1885. **Comparative Dictionary of Bihari Languages**. Culcutta: The Bengal Secretariat Press.
- Hockett, Charles F. 1958 (1976). **A Course in Modern Linguistics**. New York: Macmillan
- Huddleston, Rodney. 1988. **English Grammar: An Outline**. London: Cambridge.

Cuddon, J.A. 1980. **A Dictionary of Literary Terms**. Andre Deutsch: Clarion Books.

Khuswant Singh. 1963. **A History of the Sikhs**. Vol.1 (1469–1839). Princeton University Press.

Laurie Bauer. 1986. **English Word-Formation**. Cambridge: Cambridge University Press.

Lyons, John. 2001. **Introduction to Theoretical Linguistics**. Cambridge: Cambridge University Press.

Manjit Kaur (Ed.). 1986. **Journal of Sikh Studies**. Vol.XIII. No. 1. Amritsar: Guru Nanak Dev University.

Matthews, P.H. 1993. **Morphology**. London: University Press.

Matthews, P.H. 1974. **Morphology: An Introduction to the Theory of Word-structure**. Cambridge: Cambridge University Press.

McLeod. W.H. 1980. **Early Sikh Tradition A Study of Janam-sakhis**.

Oxford: Clarendon Press.

McNelly, Louise & Christopher Kennedy (Ed.). 2008. **Adjectives and Adverbs**.

Oxford: Oxford University Press.

New Encyclopaedia Britannica. 1997. Vol.2 Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc.

Newton, E.P. 1896. **Panjabi Manual and Grammars**. Patiala: Languages Department Punjab.

Nida, Eugene A. 1974. **Morphology: The Descriptive Analysis of Words**. USA: The University of Michigan Press.

Palmer, Frank, 1971. **Grammar**. London: Penguin Books.

Puar, Joginder Singh. 1990. **The Panjabi Verb: Form and Function**. Patiala:
Punjabi University.

Robins, R. H. 1987. **General Linguistics: An Introductory Survey**. London:
Longman.

Sinha, M. P. 2005. **Modern Linguistics**. New Delhi: Atlantic Publishers.

Spencer, Andrew. 1991. **Morphological Theory**. UK: Blackwell Publishers.

Tolstaya, I. N. 1981. **The Panjabi Language: A Descriptive Grammar**. London:
Routledge & Kegan Paul.

Verma, S. K. 2004. **Modern Linguistics: An Introduction**. Oxford: University Press.

Yule, George. 1985 (2015) **The Study of Language**. Cambridge: Cambridge
University Press.

हिंदी

सुमन, अम्बाप्रसाद. 1969. भाषा सद्धान्त और प्रयोग. दिल्ली: सस्ता साहित्य भण्डार.

तिवारी, भोलानाथ. 1955 (2018). भाषा-वज्ञान. इलाहाबाद: कताब महल एजेन्सीज.

द्वेदी, क पलदेव. 1966 (2005). भाषा-वज्ञान एवं भाषा-शास्त्र. वाराणसी:
वश्व वद्यालय प्रकाशन.

शर्मा, आचार्य देवेन्द्रनाथ. 1996 (2009). भाषा-वज्ञान की भूमिका. नई दिल्ली: दीप्ति
शर्मा राधाकृष्ण प्रकाशन.

शर्मा, राजमण. 1996 (2005). आधुनिक भाषा-वज्ञान. नई दिल्ली: वाणी प्रकाशन.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਖੋਜ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

1. ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ : ਮਿਥਕ ਕਾਰਮਾਤੀ ਅੰਸ਼, ਆਬਰੂ, ISSN : 2456-253X (UGC Approved Journal-62455) ਅੰਕ 7-9 ਸਾਲ : ਜੁਲਾਈ- ਸਤੰਬਰ, 2017, ਪੰਨਾ 83-86
2. ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ : ਨਾਇਕ ਬਿੰਬ, ਆਬਰੂ, ISSN : 2456-253X (UGC Approved Journal) ਅੰਕ : 4-6, ਸਾਲ : ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੂਨ, 2020, ਪੰਨਾ 84-89

RKUND

Document Full File.pdf (D154647949)
Submitted 2022-12-30 13:55 (+05:0-30)
Submitted by Devinder Singh (devinder_62@pbi.ac.in)
Receiver devinder_62.pununi@analysis.urkund.com
Message PhD Thesis Show full message

9% of this approx. 126 pages long document consists of text present in 15 sources.

→ (30/11/22)

ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਦਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਫ਼ਰ

(A Creative Journey of Human Values)

ਆਬਰੂ

ਸਾਲ : 16 ਅੰਕ : 7-9

ਜੁਲਾਈ-ਸਤੰਬਰ 2017

ਤਰਤੀਬ

ਸੰਪਾਦਕੀ	:	ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ/ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵਨਾਗਰਿਕ/2
ਯਾਦਾਂ	:	ਹੈਪੀ ਜਰਨੀ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ/ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੈਨਾ/5
ਮੁਲਾਕਾਤ	:	ਸਾਖਿਆਤਕਾਰ : ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵਨਾਗਰਿਕ ਨਾਲ.../ਪੋਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਾਰਸ/7
ਕਵਿਤਾਵਾਂ	:	ਸੰਤੋਸ਼ ਅਲੈਕਸ/12 ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ/13
ਕਹਾਣੀਆਂ	:	ਮੈਲੀ ਚਾਦਰ/ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ/14 ਉਰਦੂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜੇ.../ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵਨਾਗਰਿਕ/17 ਸਾਡੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਤੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ/ਮਹਾਰਾਜ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸੰਤੋਸ਼ੀ/23
ਬਾਲ ਕਹਾਣੀ	:	ਤੀਸਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਚਾਨਣ/ਜਸਵੀਰ ਰਾਣਾ/29
ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ	:	ਕੁਝ ਪਲ/ਰਵਨੀਤ ਕੌਰ/32
ਵਿਅੰਗ ਨਾਵਲ	:	ਕੁੱਕ ਡੂ ਘੜੁੰ...../ਮੋਨੋਜੀਤ/34
ਗਜ਼ਲਾਂ/ਗੀਤ	:	ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ/41 ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀਪ/42
ਹਿੰਦੀ ਨਾਵਲ	:	ਹਨੇਰੇ ਤਲਫਟ ਵਿਚ ਚਮਕਿਆ/ਅਲਪਨਾ ਮਿਸ਼ਰ/43
ਨਾਟਕ	:	ਇਕ ਦਲਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਕਥਾ/ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੈਨਾ/51
ਖੋਜ ਪੱਤਰ	:	ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਿਤਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾ/ਪ੍ਰੋ. ਸੁਹਿੰਦਰ ਬੀਰ/71 ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ.../ਡਾ. ਬਿਮਲੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਗੁਪਤਾ/74 ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਟੈਲੀ-ਮੀਡੀਆ/ਡਾ. ਮਮਤਾ/79
ਸਮੀਖਿਆ	:	ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ : ਮਿਥਕ.../ਅਮਾਨਤ ਮਸੀਹ/83 ਭੁੱਗਰ ਦਾ ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰ ਧਨੀ ਰਾਮ ਜੀ.../ਕੁਸੁਮ/87 ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ/ਦੇਵਿੰਦਰ ਕੌਰ/92 ਕਾਹਦਾ ਮਾਣ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ .../ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ/96 ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ.../ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ/99

ਸੰਪਾਦਕ

ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੈਨਾ*

ਮੋਬਾ : 9797657211

ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ

ਡਾ. ਮੋਨੋਜੀਤ

ਮੋਬਾ : 9419139906

ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵਨਾਗਰਿਕ

ਮੋਬਾ : 9596652796

ਜੰਗ ਐਸ. ਵਰਮਨ

ਮੋਬਾ : 9419210834

ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ

ਸੁਹਿੰਦਰ ਨੀਰ**

ਮੋਬਾ : 9622006304

ਉਪ-ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਮਮਤਾ ਰਾਣੀ

ਮੋਬਾ : 9501814686

ਈਮੇਲ : aabrupunjabi@gmail.com

: baljeetraina58@gmail.com

ਮੁੱਲ : ਇਕ ਕਾਪੀ 50 ਰੁਪਏ

ਡਾਕ ਦੁਆਰਾ 75 ਰੁਪਏ

ਦੇਸ਼ ਸਲਾਨਾ : 200 ਰੁਪਏ

ਡਾਕ ਦੁਆਰਾ : 300 ਰੁਪਏ

ਜੀਵਨਸਾਥ : 5000 ਰੁਪਏ

ਵਿਦੇਸ਼ ਸਲਾਨਾ : 30 ਡਾਲਰ, 15 ਪੌਂਡ

ਜੀਵਨ ਸਾਥ : 500 ਡਾਲਰ, 250 ਪੌਂਡ

ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਹਲ ਜੰਮੂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

* } ਆਨਰੇਰੀ
** }

ਛਾਪਕ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਲਾਸਿਕ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਬੜੀ ਬਾਹਮਣਾ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ 'ਦਫ਼ਤਰ ਆਬਰੂ' ਮਕਾਨ ਨੰਬਰ-5, ਕੁੰਜਵਾਨੀ, ਸ਼ਹੀਦ ਫਿਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਜੰਮੂ 180010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਸੰਪਾਦਕ: ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੈਨਾ
Printer, Publisher, and Owner Gurmukh Singh Printed it at M/S Classic Printers, Bari Brahmna and
Published at Aabru office, H.No.5, Kunjwani, Behind Shaheed Filling Station Jammu-180010. Editor,
Baljeet Singh Raina

ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਦਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਫ਼ਰ

(A Creative Journey of Human Values)

ਆਬਰੂ

ਸੰਪਾਦਕ

ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੈਨਾ

ਮੋਬਾ : 97976-57211

ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ

ਡਾ. ਮੋਨੋਜੀਤ

ਮੋਬਾ : 94191-39906

ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵਨਾਗਰਿਕ

ਮੋਬਾ : 95966-52796

ਜੰਗ ਐਸ. ਵਰਮਨ

ਮੋਬਾ : 94192-10834

ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੀਰ*

ਮੋਬਾ : 96220-06304

ਰਾਜਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਮੋਬਾ : 84920-05225

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਮੋਬਾ : 99060-03940

ਕਨੇਡਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ

ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਮੋਬਾ : +1 416-450-0554

ਈਮੇਲ : baljeetraina58@gmail.com

ਮੁੱਲ : ਇਕ ਕਾਪੀ 75 ਰੁਪਏ

ਡਾਕ ਦੁਆਰਾ 100 ਰੁਪਏ

ਦੇਸ਼ ਸਲਾਨਾ : 300 ਰੁਪਏ

ਡਾਕ ਦੁਆਰਾ : 400 ਰੁਪਏ

ਜੀਵਨਸਾਥ : 5000 ਰੁਪਏ

ਵਿਦੇਸ਼ ਸਲਾਨਾ : 30 ਡਾਲਰ, 15 ਪੈਂਡ

ਜੀਵਨ ਸਾਥ : 500 ਡਾਲਰ, 250 ਪੈਂਡ

ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਹਲ ਜੰਮੂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

* ਆਨਰੇਰੀ

ਸਾਲ : 19 ਅੰਕ : 4 - 6

ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੂਨ 2020

ਤਰਤੀਬ

- ਸੰਪਾਦਕੀ : ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਹਾਮਾਰੀ ਕੋਵਿਡ-19/ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵਨਾਗਰਿਕ/2
- ਡਾਇਰੀ : ਮੈਂ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ-3/ਡਾ. ਮੋਨੋਜੀਤ/4
- ਨਾਵਲ ਅੰਸ਼ : ਮੁਹੱਬਤ/ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੈਨਾ/6
- ਕਹਾਣੀ : ਬੈਕਵਾਟਰ/ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ/16
- ਸਰਨੇਮ/ਜੰਗ ਐਸ. ਵਰਮਨ/22
- ਹਿੰਦੀ ਕਹਾਣੀ : ਜੰਗਲ ਪੁਰਾਣ/ਡਾ. ਨਾਮਦੇਵ/26
- ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ : ਅਧੂਰੇ ਸੁਪਨੇ/ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ/30
- ਖੋਜ ਪੱਤਰ : ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਹਸਤਕਲਾ ਦੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਦਾ.../ਡਾ. ਦਰਿਆ/32
- 'ਲਹੂ ਭਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ' ਇਕ ਸੰਸਮਰਨ.../ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ/34
- ਭਾਰਤੀ ਗਿਆਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਬੈਰਾਗ (ਵੈਰਾਗ)/ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ/37
- ਨਕਸ਼ਬੰਦੀ ਸੂਫੀ ਸੰਪਰਦਾਇ: ਇਤਿਹਾਸਿਕ.../ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ/41
- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ: ਨਵ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਿਰਜਕ/ਡਾ. ਪ੍ਰਭਜੀਤ ਕੌਰ/44
- ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਤਲਾਸ਼ਮਈ/ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਕਾਕੜਾ/48
- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ : ਵਰਤਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ/ਡਾ. ਮਨਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ/51
- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ:.../ਡਾ. ਸਵਰਣ ਜੀਤ ਕੌਰ/55
- ਖੋਜਕਾਰੀ ਦਾ ਸਰੂਪ "ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ.../ਡਾ. ਹਰਜੋਤ ਕੌਰ/58
- ਕਬੀਰ-ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਵਚਨ/ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ/64
- ਗਦਰ ਸਾਹਿਤ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅੰਦੋਲਨ ਤੱਕ : ਇਕ ਦਾਸਤਾਨ/ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ/67
- ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ/ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ/73
- ਸਪਨਮਾਲਾ ਦੀ ਕਵਿਤਾ - ਇਕ ਅਧਿਐਨ/ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ/76
- ਬੱਚਿਆਂ ਅੰਦਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਸਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ.../ਡਾ. ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ/78
- ਸ਼ਸ਼ੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ.../ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਬਾਵਾ/80
- ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ: ਨਾਇਕ ਬਿੰਬ/ਅਮਾਨਤ ਮਸੀਹ/84
- ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਇੱਕ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ/ਰਾਜਵੀਰ ਸਿੰਘ/90
- ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨਾ ਦਾ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ.../ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ/94
- ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ : ਕਲਾ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰ/ਸਰੋਜ ਬਾਲਾ/98
- ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ/ਡਾ. ਸਨੋਬਰ ਚਿੱਬ/99
- ਲੇਖ : ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਪੁਸਤਕਾਂ : ਨਾਜ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਜੁਲਮਾਂ.../ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ/100

ਛਾਪਕ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਲਾਸਿਕ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਬੜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ 'ਦਫ਼ਤਰ ਆਬਰੂ' ਮਕਾਨ ਨੰਬਰ-5, ਕੁੰਜਵਾਨੀ, ਸ਼ਹੀਦ ਫਿਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਜੰਮੂ 180010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਸੰਪਾਦਕ: ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੈਨਾ
Printer, Publisher, and Owner Gurmukh Singh Printed it at M/S Classic Printers, Bari Brahmna and
Published at Aabru office, H.No.5, Kunjwani, Behind Shaheed Filling Station Jammu-180010. Editor,
Baljeet Singh Raina

ਤਤਕਰਾ

	ਪੰਨਾ ਨੰ.
ਭੂਮਿਕਾ	i-v
ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ - ਜਨਮਸਾਖੀ : ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ	1-40
I.1 ਭੂਮਿਕਾ	
I.2 ਜਨਮਸਾਖੀ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ	
I.3 ਜਨਮਸਾਖੀ : ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਹਿਤ	
I.3.1 ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਖੇਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ	
I.3.2 ਐੱਮ. ਫਿੱਲ. ਖੇਜ-ਨਿਬੰਧ	
I.3.3 ਪੁਸਤਕਾਂ	
I.3.4 ਲੇਖ/ਖੇਜ-ਪੱਤਰ	
ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ - ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ : ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ	41-78
II.1 ਭੂਮਿਕਾ	
II.2 ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ	
II.2.1 ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ	
II.2.2 ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ : ਕਿਸਮਾਂ	
II.3 ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ	
II.3.1 ਸ਼ਬਦ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ	
II.3.2 ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ	
II.3.2.1 ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਅਤੇ ਲਿਪੀਆਤਮਕ ਸ਼ਬਦ	
II.3.2.2 ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ	
II.3.2.3 ਕੇਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦ	
II.3.2.4 ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ	
II.3.2.5 ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ	

- ॥.3.2.6 ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਬਦ
- ॥.3.2.7 ਮਿਸ਼ਰਤ ਸ਼ਬਦ
- ॥.4 ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 - ॥.4.1 ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
 - ॥.4.1.1 ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਬੰਧੇਜੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ
 - ॥.4.1.2 ਕੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ
 - ॥.4.1.3 ਵਿਉਤਪਤੀ-ਮੂਲਕ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ
 - ॥.4.1.4 ਸਿਫਰ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ
 - ॥.4.1.5 ਸਮਯੁਨੀ ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ
 - ॥.4.2 ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਹਿ-ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 - ॥.4.2.1 ਰੂਪ
 - ॥.4.2.2 ਸਹਿ-ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ
 - ॥.4.3 ਧਾਤੂ, ਮੂਲ, ਵਿਧੇਤਰ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 - ॥.4.3.1 ਧਾਤੂ
 - ॥.4.3.2 ਮੂਲ
 - ॥.4.3.3 ਵਿਧੇਤਰ
 - ॥.4.3.3.1 ਅਗੇਤਰ
 - ॥.4.3.3.2 ਮਧੇਤਰ
 - ॥.4.3.3.3 ਪਿਛੇਤਰ
- ॥.5 ਵਿਉਤਪਤੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
- ॥.6 ਸਮਾਸੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
- ॥.7 ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਜਾਂ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ
 - ॥.7.1 ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 - ॥.7.2 ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

- II.7.2.1 ਨਾਂਵੀਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵੀ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ
 - II.7.2.1.1 ਨਾਂਵੀਂ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ: ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 - II.7.2.1.2 ਨਾਂਵੀਂ ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ : ਵਚਨ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਕਲਪ
 - II.7.2.1.2.1 ਵਚਨ
 - II.7.2.1.2.2 ਲਿੰਗ
 - II.7.2.1.3 ਪੰਜਾਬੀ ਪੜਨਾਂਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ : ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ
 - II.7.2.1.3.1 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਵਰਤੋਂ
 - II.7.2.1.3.2 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਿਭਕਤੀ-ਮੂਲਕ ਵਰਤੋਂ
 - II.7.2.1.2.3 ਕਾਰਕ
 - II.7.2.1.2.3.1 ਕਾਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
 - II.7.2.1.2.3.1.1 ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ
 - II.7.2.1.2.3.1.2 ਸੰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਕ
 - II.7.2.1.2.3.1.3 ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ
 - II.7.2.1.2.3.1.4 ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ
 - II.7.2.1.2.3.1.5 ਕਰਨ ਕਾਰਕ
 - II.7.2.1.2.3.1.6 ਸੰਬੰਧਨੀ ਕਾਰਕ

ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ - B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ- 79-224

ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ - ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ

- III.1 ਭੂਮਿਕਾ
- III.2 ਨਾਂਵ
 - III.2.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 - III.2.2 ਨਾਂਵ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣਿਕ ਵੰਡ
- III.3 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰੂਪਕ ਵੰਡ

- III.3.1 ਸਵਰ 'ਆ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ
 - III.3.1.1 ਸਵਰ 'ਆ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.3.2 ਸਵਰ 'ਇ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ
 - III.3.2.1 ਸਵਰ 'ਇ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.3.3 ਸਵਰ 'ਈ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ
 - III.3.3.1 ਸਵਰ 'ਈ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.3.4 ਸਵਰ 'ਉ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ
 - III.3.4.1 ਸਵਰ 'ਉ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.3.5 ਸਵਰ 'ਊ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ
 - III.3.5.1 ਸਵਰ 'ਊ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.3.6 ਸਵਰ 'ਏ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ
 - III.3.6.1 ਸਵਰ 'ਏ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.3.7 ਸਵਰ 'ਐ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ
 - III.3.7.1 ਸਵਰ 'ਐ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.3.8 ਸਵਰ 'ਓ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵ
 - III.3.8.1 ਸਵਰ 'ਓ' ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.4 ਪੜਨਾਂਵ
 - III.4.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 - III.4.2 ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵੰਡ
- III.5 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ
 - III.5.1 ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ
 - III.5.1.1 'ਹਉ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ
 - III.5.1.2 ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ (ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
 - III.5.2 ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ

- III.5.2.1 ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ (ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.5.3 ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ
- III.5.3.1 ਪੁਰਖਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ (ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.5.4 ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ
- III.5.4.1 ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਸੋ'
- III.5.4.2 ਅਨੁਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਸੋ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.5.5 ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੋ'
- III.5.5.1 ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ 'ਜੋ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.6 ਕਿਰਿਆ
- III.6.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
- III.6.2 ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵੰਡ
- III.7 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
- III.7.1 ਕਿਰਿਆ 'ਆ', 'ਆਖ', 'ਆਵ', 'ਆਵਣ' ਦੀ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਪੁਰਖ, ਪੱਖ ਅਤੇ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
- III.7.2 ਕਿਰਿਆ 'ਆ', 'ਆਖ', 'ਆਵ', 'ਆਵਣ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ
- III.7.3 ਕਿਰਿਆ 'ਆ', 'ਆਖ', 'ਆਵ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.7.4 ਕਿਰਿਆ 'ਆਖਦਾ', 'ਆਖਦੇ', 'ਆਵਾ', 'ਆਉਂਦੇ', 'ਆਉਂਦਾ', 'ਆਉਂਦੀ', 'ਆਖਦੀ', 'ਆਉਂਦੀਆ', 'ਆਖਿਆ', 'ਆਵੇਗਾ', 'ਆਖੇਗਾ', 'ਆਉਂਣਗੇ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ
- III.8 ਕਿਰਿਆ 'ਹੋ', 'ਹੋਹੁ', 'ਹੋਵ', 'ਹੋਵਨ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
- III.8.1 ਕਿਰਿਆ 'ਹੋ', 'ਹੋਹੁ', 'ਹੋਵ', 'ਹਉ', 'ਹੋਵਨ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ
- III.8.2 ਕਿਰਿਆ 'ਹੋ', 'ਹੋਵ', 'ਹੋਵਨ' 'ਹੋਵਹੁ', 'ਹੁ', 'ਹੋਸ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.8.3 ਕਿਰਿਆ 'ਹੋ', 'ਹੋਣ', 'ਹੁੰਦਾ', 'ਹੁੰਦੇ', 'ਹੋਵੇ', 'ਹੋਇਆ', 'ਹੋਏ', 'ਹੋਵਾਂਗਾ', 'ਹੋਣਗੇ', 'ਹੋਵੇਗੀ', 'ਹੋਣਗੀਆਂ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ
- III.9 ਕਿਰਿਆ 'ਕਰ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

- III.9.1 ਕਿਰਿਆ 'ਕਰ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ
- III.9.2 ਕਿਰਿਆ 'ਕਰ', 'ਕਰਾ', 'ਕਰਨ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.9.3 ਕਿਰਿਆ 'ਕਰ', 'ਕਰਾਂ', 'ਕਰੇ', 'ਕਰੇਂ', 'ਕਰਦਾ', 'ਕਰਦੇ', 'ਕਰਨ', 'ਕਰਨਾ', 'ਕਰਨੀ', 'ਕੀਤੀ', 'ਕਰੇਗਾ', 'ਕਰਾਂਗੇ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ
- III.10 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ
- III.11 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
 - III.11.1 ਵਰਤਮਾਨ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹਾਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
 - III.11.2 ਵਰਤਮਾਨ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹੈ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
 - III.11.3 ਵਰਤਮਾਨ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਹਨ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
 - III.11.4 ਭੂਤਕਾਲ ਕਿਰਿਆ 'ਸੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
 - III.11.5 ਭੂਤਕਾਲ ਕਿਰਿਆ 'ਸਨ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
 - III.11.6 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਹਾਂ', 'ਹਨ', 'ਸੀ', 'ਸਨ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ
 - III.11.7 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਹਾਂ', 'ਹੈ', 'ਸੀ', 'ਸਨ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
 - III.11.8 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਹਾਂ', 'ਹੈ', 'ਸੀ', 'ਸਨ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ
 - III.11.9 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
 - III.11.9.1 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕ', 'ਸਕਹ' ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰਨ
 - III.11.9.2 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
 - III.11.9.3 ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ 'ਸਕਦਾ', 'ਸਕਾ', 'ਸਕੇ' ਦੇ ਸਹਿ-ਰੂਪ
- III.12 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ
 - III.12.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 - III.12.2 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵੰਡ
- III.13 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖਿਆਬੋਧਕ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ: 'ਇੱਕ', 'ਕਈ', 'ਸਭ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
 - III.13.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਇੱਕ'

- III.13.2 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇਕ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.13.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਕਈ'
- III.13.4 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਕਈ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.13.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਸਭ'
- III.13.6 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਸਭ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.14 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇਹ', 'ਉਹ', 'ਜੇ', 'ਸੇ'
- III.14.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇਹ'
- III.14.2 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇਸ'
- III.14.3 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇਹ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.14.4 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਉਹ'
- III.14.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਉਸ'
- III.14.6 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਉਹ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.14.7 'ਜੇ', 'ਸੇ'
- III.14.8 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਜੇ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.14.9 'ਸੇ'
- III.14.10 ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਸੇ' ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ
- III.15 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
- III.15.1 ਭੂਮਿਕਾ
- III.15.2 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
- III.15.3 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ
- III.16 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
- III.16.1 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਭਲਾ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ
- III.16.2 ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ

ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ - B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ- 225-264

ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ - ਗੈਣ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

IV.1 ਸੰਬੰਧਕ

IV.1.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

IV.1.2 ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

IV.2 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

IV.2.1 ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੇ', 'ਨੂੰ', 'ਨੂੰ', 'ਕੁ', 'ਕਉ', 'ਤਾਈ', 'ਨੇ', 'ਨੇ'

IV.2.2 ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ', 'ਕਾ', 'ਦੇ', 'ਤੇ', 'ਕੈ', 'ਕੇ', 'ਕੇ', 'ਦੀ', 'ਕੀ'

IV.2.3 ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸੰਬੰਧਕ

IV.3 ਯੋਜਕ

IV.3.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

IV.3.2 ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਅਤੇ ਯੋਜਕਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ-ਨਿਖੇੜ

IV.3.3 ਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

IV.3.4 'ਜੇ', 'ਜੁ', 'ਜਿ', 'ਜੇ', ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

IV.3.5 ਸਮਾਂ ਸੂਚਕ ਯੋਜਕ 'ਜਾ' 'ਜਦਿ', 'ਜਦੁ', 'ਜਬ', 'ਤ', 'ਤਾ', 'ਤੇ', 'ਤਉ', 'ਤਬ', 'ਤਬਿ', 'ਫੇਰ', 'ਤਦਿ', 'ਤਦੇ'

IV.3.6 'ਭੀ', 'ਤਾ'

IV.4 ਵਿਸਮਕ

IV.4.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

IV.4.2 ਵਿਸਮਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

IV.5 ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਸਮਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ

IV.5.1 ਵਾਹ/ਵਾਹੁ/ਵਾਹ ਵਾਹ/ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ/ਵਾਹ ਵਾਹੁ/ਵਾਹਿ ਵਾਹਿ

IV.6 ਨਿਪਾਤ

IV.6.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

IV.6.2 ਨਿਪਾਤ ਦੀ ਵੰਡ

IV.6.3 'ਹੀ', 'ਭੀ'/'ਭਿ'/'ਬੀ'

ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ

265-268

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

269-277

ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ

ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਾਨਤ ਮਸੀਹ ਨੇ ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ "B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ" ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਖੋਜਾਰਥੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੌਲਿਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਫੈਕਲਟੀ ਵਿੱਚ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮਿਤੀ:..... 222307 2023

ਨਿਗਰਾਨ:

(ਡਾ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ)

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵਿਭਾਗ

ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ

ਮੈਂ ਅਮਾਨਤ ਮਸੀਹ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੇਰੀ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਨਿਗਰਾਨ:

ਡਾ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ

ਖੋਜਾਰਥੀ:

ਅਮਾਨਤ ਮਸੀਹ

ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ : ਇਵ, ਬਵ, ਇਲਿੰਗ

ਇਵ = ਇੱਕਵਚਨ

ਬਵ = ਬਹੁਵਚਨ

ਇਲਿੰਗ = ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ

ਭੂਮਿਕਾ

ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਧਿਐਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ-ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਉਗੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਧਿਐਨ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਲੈਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਅਣਗੌਲੀ ਵਿਧਾ ਵੱਲ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਐਨ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿੱਤ ਹਥਲਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵਿਧੀਵਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ ਅਧਿਆਵਾਂ 'ਜਨਮਸਾਖੀ: ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ', 'ਰੂਪ ਵਿਗਿਆਨ: ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ', 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ - ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ', 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ - ਗੌਣ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ' ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋ ਚੁਕੇ ਉਪਾਧੀ ਸਾਪੇਖ ਅਤੇ ਉਪਾਧੀ ਨਿਰਪੇਖ ਦੇਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਇਆ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਧਾਮਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਿਗੂਣੇ ਜਿਹੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ

ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਅਤੇ ਐੱਮ. ਫਿੱਲ. ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਫੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਪਰ 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਪਾਧੀ ਨਿਰਪੇਖ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖ ਤੋਂ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 1979 ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਤ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਢਾਂਚਾ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 1991 ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਚਿਹਨਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 2002 ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਐੱਮ. ਫਿੱਲ. ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਮਨਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ 1992 ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਵਾਕਾਂਸ਼ ਦੀ ਜੁਗਤ (ਪਹਿਲੀਆਂ ਦਸ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ)' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ੋਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਨਾ ਦੇਵੀ ਨੇ 2004 ਵਿੱਚ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ (ਭਾਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਖੀਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ)' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਐੱਮ. ਫਿੱਲ. ਦਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਿਰਫ ਰਿੰਪੀ ਪ੍ਰਮਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ 'Critical Analysis of the Aesthetics and Artistic Worth of B 40 Janam

Sakhi' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੇਖ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਰਾਣਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਅਤੇ ਐੱਮ. ਫ਼ਿਲ. ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਪਰ 'B 40 ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਪਾਧੀ ਨਿਰਪੇਖ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖ ਤੋਂ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਇ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ, ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਰੂਪ-ਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਵਿਉਤਪਤੀ-ਮੂਲਕ ਅਤੇ ਵਿਭਕਤੀਮੂਲਕ ਰੂਪ-ਗ੍ਰਾਮ, ਰੂਪ/ਰੂਪਾਂਸ਼/ਮਾਰਫ ਅਤੇ ਸਹਿਰੂਪ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਧਾਤੂ, ਮੂਲ, ਵਧੇਤਰ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ, ਵਿਉਤਪਤੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਸਮਾਸੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਵਿਭਕਤੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਕਾਰਕ: ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਾਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤਹਿਤ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਨਾਂਵ' ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਸਵਰ 'ਈ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਵਰ 'ਆ' ਦਾ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪ ਨਾਸਿਕਤਾ ਰਹਿਤ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ

ਨਿਯਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ। ‘ਪੜਨਾਂਵ’ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਹਉ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਹੀ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਰੂਪ ਜਿਵੇਂ, ਅਸਾਡਾ, ਹਮਾਰਾ, ਹਮਰੇ ਆਦਿ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਛਾਣ ਲਈ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ‘ਸੇ’ ਅਨੁਸੰਬੰਧਕ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਸ਼ਬਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ‘ਸੇ’, ‘ਸੁ’, ‘ਸੇ’ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ‘ਕਿਰਿਆ’ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਅਜੇਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ‘ਹੇਸੀ’ ਅਤੇ ‘ਹੇਗੁ’ ਵਰਗੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਾਲੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਰੱਖਸੀ, ਮਾਰੀਉਸੁ, ਉਠਾਇਉਸੁ, ਕਹਿਉਸੁ ਆਦਿ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ‘ਸਾ’, ‘ਥਾ’, ‘ਸਹਿ’, ‘ਸੇ’, ‘ਥੇ’, ‘ਹੈਸੁ’, ‘ਹੀ’, ‘ਹਹਿ’ ਵੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਧਾਤੂ, ਵਿਧੇਤਰ, ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਪੁਰਖ, ਕਾਲ, ਪੱਖ ਅਤੇ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ‘ਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ/ਕਰਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਥਾਵਾਂ ‘ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖਿਆਬੰਧਕ ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਇਕ’, ‘ਕਈ’, ‘ਸਭ’ ਦੀ ਰੂਪਕ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਆਕਰਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਜੇਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਦੇ ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਲਈ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਉਹ’, ‘ਜੇ’, ਅਤੇ ‘ਸੇ’ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ‘ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਜਬ/ਤਬ’ ਅਤੇ ‘ਜਹਾ/ਤਹਾ’ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ-ਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵੱਲ ਇਸਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚੌਥੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਗੌਣ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ 'ਸੰਬੰਧਕ', 'ਯੋਜਕ', 'ਵਿਸਮਕ' ਅਤੇ 'ਨਿਪਾਤ' ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰੂਪਕ ਪਛਾਣ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੋਕੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੁਸ਼ਕਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੋਏ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ (ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਯੋਜਕ) ਦੋਵਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਪੜਨਾਂਵ ਵੀ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, 'ਜੈਸਾ' ਅਤੇ 'ਜੇਹਾ' ਆਦਿ। ਕੁਝ ਯੋਜਕੀ ਸ਼ਬਦ ਅਵਿਕਾਰੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, 'ਜੇਹਾ'। 'ਰੇ', 'ਏ', 'ਹੇ', 'ਰੀ', 'ਅਰੀ', 'ਵੇ', ਵਰਗੇ 'ਵਿਸਮਕ' ਸ਼ਬਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਚਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਰੂਪਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਨਿਪਾਤ' ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਵੱਡਾ ਅਧਾਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਨਿਪਾਤ' ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ('ਜੁ', 'ਸੁ') ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।

ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਤਮ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ।

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਿਗਰਾਨ ਡਾ. ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਖ਼ੁਦਾ, ਪਰਿਵਾਰ, ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ।

ਆਮਾਨਤ ਮਸੀਹ
(ਆਮਾਨਤ ਮਸੀਹ)